

ACTA CAROLUS ROBERTUS

Az Eszterházy Károly Egyetem
Gyöngyösi Károly Róbert Campusának tudományos közleményei

Alapítva: 2011

LÍCEUM KIADÓ
Eger, 2018

8 (2)

Főszerkesztő:
Bujdosó Zoltán

Felelős szerkesztők:
Hágen István
Csernák József
Kovács Gyöngyi

Szerkesztőbizottság:

Bandlerova, Anna – Slovak University of Agriculture in Nitra
Baranyi Aranka – Eszterházy Károly Egyetem
Dávid Lóránt – Eszterházy Károly Egyetem
Dinya László – Eszterházy Károly Egyetem
Fodor László – Eszterházy Károly Egyetem
Florkowski, Wojciech – University of Georgia, Amerikai Egyesült Államok
Hernik, Joanna – West Pomeranian University of Technology, Lengyelország
Kerekes Kinga – Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Románia
Király Zsolt – Budapesti Metropolitan Egyetem
Kánya Hajnalka – Partiumi Keresztény Egyetem, Románia
Kožuch, Barbara – Jagelló Egyetem, Lengyelország
Liebmann Lajos – Eszterházy Károly Egyetem
Nagy Péter Tamás – Eszterházy Károly Egyetem
Nagyné Demeter Dóra – Eszterházy Károly Egyetem
Novac, Ovidiu Constantin – University of Oradea, Románia
Noworol, Aleksander – Jagelló Egyetem, Lengyelország
Przygodzka, Renata – University of Bialystok, Lengyelország
Raišienė, Agota Giedrė – Mykolas Romeris University, Litvánia
Réthy István – Eszterházy Károly Egyetem
† Sadowski, Adam – University of Bialystok, Lengyelország
Takács István – Óbudai Egyetem
Takácsné György Katalin – Óbudai Egyetem
Tamus Antalné – Eszterházy Károly Egyetem

ISSN 2062-8269 (Nyomtatott)

ISSN 2498-9312 (Online)

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Egyetem rektora
Megjelent az EKE Líceum Kiadó gondozásában
Kiadóvezető: Nagy Andor
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Nyomdai előkészítés: Molnár Gergely
Megjelent: 2018-ban

TARTALOMJEGYZÉK

Alshaabani, Ayman, Andrea Benedek Trust climate and distributive justice as mediators between diversity management practicles and employees' behaviors.....	5
Balassa Éva Lehet-e egy három csillagos szálloda ma még sikeres? Szállodai foglaltságvizsgálat három esettanulmányon keresztül.....	17
Baranyi Aranka, Őszi Noémi, Csernák József Megtakarítási szokások vizsgálata nyugdíj és öngondoskodás tekintetében	37
D. Németh Zsuzsanna, Székely László Az energiafüggőség és a megújuló energiaforrások kapcsolatának elemzése az EU-28 országaiban.....	51
Fenyves Veronika, Kerezi Dóra A kiegészítő melléklet általános tartalmi elemeinek vizsgálata 2000 – 2018 között	69
Gulyás, Dóra Kinga Analysis of when and how does EU conditionality work with reference to central and Eastern Europe based on theoretical approach.....	83
Gurbanova, Aydan, Bujdosó, Zoltán Sustainable management in hotel sector.....	91
Hollik Gergő, Ugrósy György, Földi Péter Alkalmazott vállalati csőddefiníció.....	103
Kovács Evelin, Szűcs Antónia, Koncz Gábor A vidéki turizmus kiépítésének lehetőségei egy erdélyi településen.....	119
Molnár Petronella Magyarországi közüzemi vállalatok vizsgálata csőd-előrejelzési módszerekkel -A vállalkozás folytatásának számviteli alapelv érvényesülése.....	133

Cseh-Papp, Imola, Varga, Erika The novelty and challenges of labour shortage	149
Pétervári Zsófia, Nagy Tamás, Balassa Éva A megfelelő érzelmi intelligenciával rendelkező munkaerő és vezető jelentősége a vállalati fenntarthatóság szempontjából	161
Szira Zoltán, Varga Erika Úton a zöldgazdaság felé	177
Tóth, Gábor, Széles, Zsuzsanna The analysis of accounting conservatism in Hungary	191
Török Martina Zsófia, Vajna Istvánné Tangl Anita A könyvvizsgálat minőségének mérése	209
Zsarnóczky Martin Akadálymentesség és a paszport turisztikai lehetőségei az európai unióban	227

TRUST CLIMATE AND DISTRIBUTIVE JUSTICE AS MEDIATORS BETWEEN DIVERSITY MANAGEMENT PRACTICES AND EMPLOYEES' BEHAVIORS

Alshaabani, Ayman – Benedek, Andrea

Abstract

This study aims to study the impact of diversity management practices on employee's behaviors through studying two sub variables employees' engagement as positive behavior and counterproductive work behavior as negative behavior, with considering the trust climate and organizational distributive justice as mediator's variables.

The hypothesis of the research that trust climate and organizational distributive justice mediate the relation between diversity management practices and employees' engagement, counterproductive behavior.

An online questionnaire was sent to 202 employees, whom most of them were from Middle Eastern countries whom were working in western countries.

The results showed that diversity management practices affect positively the employees' engagement and it can be more efficient if a positive trust climate and distributive justice were found. In other hand, diversity management practices didn't affect directly the counterproductive behaviors, however, it was found that when having positive trust climate and distributive justice a negative correlation between diversity management practices and employees' counterproductive behaviors can be found.

Which means having positive trust climate and distributive justice can make the diversity management practices works more efficiently when it's related to the employees' behaviors.

Keywords: *Diversity Management practices, Employees behaviors, Employees' engagement, CWB, Trust climate, Distributive justice.*

JEL CODE: M14

Introduction

Diversity in the workplace environment, if not managed properly, may give negative effects such (poor communication, stereotyping, and increase in conflict) (Hsiao et al, 2015), in another hand, managing diversity leads to increase the employee's; performance, turnover, decision making, and productivity (Omankhanlen-Oghene 2011, Lumby et al, 2005, Simpson - Kohers, 2002).

This importance of managing diversity increased the need to put it into a strategic approach for the human resources management (Besler - Sezerelb, 2012). It's very important for managers to understand the impact of managing diversity and its practices on their employees' behaviors which will help them to understand what can help their employees to be more productive.

Cox, (1993. p. 11.) defined "*managing diversity*" as "*planning and implementing organizational systems and practices to manage people so that the potential advantages of diversity are maximized while its potential disadvantages are minimized*".

It's noticed that the effects of diversity management on the employee's behaviors hasn't been studied wide enough, especially, when diversity management is shown as a key Human resources initiative to attract and retain talents (Jauhari - Singh, 2013). So, it's important to study more diversity management's impact on employees' behavior.

To study the diversity management in its strategic approach we will focus on the diversity management practices, practices which are the main tool for managing diversity. In this study we will study employees' engagement as positive behaviors related to job performance (Christian et al, 2011), also counterproductive behaviors as a negative behavior related to job performance (Rotundo & Sackett, 2002). Also, the study will try to find answers to how these diversity management practices affects the behaviors and it will take the trust climate and distributive justice as mediators in the relationship between the two variables. Finally, this study will give wider view about diversity management for managers in the high level.

Macey et al (2009. p.7.) provided a working definition of employee's engagement as "*employee's sense of purpose and focused energy that is evident to their display of dedication, persistence, and efforts in their work or overall attachment to their organization and its mission*"

In another hand, Counterproductive work behavior (CWB) is that violent behavior that harm or intend to damage the organization or its employees (Spector- Fox, 2005).

It very important for managers in the high level in the management to understand how managing the diversity in their organizations may influence their employees' behavior especially when have more diversity at workplace. To show this impact this study will study the role of trust and organizational distributive justice as mediators

between the two variables. Therefore, this study aims to determine how trust climate and distributive justice can play positive role in the relationship between diversity management practices and employees' engagement and CWB.

For achieving these objectives, this study will be applied on employees from few countries especially from Middle East area such as; Syria, Egypt, Turkey...etc. who are working in western countries, to understand what may DMP affect their behaviors through mediating the trust climate and organizational justice.

Trust climate as mediator between diversity management practices and employees' engagement and CWB

Trust can be defined as '*the willingness of a party to be vulnerable to the actions of another party*' (Mayer et al. 1995. p. 712.). Many scholars examined trust as a mediator in their studies trust mediate positively the relationship between perceived diversity climate and work incomes (Hofhuis et al, 2016) also, it has been found that a trusting climate acts as a mediator in the relationship between positive human resources practices and relevant outcomes for organizations (Collins - Smith, 2006). another study examined the mediating role of trust in the relationship between conflict management styles and employees attitudes and found that trust fully mediated the link between integrated conflict management styles and employees satisfaction and turnover (Chan et al. 2007) another study found that trust climate mediated the relationship between diversity practices and employees engagement, and found that trust when it be high it leads to effective work relationships and high employees engagement (Downey et al, 2014) In another hand, many scholars tried to study the relationship between counterproductive behavior and trust, they studied the impact of lack of trust at work on co-worker and organization (Besimon, 1997) found that lack of trust is financially counterproductive for the organization, (Harrell - Hartnagel, 1976) found that when the trust with supervisors was higher the thrift behaviors were less (Miller, 1992). Found when management trust their employees they decrease their counterproductive behaviors as a result for trust climate.

Distributive justice as mediator between diversity management practices and employees' engagement and CWB

Organizational distributional justice refers to employees' perception concerning whether benefits are distributed fairly or not (Folger - Cropanzano, 1998). Most of the failure or success of diversity-management practices can be as result of employees believes about these practices whether they are fair or not

In this research, we will focus on distributive justice as a mediator between diversity management practices and employees' behavior such engagement and counterproductive work behaviors. Kaiser et al, (2013. p. 107.) argued that diversity structures *'have potential to create an illusion of fairness, whereby high-status group members' perceptions of how fairly members of underrepresented groups are treated may be influenced by the presence, not the efficacy, of a diversity structure.* The perceived fairness of the resulting outcomes forms the core of distributive justice-the "ends" (Greenberg, 1990). In the context of managing diversity, distributional fairness concerns the perceived impact of recruiting, hiring, and promoting beneficiary group members on the distribution of scarce organizational resources, such as promotions and pay. Girish, (2015) found that diversity management through its practices influences positively the justice perceptions of individuals in conclusion, and the distributive justice affects the relation between DM and employees' behaviors positively or negatively depending on employees' perception about it. In other hand, the relationship between justice and counterproductive work behaviors have been studied by many scholars, (Cohen-Charash - Spector, 2001; Colquitt et al., 2001; Janssen, 2004) argued that injustice produces counterproductive behavior and negative outcomes. Chernyak-Hai and Tziner (2014) argued that SET can be used as a method to understand counterproductive work behavior (CWB) and they used organizational distributive justice as a tool for predicting of the counterproductive workplace behavior.

Materials and methods

During the research a primary standard questionnaire was used among employees who are mostly from some Middle East countries (e.g. Syria, Egypt, and Turkey) which are working in international companies outside their countries. The standard questionnaire was carried out in many cities of the country in 2017 for employees working outside of their country. By the online questionnaire 202 questionnaire were filled in and was considered adequate and so analysed. During sampling, the simple random samples as sampling method was used, where the age of the population was between 20 and 50 years old.

The questionnaire was divided into six sections to check the study variables and some demographic factors and it was developed based on previous literatures. The data processing was carried out by the SPSS 21.0 program. Before the research and the checking of the hypothesis the reliability examination was carried out on all metric variables.

Results

The sample general characteristic

The surveyed sample consisted of 202 employees, 61.9% of them were male, 38.1 % were female, they were grouped into four ages groups 68.3 % were between (20 and 29) 28.7 % were between (30-39), 1.5 % were between (40-49), 1.5 % were older than 50, the work experience was grouped into six five categories and all percentage were near each other

75.7 % of the surveyed people were Muslim, 10.4% were Christian, 11.4% were not believing in any religion, 2.5% preferred not to say, the nationalities were mainly (Syrian, Egyptian, Turkish, Jordanian, Palestinian, and few from Pakistan and Azerbaijan), all of them were working in western countries, so we can count them as minorities.

Impact of diversity management practices on employees' engagement

After applying the correlation statistics method, it could be clearly seen the unambiguous influence of the diversity management practices. The Pearson rank correlation showed a weak/low positive linear correlation between diversity management practices and employees engagement. This result agrees with those empirical research results that called the attention to the correlation of the diversity management issues of employees' engagement.

Trust climate as mediator between diversity management practices and employees' engagement

The Pearson rank correlation between DMP and trust climate showed a strong/high positive linear correlation. Moreover, the Pearson rank correlation showed a weak/low positive linear correlation between trust climate and employees engagement.

In another hand, multiple regression analysis showed that trust climate affected the impact of diversity management practices on employees' engagement positively.

Which means that trust played positive role in the relation between diversity management practices and employees engagement.

The study of the diversity relating to organizational distributive justice

The Pearson rank correlation showed a weak/ low positive linear correlation between Distributive Justice and the diversity.

Moreover, the Pearson rank correlation showed a weak/low positive linear correlation between organizational distributive justice and employees Engagement.

Furthermore, multiple regression analysis showed that organizational distributive justice affected weakly the impact of diversity management practices on employees' engagement positively.

Impact of diversity management practices on employees' counterproductive work behaviors

The Pearson rank correlation showed there isn't significant correlation between diversity and the counterproductive behavior. So based on this we rejected this hypothesis and its sub hypothesis.

However, we were able to find a negative correlation between diversity management practices and CWB when we studied the role of mediators (trust climate, organizational distributive justice).

Trust climate as mediator between diversity management practices and counterproductive work behaviors

The Pearson rank correlation showed a medium positive linear correlation between diversity management practices and trust climate, in another hand there was an influence of trust climate on CWB. The person rank correlation showed a weak/ low negative correlation between trust climate and CWB.

In the same context, to study the mediating role of trust climate between diversity management practices and Employees counterproductive behaviors, we applied multiple regression analysis. It showed that trust climate affected the impact of diversity management practices on Employees CWB negatively.

Organizational distributive justice as mediator between diversity management practices and counterproductive work behaviors

The Pearson rank correlation showed a weak/ low positive linear correlation between distributive justice and the diversity. In another hand, the person rank correlation showed a weak/ low negative correlation between trust climate and CWB.

To study the mediating role of organizational distribution justice between diversity management practices and employees counterproductive behaviors we applied multiple regression analysis. It showed that distributive justice affected the impact of diversity management practices on employees CWB negatively. so it can play as a mediator between DMP and CWB.

Conclusions

The results showed that diversity management practices can affect in a positive way and directly the employees' engagement, however, to increase this positive effect, the management of the organizations should work to create a positive trust climate and make sure to have distribution justice, since it was found that they affect positively this relationship.

The direct relationship between diversity management practices and employees' engagement agrees with (Downey et al, 2014) and in the same study also found that trust climate played positive role as mediator between diversity management practices and employees engagement. In addition, it was found that organizational distributive justice has positive impact on employees' engagement which agree with many studies such (Chernyak-Hai - Tziner, 2014), also it played positive role as mediator between diversity management practices and employees engagement.

In contrast, when studying the impact of diversity management practices on counterproductive behavior it was not found any direct effect between those DMP and CWB. However, it was found that when trust climate mediated the relationship between the diversity management practices and CWB a negative correlation was found which is very interesting result because it means when the managers create a positive trust climate the diversity management practices will work more effectively in reducing the counterproductive behaviors.

In the same context, it was found also that when distributive justice mediated the relationship between the diversity management practices and CWB a weak negative correlation was found, so when the managers create a positive distributive justice the diversity management practices will work more effectively in reducing the counterproductive behaviors.

It should be mentioned that we found that there is weak significant negative correlation between organizational distributive justice and counterproductive work behavior) which agree with (Devonish - Greenidge, 2010) study, also between trust climate and counterproductive work behavior medium significant negative correlation which agree with (Miller, 1992) study. Therefore, and based on what we have mentioned above it is clearly visible the benefits of having a positive trust climate and distributive justice on the employee's behaviors and how can diversity management practices be affect the employees' behaviors.

Discussion

This study aimed to study the impact of diversity management practices on employee's behaviors through studying two sub variables employees' engagement as positive behavior and counterproductive work behavior as negative behavior, with considering the trust climate and organizational distributive justice as mediator's variables.

The model of this study was based on (Downey et al, 2015) study which studied the impact of diversity management on employees engagement with taking into account trust climate, however, in Downey model they took inclusion as mediator between trust and diversity practices which we didn't study in my study since we wanted to study the counterproductive behaviors without any effects from inclusion, with mentioning that we used another measure to measure the employees engagement since we used (Schuafel - Bakker, 2006) measure. Also, this model depended on many studies related to the impact of organizational justice on counterproductive behaviors and diversity management on organizational justice.

Based on the results, we found that diversity management practices affected the employees' engagement more positively when there was trust climate and distributive justice, in another hand, we found that diversity management practices couldn't affect the counterproductive behaviors without having trust climate and distributive justice, which is a new relationship found in our research.

Therefore, we suggest that managers in the high level should care more about diversity management practices since they have significant impact on employee's engagement, as example of these practices it be related to (recruitment, performance appraisal, career path, training), also if these managers wanted to increase the efficiency of DMP when it is related to the engagement so they should make sure that they are making a positive trust climate and distributive justice. Moreover, having positive trust climate distributive justice will help the managers in the high level to reduce the CWB through applying the diversity management practices.

REFERENCES

- [1.] Bensimon, H (1997): *What To Do About Anger in The Workplace. Training and Development*, Vol.51, pp. 28-32.
- [2.] Besler, Senem- Sezerel, Hakan. (2012): *Strategic Diversity Management Initiatives: A Descriptive Study*, social & Behavioral sciences, Vol.58, pp.624-633.
- [3.] Chan, K A, Xu Huang, and P M Ng. (2007): *Managers' Conflict Management Styles and Employee Attitudinal Outcomes: The mediating role of trust*. Asia Pacific Journal of Management 25 (2): 277-295.
- [4.] Chernyak-Hai, Lily- Tziner, Aharon (2014): *Relationships Between Counter-productive Work Behavior, Perceived Justice and Climate, Occupational Status, And Leader-Member Exchange*. Journal of work and organizational psychology, Vol.30, pp.1-12.
- [5.] Christian, Michael & S. Garza, Adela & Slaughter, Jerel. (2011): *Work Engagement: A Quantitative Review and Test of Its Relations with Task and Contextual Performance*. Personnel Psychology, 64: 89–136
- [6.] Cohen-Charash, Yochi – Spector, Paul E (2001): *The Role of Justice in Organizations: A Meta-Analysis*. Organizational Behavior & Human Decision Processes, Vol.86, Issue.2, pp.278-321.
- [7.] Collins, Christopher J – Smith, Ken G (2006): *Knowledge Exchange and Combination: The Role of Human Resource Practices in the Performance of High-Technology Firms*. Cornell University ILR School.
- [8.] Colquitt, Jason A – Conlon, Donald E – Ng, K.Y - Porter, Christopher - & Wesson, Michael (2001): *Justice at the Millennium: A Meta- Analytic Review of 25 Years of organizational Justice Research*. Journal of Applied Psychology, Vol.86, No.3, pp.425-445.
- [9.] Cox, Taylor Jr. (1993): *Cultural Diversity in Organizations: Theory, Research and Practice*. San Francisco, Berrett-Koehler.
- [10.] Devonish, Dwayne – Greenidge, Dion (2010): *The Effect of Organizational Justice on Contextual Performance: Investigating the Moderating Role of Ability- Based Emotional Intelligence*. International Journal of Selection and Assessment, Vol. 18, Issue.1, pp.75-86.

- [11.] Downey, Stephanie - Werff, Lisa V D- Thomas, and Kecia M- Plaut, Victoria C (2014): *The role of diversity practices and inclusion in promoting trust and employee engagement*. Journal of Applied Social Psychology, Vol.45, pp.35-44.
- [12.] Folger, R. - R. Cropanzano (2001): *Fairness theory: justice as accountability*, in Greenberg, J. and R. Cropanzano (eds.), *Advances in Organizational Justice*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- [13.] Greenberg, J, (1990): *Employee Theft as A Reaction to Underpayment Inequity: The Hidden Cost of Pay Cuts*. Journal of applied psychology, Vol.75, pp.561-568.
- [14.] Harrel, W. Andrew – Garritty, Margret J. (1978): *Justification for Laboratory Theft Moral Behavior of the Victim, and Financial Need*. The Pacific Sociological Review, Vol. 21, No.4, pp.487-499.
- [15.] Hofhuis, Joep – Van Den Rijt, Pernill - & Vlug, Martijn (2016): *Diversity climate enhances work outcomes through trust and openness in workgroup communication*. Springerplus, Vol. 5(1).
- [16.] Hsiao,Aaron,, Auld, Chris, Ma, Emily. (2015): *Perceived Organizational Diversity and Employee Behavior*, International Journal Of Hospitality Management, Vol. 48, pp.102-112.
- [17.] Janssen, O. (2004): *How Fairness Perceptions Make Innovative Behavior More or Less Stressful*. Journal of Organizational Behavior, 25 (2), 201-215
- [18.] Jauhari, Hemang, Shailendra, Singh. (2013): *Perceived Diversity Climate on Employees' Organizational Loyalty, Equality, Diversity and Inclusion*. An International Journal, Vol. 32 No. 3, pp. 262-276.
- [19.] Kaiser Robert B – Hogan, Joyce - & Lebreton, James (2013): *The Dark Side of Personality and Extreme Leader Behavior*. Applied Psychology, Vol.64, Issue.1, pp.55-92
- [20.] Lumby, J. Harris, A. Morrison, M. Muijs, D. Sood, K. Glover, & D. Wilson, M. with Briggs A. R. J. and Middlewood, D. (2005) *Leadership, Development and Diversity in the Learning and Skills Sector*, London, LSDA.
- [21.] Macey, W H, Schneider - B, Barbera, K M and- Young,S A (2009): *Employee Engagement: tools for analysis, practice and competitive advantage* Malden, MA,Wiley-Blackwell
- [22.] Mayer, R. C. - Davis, J. H. - & Schoorman, F. D. (1995): *An Integrative Model of Organizational Trust*. Academy of Management Review, 20, 709–734.

- [23.] Miller, Gary J. (1992): *Managerial Dilemmas. The Political Economy of Hierarchy* Cambridge: Cambridge University Press
- [24.] MSG, Employees behaviors -An Overview, <https://www.management-studyguide.com/employee-behaviour.htm>
- [25.] Omankhanlen, A. E - Ogaga, Oghene, Joshua (2011) *The Impact of Workforce Diversity on Organizational Effectiveness: A Study of a Nigerian Bank*. Annals of the University of Petroşani, Economics, 11 (3). pp. 93-110.
- [26.] Rotundo, M., & Sackett, P. R. (2002): *The relative importance of task, citizenship, and counterproductive performance to global ratings of job performance: A policy-capturing approach*. Journal of Applied Psychology, 87(1), 66-80.
- [27.] Schaufeli, Wilmar B - Bakker, Arnold (2006): *The Measurement of Work Engagement with a Short Questionnaire*. Educational and Psychological Measurement, Vol. 66, No.6, pp. 701-716
- [28.] Spector, P. E.- & Fox, S. (2005): *The Stressor-Emotion Model of Counterproductive Work Behavior (CWB)*. In S. Fox & P. E. Spector (Eds.), Counterproductive work behavior: Investigations of actors and targets (p. 46). Washington, DC: American Psychological Association.

Authors

Ayman AlShaabani

Master of Management and Leadership
4th semester
Eszterhazy Karoly University
a.shaabany@gmail.com

Andrea Benedek Ph.D

Senior Lecturer
Eszterházy Karoly University, GYKRC
3200 Gyöngyös, Mátrai u. 36.
benedek.andrea@uni-eszterhazy.hu

LEHET-E EGY HÁROM CSILLAGOS SZÁLLODA MA MÉG SIKERES? SZÁLLODAI FOGLALTSÁGVIZSGÁLAT HÁROM ESETTANULMÁNYON KERESZTÜL

Balassa Éva

Összefoglalás

A téma aktualitását a kialakult piaci helyzet adja. A szállodaiiparban manapság minden az épületek felújításáról, bővítéséről, technikai fejlesztéséről, minél kiválóbb felszereltségéről és az ajánlatok tökéletesítéséről szól - természetesen minél olcsóbban- és minden áron. Egymásra rálicitálva próbálják a különböző kategóriájú szállodák elbódítani egymás elől a pihenésre vágyókat. Az így keletkezett a túlkínálat és az elkényeztetett vendégek újra és újra megnehezítik az üzemeltetők dolgát és nem egyszer a hotelek bezárásához vezetnek, ám léteznek régi még mindig jól működő „példák“.

Ezen kutatásban három szálloda példáján mutatom be, hogy nem mindig a jól felszerelt, új szálloda a sikeres. A tanulmányban két példát is látunk arra, hogy hogyan lehet két régi szállodát sikeresen vezetni, működtetni, miközben egy új bezár.

Szeretném továbbá ezen tanulmányban igazolni és egyben ráébreszteni az olvasót, hogy nem minden a csillogás, a mögöttes tartalom a megoldás. Nélkülözhetetlen, hogy a vendég jól érezze magát, úgy mintha otthon lenne. A mai rohanó világban sokan keresik a nyugalmat és nem feltétlenül igénylik a jelenlegi túlkínálatot. Véleményem szerint minden szállodának meg kell találnia a „saját vendégeit“, akik igényét maximálisan kielégítheti.

Kulcsszavak: szállodaiipar, foglaltsági mutatók, hosszútávú siker, kérdőív

JEL-KÓD: Z 32

**Can be a three star hotel today successful?
Hotel occupancy check through three case studies**

Abstract:

The actuality of this topic is the present market situation. Hotel industry today is about the technical - and the superior equipment expansion and about offering improvements. All this as cheaper as possible and at any rate. The hotels of different categories are flanked by each other, tending away their guests from each other. The resulting oversupply and the enthusiastic guests make the hospitality more difficult and not once this leads to the closure of hotels. But we can still find elder, well-functioning "examples".

In this research, I would like to show three hotels as an example that not always the well-equipped, new hotels are successfull. In my study, we show two examples how two old hotels can be run successfully, while a new one has closed.

In this study, I would like to prove and to awaken the reader that not all the glitter are important but the underlying contents are the solution. It is indispensable for the guest to feel good, as if he were at home. In today's fast-paced world, many seek peace and do not necessarily require the current oversupply. Every hotel has to find "its own guests" and must be able to satisfy their needs.

Keywords: *hotel industry, occupancy rates, long-term success, questionnaire*

JEL-CODES: Z 32

Bevezetés

A szállodaszektor a jelentős gazdasági bevételt hozó és magas foglalkoztatottságot magába foglaló ágazat, mely napjainkban folyamatos kihívásokkal áll szemben. Fennmaradásukhoz elengedhetetlen, hogy foglaltságuk minimum 50% fölötti legyen. Az utóbbi években a szállodák egymással versenyeznek ajánlatok, felszereltség és minél olcsóbb szobaár területén, ami sokszor már a fennmaradásukat is veszélyezteti.

A mai felgyorsult világ elkényeztetett vendégei tehát óriási kihívásokat jelentenek a szállodáknak. Egyrészt a tökéletes nyaralás nagyon széleskörű igényeket rejt, hiszen, mindenki egyénileg mást és mást keres. A kutatásaim során találtam két régi, nagymúltú hotelt, melyet összehasonlítottam egy újjal és érdekes eredményeket kaptam. Mindez megerősített abban, hogy lehet „szerényebb” adottságokkal – tehát régebbi, „gyengébb” felszereltségű szállodákat is jól, gazdaságosan működtetni.

Anyag és módszer

Probléma és a kutatási célok meghatározása:

A kutatásomban három különböző kategóriájú, korú és felszereltségű, ám azonos elhelyezkedésű soproni szállodát vizsgálok. A célom egyrészt az volt, hogy a szálloda vendégeinek felmérjem az igényeit, másrészt, hogy megvizsgáljam, hogy vajon a három szálloda foglaltsága azonos-e. Szerettem volna igazolni, hogy a magas szállodai kihasználtság nem „csillag függő”, hanem elsősorban az értékesítés és a dolgozók munkájától függ. A vizsgálatokat elvégeztem a 2008-as évre – a válság előtti időket vizsgálva és a 2016-os évre – a válság utáni időszakra. Amennyiben ez a feltevés igaznak bizonyul, bizonyítottam látom a tényt, hogy a szállodai vendégek nem feltétlenül a szálloda színvonala és az általa nyújtott szolgáltatások miatt választanak egy szállodát, hanem további tényezők befolyásolják, ilyen pl.: az értékesítés ajánlatai, a dolgozók kedvessége, vagy a terület vonzereje alapján- ide értem az erdő, ill. Ausztria közelségét, és Sopron városát-. Ezen információkat a kérdőíves megkérdezésből és a mélyinterjúkból együttesen szűrtem ki. A válság hatását a mélyinterjúkon csupán másodlagosan vizsgálom. A gazdasági válság idején 2007-2009-ben jelentősebb (6,5%) csökkenés volt tapasztalható, 2010-re és ezt követően növekedés volt tapasztalható a vendégek számában Magyarországon. (Bujdosó et al., 2011; Baranyai et al. 2014)

A kutatás módszerei

A tanulmány összetettsége többféle módszertant követelt meg. A faktoranalízis megfigyelési egységek és nagy mennyiségű adat kezelésére is alkalmas módszer, alkalmas a sikeresség vizsgálatára (Kórodi Márta et al. 2011). A vizsgálatok szekunder (belső információk adatgyűjtésével, benchmarking alapadatokkal,) és primer (kérdőív, mélyinterjú) kutatással történt. A szekunder információkat közvetlenül a Hotel Lövérnél a szálloda igazgatójától és bérlőjétől Bartha Györgytől, a Hotel Szieszta esetében Rác Ágnestől, a szálloda értékesítési vezetőjétől kaptam a 2016- os évre vonatkoztatva. A kutatást azért a 2016-os évre vonatkoztatom, mert egyrészt csaknem 10 év telt el az előző vizsgálatok óta, másrészt a felméréshez lezárult időszak foglaltságát kívántam megvizsgálni. A Hotel Fagus 2016 májusában bezárt, ezért foglaltsági adatok érthető okokból csupán ezen időtartamig álltak rendelkezésemre, ez sajnos módosította a kutatásom módszerének teljeskörű lebonyolítását. A 2008-as foglaltsági – és kérdőíves adatok egy korábban elvégzett kutatásból már rendelkezésemre álltak. 2016-ban gyakorlatilag megismételtem a felmérést. A primer információkat kérdőíves eljárással gyűjtöttem össze. (Lengyelné Molnár T., 2013). A kérdőív a szállodai szolgáltatásokkal kapcsolatban 15 kérdést tartalmazott, összesen 267 fő töltötte ki. Fókuszcsoportot nagyrészt a Hotel Lövér és a Hotel Szieszta vendégei adták. A kérdőív kérdései alapkérdésekből, túlnyomóan zárt kérdésekből és néhány sorbarendezési kérdésekből álltak. Igyekeztem egy érthető, lényegre törő kérdéssort összeállítani. A kitöltésnél nagy segítségemre voltak a mélyinterjúk alanyai, akik hozzájárultak ahhoz, hogy vendégeik a szállodákban kitöltsék a kérdőívet. A Hotel Fagus esetében egy hasonló 2008-ban végzett kutatás eredményeit használtam fel. Esetükben a bezáráshoz vezető okokat vizsgáltam a mélyinterjúkból kapott információk segítségével, ill. a internetes vélemények elolvasásával. A primer és szekunder információk gyűjtése után megfogalmaztam a hipotézisemet, amely a következő:

Null hipotézis:

A null hipotézist felállítva azt állítom, hogy a három szálloda egész éves foglaltsága egymással megegyező.

H0: $\mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \mu$, azaz a szállodák átlagos negyedéves foglaltsága megegyezik.

Ellenhipotézis:

Az ellenhipotézis a nullhipotézisből levezetve az, hogy legalább az egyik szálloda foglaltsága eltér a másik kettőtől.

H1: Legalább egy szálloda foglaltsága nem egyezik meg a többiével.

A primer és szekunder információk gyűjtése után elkészítettem a hipotézis mátrixot és elvégeztem a felméréseket, elemzéseket. A vizsgálatot varianciaanalízissel, azon belül is egyszerű oszttályozás módszertan alkalmazásával végeztem el. Az eredmények elemzése a nullhipotézis igazolása, vagy elvetése alapján történt. Az összegyűjtött adatokból készített számított eredmények értékelését, és az azokból levezetett következtetéseket a primer és szekunder információk közös kiértékelésével történt. A kérdőíves felmérés, valamint a foglaltsági adatok segítségével megvizsgáltam az összefüggéseket az egyes szállodák foglaltsága és a szállodai csillag kategória között. Feltételeztem, hogy a hosszútávú sikert önmagában nem a magas „csillagszám” biztosítja. További célom volt még az is, hogy jelen kutatásom eredményeit mindhárom szálloda majd a későbbiekben saját belső felhasználásra hasznosítsa tudja, hiszen számukra is kiderül, hogy a vendégek mit preferálnak pihenőidejük eltöltésekor.

A kiválasztott szállodák rövid bemutatása:

Mindhárom szálloda a Soproni-hegység lábánál, a híres Lövér egyik legszebb pontján, a várostól mindössze 15 percre helyezkedik el. Varázsukat a csendes erdők, fenyvesek, tölgyesek, gesztenyések, májusi gyöngyvirág, augusztusi ciklámen adja. A természeti környezetnek köszönhetően Sopron hazánk egyik legszebb, legkellemebb üdülőhelye. A szállodák további vonzereje, hogy az osztrák sípályák autóval könnyen elérhető távolságra vannak. A vizsgált szállodák közül 2008-ban kettő – a Hotel Fagus és a Hotel Lövér 4 csillagos kategóriájú, míg a Hotel Szieszta 3 csillagos szálloda. Mindegyik adottságaitól, korától, felszereltségétől függetlenül igyekszik minden korosztályt megszólítani, ennek ellenére alapvetően más a vendégköre. Az elmúlt években azonban jelentős változások történtek mind három szállodában. **Hotel Lövér:** 1983-ban adták át. A 180 szoba fürdővel vagy zuhanyzóval, műholdas színes televízióval. A szálloda ideális helyszín bankettek, konferenciák lebonyolítására, a pihenni vágyókat wellness csomagokkal kényeztetik. 2008 -ban a szálloda még a Danubius Hotels tagja a lánchoz való tartozás minden előnyével és hátrányával. A válság éveitől és után sem történtek komoly beruházások a szállodában, csupán a szükséges javításokat végezték el. 2014. augusztusában bérelte ki a szállodát a Bartha Hotel Kft. (www.hotellover.hu, 2008, 2016)

Hotel Szieszta:

A legidősebb a három csillagos – 45 éves- egykori Hunguest Hotel Szieszta. 200 db erkélyes fürdőszobás szobákkal rendelkezik. A szállodát 2016 óta az MSF Hotel Management Kft. működteti. (hotelszieszta.hu, 2008, 2016)

Hotel Fagus:

2005 áprilisában nyitotta meg kapuit, 147 modern, igényesen berendezett szobával, 10 luxus és 2 elnöki lakosztállal. A régió legújabb, kiválóan felszerelt konferencia szállodája volt. Először 2009-ben zárták be az akkori tulajdonos hitelfizetési problémái miatt. Ezt követően a bank kiadta bérbe egy vállalatnak, azonban 2016 májusában újból bezárták és azóta is zárva van. (www.hotelfagus.hu, 2008, 2016)

Eredmények

Hipotézismátrix bemutatása: (Interjúk: Sándorfi Róbert, Radics Judit, 2008; Rác Ágnessel és Bartha Györgyel, 2016, 2017):

A kérdések prioritásának és fontosságának eldöntése érdekében hipotézismátrixot készítettem, ahol bemutatom a kérdések és a hipotézisek közti relációkat. Ezek alapján a nullhipotézishez az alábbi mátrixot rendeltem:

Kérdés száma	Hipotézis (H0)
K1	
K2	
K3	
K4	
K5	X
K6	X
K7	
K8	X
K9	X
K10	
K11	X
K12	X
K13	
K14	
K15	X

1.táblázat: Hipotézis mátrix

Forrás: Saját készítés (2008/2016)

A hipotézismátrixból **látszik, hogy** melyek a legfontosabb kérdések:

- Milyen színvonalú szállodákban szokott általánosságban lakni?
- Milyen értékesítési csatornákon keresztül értesült a szállodáról?
- Mi fontos Önnek szállodai pihenéskor?
- Szállodaválasztásában mennyire játszik fontos szerepet az adott szálloda komfortfokozata?
- Mely turizmuskategóriák fontosak Önnek?
- Mely szállodai szolgáltatásokat részesíti előnyben az alábbiak közül?
- Mennyire vonzzák Önt a szezonális akciók, egyéb kedvezmények?

Az adatgyűjtés előtt biztosítottam minden egyes megkérdezettet, hogy a felmérés névtelenül készül, a válaszokat harmadik fél részére nem adom át, és az adatokat csak az egyetemi kutatás elkészítése céljára használom fel. Mivel mind a hazai, mind a nemzetközi piacon nagy a verseny, lényeges a benchmarking adatok vizsgálata, a konkurenciával való összehasonlítása. Mások ötleteit megfelelően adaptálva növelhető a saját hatékonyság, siker. (Wöber 2002)A szállodák statisztikai adatait, a mélyinterjú eredményeit figyelembe véve megvizsgáltam, hogy a kérdőíves felmérés eredménye összhangban van-e a szállodák által mért értékekkel, ill. és a vezetők által tapasztalattal. Ennek biztosítása érdekében először a szállodáktól kapott benchmark adatok elemzését készítettem el, majd mikro- és makroelemzés elkészítésével értékelttem a kérdőívekre adott válaszokat. (Kóródi Márta et al. 2011)

A két értékelés során kapott eredményeket az alábbiakban mutatom be.

A 2008-as mélyinterjú- és a benchmark adatok elemzése: (Sándorfi Róbert Igazgató, 2008)

Szállodák	Foglaltsági adatok 2008			
	1. név	2. név	3. név	4. név
Hotel Lövér	70	62	80	78
Hotel Fagus	90	60	50	70
Hotel Szieszta	70	40	45	50

2. táblázat: Foglaltsági adatok a 2008 –as évre vonatkozóan

Forrás: Saját készítés (2008)

n=	3 szálloda	n=4 félév					
		1. név	2. név	3. név	4. név	Xi.	Xi
	Hotel Lövér	70	62	80	78	290	72,55
	Hotel Fagus	90	60	50	70	270	67,5
	Hotel Szieszta	70	40	45	50	205	51,25
						765,2	63,75

3.sz. táblázat: foglaltsági átlagok és összegek kiszámítása a 2008-as évré

Forrás: Saját készítés (2008)

SST számolása:

$$SST=70^2+62^2+80^2+78^2+90^2+60^2+50^2+70^2+70^2+40^2+45^2+50^2-765^2/12=2584,25$$

SSK számolása:

$$SSK= \frac{290^2 + 270^2 + 205^2}{4} - \frac{765,2^2}{12} = 987,5$$

SSB számolása:

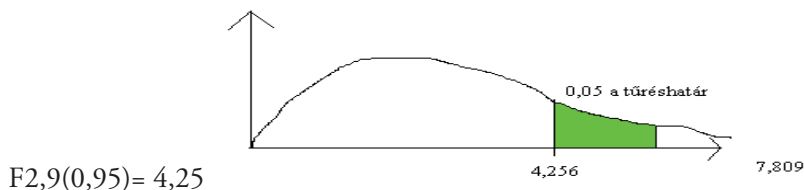
$$SSB=SST-SSK= 2584,25- 987,5= 1596,75$$

$$\alpha=0,05$$

szórás faktora	négyzetösszeg	szabadságfok	átlag	számított F
faktor	987,5	2	493,75 ²	7,745
maradék	1596,75	9	177,417 ²	
teljes	2584,25	11		

4. sz.táblázat: Faktor számítás 2008-ra

Forrás: Saját készítés (2008)

1. Ábra: Az F-eloszlási görbe 2008-ra

Forrás: Saját készítés (2008)

A fent kapott eredmények alapján elmondható, hogy a 2008-as évre a null-hipotézis az elutasítási tartományba esik, ezért nem igaz az a megállapítás, hogy az egyes szállodák egész évre vonatkozó foglaltsági adatai megegyeznek egymással. Az említett adatokból azt a gyakorlati megállapítást teszem, hogy igenis sokat számít egy szálloda kiválasztásánál az adott szálloda színvonala, a nyújtott szolgáltatások, nem elég tehát csupán az adott terület vonzerejére hagyatkozni. A magas foglaltságért tenniük kell a szállodáknak. Nézzük részletesen, szállodánként lebontva:

A **Hotel Lövér** foglaltsága 2008-ban, negyedéves lebontásban: 70% - 62% - 80% és 78%. Ezen adatok egy kiegyensúlyozott, 72,5%-os éves foglaltságot, tehát magas kihasználtságot jelentenek. A négy csillagos szállodák között ez még országos szintre is kiváló teljesítményt jelent. (Radics Judit, 2016) A Danubius Hotels 2008-as évi foglaltsága nemzetközi szinten 66,2%-os, 1,7%-al csökkent az előző évihez képest. A magyarországi szegmens teljes évi foglaltsága 63,1% volt, működési vesztesége 14 millió Forint. Több magyarországi ingatlant is értékesítettek ebben az évben. (<https://www.danubiushotels.com/inc/opendoc.php?fn=/w/hdl/>, 2008)

A Hotel Lövér jól teljesített. A szállodáktól kapott értékesítési adatok alapján megállapítható, hogy 2008-ban a vizsgált 3 szálloda közül a Hotel Lövér vendégei 30%-ban pihenés, 30% -ban konferencia, 35% -ban wellness pihenés, valamint 5% egyéb (cél pl. Az átutazás, a Volt - Fesztivál) célból érkezett a szállodába. A szálloda már évek óta első sorban a konferencia és a wellness iránt érdeklődő vendégeket célozta meg. A 6. emeleti szépségrész telt házzal működött a szállodai és a külsős, egyéni vendégeknek köszönhetően. Itt természetesen első sorban az osztrák piacot célozták meg, nagy sikerrel. Évek óta évente kétszer-háromszor is visszatérő, főleg hölgyekből álló a szállodában megpihenő, szépség csomagokat és extra kezeléseket is igénybe vevő „csoportok“ erősen hozzájárultak a magas szállodai foglaltsághoz, de rendkívül népszerű volt az egy hetes léböjtkúra is. A törzsvendégek között megtalálható volt még a 80-as évek vendégei, akik főleg nyáron, pihenés céljából jöttek, két- három hétre. A Hotel Lövér ismert a sikeres és zökkenőmentes konferencia és esküvő lebonyolítások-

ról is. Ezen események vendégei is többnyire a szállodában alszanak. A konferenciák többnyire őszre tehetőek és évente visszajáró törzsvendégeket biztosít, és emeli őszi időszak foglaltságát. Az itt dolgozó kezelők kiválóan képzett szakemberek voltak, akik „személyes varázsa” és a vendégekkel kialakított személyes kapcsolatuk is a sikert biztosította. A város vonzereje az ide látogató vendégek szempontjából lényeges, mind a látnivalók, mind Ausztria közelsége miatt. A szálloda akkori négy csillagos komfortfokozata a vendég igényeknek és elvárásoknak megfelelt. A szálloda fő értékesítési csatornája ekkor a saját honlapja összekapcsolva a Danubius Hotels oldalával. Ezenkívül számos utazási irodával létezett évek óta szerződés, ami segítette a munkát. A ma már mindenki számára ismert Hofer Reisennel ez idő tájt köt szerződést a Danubius Hotels-el, ez természetesen segítette a holt időszakok értékesítését. A törzsvendég akciók ekkoriban már léteztek, mely szintén ösztönzően hatott a vendégekre. 2008-ban jellemzően a vendégek 60%-a közvetlenül a szállodánál foglalt, 25-30%-uk utazási irodánál, az ún. walk-in vendégek aránya elenyésző volt. A konkurencia ekkor nem jelent gondot, hiszen 2008-ban egy jó nevű, korszerű szállodának számított –kisebb felújítási igényeket leszámítva-, a vendégek tudják hogy „mit kapnak a pénzükért” és a Hotel Fagus jelenléte annyira nem befolyásol, mert egyrészt más vendégkört céloz, másrészt a wellness részleg magas színvonalra biztosítja ekkor meg a Hotel Lövér lépés előnyét. A Hotel Lövér jó híre, a Danubius Grouphoz való tartozás, a megfelelő vendégkör megcélzása, Ausztria közelsége adta összességében a sikert, ill. a magas foglaltságot.

A **Hotel Fagus** foglaltsága 2008-ban, negyedéves lebontásban: 90% - 60% - 50% és 70%. Ez 67,5%-os éves foglaltságot jelent. Szintén kiváló eredmény, bár szokatlan, hogy az 90%-os foglaltság az év elején és nem pl. a nyári időszakban teljesül. Ezt a magas foglaltságot rendezvényekkel, konferenciákkal magyarázták. A vendégek idő eltöltésének 50% -a pihenéshez, 35-40% -a konferenciához és egyéb hivatás, ill. fesztivál turizmus kategóriához köthető. A VOLT – fesztivál előadói –első sorban a színvonal miatt— itt pihentek meg, míg a fesztivál látogatói pedig a másik két szállodában. A Hotel Lövérrel a Volt-Fesztivált és több konferenciát is együtt bonyolítottak le. A Hotel Fagus ugyan családokat is megcélzott, de a valóságban méretéből és felszereltségéből kifolyólag inkább a hivatás és a konferencia turizmus irányába tolódott el a vendégkör. A wellness részleg hiányosságai miatt a szolgáltatásokat a vendégek Hotel Lövérbevittek igénybe. Ez természetesen nem tett jót a hírnevének. A szálloda fő értékesítési csatornája a saját honlapja és az utazási irodai értékesítés. A vendégek, a konferenciák is közvetlenül foglalnak. A valóságban a két szálloda vendégköréből adódóan sem volt igazán egymásnak konkurenciája, mert az egyik (Hotel Fagus) tökéletes felszereltsége nem pótolta a másik (Hotel Lövér) tapasztalatát és kezelési színvonalát. Természetesen sok egyéni vendég is szívesen járt a Hotel Fagusban, akik pozitív visszajelzéseket adtak, de a wellness kezelések hiánya sokat „vett el” az amúgy szép, új szálloda sikeréből. Nem egyszer előfordult, hogy egykori Lövéres vendég

átpártolt volna az új szállodához, ám a Fagusban tapasztalt apró hiányosságok miatt „visszatért” a Lövérhez. A nagy konferenciák, melyeket évek óta a Hotel Lövér bonyolított le, sem pártolt át a Hotel Fagushoz. Olyan természetesen volt, hogy hely hiány miatt együttműködtek a házak. Ezen tények mind a hipotézisemet támasztják alá, mely szerint a szállodák kihasználtsága független azok csillag kategóriájától. Egy szép, új, kiválóan felszerelt szálloda önmagában nem a siker biztosítója, oda kell figyelni a szolgáltatások minőségére és a vendégek igényei maximálisan ki kell elégíteni. A szálloda működtetése sem volt szakmailag jó kezekben, a hitelfizetési gondok miatt először 2009-ben zárták be.

A **Hotel Szieszta** foglaltsága 2008-ban, negyedéves lebontásban: 70% - 40 % - 45% és 50%. Ez 51,25%-os éves foglaltsági eredmény. Némileg gyengébb eredmény ez, mint az előző kettő szálloda foglaltságai, de figyelembe kell vennünk a szállodai befogadó képességet. 200 szoba megtöltése nem egyszerű feladat, a működés azonban még a gazdaságosság határán volt. A Hotel Sziesztánál a vendégek idejük 60-70% -át pihenéssel, és az attrakciók megtekintésével tölti, 30-35% pedig egyéb okból lakik itt. A vendégkört tekintve a családok és az idősebb nyugdíjasok teszik ki, tehát alacsonyabb fizetőképességű vendégeket céloz meg. A vendégek között nagy arányú az évi egyszeri visszatérés. Az előző két szállodával a Volt-Fesztivál idején természetesen együttműködik, más irányú együttműködés nem jellemző. A vendégkörük eltérése miatt nem igazán versenytársai egymásnak. A város vonzereje fontos az ide érkezőknek, hiszen a családok és a nyugdíjasok is szívesen barangolnak. A szálloda fő értékesítési csatornája a saját honlapja, ill. utazási irodák. A vendégek 60 % közvetlen foglaló, 30% utazási irodán keresztül, 10% pedig egyéb módon foglal szobát. A Hotel Szieszta magas vendéglégedettségeinek köszönhetően szívesen jöttek ide pihenni a vendégek.

A 2016-os mélyinterjú- és a benchmark adatok elemzése (Mayer et al.,2011):

A Hotel Fagus bezárása nem teszi lehetővé a faktoranalízist a 2016-os évben, de 2008-as tapasztalatokra hivatkozva elvetem a null hipotézisemet, a foglaltságok eltérnek. Mindhárom szálloda esetében komoly változások történtek 2016-ig:

A **Hotel Lövért** 2014 augusztusában a Danubius Hotels Group bérbe adta a Bartha Hotel Kft-nek. Ennek elsődleges oka a szálloda addigi forgalmának jelentős visszaesése volt. A válság előtt is szükségesek lettek volna beruházások, melyek az idő múlásával egyre nagyobb problémákat jelentettek a vendégek folyamatosan növekedő igényeivel szemben. A szállodát az új üzemeltető visszaminősítette három csillagos superior-ra és a kezdeti nehézségek után jelenleg egyre növekvő foglaltsággal üzemel. A Hotel Lövér 2016-ban 64 %-os éves foglaltságot ért el. A Danubius Hotels foglaltsága csoport szinten 60,1 % (<https://24.hu/fn/gazdasag>, 2015), ami az előző évhez képest 1%-os visszaesést jelent, ám a versenytársaival szemben 55%-os javulást mutat. Tehát Bartha úr sikerét igazán jó eredménynek könyvelheti el. A jövőre nézve Bartha úr 66% -ot célzott meg. Az átvétel óta átlagban 20%-al javult a

kapacitáskihasználtság. A kapott információk alapján megállapítható, hogy a szálloda célcsoportja a nyugdíjasok, és a családosok. Ők alkotják az új törzsvendégkört is, hiszen ahogy azt a szállodai honlapon található „Rólunk mondták“-ban olvashattuk, mindenki szívesen jön vissza ide pihenni és többszöri nyaralás után is elégedett. A kialakított csomag ajánlatok is őket célozza meg. A hosszú hétvégék és az iskolai szünetek, időszakos árkedvezmények lehetőségeit próbálják kihasználni az értékesítésben. Új célcsoportot nem tudnak megcélozni a szálloda hiányosságai miatt, rengetek beruházásra lenne szükség. A wellness ajánlatok továbbra is adottak egy olcsóbb, ám kiváló minőségű Kaviczky kezelésekre változtatták. A sikeres léböjtkúrát továbbra is nagy sikerrel ajánlja a szálloda. Igyekeztek elérhetőbbé és megfizethetőbbé tenni a szállodai ajánlatokat. A wellness szolgáltatások még most is nagyon kedveltek - 80% körüli kihasználtsággal működik-, ám a külsős osztrák vendégek aránya visszaszorult. Ennek oka Sopron város számos újonnan megnyílt, a határhoz közelebb fekvő szépség szolgáltatást nyújtó üzlete. Apróbb felújítások folyamatosan folynak, de nagy beruházásokra a bérlő pénzt –mivel nem tulajdonos-, nem kíván fordítani, mert nem térülne meg számára. Az esküvők, a konferenciák, a VOLT - Fesztivál és csapatépítő programok megmaradtak és továbbra is szívesen veszik ezeket is igénybe. A vendégek célja közel 50%-ban a pihenés, 25-30% -ban konferencia, 15% -ban wellness pihenés, valamint 5% egyéb cél. (Bartha György, 2016)

A Hotel Fagus 2016-os bezárása nem befolyásolta a Hotel Lövér foglaltságát, mivel eltérő a vendégkörük.

A szálloda fő értékesítési csatornája a saját honlapja, egyéb szállás kereső programok (szallas.hu, belföldi pihenes.hu, valamint a szallasvadasz.hu) és egy utazási iroda. Törzsvendég akciók, szezonális akciókkal ösztönzik a vendégeket a visszatérésre. 2016-ban jellemzően a vendégek 66%- a közvetlenül a szállodánál foglalt. Bartha úr szerint a vendégek kétharmada visszatérő és közvetlenül foglalt, ún. walk-in vendég pedig nincsen. Az új üzemeltető nem a konkurencia, hanem a város trendjeit és a KSH adatait figyeli.

Bartha úrnak feltettem két kellemetlen kérdést:

1. Befolyásolja-e a foglaltságot a Danubius Hotelstől való leválás? Véleménye szerint inkább ez előny, hiszen az értékesítés így szabadabb, rugalmasan lehet aktuálisabb ajánlatokról dönteni. Míg egy szállodalánc esetében mindent a központban kellett engedélyeztetni, ami idő kiesést és a lehetőségtől való lemaradást jelentette. (Bartha György, 2016).
2. Befolyásolja-e a forgalmat a szállodai csillag visszaminősítése? A szállodai csillag visszaminősítése oka a már említett szállodai felszereltségi és beruházási hiányosságok voltak. Két év alatt megfelelő értékesítéssel megfordította a Hotel Lövér állapotát egy hanyatló szállodából, egy sikeres szálloda irányába. (Bartha György, 2016).

Az új vezetés sikereit támasztja az is alá, hogy a jelenlegi szobaár, a régi négy csillagos szobaár felett van, így egy alacsonyabb kategória mellett magasabb bevételt hoznak létre. Tehát a Bartha Kft sikeres 2,5 éve alátámasztja feltevésemet, mely szerint nem kell öt csillagos kategória ahhoz, hogy egy szálloda hosszú távon érjen el értékesítési-, pesztizs- és bevételbeli sikereket.

A **Hotel Fagust** (www.hotelfagus.com) a hitelfizetési gondok miatt először 2009-ben zárták be. A tulajdonos a Creatív Hotel Consulting Kft.-nek adta bérbe az üzemeltetés jogát. Sajnos 2015-ös évtől komoly fizetési problémák léptek fel, ekkor már komoly közüzemi tartozások voltak, de tartoztak a dolgozóknak a bérükkel is. A gondok szakmai és helyi lapokban is megjelentek, ez negatív reklám volt, tovább nehezítette a helyzetet. A tulajdonos Resideál Hotel Kft a kialakult helyzetért és a károkért az üzemeltetőt tette felelőssé. 2016 februárjában a turizmus.com-on megjelent egy cikk, mely szerint a Soproni Vízmű Zrt. a díjtartozások miatt korlátozza a víziközmű szolgáltatást, ez lehetetlenné tette a működést. Május 5-én minden előzetes bejelentés nélkül bezárt a szálloda. Sem a tulajdonost, sem a vendégeket nem informálták erről. Nekem sem tűnt fel ott jártamkor, hogy bármi gond lenne. Resideál-Hotel Kft. a hotel-menedzsment feladatok ellátásával ekkor az Accent Hotel Management Kft.-t bízta meg, ám az újra nyitás azóta se történt meg.

A szállodai adatoknál maradva: a foglaltsága 2016 első negyed évében 35% körüli -, májusig közel 20 % körüli volt. A 2015-ös év éves foglaltsága 45%-os volt. Ez már komoly gondokat jelez. Ismerve a 2008-as adatokat, ez már a gazdaságos működést is veszélyeztette. A soproni konkurens szállodák szerint a bank nem szakmabeli üzemeltetőt választott, ez volt a gondok forrása, a végén már minden irányba tartozásaik voltak, a dolgozók sem kapták meg pontosan a fizetésüket.

Ezen tények miatt nem volt lehetőségem a szállodát a 2016-os évre tovább vizsgálni, és a kérdőíves elemzéseket sem elvégezni. Interneten a mai napig megtalálhatóak vendég vélemények még a bezárás előtti időszakból -2015-ös évből-, melyek már súlyos hiányosságokra, magas vendég elégedetlenségekre utalnak, ezekre azonban a kutatásban nem térek ki. Kérdéses azonban, hogy kétszeri bezárás után, visszaállítható-e még újranyitás esetén a szálloda presztízse.

Ezen tények után még inkább megerősítve érzem a feltevést, mely szerint a magas csillagkategória önmagában nem a siker garanciája. Kutatásom elején én magam sem gondoltam volna, hogy a Hotel Fagus szomorú példája igazolja, hogy egy jó adottsággal és felszereltséggel rendelkező szállodát, hogyan lehet ilyen mértékben rossz irányba elvinni és bezárásra ítélni.

A **Hotel Szieszta** (www.hotelszieszta.hu,) méretre a legnagyobb és a legrégebbi építésű a három szálloda közül. 2015-ben vette át az MSF Hotel Management Kft és azóta csillag kategória nélkül működött. Foglaltsága 2016-ban, negyedéves lebontásban: 18,3% - 42,13 % - 63% és 35,6%. Ez 39,74%-os éves foglaltságot eredményez, ami 200 kiadható szoba, 9 emelet mellett ugyan gyengébb, de nem

rossz eredmény. A szálloda az alacsonyabb jövedelműeket célozza meg, ajánlataik a nyugdíjasoknak, diákoknak, családosoknak szólnak. Számtalan szabadidős program, kirándulások, egy napos túrák teszik vonzóbbá a szállodai kínálatot. Családi ünnepek lebonyolítását, konferenciákat, esküvőket továbbra is vállalnak. Sokan évente kétszer is visszalátogatnak. Rácz Ágnes értékesítési és marketing igazgató szerint újabb célcsoportokat nem kívánnak megnyerni, mert ahhoz komoly beruházásokra lenne szükség, ami ilyen nagy épület esetében nem egyszerű. Elmondása szerint 30%-os folyamatos törzsvendégkör van, amit a törzsvendég kártya programukkal próbálnak növelni. Még mindig igaz, hogy a vendégek idejük 60-70% -át pihenéssel, és az attrakciók megtekintésével töltik, 30-35% pedig egyéb okból lakik itt. A Volt-Fesztivál idején természetesen telt házzal működnek, nyáron és iskolai szünetekben magas foglaltság jellemző. Vendégkörük eltérése miatt nem igazán versenytársai egymásnak.

A város vonzereje fontos az ide érkezőknek, hiszen a családok és a nyugdíjasok is szívesen barangolnak.

Rácz Ágnes szerint a vendégek nem a szállodai komfort fokozat alapján foglalnak már, hanem szeretnek a Sziesztába visszajárni a környezet, a vendégszeretet, a dolgozók miatt. A törzsvendégek élnek a törzsvendégkártya nyújtotta előnyökkel, ami szintén motiváló hatású. A szálloda fő értékesítési csatornája a saját honlapja, ill. utazási irodák. A vendégek 60 % közvetlen foglaló –visszatérő vendég-, 30% utazási irodán keresztül, 10% pedig egyéb módon foglal szobát.

A Hotel Szieszta egy újabb példája azon feltevésemnek, hogy csillag kategória nélkül is lehet magas foglaltságot és jó bevételt, hosszútávú sikereket elérni.

A KSH adatai alátámasztják a szállodáknál tapasztaltakat: továbbra is jelentős az osztrákok Magyarországon átlagosan eltöltött ideje -5,6 nap-, ez megegyezik a 2009-es adatokkal. 2008-ban a 2-4 napos utazások esetében motivációként üdülés, pihenés, ismerős meglátogatása, az 5 és az annál több napos utazás esetén főleg az üdülés, pihenés a fő motiváció. 2016-ban ez a tendencia megmarad, az látogatások száma azonban 2,5-3%-al lecsökkent. ([www.ksh.hu/ docs](http://www.ksh.hu/docs)) A 2-4 napos belföldi utazások száma 2008-ban 16238 ezer fő, 2016-ban 10664 fő. 5 és annál hosszabb utazást 2008-ban 5257 fő tett, 2016-ban 3761 fő. A több napos utazások esetében is ez a tendencia. 2008-ban 21494 fő utazott, 2016-ban csupán 14374 fő. Ez a csökkenő tendenciával ellentétben a külföldiek magyarországi turisztikai kiadásai 2008-ban: 731 mrd Ft volt, 2015-ben 1235 mrd Ft. A lakosság belföldi turisztikai kiadásai 2008-ban 624 mrd Ft, 2015-ben 654 mrd Ft. Tehát a külföldiek körében a turisztikai kiadások jelentősen megemelkedtek, a lakosság körében is alacsonyabb emelkedés következett be. (www.ksh.hu/doc) A 3-4 csillagos szállodák külföldi vendégei 6,5%-os vendégéjszaka növekedés tapasztalható, a belföldi vendégek esetében ez 7%-os emelkedést jelentett. (https://mtu.gov.hu/.../Magyarország_turizmusa_2016)

A kérdőív eredményei

A kapott mélyinterjú eredményét egy kérdőíves kutatással is megerősítettem. (Lengyelne Molnár T., 2013) Ahol a két- és ötfokozatú skálát alkalmaztam, ott az "1" jelenti a negatív, az "5" pedig a pozitív szélsőértéket. Az első kérdésnél speciális skálán mértem fel a megkérdezett aktivitását. A kitöltésnél a mintavétel véletlenszerűen zajlott, fókuszcsoporthoz a szállodák vendégei voltak. A kutatás során kiderült, hogy a vendégek mit preferálnak leginkább szálloda választásaik során. A kérdőív adatainak elemzését kérdésenként végeztem el, -mivel az eredmények komoly eltérést nem mutattak-, ezért a 2008-ra és 2016-ra összefoglalóan. A válaszadók minden kérdésre válaszoltak, tehát üres válasz nem torzítja az elemzést, íme az eredmény:

K1.- A megkérdezettek 55%-a férfi, 45%-a nő volt. A nemek közti megoszlásból nem tudok komolyabb összefüggéseket kimutatni.

K2.- A kérdőívek alapján megállapítható, hogy a válaszadók 40%-a a fiatal, 19-35 évesek, a 35% a 36-55 évesek csoportjából került ki. A 55 év felettiek aránya a 15%-os. Ezek az adatok igazolják, hogy a családos és a nyugdíjasok teszik ki a szállodák vendégkörét, ez igazolja a vezetőktől hallottakat. A mintavételezés reprezentatív a vizsgált három szállodára.

K3.-4. A válaszadók anyanyelve és nemzetisége: 30%-os a német nyelvűek aránya, 60%-os magyar anyanyelvűek aránya és 10%-os az egyéb állampolgár. A német ajkúak arányát, Sopron közelsége adja. A 2008-as vizsgálatkor a német vendégek aránya magasabb volt. Ez azzal magyarázható, hogy a német vendégek inkább a magasabb kategóriákat keresik és ezen kitételnek anno a Hotel Lövér megfelelt.

K5.-A válaszadók közül az évi visszatérés gyakorisága 2 és 4- közé esik. Sem 2008-ban, sem 2016-ban nem jellemző a szállodákra az üzleti turizmus - a konferenciák aránya nem olyan jelentős-, hanem inkább az üdülési cél.

K6.- Jellemzően a közép kategóriás szállodákat választják. Ezt igazolja, hogy a legalsó (1*) és legfelső (5*) kategóriájú szállodákat egy válaszadó sem preferálja. Ugyanakkor megállapítható, hogy a 2*-os szállást is csak egy válaszadó jelölte meg, amiből arra lehet következtetni, hogy a megkérdezettek anyagi megfontolásból választanak alacsonyabb kategóriájú szállodát.

K7. - A válaszadók 36%-a barátoktól kapott információ alapján dönt a kiválasztandó szállodáról. 27%-uk internetről gyűjt információkat. Ez érdekes, hiszen az utóbbi évek internet „mániája“ ellenére is ez a vendégkörnél, mind 2008-ban, mind 2016-ban a személyes ajánlás fontosabb, mint az online-os összehasonlítások.

K8.- Szállodai pihenéskor az elhelyezkedés és a felszereltség hasonlóan fontos, mint a szolgáltatások színvonala és a személyzet kedvessége. A programajánlatok másodlagosak a vendégek számára. Azaz a vendégek inkább a passzív pihenésért jönnek ide, ez érdekes, hiszen ez ellentmond a mélyinterjúban hallottakkal.

K9.- A település vonzereje 40%-ban fontos.

- K10.- A válaszadók döntő többsége közepesnél jobban preferálja a döntései során az adott szálloda komfortfokozatát. Csupán két válaszadó (a megkérdezettek 10%-a) választotta kiemelten fontos szempontnak A jelen tanulmányból nem kapok arra választ, hogy mekkora anyagi áldozatot vállalnának a kényelmesebb és komfortosabb szállás érdekében. Az összes válaszadót tekintve 3.55 átlag adódik, ami egy kicsit esik csak a közömbösséget jelképező 3 érték fölé.
- K11.- A válaszokból nem állapítható meg trend, hiszen nagyjából azonos számban preferálták az egyes turizmus kategóriákat. A konferencia turizmus arány alacsony, mivel a megkérdezettek nem vesznek szállodákban rendezett konferenciákon.
- K12.- A válaszadók legkevésbé a wellness szolgáltatásokat preferálták, legszívesebben pedig a passzív pihenést választották. Ez a négyes kérdés eredményeit erősíti, hogy a passzív turizmusért jönnek az idelátogatók.
- K13.- A vendégek 19%-a egy hétig, 24%-a 2 hétig, ill. 21%-a pedig 2 hétnél hosszabb ideig pihen meg a szállodákban. Ez már komoly és biztos bevételt jelent a szállodáknak és tükrözi a vendégek pihenési szándékát, ill. azt is, hogy jól érzik magukat itt.
- K14.- A magas arányú törzsvendég arány miatt a törzsvendég program fontos a szállodába látogatóknak (33%).
- K15.- A szezonális akciók is természetesen vonzóak.
- Vizsgálódásom reprezentatív, hiszen ezen szállodák közepes fizetőképességű, hasonló elvárásokat támaztó szegmensének preferenciáit tükrözi.

Következtetések

Mind a két vizsgálati módszer azt bizonyította be, hogy a nullhipotézis téves volt, azaz nem igaz, hogy a három szálloda éves foglaltsága megegyező. Ahogy azt a null hipotézis cáfolta önmagában nem elegendő a szállodák optimális működtetéséhez annak elhelyezkedése. A sikerhez több különböző tényezőnek kell tökéletesen összehangolva működnie. A Hotel Szieszta és a Hotel Lövér vendégeit 2016-ra többnyire alacsonyabb fizetőképességű vendégek alkotják. A szállodák felszereltségéből, kínálatából adódóan törekszenek ezen célcsoportok megszerzésére, megtartására, hiszen adottságaikat így egyéb befektetés nélkül maximálisan ki tudják használni. Apróbb beruházásokra, fenntartásra természetesen költenek. De míg a Hotel Szieszta esetében a magántulajdonról, addig a Lövér esetében bérleményről beszélünk, ezért az előzőnel inkább megéri befektetni, míg a Lövérnek kevésbé.

Mind a három szálloda komoly átalakuláson ment át az évek során. A tulajdonosi-, az üzemeltetési-, ill. a csillag kategória változás igazi kihívások mindenki számára. A változásokat, a válságot és a szállodaiparban jelentkező folyamatos versenyt, a vendég igények változását csupán a Hotel Lövér és a Hotel Szieszta „élték túl“. Ez beigazolja azon feltevésünket, mely szerint a hosszantartó szállodai siker az nem a szállodai

csillag kategórián, hanem a megfelelő értékesítésen, dolgozói hozzáálláson múlik. Vezetőik felismerték azt, hogy hogyan tudják az adottságokból a legjobbat kihozni. (Zeller 1999) Meghatározták a célcsoportjaikat, kialakították a számukra szükséges ajánlatokat. A kellemes környezettel, a barátságos dolgozókkal, a kialakított elérhetőbb, megfizethetőbb ajánlatokkal elnyerték a bizalmukat. Véleményem szerint nem kis dolgot ért el a két szálloda, hiszen egy csillag visszaminősítés, ill. a szállodalánctól való leválás és egy csillag kategóriától való megválás ellenére maradtak sikeres, magas foglaltságot és jó bevételt hozó, gazdaságosan működő szállodák. Mindez a tökéletesen igazolja azt, hogy a szállodák jó úton járnak.

A válság hatását nem vizsgáltam, de köze van a nehézségekhez, hiszen ha a vendégeknek anyagi nehézségei vannak, elsősorban nem a pihenésre tudnak pénzt költeni. A gazdasági válság idején ezért 2007-2009-ben (6,5%) árcsökkenés tapasztalható, 2010-re és ezt követő években folyamatos növekedés volt tapasztalható a vendégek számában Magyarországon. (Baranyai et al. 2014). Például 2016-ra Győr-Ménfőcsanak-Sopron megye kereskedelmi szálláshelyein 5,1%-al nőtt a vendégek száma (KSH. hu 2016). A tendencia talán pont a válságból kifolyólag a KSH adatai szerint is a 3-4 csillagos szállodák felé tendál. 2011-es adatok szerint a kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek megoszlása a következőképp alakult: 46,8% ugyan szállodában pihent meg, ám 43,7% -uk háromcsillagosban, 39,5% -uk pedig 4 csillagos szállodákban. (KSH.hu)

Természetesen a korrallal haladni kell, a változásokra reagálni kell. Tehát szükséges a folyamatos fejlesztés, ill. karbantartás, ám példákban is látszik, hogy megfelelő vezetéssel és motivált kollegákkal, egy más piaci szegmenst megcélózva, lehetséges a hosszútávú, sikeres működés. (Chikán, 2004; Jancsik 2001; Józsa, 2002; Vecsenyi 1999)

Ebben a tanulmányban szerettem volna ráébreszteni az olvasót, hogy nem minden a csillogás, a tartalom is fontos. Nélkülözhetetlen, hogy a vendég jól érezze magát, úgy mintha otthon lenne. A mai rohanó világban sokan keresik a nyugalmat és nem feltétlenül igénylik a „kínálat halmazt“, sokkal többet ér nekik a barátságos, pihentető környezet. Minden szállodának meg kell találnia a „saját vendégeit“, akik igényét maximálisan kielégítheti.

Köszönetnyilvánítás:

Ezúton szeretnék köszönetet mondani Bartha Györgynek, Rác Ágnes értékesítési és marketing igazgatónak a rám szánt idejükért, a hasznos információkért, és azért, hogy észrevételeikkel segítették munkámat, valamint Dr. Baranyi Arankának, aki rengeteg türelemmel és munkával támogatott.

Hivatkozott források:

- [1.] Baranyi A.-Domjáné Ny. R.-Koncz G.-Kovács Gy.-Taralik K.-Tözsér A.: (2014) A hevesi és Bátorfyerenyi kistérségek terület és gazdaságfejlesztési lehetőségei és korlátai, tanulmánykötet, Gyöngyös, KRF, 200p.
- [2] Chikán A. (2004), Vállalatgazdaságtan, Budapest, Aula Kiadó, 576p.
- [3.] Drucker F. P. (1993), Innováció és vállalkozás az elméletben és gyakorlatban, Budapest, Park Kiadó 271p.
- [4.] Jancsik A. (2001), Turisztikai marketing, Veszprém, Veszprémi Egyetem 101p.
- [5.] Józsa L. (2002), Marketingstratégia, Budapest, Műszaki Könyvkiadó 360p.
- [6.] Kóródi Márta (Aubert Antal, Braunné Fülöp Katalin, Formádi Katalin, Jancsik András, Jónás-Berki Mónika, Kóródi Márta, László Éva, Mayer Péter, Mellár Tamás, Pénzes Ibolya, Raffay Zoltán, Rátz Tamara, Szabó Géza, Túróczi Imre, Veres Lajos), (2011), Turizmus kutatások módszertana, Pécs, PTE, 230p.
- [7.] Kotler P. (2001), Marketing menedzsment, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 875 p.
- [8.] Kotter J. P. (2008), Tettvágy, Budapest, HVG Kiadó Zrt., 224p.
- [9.] Lengyelne Molnár T. (2013) Kutatástervezés, Eger, Eszterházy Károly Főiskola Nyomdája, 168.p.
- [10.] Michalkó G. (2007), A turizmuselmélet alapjai, Székesfehérvár, KJF, 224p.
- [11.] Németh Gy.- Papp I. (1995), Szolgáltatásmenedzsment, Budapest, Aula Kiadó, 385p
- [12.] Puczko L.-Rátz T.(1998) A turizmus hatásai, Bp-Székesfehérvár, Aula Kiadó, 491p.
- [13.] Vágási M.- Piskóti I.-Buzás N. (2006), Innovációmarketing, Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt., 378 p.
- [14.] Vecsenyi J. (1999), Vállalkozási szervezetek és stratégiák, Budapest, Aula Kiadó, 442p
- [15.] Veres Z. (2009), A szolgáltatásmarketing alapkönyve, Budapest, Akadémiai Kiadó Zrt. 578p.
- [16.] Wöber, K.W. (2002) Benchmarking in Tourism and Hospitality Industries. The Selection of Benchmarking Partners, Wallingford: CABI, 257p.

- [17.] Prof. Dr. Zeller Gy. (1999), Marketing, Kiadó: Pécsi Tudományegyetem Fel-
nőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, Pécs , 213p.
- [18] Bujdosó Z, Dávid L, Remenyik B, Tóth Gé (2011): Connection between tou-
rism and regional development on the Hungarian-Croatian border Central
European Regional Policy And Human Geography 1:(2) pp. 27-40. (2011)

Kiadványok:

- [18.] Arnett, J. J. – Trzesniewski, K. H. – Donellan, M. B. (2013): The dangers of
generational myth-making. Emerging Adulthood, p.17-20.

Internetes Források:

- [19.] <https://www.hotellover.hu/>, Letöltés dátuma: 2008.10.12/2016.11.13/2018.07.21.
- [20.] <https://hotelszieszta.hu/hasznos-informaciok>, Letöltés dátuma: 2008.10.12 /2016.11.13/2018.07.22.
- [21.] www.hotelfagus.hu, Letöltés dátuma: 2008.10.12,
- [22.] <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/viz-nelkul-maradhat-a-soproni-fagus-wellness-szalloda-1133776>. Letöltés dátuma: 2017.01.17
- [23.] <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/az-uj-uzemeltetovel-nyithat-ujra-a-hotel-fagus-1135963>, Letöltés dátuma: 2017.09.25
- [24.] www.danubiushotels.com, letöltés: 2008.10.16. 2016.05.09. 12.20
- [25.] www.danubiushotels.hu/hu/ceginformacio, letöltés : 2018.04.16. 14.33
- [26.] www.danubiushotels.hu/hu/ceginformacio/ceginformacio/a_tarsasag_tortene, letöltés:2008.04.16. 12.22
- [27.] www.danubiushotels.hu/hu/ceginformacio/penzugyi_jelentesek-2008_konzolidalt_IFRS_eves_jelentes letöltés: 2008.04.16. 11.46
- [28.] www.danubiushotels.hu/hu/danubius_euro_points , letöltés: 2008.04.22. 09.44
- [29.] http://www.danubiushotels.hu/hu/ceginformacio/tulajdonosi_szerkezet, letöltés: 2008.03.24. 08.44

- [30.] <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/164/index.html>, letöltés: 2018.09.07.
- [31.] https://www.danubiushotels.com/inc/opendoc.php?fn=/w/hd/.2008-as_foglaltsagi_adatok, letöltés: 2018.09.10.
- [32.] https://24.hu/fn/gazdasag/1998/11/18/danubius_hotels_vonzo_kilatas/2016 adatok, letöltés: 2018.09.10.
- [33.] http://www.ksh.hu/stadat_eves_4_5, adatok, letöltés: 2018.09.10.
- [34.] https://mtu.gov.hu/.../Magyarország_turizmusa_2016_vegleges_a...adatok, letöltés: 2018.09.10.

Adatszolgáltatók, adatforrások:

Hotel Lövér belső anyagai, adatai, statisztikái (2008, 2016)
Adatok a Hotel Lövér igazgatójától (2008, 2016).
A Hotel Lövér adatai alapján saját felmérések (2008, 2016).

Saját felmérés mélyinterjúval:

A Hotel Lövér igazgatóival (2008 Sándorfi Róberttel, 2016 Bartha Györggyel)
A Hotel Fagus és a Hotel Szieszta értékesítési és marketing vezetőjével. (2008, 2016).

Szerző/ Author:

Balassa Éva
PhD hallgató
Soproni Egyetem
Széchenyi István Gazdálkodás-és Szervezéstudományi Doktori Iskola
Kirchenwirt Panzió
evibalassa@gmail.com

MEGTAKARÍTÁSI SZOKÁSOK VIZSGÁLATA NYUGDÍJ ÉS ÖNGONDOSKODÁS TEKINTETÉBEN

Baranyi Aranka – Őszi Noémi – Csernák József

Összefoglalás

A nyugdíj kérdése napjainkban szinte valamennyi korosztály számára felmerül fontos kérdésként. A fiatalok szempontjából azért lehet érdekes, hogy bár távolinak tűnhet az az időszak amikor már nem lesznek képesek saját maguk anyagi hátterét előteremteni, de mégis érdekes lehet, hogy egyáltalán mikor érdemes vagy szükséges nyugdíj céljából megtakarítani. A középkorú lakosság számára már látható „az alagút” vége, de kérdés az hogy vajon elegendő lesz e az évtizedek munkájával szerzett vagyon, megtakarítás azon időkre amikor már nem lesznek képesek dolgozni. A nyugdíjasok számára a nyugdíjkérdés relevanciáját az adja, hogy élvezhetik munkájuk gyümölcsét lehetőleg minél tovább. Jelen kutatásunkban elsősorban a fiatal és középkorosztály tagjait kérdeztük megtakarítási témában a nyugdíjcélú megtakarításokra koncentrálva. A primer kutatás során a következő hipotézisekre kerestük a visszaigazolást: az életkor befolyásolja a megtakarítási hajlandóságot, valamint a magas jövedelemmel rendelkezők többet takarítanak-e meg.

Kulcsszavak: nyugdíj, öngondoskodás, megtakarítás, kockázat, attitűd

JEL: G21

Saving habits of pension and self-care

Abstract

The question of retirement nowadays is an important issue for almost every age group. From the point of view of young people, it may be interesting that even though it may seem a long time away when they will no longer be able to create their own financial background, it may be interesting to know when it is worth or necessary saving for retirement. The end of the 'tunnel' is already visible to the middle-aged population, but it is a question of whether this wealth or savings for decades will be enough to the times when they will no longer be able to work. For retirees, the relevance of the retirement issue is that they can enjoy the fruits of their work as much as possible. In our present research, we primarily asked the members of the young and middle ages on a savings issue focusing on retirement savings. In the primary research, we were looking for the answers to the following questions: Is the age influencing the willingness to save money, and those with high incomes are saving more?

Keywords: *retirement, self-care, savings, risk, attitudes*

JEL: G21

Bevezetés

A jelenlegi nyugdíjrendszer, és öngondoskodás működésének megismerése céljából, valamint a múltban gyökerező folyamatok, összefüggések átlátása érdekében, a jövőre vonatkozó helyes következtetések levonása céljából fontos a hazai és nemzetközi szakirodalom ismerete. A nyugdíj biztosításának intézményi hátterének kialakulásához évszázadok kellettek. Kezdetben még nem volt a kor követelményeinek megfelelő társadalombiztosítási rendszer, de a szervezett közösségek elkezdtek segíteni egymást, mert rájöttek, hogy jobb esélyeik vannak együtt, mint az egyéneknek külön-külön, majd a későbbiekben az állam is hozzájárult az idős, munkaképtelen állampolgárok támogatásához. A kötelező társadalombiztosítás egy beavatkozást jelentett az állam részéről az emberek szociális helyzetébe, nagy tömegeket érintett, kötelező jellegű volt. Mind a munkavállalónak és a munkáltatónak is keletkezett egy új kötelezettsége: a járulékfizetés. Magyarországon már az 1870-es években is megjelent ez a rendszer, de önkéntesen működött, nem volt kötelező, azonban még 10 év elteltével is mind két fél negatívan fogadta a kötelező biztosítás gondolatát. (Szikra, 2000) Napjainkban a kötelező rendszert kiegészíti az önkéntes és magáncélú megtakarítás, ami egyre fontosabbnak érzett területe az öngondoskodásnak. A mai kor embere hogyan is gondolkodik ezen fontos kérdéstről ennek próbáltunk utána járni primer kutatásunk során.

Irodalmi feldolgozás

Atkinson – Messy (2012) megfogalmazásában a pénzügyi kultúra a tudatosság, ismeretek, készségek, attitűdök és viselkedések kombinációja, melyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez. Jelenlegi gazdasági helyzetben igen fontos, hogy a fogyasztók megfelelően tudjanak dönteni pénzügyeikről a jövőjük megalapozásához. Ando és Modigliani már 1963-as kutatásukban arra jutottak, hogy az egyének a megtakarításaikat összegyűjtik aktív életük során, főképpen annak érdekében, hogy inaktív/nyugdíjas éveik alatt ebből meg tudjanak élni, tehát egy járadékot képezzenek, melyet így a tartalékképzés fő motivációjának tekintenek. (Ando – Modigliani, 1963)

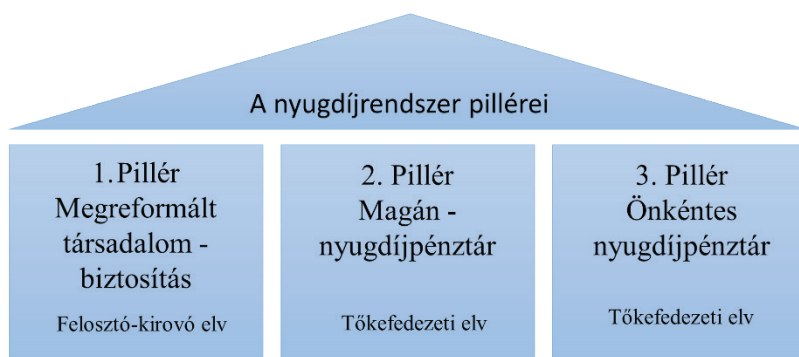
Hazánkban 1998. január 1-jével életbelépett a reformcsomag, amely az addig egységes kötelező nyugdíjrendszert két részre osztotta. Működött egy felosztó-kirovó társadalombiztosítás nyugdíjrendszer és létrejött egy új, tőkésített magánnyugdíj-pénztári rendszer. Az évtized elején létrejött önkéntes nyugdíjpénztári rendszert nem érintette ez a reformcsomag. (Augusztinovics et al., 2002)

„Az állami nyugdíjrendszerek a felosztó-kirovó rendszer keretein belül működnek. A felosztó-kirovó rendszerre a szolidaritás elvének túlsúlya jellemző, biztosítási jelleg alig lelhető fel.” (Koháriné Papp, 2011)

A vegyes típusú nyugdíjrendszer lényege, hogy a nyugdíjjárulékok egy részét már nem a társadalombiztosításba, hanem egy választott magánnyugdíjpénztárba kell fizetni. Nyugdíjba vonuláskor az állami nyugdíj mellett, a magánnyugdíjpénztári számlán összegyűlt tőkefedezet alapján állapítják meg a nyugdíj összegét, emellett lehetőség volt a nyugdíj összegének emelésére a független önkéntes nyugdíjpénztárakba befizetett összeggel. (Horváth, 2009)

A pályakezdőknek kötelezővé tette a reform, hogy bruttó bérük 6%-át a Nyugdíjbiztosítási Alap helyett az általuk választott magánnyugdíjpénztárba fizessék. A nyugdíjpénztárakba beléphettek, a nem pályakezdők is, de ezzel elvesztették eddig szerzett jogosultságaik negyedét. A reformot sikeresnek nevezte a kormány, hiszen tömegesen léptek át a nem pályakezdő állampolgárok a magánnyugdíjpénztárakba. Ennek oka azonban az volt, hogy az első pillért a legelőnytelenebbé alakították át, ugyanis járulékfizetés ellenében sem kaptak nyugdíjat. Ennek értelmében egyértelmű, hogy tömeges az átlépés a magánnyugdíjpénztárakba, legalább ezzel mentve az ezután fizetendő nyugdíjjárulékot. (Németh, 2009)

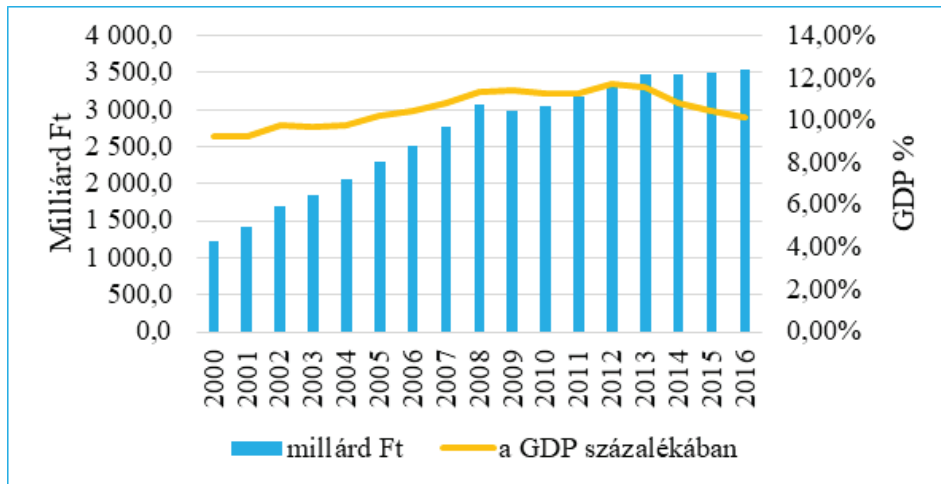
Az 1. ábrán a reformot követő nyugdíjrendszer elemeit mutatjuk be, majd pedig a költségvetés nyugdíjcélú kiadásainak személtetésére kerül sor.

1. ábra: 1998-as, reform utáni nyugdíjrendszer pillérei

Forrás: Saját szerkesztés Horváth (2009) alapján

Jelenlegi nyugdíjrendszerünk szintén három pilléren nyugszik. Az első pillér a kötelező nyugdíjbiztosítás, amely felosztó-kirovó elven működik. A második pilléren a magánnyugdíjpénztári rendszer található, amely a 2010. évi C., és CI. törvénynek köszönhetően átalakult. Az intézkedések következtében a magánnyugdíjpénztári tagok nagyrésze átlépett a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerbe, ennek eredményeképp már nem jelentős a második pillér használata. A harmadik pillér az önkéntes kiegészítő nyugdíjpénztárakat takarja, amelyek egyösszegű vagy járadékszolgáltatást nyújtanak, de tulajdonképpen csak a társadalombiztosítási nyugdíj kiegészítésére szolgálnak. (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2017)

2 ábra: Költségvetési kiadások a nyugdíjellátásokra egyéb járandóságokra

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Összességében elmondható, hogy a nyugdíjrendszer fenntarthatósága komoly gondot jelent az államnak. Jelenleg is nagyon magas a nyugdíjkiadásokra fordított összeg, amikor a jelenleg 30-40 év körüli népesség eléri az öregkort, akkor lesz bajban a költségvetés, hiszen jelentősen meg fognak nőni a kiadások. Az állam családtámogatási politikája remélhetőleg megnöveli a gyermekek számát, és így reménykedhetünk, hogy kiegyenlítettebb helyzet fog előállni a jövőben. A nyugdíj kérdése nem egyedülálló problémánk, Németországban 2016-ban 81 millió lakosból 20,9 millió fő volt a nyugdíjas. www.sozialpolitik-aktuell.de/tl_files/.../aktuell/.../abbVIII23.

Magyarországon ugyanezen időszakban 2.038.246 főt tartott nyilván az Országos Nyugdíjfolyósító Igazgatóság, az összlakosság közel 21%-a. www.penzcentum.hu

Anyag és módszer

Elemzésünk lebonyolításához az IBM statisztikai programját, az IBM SPSS Statistics 22-es verzióját használtuk. A leíró statisztika mellett az egyváltozós statisztikai módszerek közül az átlagszámítást használtuk, valamint keresztábra elemzést a több tényezős kérdések kapcsolatának vizsgálatára, és a varianciaanalízis módszere is alkalmazásra került a hipotéziseink igazolására. (Sajtos-Mitev, 2007) A hipotézis ellenőrzésére a Chi-négyzet próbával kapunk eredményt, ha az értékünk 0,05 értékű szignifikancia szint alatti, akkor a vizsgált változók között van összefüggés, így a hipotézis további vizsgálata következik, amelyet a Phi és Cramer féle asszociációs mérőszámok

segítségével végzünk. A mérőszámok értéke 0-1 között mozog, 0-nál nincs kapcsolat a változók között, 1 értékhez közelítve pedig tökéletes statisztikai együtt járást jelez. (Tóthné Parázsó, 2011)

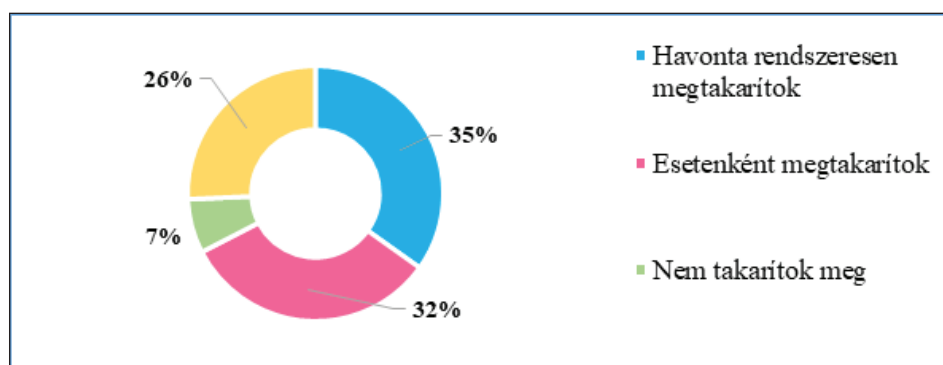
A statisztikai eredményeket grafikusán is ábrázoltuk, ez fontos eszköze az adatok szemléltetésének.

Eredmények

Elemzésünk során a 20-40 éves korosztály öngondoskodási szokásait elemeztük. A kérdőíves megkérdezés lebonyolítására 2017. második félévében került sor, melyre $n=175$ kitöltő adott választ, ebből 135 interneten keresztül, míg 40 személyes megkérdezés keretében zajlott le. A kérdőívben 19 kérdés található, szerepel közöttük nyitott és zárt kérdés is, ezen belül kiemelt hangsúlyt kaptak a skálás kérdések. A válaszadók jövőbeli elképzeléseit és jelenbeli szokásait vizsgáltuk a pénzügyi kultúra, a nyugdíjrendszer tekintetében. A válaszadók legfőképpen Heves megyéből származnak. A válaszadók életkorát tekintve a legfiatalabb kitöltő 16 éves, a legidősebb pedig 77 éves volt. Az átlag életkor 34,81 év, a 175 kitöltő 67 %-a 20 és 40 év közötti. A 175 elemszámú minta 28%-a férfi, 72%-a pedig nő volt. Az iskolai végzettség tekintetében nagy arányt képviselnek a főiskolán, egyetemen végzetek száma 69 fővel, 63-an rendelkeznek érettségivel a válaszadók közül, így elmondható, hogy ez az arány is magas, azonban a minta 9,7%-ának az iskolai végzettsége 8 általános vagy annál kevesebb, ami véleményünk szerint aggasztó. A válaszadók foglalkozását illetően vegyes csoportot vizsgáltunk, hiszen közel 10%-uk még tanuló, találhatunk nyugdíjast, közfoglalkoztatottat és munkanélkülit is, akik aránya 5,1%. Ez is okot ad az aggodalomra, mert 175 főből 9 főnek a megkérdezés ideje alatt nem volt állása. A legnagyobb arányt képviselik a fizikai dolgozók 27,4%-kal, illetve a szellemi dolgozók 38,9%-kal. Az egyéb kategória között lényegesnek mondható a GYES-t és a GYED-et igénybe vevők száma. A munkahelyi beosztás vonatkozásában az alkalmazottak képviselik a legnagyobb arányt 175 főből 109-en dolgoznak alkalmazottként. A vezető beosztásúak 6,9%-ot reprezentáltak, és 5,1%-kal szerepelnek a nyugdíj melletti alkalmazottak. A válaszadók 56%-ának volt pénzügyekkel kapcsolatos tanulmánya, amit középiskolában, tanfolyamokon vagy főiskola/egyetem keretein belül tanultak. Akik nem rendelkeznek pénzügyi ismeretekkel, mindössze 12%-uk szeretne foglalkozni a témával a jövőben, ami véleményünk szerint elszomorító, mert fontos lenne a pénzügyi tudatosság elsajátítása. Azonban az még tragikusabb, hogy a pénzügyi ismeretekkel rendelkezők 31,4%-a egyáltalán nem hasznosítja a megszerzett tanulmányait munkája, élethelyzetei során, és csak 17,7% az, aki rendszeresen hasznosítja. A válaszadók jövedelmi helyzetét tekintve 42,3%-uk 140 ezer forint és 230 ezer forint

között keres, magas arányt képviselnek az 50 ezer forint és 140 ezer forint közöttiek is 31,4%-kal, azonban az 50 ezer forintnál kevesebbet keresők aránya is nagyon magas, a 175 főből 18 fő ide tartozik, miközben a minimálbér 2018-ban 138 ezer forint. (Pentz, 2018)

A kérdőívvel vizsgáltuk a válaszadók megtakarítási szokásait, amiből kiderült, hogy 61 fő, vagyis 35%-uk havonta rendszeresen megtakarít, 32%-uk pedig csak esetenként tud megtakarítani. Ez mindenképp bizakodásra ad okot, hiszen a válaszadók 67%-a szokott megtakarítani, félre rakni a jövője vagy váratlan események finanszírozása érdekében. A megkérdezettek közül 45 fő ellenben szeretne megtakarítani, de nincs rá anyagi lehetősége, és 7%-uk, 12 fő pedig egyáltalán nem takarít meg, de ennek oka nem feltétlen az anyagi gondok mögött keresendő.

3. ábra: A válaszadók megoszlása megtakarítási szokásaik szerint (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

Megtakarítási formák	Fő	%
Bankszámlán tartott összeg	117	67%
Lakáskassza	44	25%
Vagyontárgy	30	17%
Ingatlan	27	15%
Nyugdíj-előtakarékossági számla	26	15%
Életbiztosításhoz kapcsolt megtakarítási forma	24	14%
Lekötött bankbetét	23	13%
Egyéb értékpapír befektetések	18	10%
Állampapír	13	7%

1. táblázat: Megtakarítási formák összegzése (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A nyugdíj-előtakarékossági számlát a fentiek szerint a válaszadók 15%-a használja, Horváthné (2014) kutatásában a nyugdíj-előtakarékossági számlát használók 17%-ot képviselnek. Elszomorító, hogy 4 év alatt sem növekedett a taglétszám, pedig az adókedvezmények is kedvezők. Fontos kérdés, hogy mi képezi jövőbeni nyugdíjunk alapját, ezért a kérdőívben kitértem erre is. Tudnunk kell, hogy 2012. január 1-től a társadalombiztosítási járulék helyébe lépett a szociális hozzájárulási adó, amely már nem képezi a nyugdíjak alapját. Jelenleg munkaviszonyunk után csak a munkabérünkben levont és megfizetett nyugdíjjárulék összege lesz az állami nyugdíjunk alapja. A nyugdíjjárulék mértéke jelenleg a bruttó bérünk 10%-a. (kormanyhivatal.hu)

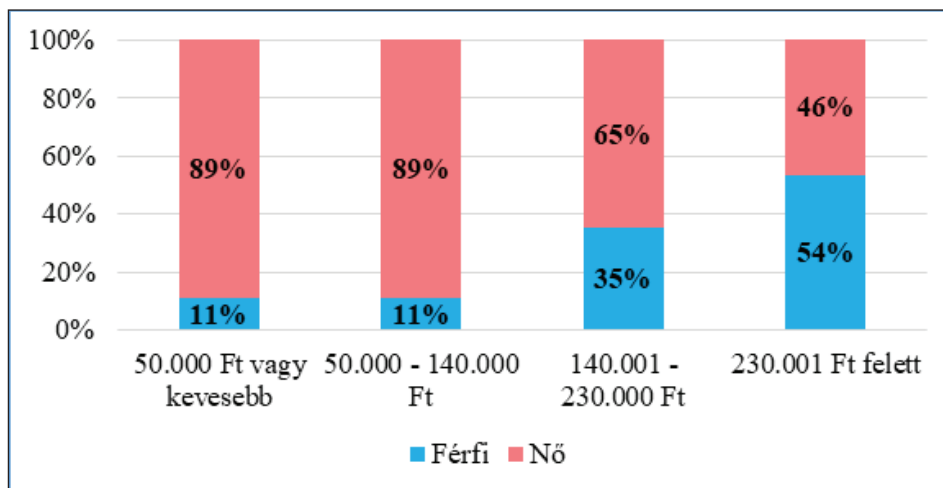
A válaszadók 65%-a szerint a munkaviszony után a munkáltató által befizetett járulék összege is a jövőbeni nyugdíj alapját jelenti majd. Életkorukat tekintve a fiatalabbak tisztában voltak vele, hogy nem lesz része a nyugdíjuknak a munkáltató általmegfizetett járulék, azonban az idősebbek közül is voltak, akik ezt a véleményt vallották. A minta 61%-a gondolja úgy, hogy a munkaviszonya után a jövedelméből levont járulék képezi majd jövőbeni nyugdíjának alapját. Itt megvizsgáltuk, hogy volt-e pénzügyekkel kapcsolatos tanulmányuk a válaszadóknak, 64 főnek volt, és úgy gondolta, hogy része lesz a nyugdíjának, viszont 35 fő úgy gondolja nem lesz része. A kérőívet kitöltők nagy része nincs tisztában a nyugdíjrendszerben történő változásokkal, továbbá elkeserítő, hogy még a pénzügyi tanulmányokkal rendelkezők sem követik a saját jövőjüket befolyásoló szabályváltozásokat. Nagyon pozitívnak tartjuk, hogy a válaszadók több, mint fele rendelkezik önkéntes-kölcsönös vagy magán-nyugdíjpénztári befizetéssel, hiszen úgy számolnak ez része lesz jövőbeni nyugdíjuk alapjának. Egyesek rendelkeznek az életbiztosításhoz kapcsolt befizetéssel, életjáradékkal, vagy a nyugdíjuk vagyontárgyak értékesítéséből, külföldről származó jövedelemből fog összetevődni.

Nyugdíj alapja a válaszadók véleményei szerint	Fő	%
Munkaviszony után a munkáltató által befizetett járulék összege	113	65%
Munkaviszony után az Ön jövedelméből levont járulék összege	106	61%
Önkéntes-kölcsönös, magán-nyugdíjpénztári befizetés +adókedvezmény	91	52%
Életbiztosításhoz kapcsolt befizetés	57	33%
Vagyontárgyak értékesítéséből származó összeg	51	29%
Életjáradék	43	25%
Külföldi munkaviszonyból származó jövedelem	42	24%

2. táblázat: A válaszadók véleményeinek összegzése a nyugdíj alapjának tekintetében

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A kutatásunk 175 elemszámú mintája 126 nőre és 49 férfire osztható. Keresztábra elemzés során vizsgáltuk a férfiak és nők arányát iskolai végzettség, valamint foglalkozás szempontjából is. Iskolai végzettség tekintetében nem volt összefüggés, ugyanis a szignifikancia szint 43,6% volt. Tehát a férfiak és nők aránya ugyanúgy oszlik meg az egyes iskolai végzettségek tekintetében. Nem jellemző, hogy a férfiak magasabb iskolai végzettséggel rendelkezzenek a nőknél, és ez fordítva sem igaz. Ugyan a nők száma jóval magasabb a mintában, mint a férfiaké külön a nők és külön a férfiak aránya hasonló az egyes iskolázottsági kategóriákban. A férfiak és nők arányát vizsgálva bérkategória szerint már kimutatható volt a statisztikai összefüggés, a szignifikancia szint 5% alatti, a Cramer féle asszociációs mutató pedig 35%, ami erős kapcsolatot mutat a változók között. Az alacsonyabb bérkategóriáknál nagyon nagy arányt képviselnek a nők, a magasabb bérkategóriáknál pedig látható arányuk jelentős csökkenése. Tehát elmondható, hogy annak ellenére, hogy ugyanolyan tanultak a férfiak és a nők, mégis kevesebb jövedelemre számíthatnak a nők. Jól látható a diagrammon, hogy az alacsonyabb bérkategóriák esetében a férfiak száma alacsony, de a 140 ezer forint feletti jövedelem kategóriánál már a férfiak száma elkezd növekedni és a 49 férfi kitöltőből 41 fő már ezekben a kategóriákban szerepel, ami a férfi kitöltők 83 %-át jelenti. A nők esetében a 126 női kitöltőből csupán csak 61 fő tartozik a magasabb bérkategória közé, ami a nők 48% -át jelenti.

4. ábra: A válaszadók megoszlása jövedelem kategóriák szerint (n=175)

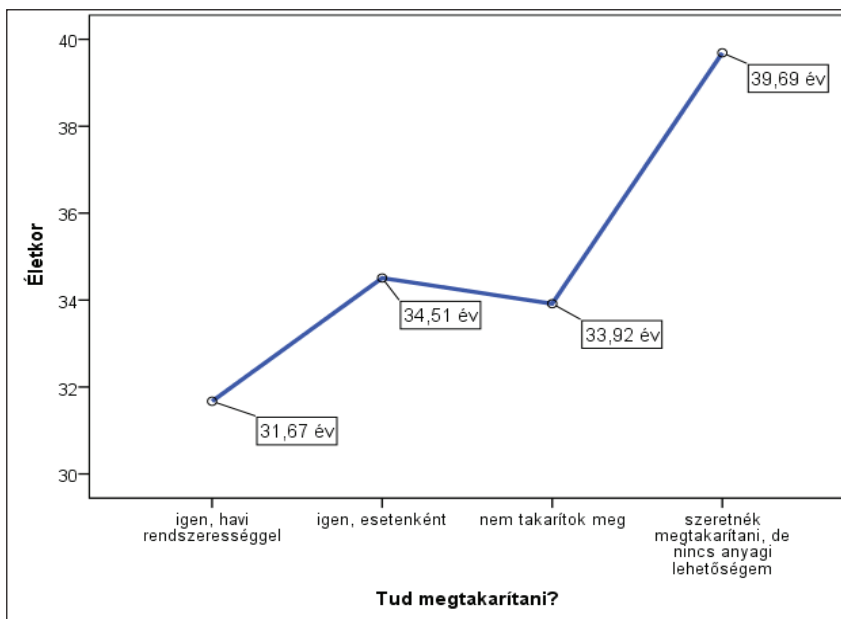
Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A fenti állítást igazolja egy 2017 márciusi cikk, miszerint a nők Magyarországon 15,5%-kal kevesebbet keresnek férfi társaiktól. A bérek közötti különbség javult, hiszen 5 éve 20% volt a különbség. Ki kell emelni a cikkből, hogy az eltérés szektoron-

ként változik, van néhány ágazat, ahol a nők bére magasabb, azonban vannak olyan szektorok, ahol a differencia akár 30% is lehet. Ennek egyik oka, hogy a magas bérekkel rendelkező cégvezetők között inkább a férfiak a dominánsok, kevés női vezetővel találkozhatunk. Ha vezetői posztról beszélünk a középvezetői réteg az, amiben már a nők száma is elkezdett nőni, azonban az alkalmazotti réteg az, ahol a nők száma magas. (Origo, 2017)

A jövedelmet és az iskolai végzettséget a foglalkozás összefüggésében vizsgáltuk keresztábra elemzéssel. A szignifikancia szint 5% alatti volt, tehát volt kapcsolat a változók között, méghozzá nagyon erős, mert a Cramer mutató a foglalkozás esetében 46%, az iskolai végzettségnél pedig 30,8% volt. Az iskolai végzettség tekintetében minél magasabb az iskolai végzettség, annál nagyobb bérkategória jellemző. A főiskolát, egyetemet végzetek közül kiemelkedő béreket tapasztaltunk, azonban 2 fő jövedelme 50 ezer forint vagy kevesebb. Ez a bérkategória az érettségi vizsgát szerzettek közül a legmagasabb. A 230 ezer forint feletti bér pedig inkább az érettségi, szakma, illetve főiskola, egyetem kategóriáknál gyakori.

Foglalkozás tekintetében leginkább a szellemi és fizikai foglalkozásúak, valamint a tanulók száma volt jelentős. Alacsony bérkategóriák a tanulóknál, illetve a munkanélkülieknél jellemző, azonban a fizikai és szellemi dolgozók esetében is akadnak olyan válaszadót, akiknek jövedelme kevesebb, mint 50 ezer forint. Elmondható, hogy a legmagasabb bérkategóriákban a szellemi foglalkozásúak találhatók, viszont a fizikai foglalkozásúak nagyrésze 140 ezer és 230 ezer forint között keres. Az életkor és a megtakarítási hajlandóság közötti kapcsolatot is vizsgáltuk. Ennek bizonyítására varianciaanalízist alkalmaztunk, ahol a szignifikancia szint 2,1%, és az F értéke 3,892, tehát volt kapcsolat az életkor és a megtakarítási hajlandóság között. Az alábbi ábra szemlélteti a megtakarítási szokások kor szerinti alakulását. A havi rendszerességgel megtakarítók száma 61 fő, az ő átlagéletkoruk 31,67 év, a 20-as éveikben járó kitöltők nagy része ide sorolható. Az esetenként megtakarítók 57-en vannak, az ő átlagéletkoruk 34,51 év. Azok, akik szeretnének megtakarítani, de nincs rá anyagi lehetőségük 45-en voltak, életkorukat tekintve pedig 39,69 év volt az átlag. Itt egy növekvő tendenciát figyelhetünk meg, ahogy nő az életkor úgy csökken a megtakarítás is. 33,92 év az átlagéletkora azoknak, akik egyáltalán nem takarítanak meg, az ő esetükben nem anyagi gondok állnak a háttérben.

5. ábra: Megtakarítási hajlandóság szerinti csoportokban lévő válaszadók átlagéletkora (n=175)

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

A következőkben elemeztük a megtakarítási hajlandóságot, és a megtakarítások összegét. A hipotézis a következő: a magas jövedelemmel rendelkezők többet takarítanak meg jövőbeni nyugdíjuk céljára. Ez a hipotézis igaz, amelyet keresztábrák elemzéssel támasztottuk alá, a szignifikancia szint 5% alatt, a Cramer féle asszociációs mutató pedig 0,329, amely erős kapcsolatot feltételez. 4 bércategóriát hoztunk létre, és ennek tükrében vizsgáltuk, hogy a kitöltők tudnak-e megtakarítani. Ezt a hipotézist igazolja a háztartások megtakarítási döntéseit vizsgáló Horváth-Széles (2014) kutatása is: „A jövedelem növekedésével csökken azoknak a háztartásoknak a száma, amelyek egyáltalán nem rendelkeznek megtakarítással és a jövedelem növekedésével a háztartási össz megtakarítások nagysága is növekvő tendenciát mutat.”

A havi rendszerességgel megtakarítók között az 50 ezer forintnál magasabb jövedelemmel rendelkezők találhatók, nagy létszámban a két legnagyobb bércategória. Az esetenként megtakarítók között is nagy arányt képviselnek a 140 és 230 ezer közöttiek, de itt már meg jelennek az 50 ezer forint vagy kevesebbet keresők is. Ebben a bércategóriában szerepel azoknak az embereknek a nagy része, akik szeretnének megtakarítani, azonban nincs rá pénzügyi fedezetük. A 230 ezer forint felett keresők közül 2 fő azt a választ adta, hogy szeretne megtakarítani, de nincs rá anyagi lehetősége. Az ő esetükben a pénzügyi tudatosság oktatása sokat segítené. A második hipotézis

vizsgálatát összességében is tanulmányoztuk. A kérdőív tartalmazott egy nem kötelező kérdést, hogy mekkora összegű megtakarítással rendelkeznek a válaszadók, amelyre 94-en adtak választ. Ebből is kiderült, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők jelentősen többet tudnak félre rakni, mint alacsony jövedelmű társaik. Az 50 ezer forint alatt keresők nagy része 5 ezer forintot, illetve egy része 5-10 ezer forint között tud félrerakni. Az 50 és 140 ezer forintot keresők nagy része 5-10 ezer forintot tud megtakarítani havonta, azonban egyesek 80-150 ezret is meg tudnak spórolni. 17 főt képviselnek a 10-20 ezret megtakarítók közül, azok, akik havi 140-200 ezer forint között keresnek, ők alkotják a legnagyobb arányt. 150 ezer forint felett pedig csak a 230 ezer forint feletti jövedelemmel rendelkezők tudnak megtakarítani. Az államszocializmusból ránk maradt a gondolat, hogy az állam gondoskodik mindenkiről, így kedvezőbb a hozzáférés a társadalmi javakhoz, mint az öngondoskodás. Lukács (2007) szerint ez az elmélet lassan megváltozik, azonban az azóta eltelt évek nem ezt bizonyítják. Még mindig nem mondható el, hogy a megtakarítások kiemelkedően magasak lennének, és az öngondoskodás is a háttérben maradt.

Következtetések, javaslatok

Elemzésünk során a 20-40 éves korosztály öngondoskodási szokásait elemeztük. A kérdőíves megkérdezés lebonyolítására 2017. második félévében került sor, melyre 175 kitöltő adott választ. A primer kutatás során többek között arra kerestük a választ, hogy az életkor befolyásolja-e a megtakarítási hajlandóságot, illetve a jövedelemhelyzet javulása hogyan befolyásolja a megtakarításokat. Az átlag életkor 34,81 év, a 175 kitöltő 67 %-a 20 és 40 év közötti. Az életkor és a megtakarítási hajlandóság közötti kapcsolat bizonyítására varianciaanalízist alkalmaztunk, amely szerint igazolódott a kapcsolat az életkor és a megtakarítási hajlandóság között. A havi rendszerességgel megtakarítók száma 61 fő volt, az ő átlagéletkoruk 31,67 év. Az esetenként megtakarítók 57-en vannak, az ő átlagéletkoruk 34,51 év, az általunk összegyűjtött adatok alapján megállapítható hogy, ahogy nő az életkor úgy csökken a megtakarítási hajlandóság elsősorban az anyagi lehetőségek korlátozottságát megjelölve. Az idősebb korosztály - jobban számít az állami szerepvállalásra, mint ahogy az is kiderült ezen korcsoport nincs is igazán tisztában a nyugdíjrendszer szabályváltozásaival. Beigazolódott azon feltételezésünk, mely szerint az anyagi lehetőségek jelentősen befolyásolják a megtakarítások nagyságát. Fontos lenne valamennyi korosztály számára felhívni a figyelmet a megtakarítások szükségességére, még akkor is ha ez havonta néhány ezer forintot tesz ki, ennek fontosságát nem csak a pénzügyi szolgáltatók reklámjaiból kellene megismerni vagy más szóróanyagból aminek a hitelességét sok esetben megkérdőjelezzük.

Hivatkozott források

- [1.] Ando A. – Modigliani F. (1963): The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests. *American Economic Review*. Vol 53. No 1. 55-84 pp.
- [2.] Atkinson, A. – Messy, F-A. (2012): Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- [3.] Augusztinovics M. – Gál R. I. – Matits Á. – Máté L. – Simonovits A. – Stahl J. (2002) *Közgazdasági szemle*, XLIX. évf. 2002. június (A magyar nyugdíjrendszer az 1998-as reform előtt és után)
- [4.] Csiszárík-Kocsir Á. – Szira Z. – Varga E. (2009) : A kompetenciák mérése az emberi erőforrás-menedzsmentben és az oktatásban HUMANPOLITIKAI SZEMLE 20:(7-8) pp. 132-140. (2009)
- [5.] Emberi Erőforrások Minisztériuma – Tájékoztató a nyugdíjrendszerről (2017)
- [6.] Horváthné Kökény A. - Széles Zs. (2014) – *Pénzügyi szemle* 59. évfolyam 2014/4. Mi befolyásolja a lakosság megtakarítási döntéseit?
- [7.] Horváthné Kökény A. (2014): Az állami szabályozás hatása a lakosság hosszútávú megtakarításaira (2014) – Doktori (PhD) Értekezés
- [8.] Koháriné Papp E. (2011) – *Államháztartási ismeretek* Perfekt kiadó 309.p.
- [9.] Kormanyhivatal.hu: <http://www.kormanyhivatal.hu/download/8/14/30000/T%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3szochozado.pdf>
- [10.] Lukács M. (2007) *Egészség-finanszírozási pillérek*, <https://slideplayer.hu/slide/1979277/>
- [11.] Németh Gy. (2009): *Közgazdasági szemle*, LVI. évf., 2009. március (A nyugdíjreformról) Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Portré a magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszerről
- [12.] Origo (2017): Csökken a különbség a magyar nők és férfiak fizetése között; letöltve: 2018. 07. 02.; Link: <http://www.origo.hu/gazdasag/20170308-fizetesi-kulonbseg-a-nemek-kozott.html>

- [13.] Pentz E. (2018): Minimálbér és garantált bérminimum 2018-ban; www.ado.hu; Letöltve: 2018. 06. 25.; Link: <https://ado.hu/rovatok/munkaugyek/minimalber-es-garantalt-berminimum-2018-ban>
- [14.] Pénzcentrum (2017): Te jó ég! Durván emelkedett a nyugdíjasok száma <https://www.penzcentrum.hu/nyugdij/te-jo-eg-durvan-emelkedett-a-nyugdijasok-szama.1054101.html>
- [15.] Sajtos L., Mitev A. (2007) – SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea kiadó 404. p. ISBN: 978-963-9659-08-7
- [16.] Szikra D. (2000) – Körkép reform után -Tanulmányok a nyugdíjrendszerről
- [17.] Tóthné Parázsó L. (2011): A kutatómódszertan matematikai alapjai; Letöltve: 2018. 06. 28. www.tankonyvtar.hu; Link: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_31_kutatasmodszertan_scom_11/1135_kereszttblk.html
- [18.] Zahl der Rentnerinnen www.sozialpolitik-aktuell.de/tl_files/...aktuell/.../abbVIII23.

Szerzők:

Baranyi Aranka PhD

egyetemi docens

Eszterházy Károly Egyetem

Gyöngyösi Károly Róbert Campus

baranyi.aranka@uni-eszterhazy.hu

Őszi Noémi

hallgató

Pénzügy és Számvitel Szak, III. évfolyam

oszinoni@gmail.com

Csernák József PhD

tanársegéd

Eszterházy Károly Egyetem

Gyöngyösi Károly Róbert Campus

csernak.jozsef@uni-eszterhazy.hu

AZ ENERGIAFÜGGŐSÉG ÉS A MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK KAPCSOLATÁNAK ELEMZÉSE AZ EU-28 ORSZÁGAIBAN

D. Németh Zsuzsanna – Székely László

Összefoglalás

A Föld hőmérsékletének globális megváltozása mára bizonyított. Az ipari tevékenységek fejlődésén túlmenően az emberi tevékenységek változatossága és intenzitásuk növekedése egyaránt maga után vonta az üvegházhatású gázok jelentőségteljes növekedését, mely a klímaváltozás első számú okaként ismert. A lakosság energiaigényének növekedésével párhuzamosan – a környezet fenntarthatósága, valamint az energiahatékonyság szempontjainak figyelembe vétele mellett – mind a megújuló energiák mind a hagyományos energiák felhasználásának egyidejű növekedése várható. Az összes energiafelhasználáson belül, a megújuló energiák részarányának növekedésével mára bizonyított az üvegházhatású gázkibocsátás csökkenése is.

A tanulmány célja, vizsgálni a megújuló energiaforrások kapcsolatait az energiafüggettséggel az Európai Unió tagállamaiban. A kapcsolatok erősségének és formájának megállapítását klaszteranalízis módszerével végzett vizsgálatok adják a 2004-2015 közötti időszakban.

Kulcsszavak: fenntartható gazdasági fejlődés, energiafüggettség, megújuló energiaforrások, EU-28, klaszteranalízis

JEL: O13

Examination of the energy dependency in connection with the renewable energy sources in the case of the EU-28 countries

Abstract

Nowadays global changes of the Earth's temperature is proved. Beyond development of industrial activities increasing of diversity and intensity of human activities involve the significant increase of greenhouse gasses, what is known as the main reason of the climate change. In parallel with the increase of population energy demand – taking into the attention of the point of view the environment sustainability and energy efficiency – not only renewable energies but also traditional energies utilisation is expected at the same time. Inside the total energy consumption by the increasing of renewable energy proportion the greenhouse gas emission is proved nowadays.

The aim of the study is to analyse the connection of the renewable energy sources and the energy dependency in the EU member states. To determine the intensity and form of the connections during the 2004-2015 period, the method of cluster analysis was used.

Keywords: *sustainable economic development, energy dependency, renewable energy sources, EU-28, cluster analyses*

JEL: O13

Bevezetés

A XXI. századot és az emberiség jövőjét alapvetően meghatározza a folyamatos fejlesztések és új technológiák megjelenése, alkalmazása. Ennek biztosításához a fosszilis tüzelőanyagok korlátos rendelkezésre állása, valamint a környezetre gyakorolt káros hatásaival – a légkörbe kibocsátott üvegházhatású gázok mennyisége, a légkör hőmérséklet-változása, a tengerek szintjének emelkedése, új kórokozók és kártevők elterjedése stb. – szemben a megújuló energiaforrások alkalmazása, széleskörű elterjedése nyújthat megoldást.

Ennek elősegítésére, valamint az éghajlatváltozás visszaszorítása – a globális átlaghőmérséklet-emelkedés $+2\text{ °C}$ alatt tartása – érdekében az Európai Unió 2010-ben elfogadta „Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedési stratégiát” (COM 2020, 2010). Ennek célja olyan gazdasági növekedés biztosítása, ahol az oktatási, kutatási és az innovációs beruházások hatékonyak, amely támogatja az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való átállást, s ami prioritásként kezeli a munkahelyteremtést és a szegénység csökkentését egyaránt. Az éghajlatvédelem és fenntartható energiagazdálkodás tekintetében 2020-ra az EU egészének teljesítenie kell az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának 20%-kal történő csökkentését az 1990-es szinthez képest (vagy akár 30%-kal, ha adottak az ehhez szükséges feltételek); a megújuló energiaforrások arányának 20%-ra történő növelését; az energiahatékonyság javítását 20%-kal. Magyarország 2020-ra 14,65%-ot kíván elérni a megújuló energiaforrásból előállított energia részarányát tekintve a teljes bruttó energiafogyasztásból. Ezt követően 2014. októberében megállapodás született (COM (2014) 15) az Európai Unió 2030-as éghajlat- és energiapolitikai célkitűzéseiről. A 2030-ig szóló keret olyan új célokat és intézkedéseket fogalmaz meg, amelyek arra irányulnak, hogy mind az EU gazdasága, mind az energiaellátási rendszere fenntarthatóbbá, biztonságosabbá és versenyképesebbé váljon. Legfontosabb célkiűzései szerint: 2030-ra az 1990-es szinthez képest legalább 40%-kal csökkenteni kell az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását az Unióban; a felhasznált energia legalább 27%-a megújuló energiaforrásból származzon; az energiahatékonyság 27%-os javítása a 2030-ra előre jelzett energiafogyasztáshoz képest.

A kapcsolódó szakirodalom vizsgálata és elemzése során megállapítható, hogy a népességnövekedés hatására (UN, 2015) a természeti erőforrások iránti igény nő, ezért a fenntarthatóság érdekében, a természeti erőforrások hasznosítását – a népesség növekedésének függvényében – oly módon kell megvalósítani, hogy minimális legyen a környezet minőségi és mennyiségi romlása. Tekintettel az egy időben megjelenő ipari termelés, valamint az élelmiszerellátás biztosításához (Alexandratos–Bruinsma, 1999) szükséges energiaigény növekedésére is, olyan hatékony oktatási, kutatási és az innovációs beruházások támogatása szükséges, melyek elősegítik a munkahelyteremtést és a szegénység csökkentését egyaránt. Ebben a megújuló erőforrások, mint

a környezetvédelemre (Bai, 2010) és a minőségi növekedésre (Kerekes–Fogarassy, 2007) gyakorolt hatás felértékelődnek. A megújuló energia beruházások elsődleges célterületei lehetnek a vidéki térségek, ahol nagy kiterjedésű, sok esetben alulhasznosított területek jöhetnek számításba szélerőmű parkok, napelemes erőművek, vagy éppen energiaültetvények helyszínékként (Koncz et. al., 2015). Az Európai Unió tagállamaiban a közösségi politikák révén – energiapolitika, európai éghajlatvédelmi politika – már megjelent egy jelentős pozitív irányú elmozdulás a fenntarthatóság irányába. Nemzetközi viszonylatban az egyes országok vállalásai és jelenléte különböző.

Jelen kutatásban két tényező, az energiafüggőség (ami a nettó energiaimport és a fogyasztás hányadosa), valamint a megújuló energiaforrások részesedése az összes energiafelhasználásból együttes vizsgálata került kitűzésre. Az elemzés célja bizonyítani, hogy létezik az Európai Unió tagállamai között olyan csoportosítás, amely a kijelölt vizsgálati periódus – 2004–2015 – ideje alatt bekövetkezett folyamatok változásaiból a jövőre vonatkozó változások irányvonalait jelezheti előre. Elemzésünk célja meghatározni a már elindult folyamatok alapján a jövőben várható változásokat, hatásokat.

Anyag és módszer

Az adatok szekunder forrásból, a KSH és Eurostat adatbázisaiból, valamint az Európai Unió ide vonatkozó forrásainak felhasználásával kerültek összeállításra.

Első lépésként a két változó közötti korrelációkat vizsgáltuk meg. A korrelációs együtthatók értékei 2004-ben és 2009-ben nem szignifikánsak, 2014-ben pedig $-0,437$, 2015-ben pedig $-0,462$, melyek közepes értékeknek számítanak, ennek alapján kijelenthető, hogy a megújuló energiaforrásokból származó összes energia és az egyes tagállamok energiafüggősége között nincs lineáris kapcsolat. A negatív előjelű korrelációk azonban azt jelzik, hogy az egyik változó értékének növekedésével a másik változó értéke csökken.

Második lépésként az elmúlt évtizedben bekövetkezett változások klaszteranalízis segítségével kerülnek elemzésre.

A kutatásban két klaszter távolságának képzési technikái (Sajtos–Mitev, 2007) – egyszerű lánc módszer, teljes lánc módszer, centroid módszer, medián módszer, csoportátlag módszer, Ward-módszer – közül a *Ward-módszert* alkalmaztuk. Távolságnak a négyzetes euklideszi távolságot, vagyis az eltérésnégyzet-összeg növekedést választottuk. Ezért távolságon a későbbiekben ezt tekintjük értendőnek. A klaszteranalízis során szükség volt a változók standardizálására, mivel azok terjedelme jelentősen eltér.

A 2004., 2009., 2014. és a 2015. évi adatok (Eurostat, 2016; 2017b) alapján pontdiagram segítségével ábrázolásra került az energiafüggettség és a megújuló energiaforrások összenergia felhasználásból való részesedése közötti kapcsolat (1. a., b., c., d. ábra), amelyek már a csoportképzést is tartalmazzák. Dánia azonban rendkívül kiugró értéke miatt 2004-ben és 2009-ben nem került feltüntetésre a diagramon. Jelen tanulmányban csak a 2004. és a 2015. év kerül részletes elemzésre, a másik két év esetében csak az eredményeket közöljük.

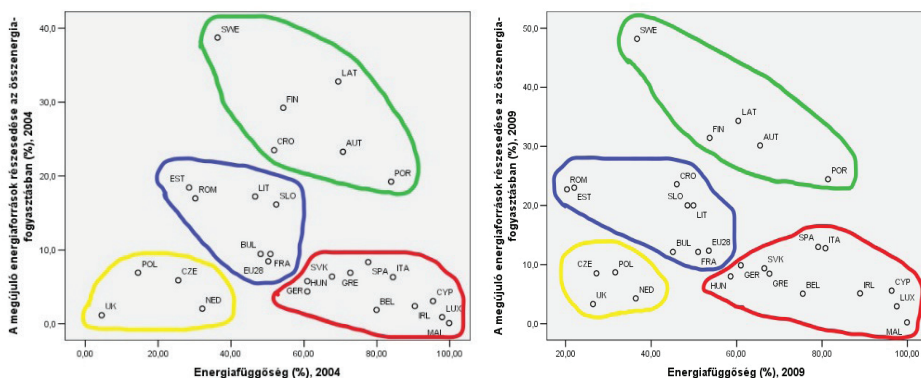
Eredmények

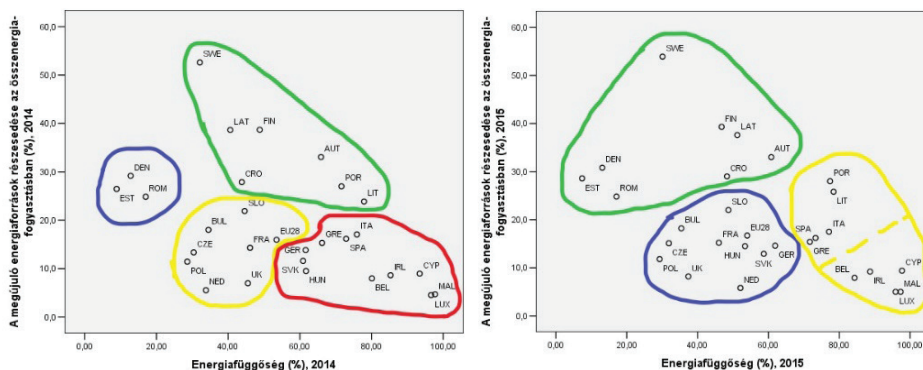
A vizsgálat első lépésében a 2004. évet elemeztük.

A megújuló energiaforrásokból származó összes energia megoszlása a 2004. évben (1. a. ábra) 0,1 és 38,7% közötti értékben jelent meg az EU-28 tagállamai (EU-28 átlaga) esetében. Kiugróan magas értéket Svédország (38,7%), Finnország (29,2%) és Lettország (32,8%) mutat. Kiugróan alacsony értéket Málta (0,1%) valamint Luxemburg (0,9%) ért el.

Az energiafüggettség mértéke a 2004. évben -47% és 99,8% közötti értéket jelez az EU 28 tagállamban. Kiugróan magas értéket Málta (99,8%) és Luxemburg (97,9%), míg rendkívül alacsony értéket Dánia (-47%) mutat. Dánia kiugró értéke miatt a pontdiagramon nem szerepel.

2004-re vonatkozóan az összevonási séma alapján négy klaszter különíthető el. Dánia azonban kiugró értéke miatt az elemzésbe nem került bele.

1. a., b., c., d. ábra: Az energiafüggőség és a megújuló energiaforrások részesedése az összenergia fogyasztásban közötti kapcsolat az EU-28-ban 2004, 2009, 2014, 2015-ben

Forrás: Eurostat (2016, 2017) alapján saját szerkesztés

Az első csoportba tartozik Luxemburg, Málta, Írország, Ciprus, Németország, Görögország, Magyarország, Szlovákia, Spanyolország, Olaszország és Belgium.

- Energiafüggőségüket tekintve nagyon magas – 60,9-99,8% – értékkel rendelkeznek,
- amelyben felhasznált megújuló energiaforrások aránya minimális 0,1-8,3%.

Jellemzőik alapján ez a csoport az „Erősen energiafüggő országok” kategóriájába sorolandók.

A második csoportot Csehország, Lengyelország, Hollandia és az Egyesült Királyság alkotja.

- esetükben alacsony 4,5-32% energiafüggőség mellett
- a felhasznált megújuló energiaforrások aránya alacsony – 1-6,9% – értéket mutat.

Jellemzőik alapján ez a csoport ezért az „Mérsékeltén kitett, de zöldülő országok” kategóriájába tartozik.

A harmadik csoportot 2004-ben az Bulgária, Franciaország, EU-28, Észtország, Románia, Litvánia és Szlovénia alkotja.

- Energiafüggőségüket tekintve közepes – 28,5-52,4 %-os – energiafüggőség mellett,
- a megújulók az összenergia fogyasztásból csupán közepes – 8,5-18,4% – értékkel részesülnek.

Jellemzőik alapján ez a csoport ezért az „*Energiafüggőséget csökkentő zöld országok*” kategóriájába sorolandó.

A *negyedik csoportot* Ausztria, Portugália, Horvátország, Finnország, Lettország és Svédország alkotja.

- Energiafüggőségüket tekintve – 36,3-83,9% között elhelyezkedő – közepes, illetve magas energiafüggőséggel bíró országok, valamint
- Az összenergia fogyasztásban a megújulók aránya is magas részesedéssel – 19,2-38,7% – van jelen.

Jellemzőik alapján ez a csoport ezért az „*Energiafüggetlenségre törekvő zöld országok*” kategóriájába tartozik.

A második csoportot alkotó országok alacsony energiafüggőségét alapvetően befolyásolja a rendelkezésükre álló hazai fosszilis energiaforrások mennyisége. Csehország és Lengyelország szénkészletei, Hollandia földgáztelepei, míg az Egyesült Királyság széntermelése akadályozza a megújulók elterjedését. Az Egyesült Királyságban a megújuló energiaforrásokból származó energia (2015-ben 16,5%) több mint felét (7,9%) a nukleáris energia részesedése jelentette (Dukes, 2016).

Dánia azonban külön kategóriát képez, a 2004. évi pontdiagramon kiugró értéke miatt nem szerepel. 2004-ben még nettó energiaexportőrként jellemezhetjük, később azonban a megújuló energiaforrásokból származó összes energia dinamikus növekedése mellett (rendre 14,9%, 20%, 29,2%, 30,8%) az ország energiafüggősége is növekedett (rendre -47%, -19,7%, 12,8%, 13,1%). Meg kell jegyezni azonban, hogy 2004-ben Dánia volt az egyetlen nettó primerenergia-exportőr (a természetben megtalálható nem megújuló és megújuló energiahordozó, mint például a kőszén, kőolaj, földgáz és a biomassa, vízenergia, szél, napsugárzás az ún. primer energiahordozók külföldön történő értékesítője) az uniós tagállamok közül. Dánia az 1970-es évek közepén építette meg a világ első szélturbináját. Az olajválság kitörésekor ezzel próbálta biztosítani az energiabiztonságot az állam olajimportra szoruló ipara számára. Ezt megelőzően, kiemelkedő energiafüggőségi adatait az Északi-tengeren található szénhidrogén lelőhelyek révén érte el. 2004-ben az ország teljes energiakapacitásának szélenergiából származó aránya elérte a 18,8%-ot. Tíz évvel később már a teljes áramfogyasztás 61 százalékát termelték a szélfarmok (Greenfo, 2015).

A természeti feltételek azonban jelentősen eltérnek az egyes európai országokban mind a primer energia termelésben, mind a megújuló energiaforrások hasznosításában. Az előállított primer energia mennyisége hosszabb időszakot vizsgálva az EU-28-ban, 2015-ben 15,2%-kal volt kevesebb, mint egy évtizeddel korábban. Az EU-28 tekintetében megfigyelhető csökkenő tendencia arra vezethető vissza, hogy a nyersanyagkészletek kimerülnek, illetve, hogy a termelők nem találják gazdaságosnak a

korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások kimerülését (Eurostat, 2017c). A vizsgált időszakban az iparnak köszönhetően csökkent az EU-28 végső energiafelhasználása is. 2014-ben az EU-28 primerenergia teremtésének több mint egynegyede, (26,7%) származott megújuló energiaforrásokból. A megújuló energiaforrásokból származó elsődleges termelés bővülése felülmúlta az összes többi energiaforrásból származó elsődleges termelés bővülését. E növekedés viszonylag egyenletes a 2005 és 2015 közötti időszakban. Ebben a tíz éves időszakban 71%-kal nőtt a megújuló energia termelés, bizonyos fokig felváltva az energia más forrásból való termelését (Eurostat 2017a). Ezzel szemben a többi energiaforrás termelési szintje többnyire visszaesett. A csökkenés a legjelentősebb a kőolaj esetében 43,9%, a földgáz esetében 43,5%, a szilárd tüzelőanyagok esetében pedig 25,7% volt, míg az atomenergia esetében jóval mérsékeltebb csökkenés figyelhető meg: 14,1%. Összességében az Európai Uniónak egyre növekvő mértékben kell primerenergia-importra támaszkodnia. 2015-re a primerenergia-import közel 902 millió toe-vel haladta meg az exportot. A lakossághoz viszonyított arányt tekintve a legjelentősebb primerenergia-importőr Luxemburg, Málta és Belgium volt. Az EU-28 energiaimporttól való függősége 25 év távlatában (1990-2015) közel 40%-ról 54%-ra nőtt. 2004 óta az EU-28 bruttó belföldi energiafelhasználásának több mint felét a nettó import fedezi, az energiafüggőségi ráta pedig meghaladja az 50%-ot. A legalacsonyabb energiafüggőségi rátával (30% alatt) 2015-ben Észtország, Románia, Dánia valamint Lengyelország rendelkezett. Velük ellentétben Ciprus, Málta és Luxemburg függőségi rátája meghaladta a 90,0%-ot.

A gazdaság fejlődése során az energia fontossága bizonyított: erős a kapcsolat az energiához való hozzáférhetőség és a gazdaság aktivitása között (Cengiz et al., 2009).

A megújuló energiaforrások hasznosításában azok az országok járnak az élen, amelyek vízerőművek segítségével nagymennyiségű villamos energiát állítanak elő. Ezek az országok: Ausztria, Svédország, Portugália, Finnország, Spanyolország és Franciaország (BME OMIKK, 2005). Spanyolország és Franciaország, valamint Németország és az Egyesült Királyság esetében a megújuló energiaforrások növekvő felhasználását hátrányosan érintette az az EU energiaügyi miniszterek tanácsának 2002 júniusában hozott határozata, mely szerint ezek az országok legalább 2010-ig folytathatják a haszai szénipar támogatását. Portugáliában azonban már 2004-ben is jelentős volt a megújuló energiaforrásokból nyert energia részesedése. Ennek oka az ásványi energiahordozók teljes mértékű külföldről történő beszerzésére vezethető vissza, valamint az, hogy hiányoznak azok a régi ásványi energiahordozókat vagy uránt felhasználó energiatermelő vállalatok, amelyek akadályoznák a megújuló források hasznosítását.

2004-ben energiaigényét legnagyobb arányban Svédország fedezte megújulókból, Lettország, Finnország és Románia a megújulók összes energián belüli fogyasztásában jelentős megújuló arányt képvisel.

A Svédország által a 2020-as a megújuló energiaforrások részarányára vonatkozó európai uniós vállalása 49%, amelyet 2012-re 2%-kal meg is haladt, majd 2015-ben

elérte 53,9%-ot. Erre a hatalmas szilárd biomassza-potenciál valamint a szélenergia kiaknázására alkalmas lehetőségek biztosítottak lehetőséget. Emellett jelentős eredményeket értek el a közlekedés megújuló energiaforrásokra történő áttállításában is (Chikán, 2014).

Észtország 2004-ben a teljes energiafelhasználásának mintegy 18,4%-át fedezte megújuló energiaforrásokból. A 2020-as a megújuló energiaforrások részarányára vonatkozó európai uniós vállalását – 16% – már 2011-ben teljesítette, majd 2015-ben elérte a 28,6%-ot. Ez az eredmény egy jól megalapozott – prémium tarifákon és beruházás-ösztönzésen alapuló – rendszernek köszönhető. A balti államban magas a kapcsolt energiatermelés aránya is. A gépjármű hajtására megújuló alapon termelt áramot használó elektromosautó-tulajdonosok is jelentős támogatásban részesülnek. Nagy lökést adott a fejlődésnek, hogy a megkülönböztetés-mentes rendelkezések miatt a megújuló alapú erőművek külön feltételek teljesítése nélkül csatlakozhatnak a hálózathoz, sőt, alapvetően a rendszerüzemeltetők (villamos energia és távhő is) feladata, hogy a tervezett hálózatfejlesztések mentén lehetővé tegye ezen termelőknek a problémamentes csatlakozást (Chikán, 2014).

Hasonlóan jelentős a növekedés Bulgáriában, ahol 2004-ben a teljes energiafogyasztás mintegy 9,6%-át fedezték megújuló energiaforrásokból, 2012-re azonban már 16,3%-át, amellyel teljesítette a 2020-as a megújuló energiaforrások részarányára vonatkozó európai uniós vállalását. Ennek oka a nap- és szélenergetikai beruházások túlzott támogatási mértéke volt a kötelező átvételi rendszerben. A közel három év alatt bekövetkezett növekedés jelentős fogyasztói költségnövekedéssel is járt. A rendezést a beruházókra vonatkozó adózási és kötelező átvételt érintő jogszabályi változtatásokkal kívánt elérni a kormány (Chikán, 2014).

A következő lépésében az energiafüggőség és a megújuló energiaforrásokból származó összes energia megoszlását a 2015. évben vizsgáljuk (1.d. ábra).

A megújuló energiaforrásokból származó összes energia megoszlása a 2015. évben 5% és 53,9% közötti értékben jelent meg az EU-28 tagállamai esetében. Kiemelkedően magas értéket Svédország (53,9%), Finnország (39,3%) és Lettország (37,6%) mutat. Kiemelkedően alacsony értéket Málta (5%) valamint Luxemburg (5%) jelent, amely azonban magasabb az egy évvel korábbi megújuló energia aránynál.

Az energiafüggőség mértéke a 2015. évben 7,4% és 97,7% közötti értékben mutatkozik az EU-28 tagállamaiban. Kiugróan magas értéket Ciprus (97,7%), Málta (97,3) és Luxemburg (95,9%), míg rendkívül alacsony értéket Észtország (7,4%) és Dánia (13,1%) mutat.

Az összevonási séma alapján 2015-re vonatkozóan három klaszter különíthető el, s Svédország kiugró értékkel mutatkozik.

Az „**Erősen energiafüggő országok**” kategóriája itt nem releváns.

Az *első csoportban* Luxemburg, Málta, Ciprus, Belgium, Írország, Litvánia, Portugália, Görögország, Spanyolország és Olaszország azon országok közé tartozik, melyek magas energiafüggőséggel rendelkeznek, valamint a felhasznált megújuló energiaforrások aránya alacsony az összes energia felhasználásából.

- Energiafüggőségüket tekintve magas – 71,7-99,7% – energiafüggőséggel rendelkeznek,
- A felhasznált megújuló energiaforrások aránya az összes energia felhasználásából, alacsony 5-28%.

Jellemzőik alapján ez a csoport ezért az „**Mérsékeltén kitett, de zöldülő országok**” kategóriájába sorolandó.

Azonban megállapítható, hogy egyes országok esetében – Luxemburg, Málta – az energiafüggőség csökkentésére irányuló tevékenységek látható, százaléokban mérhető változást alig mutatnak. Némely országok esetében – Belgium, Írország, Ciprus – az energiafüggőség további növekedést mutat. Ezért ezt az energiafüggetlenség irányába el nem mozduló stagnáló állapotot a „Tartósan energiafüggő országok” csoportjaként határozzuk meg, az „**Mérsékeltén kitett, de zöldülő országok**” kategóriáján belül.

A *második csoportot* Lengyelország, Egyesült Királyság, Hollandia, Németország, Szlovákia, EU-28, Magyarország, Franciaország, Bulgária, Csehország, Szlovénia alkotja együtt. Jellemzőjük a közepes mértékű energiafüggőség, valamint közepes a felhasznált megújuló energiaforrások aránya az összes energia felhasználásából.

- Energiafüggőségüket tekintve közepes 29,3-61,9% közötti energiafüggőséggel bírnak, míg
- a felhasznált megújuló energiaforrások aránya az összes energia felhasználásából alacsony 5,8-18,2%.

Jellemzőik alapján ez a csoport ezért a fenntarthatóság szempontjából az „**Energiafüggőséget csökkentő országok**” kategóriájába sorolandó.

A *harmadik csoportot* Dánia, Észtország, Románia, Lettország, Finnország Horvátország és Ausztria és Svédország alkotja.

- Energiafüggőségüket tekintve alacsony, illetve közepes energiafüggőség mellett 7,4-60,8%,
- magas 24,8-53,9% megújuló részesedéssel bírnak az összenergia fogyasztásban.

Jellemzőik alapján ez a csoport ezért az „**Energiafüggetlenségre törekvő zöld országok**” kategóriájába tartozik.

Dánia már nem képvisel kiugróan magas értéket, Romániával és Észtországgal együtt nagyon alacsony energiafüggőséggel (8,9-48,8%), és közepes (5,5-52,6%) megújuló részesedéssel bírnak az összenergia fogyasztásában.

2015-ben a megújuló forrásokból származó energia fogyasztáson belüli részaránya Svédországban volt a legmagasabb 53,9%, majd Lettország 39,3% és Finnország következett 37,6% kal.

A vizsgált évek változásainak folyamatát elemezve, az eredmények táblázatba rendezése során kialakult egy, a csoportok közötti átmenetet, illetve folyamatos fejlődést mutató rendszer, amelyet az „Energiafüggetlenségre törekvő és zöldülő ország kialakításának fázisai” névvel határoztunk meg (1. táblázat).

ország	rövidítés	2004				2009				2014				2015				
		I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	
EU28	EU28			X				X				X					X	
Belgium	BEL	X				X		X		X	X					X	X	
Bulgária	BUL			X				X			X					X		
Csehország	CZE		X				X				X					X		
Dánia	DEN				X				X			X						X
Németország	GER	X		X		X				X		X				X		
Észtország	EST						X				X							X
Írország	IRL	X				X				X						X		
Görögország	GRE	X				X				X						X		
Spanyolország	SPA	X				X				X						X		
Franciaország	FRA			X				X			X						X	
Horvátország	CRO				X			X						X				X
Olaszország	ITA	X				X				X						X		
Ciprus	CYP	X				X				X						X		
Lettország	LAT				X				X					X				X
Litvánia	LIT			X				X					X			X		
Luxemburg	LUX	X				X				X						X		
Magyarország	HUN	X				X				X							X	
Málta	MAL	X				X				X						X		
Hollandia	NED		X				X				X						X	
Ausztria	AUT				X				X									X
Lengyelország	POL		X				X				X						X	
Portugália	POR				X				X					X				X
Románia	ROM			X				X				X						X
Szlovénia	SLO			X			X				X						X	
Szlovákia	SVK	X				X				X						X		
Finnország	FIN				X				X				X					X
Svédország	SWE				X				X				X					X
Egyesült Királyság	UK		X				X				X						X	

1. Táblázat: az EU tagállamainak csoportok közötti mozgása, a vizsgált – 2004., 2009., 2014., 2015. – években

Forrás: Saját szerkesztés

Jelmagyarázat:

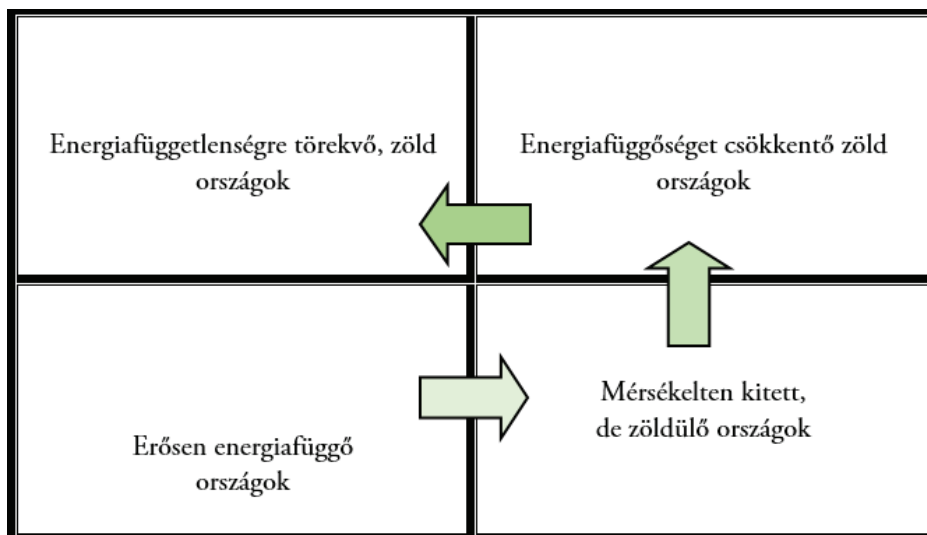
- I. **Erősen energiafüggő országok**
- II. **Mérsékelten kitett, de zöldülő országok**
- III. **Energiafüggőséget csökkentő zöld országok**
- IV. **Energiafüggetlenségre törekvő zöld országok**

A vizsgált – 2004. 2009. 2014. 2015. – években történt változások alapján a következő összegzés tehető. A 2004. évről a 2015. évre az alábbi változások történtek:

- Az „**Erősen energiafüggő országok**” kategóriájából az „**Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok**” kategóriájába csoportot váltott: Görögország, Spanyolország, Olaszország, valamint a „Tartósan energiafüggő országok” alcsoportban Belgium, Írország, Ciprus, Luxemburg és Málta.
- Az „**Erősen energiafüggő országok**” kategóriájából az „**Energiafüggőséget csökkentő zöld országok**” kategóriájába váltott csoportot: Németország, Magyarország és Szlovákia.
- Az „**Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok**” kategóriájából az „**Energiafüggőséget csökkentő, zöld országok**” kategóriájába váltott csoportot: Csehország, Hollandia, Lengyelország és az Egyesült Királyság.
- Az „**Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok**” kategóriájából az „**Energiafüggetlenségre törekvő zöld országok**” kategóriájába egyetlen ország sem váltott csoportot.
- Az „**Energiafüggetlenségre törekvő zöld gazdaságok**” kategóriájában megtartotta helyzetét, csoportváltás tehát nem történt Dánia Horvátország, Lettország, Ausztria, Finnország és Svédország esetében.
- A korábbi, 2004. évi „**Energiafüggetlenségre törekvő zöld országok**” kategóriájából 2015-re az „**Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok**” kategóriájába váltott csoportot: Portugália.

Jellemzően négy csoport képzésére van lehetőség az egy főre jutó üvegházhatású gáz kibocsátás valamint az egyes tagállamok energiafüggősége közötti vizsgálat esetében. 2015-ben azonban három csoport vizsgálható, ahol „**Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok**” kategóriájában egy tartósan energiafüggő, energiafüggetlenségét alig, vagy egyáltalán nem növelő csoportot különböztetünk meg „Tartósan energiafüggő országok” csoport elnevezéssel.

A klaszterelemzés alkalmazásával végzett osztályozások, csoportosítások eredményeit követően azonban úgy találtuk, hogy meghatározhatók az „Energiafüggetlenségre törekvő és zöldülő ország kialakításának fázisai” (2. ábra).

2. ábra: Energiafüggetlenségre törekvő és zöldülő ország kialakításának fázisai

Forrás: Saját szerkesztés

Az *Erősen energiafüggő országok* közé tartoznak azok az országok, amelyek energiaszükségletük jelentős részét részben saját hagyományos energiaforrásból, részben saját termelésű megújuló energiaforrásból sem képesek biztosítani állampolgáraik részére, ezért jelentős energiaimportra szorulnak (Málta, Ciprus, Luxemburg).

Az *Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok*, melyek jelentős erőfeszítéseket tesznek energiafüggőségük csökkentésére, valamint megújuló energiaforrásaik fejlesztésére, úgymint Portugália, Litvánia.

Az *Energiafüggőséget csökkentő zöld országok* azok, melyek céljaként szerepel energiaellátásuk saját energiaforrásból történő kielégítése, melyhez jelentős beruházásokat, illetve fejlesztéseket eszközölnek, úgymint Németország, Franciaország, Magyarország illetve Szlovénia.

Az *Energiafüggetlenségre törekvő, zöld országok* kategóriáját alkotó országok az általában versenyképes gazdasággal rendelkező országok, ahol a fenntarthatóság és a káros anyagok kibocsátása elleni aktív tevékenység egyaránt gazdasági és társadalmi érdek, pl: Dánia, Lettország, Finnország, Svédország.

Összességében megállapítható, hogy 2015-re a tagállamok azonos számban (10-10) az EU-28-cal megegyező III. csoportban és a II. csoportban, vagyis az *Energiafüggőséget csökkentő zöld országok* és az *Mérsékeltlen kitett, de zöldülő országok* csoportjában találhatóak. Tőlük alig kevesebb (8) ország már az *Energiafüggetlenségre törekvő, zöld országok* csoportjába soroltatott 2015-ben.

Kiemelkedő teljesítményt mutat Lettország, Finnország és Svédország, amelyek stabilan tartják pozícióikat az *Energiafüggetlenségre törekvő* zöld országok kategóriájában.

Az *Erősen energiafüggő országok* kategóriájába a 2015. évre már nem került ország. Ez mutatja a fenntarthatóság és az energiagazdálkodás területén elért, előremutató eredményeket mind tagállami, mind európai uniós szinten. Azonban a 2004-2015-ig tartó időszak vizsgálata során látható, hogy egyes országok energiafüggőségük csökkentése érdekében tett lépései pozitív irányú változást alig, vagy nem mutatnak. Az általuk képzett csoportot a „Tartósan energiafüggő országok” csoportjaként határozzuk meg.

Következtetések, javaslatok

Elemzésünk során arra kerestük a választ, hogy megjelennek-e az Európai Unió tagállamaiban – az energiafüggőség, illetve a megújuló energiaforrások felhasználása során bekövetkezett – olyan számszerűsíthető változások, amelyek az EU energiaellátási rendszerének fenntarthatóbbá, biztonságosabbá és versenyképesebbé válásának irányába mutatnak.

Összehasonlító elemzésekkel bemutattuk a különbözőségeket, egyenlőtlenségeket az EU – eltérő jellemzőkkel rendelkező – tagországaiban, melyek befolyásolhatják a megújuló energiaforrások alkalmazásával, illetve technológiai fejlesztésének lehetőségeivel, valamint a fenntartható gazdasági fejlődéssel foglalkozó döntéshozókat.

A kutatás során bizonyítottuk továbbá, hogy a vizsgált tényezők a fenntarthatóság alapvető pilléreiként befolyásolják az egyre energiahatékonyabb és energiafüggetlenebb gyakorlat elérését és megvalósítását, összhangban a nemzetközi megállapodások célkitűzéseivel.

Hivatkozott források

- [1.] Alexandratos, N.–Bruinsma J. (1999): Land use and land potentials for future world food security FAO, p.7-9. Rome Rev. 18 March 1999 Megjelenés: 1999. március 18. Letöltés dátuma: 2017. szeptember 1. Forrás: www. Fao.org: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/esag/docs/Alexandratos-Bruinsma-LAND_etc-Tokyo_1999.pdf
- [2.] Bai A. (2010): A biomassza energetikai hasznosítása- a hajtóanyagok jelentősége. In: Alternatív energia a határtérségben, a biomassza, mint megújuló energiaforrás szerepe. Konferencia, Debrecen, 2010. Július 1.
- [3.] BME OMIKK (2005): Különbségek az EU tagországok között a megújuló energiaforrások felhasználásának támogatásában. BME OMIKK Energia-ellátás, energiatakarékosság világszerte, 44. k. 3. 2005. p. 21-31. Letöltve: 2017.05.05. Forrás: Az energiagazdálkodás alapjai http://www.omikk.bme.hu/collections/mgi_fulltext/energia/2005/03/0304.pdf
- [4.] Cengiz Kahraman, Ihsan Kaya, Selcuk Cebi (2009): A comparative analyses for multiattribute selection among renewable energy alternatives using fuzzy axiomatic and fuzzy analytic hierarchy process Energy 34 (2009) 1603-1616 Forrás: Elsevier Letöltve: 2018.11.06. www.elsevier.com/locate/energy
- [5.] Chikán, (2014): Három eminense már van az uniónak Letöltve: 2017.05.05. http://chikansplanet.blog.hu/2014/03/13/harom_eminense_mar_van_az_unionak
- [6.] COM (2010) 2020: A bizottság Közleménye, Európa 2020, Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája, Brüsszel, 2010.3.3. Forrás: Európai Bizottság Utolsó letöltés: 2016.09.15. http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_HU_ACT_part1_v1.pdf
- [7.] COM (2014) 15: A Bizottság közleménye: „Éghajlat- és energiapolitikai keret a 2020-2030-as időszakra” – Brüsszel, 2014.1.22. COM (2014) 15 final Forrás: Európai Bizottság Letöltve:2016.09.01. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0015&from=HU>
- [8.] Dukes (2016): Digest of United Kingdom Energy Statistics 2016, National Statistics (pp. 17.), July 2016. Department for Business, Energy & Industrial Strategy, 3 Whitehall Place, London SW1A 2AW Letöltve: 2018.11.05. <https://assets.publishing.service.gov.uk>

- [9.] EUROSTAT, (2016) : Energy dependence Forrás: Eurostat Letöltve: 2018.01.11. http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=t2020_rd320
- [10.] EUROSTAT, (2017a) : A primer energiatermelés alakulása tüzelőanyag típus szerint, EU-28, 2005-2015 Eurostat, nrg_100a Letöltve: 2018.01.11.
- [11.] EUROSTAT, (2017b) : Share of renewable energy in gross final energy consumption t2020_31 Forrás: Eurostat Letöltve: 2018.01.11. http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_31&plugin=1
- [12.] EUROSTAT, (2017c) : Statistics- explained Forrás: Eurostat Letöltve: 2018.01.11. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Energy_production_and_imports/hu
- [13.] GREENFO, (2015): Szélenergia világrekord Dániában Letöltve: 2016. 08. 22. <http://greenfo.hu/hirek/2015/01/12/szelenergia-vilagrekord-daniaban>
- [14.] Kerekes S.–Fogarassy Cs. (2007): Bevezetés a környezetgazdaságban, Távoktatási tankönyv, Gödöllő, 45.o
- [15.] Koncz G.–Deme P.–Kerényi Z. (2015): Zöldenergia és a vidékfejlesztés kapcsolódásai Linking green energy to rural development Journal of Central European Green Innovation 3 (TI) pp. 79-96 (2015) Forrás: Greeneconomy Letöltve: 2018.11.06. <http://greeneconomy.karolyrobert.hu/>
- [16.] Sajtos L.–Mitev A. (2007): SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv, Alinea Kiadó, Budapest, ISBN: 978-963-9659-08-7
- [17.] UN, (2015): World Population Prospects, Key findings & advance tables, 2015 Revision Department of Economic and Social Affairs United Nations New York, 2015 ESA/P/WP.241

Szerzők:

D. Németh Zsuzsanna

PhD hallgató

Szent István Egyetem

Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

d.nemeth.zs@gmail.com

Székely László

egyetemi docens

Szent István Egyetem Gépészmérnöki Kar

Környezetipari Rendszerek Intézet

Matematika Tanszék

szekely.laszlo@gek.szie.hu

A KIEGÉSZÍTŐ MELLÉKLET ÁLTALÁNOS TARTALMI ELEMEINEK VIZSGÁLATA 2000 – 2018 KÖZÖTT

Fenyves Veronika – Kerecsi Dóra

Összefoglalás

A napjainkban felgyorsult globalizáció a gazdasági élet számos szereplőjének magatartását befolyásolja, ennek kapcsán biztosan mondhatjuk, hogy kihat a számvitel szabályozására is. Hazánkban a hatálya alá tartozó gazdálkodókra a számvitelről szóló 2000. évi C törvény előírásai vonatkoznak, mely szerint az elkészített beszámolónak megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatást kell nyújtania a külső és belső érintettek számára a vagyoni, pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetéről, illetve jövőbeli terveiről. A számviteli törvényben megjelenő beszámolókkal kapcsolatban kritikaként fogalmazódik meg, hogy a mérleg és az eredménykimutatás múltbeli adatokat tartalmaz, így az ezekből nyerhető információk az esetleges gyors beavatkozásokra kevésbé alkalmasak. Viszont a célja nem is ez, hanem, hogy a megbízható és valós összkép bemutatásához a tulajdonosok, befektetők, hitelezők számára szükséges információkat tartalmazza a vagyoni, pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetéről, melyet a kiegészítő melléklet nagyban elősegít. A tanulmányban az általános közzétételi kötelezettségek kerülnek bemutatásra, melyek elengedhetetlen eszközei a megfelelő tájékoztatásra a külső és belső szereplők számára.

Kulcsszavak: számvitel, számviteli beszámoló, közzétételi kötelezettségek, kiegészítő melléklet

JEL KÓD: M41

**Analysis of the general content elements of the notes between
2000 and 2018**

Abstract

The conduct of numerous economic operators is influenced by the globalization accelerated nowadays. In this connection, it can be certainly said that the globalization affects the accounting regulation as well. In our country, the business entities falling within the scope of the aforementioned regulation are subject to Act C of 2000 on Accounting, according to which the prepared reports shall provide the external and internal stakeholders with information ensuring a true and fair overall picture of the business entities' property, financial and profitability situation as well as future plans. There is a criticism of reports appearing in the Accounting Act that the balance sheet and income statement include historical data thus the extractable information therefrom is less suitable for possible rapid interventions. However, its aim is not to do so but to include such information about the property, financial and profitability situation which are needed for the owners, investors and creditors in order to present a true and fair view; this is greatly facilitated by the Notes on the Accounts. In this study, we will present those mandatory disclosure obligations related to generally which are indispensable tools of informing the external and internal operators adequately.

Keywords: *accounting, accounting report, disclosure obligations, Notes on the Accounts*

JEL: M41

Bevezetés

A számvitel egyik oldalról megközelítve egy belső információs rendszer, míg más oldalról nézve fő feladata a külső környezet felé az információk szolgáltatása a törvényi előírásokkal összhangban. A számviteli törvény határozza meg a hatálya alá tartozók könyvvezetési és beszámolási kötelezettségeit, a könyvek vezetése és a beszámoló összeállításakor kötelezően érvényesítendő elveket, az ezekre épített szabályokat, továbbá a nyilvánosságra hozatali, közzétételi és könyvvizsgálati kötelezettségeket. Ezek biztosítják a piaci szereplők számára az elkészített beszámoló megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatás nyújtását vagyoni helyzetéről, eszközeiről és forrásairól, az azokban bekövetkezett változásokról, pénzügyi és jövedelmezőségi helyzetéről, illetve jövőbeli terveiről (Böcskei, 2014; Musinszki, 2016).

A vállalkozások számviteli beszámolók alapján történő értékeléshez, összehasonlításhoz, befektetéshez szükséges adatokat és információkat a beszámoló részeként közzétett mérleg és eredménykimutatás számszaki adatain kívül a szöveges információkat is tartalmazó kiegészítő melléklet szolgáltatja. A számviteli törvény meghatározza a kiegészítő melléklet kötelező adattartalmát, viszont ez nem minden esetben kerül közzétételre kellő részletezettséggel (Kerecsi, 2017). A tanulmányban a kiegészítő melléklet általános és tájékoztató adatokkal kapcsolatos közzétételi kötelezettségek kerülnek bemutatásra. A vizsgált időszak, a jelenleg is hatályos törvény megjelenésétől, azaz 2000-től napjainkig terjedt ki.

A beszámoló részét képező kiegészítő melléklet

A kiegészítő melléklet az éves beszámoló, az egyszerűsített éves beszámoló és az összevont, konszolidált éves beszámoló része. A kiegészítő mellékletbe azokat az adatokat és szöveges magyarázatokat kell felvenni, amelyeket e törvény előír, továbbá olyan plusz információkat a mérleg és az eredménykimutatás különféle tételeit kiegészítve, amellyel együtt a vállalkozás valós vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzete a külső szereplők, hitelezők, üzleti élet többi szereplője számára is egyértelműen megítélhetővé válik, valamint céljával a megbízható és valós összkép bemutatását tűzte ki (Adorján, 2008, Tóthné, 2012).

Egy beszámoló vizsgálatakor a külső szereplő számára egy jól összeállított kiegészítő melléklet elengedhetetlen (Böcskei et al., 2015).

Dudás (1995) felhívja a figyelmet arra, hogy a kiegészítő mellékletek sajátossága, hogy az előírásoknak csak egy része tételes előírás, más része elvárás szinten kerül megfogalmazásra, továbbá a közlendő információk mélysége, részletezettsége sincs konkrétan megfogalmazva, ezek szakmai mérlegelése az adott vállalkozástól függ.

Tóth (2010) egyetért ezzel a véleménnyel, valamint megfogalmazza ezen túl azt is, hogy a vállalkozások megítélésétől függ az is, hogy mennyire tartják fontosnak egy adott tétel, alkalmazott értékelési eljárás, vagy egyéb tájékoztatást igénylő téma bemutatását.

Tehát összességében elmondható a kiegészítő mellékletéről, hogy legelterjedtebb fogalma a következő: azokat az adatokat és szöveges magyarázatokat tartalmazza, amelyeket e törvény előír, továbbá mindazokat, amelyek a vállalkozó vagyoni, pénzügyi helyzetének, működése eredményének megbízható és valós bemutatásához a tulajdonosok, a befektetők, a hitelezők számára – a mérlegben, az eredménykimutatásban szereplőkön túlmenően – szükségesek (Tóthné, 2012).

Az információk részletezettsége függ attól is, hogy melyik típusú beszámoló kiegészítő mellékletét vizsgáljuk, hiszen a **különböző beszámolók kiegészítő mellékletében történő információk részletezettsége** eltérő (Fenyves et al. 2015). Míg az éves beszámoló kiegészítő melléklete részletes, a Cash-flow kimutatást is tartalmazza, addig az egyszerűsített éves beszámoló kiegészítő melléklete kevésbé részletes, gyengébb és az információforrása is korlátozott (Kardos, 2009).

Az éves beszámoló kiegészítő melléklet részeként közzétett cash-flow kimutatás segítséget nyújt a készpénzforgalom, illetve az egész üzletmenet megértéséhez, amely megmutatja:

- adott társaság mennyire képes a pozitív cash-flow kigazdálkodására,
- mekkora külső finanszírozásra van szüksége a cégnek,
- mennyire képes a cég kötelezettségeinek eleget tenni, osztalékot fizetni,
- miben rejlik a nyereség, a készpénzbevétel és kiadás közötti különbség,
- milyen hatással van a társaság pénzügyi pozíciójára a befektetési és finanszírozási tevékenysége (Korom, 2005).

Továbbá fontos megjegyezni, hogy a törvény nem írja elő, de tartalmilag három nagyobb részből áll a kiegészítő melléklet, amelyek az általános rész, a specifikus rész, mely a mérleg és az eredménykimutatás kiegészítő adatait tartalmazza és a tájékoztató rész, valamint kiegészítő melléklet része a cash flow kimutatás.

2000. évi C törvény kiegészítő mellékletének általános és tájékoztató közzétételi kötelezettségei 2000-ben

- Olyan információk megadása, amely a megbízható és valós kép bemutatásához elengedhetetlen, abban az esetben, ha a törvény előírásainak alkalmazása, a számviteli alapelvek érvényesítése nem elegendő.

- Törvény előírásaitól el lehet térni abban az esetben, ha az adott körülmények mellett a törvény valamely rendelkezésének az alkalmazása nem biztosítja a megbízható és valós összképet. Az ilyen eltéréseket be kell mutatni, továbbá annak indokait, eszközökre, forrásokra, pénzügyi helyzetre és eredményre gyakorolt hatásával együtt.
- A megváltozott mérlegfordulónappal készített éves beszámoló kiegészítő mellékletében a mérleg és az eredménykimutatás adatai mellett az azokkal összehasonlítható korábbi üzleti lében lévő bázis adatokat tartalmazó mérleget és eredménykimutatást is be kell mutatni.
- A mérlegben és az eredménykimutatásban minden tételnél fel kell tüntetni az előző üzleti év adatát is. Abban az esetben, ha nem összehasonlíthatók, a kiegészítő mellékletben be kell mutatni és indokolni azt.
- A mérleg egyik változatáról a másikra való eltérés bemutatása és indoklása.
- Mérlegbe felvett új tétel tartalmának, illetve az elkülönítés indokainak bemutatása.
- Mérlegbe összevont tételek részletezése és az összevonás indoklása.
- Az előző üzleti évben a mérlegkészítésnél alkalmazott értékelési elvek megváltoztathatók abban az esetben, ha a változást előidéző tényezők tartósan jelentkeznek, így a változás állandónak minősül. A változást előidéző tényezőket és számszerűsített hatásukat be kell mutatni.
- Az eredménykimutatás egyik változatról a másikra való áttérés esetében ezt és az áttérés indokát közölni kell.
- Értékelni kell a valós vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét, az eszközök és a források összetételét, a saját tőke és a kötelezettségek tételeinek alakulását, a likviditás és a fizetőképesség, valamint a jövedelmezőség alakulását.
- A számviteli politika meghatározó elemeit és azok változását, a változás eredményre gyakorolt hatását.
- A beszámoló összeállításánál alkalmazott értékelési eljárásokat, az értékcsökkenés elszámolásának számviteli politikában meghatározott módszerét, elszámolásának gyakoriságát, az egyes mérlegtételeknél alkalmazott eljárásokból eredő, az eredményt befolyásoló eltérések indokait, valamint a vagyoni, pénzügyi helyzetre és eredményre gyakorolt hatásukat.
- Az ellenőrzés során feltárt jelentős összegű hibák eredményre, eszközökre és források állományára gyakorolt hatásokat évenkénti megbontásban.
- Cash-flow kimutatás
- Minden olyan gazdasági társaság nevét és székhelyét, amely a mellékletet készítő vállalkozónak leányvállalata.
- Minden olyan gazdasági társaság nevét és székhelyét, amelyet a mellékletet készítő vállalkozó más vállalkozóval közösen vezet.

- Minden olyan gazdasági társaság nevét és székhelyét, amely a mellékletet készítő vállalkozónak társult vállalkozása bemutatva külön-külön azok saját tőkéjét, jegyzett tőkéjét, tartalékait, a birtokolt részesedés arányát, a legutolsó üzleti év mérleg szerinti eredményét.
- Minden olyan gazdasági társaság nevét és székhelyét, amely a mellékletet készítő vállalkozónak egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozása.
- A gazdasági társaságokról szóló törvény szerinti ellenőrzött gazdasági társaság kiegészítő mellékletének tartalmaznia kell:
 - a) a jelentős befolyással,
 - b) a többségi irányítást biztosító befolyással,
 - c) a közvetlen irányítást biztosító befolyással rendelkező tag (részvényes) nevét, székhelyét, szavazatainak arányát.
- A kiegészítő mellékletnek tételesen tartalmaznia kell minden olyan gazdasági társaság nevét, székhelyét, jegyzett tőkéjének összegét, szavazatok arányát, ahol a vállalkozó a gazdasági társaságokról szóló törvény szerint:
 - a) jelentős befolyással,
 - b) többségi irányítást biztosító befolyással,
 - c) közvetlen irányítást biztosító befolyással rendelkezik.
- A kiegészítő mellékletben be kell mutatni:
 - a) gazdasági társaságnál a vezető tisztségviselők, az igazgatóság, a felügyelő bizottság tagjainak tevékenységükért az üzleti év után járó járandóság összegét, csoportonként összevontan;
 - b) gazdasági társaságnál a vezető tisztségviselők, az igazgatóság, a felügyelőbizottság tagjainak folyósított előlegek és kölcsönök összegét, a nevükben vállalt garanciákat, csoportonként összevontan, a kamat, a lényeges egyéb feltételek, a visszafizetett összegek és a visszafizetés feltételei egyidejű közlésével;
 - c) a gazdasági társaság korábbi vezető tisztségviselőivel, igazgatósági, felügyelőbizottsági tagjaival szembeni nyugdíjfizetési kötelezettség teljes összegét, csoportonként összevontan;
 - d) minden olyan, a vállalkozó képviselőjére jogosult személynek a nevét és lakóhelyét, aki az éves beszámolót köteles aláírni.
- A tárgyévben foglalkoztatott munkavállalók átlagos statisztikai létszámát, bérköltségét és személyi jellegű egyéb kifizetéseit, mindegyiket állománycsoportonként bontva.
- A környezet védelmét közvetlenül szolgáló tárgyi eszközök részletezett adatait külön be kell mutatni.

- A veszélyes hulladékok, környezetre káros anyagok nyitó és záró készletének mennyiségi és értékadatait, a veszélyes hulladékok, környezetre káros anyagok mennyiségének és értékének tárgyevi növekedését és csökkenését a vonatkozó jogszabály szerinti veszélyességi osztályok alapján kell bemutatni.
- Jогcímenként elkülönítetten kell bemutatni a környezetvédelmi kötelezettségek, a környezet védelmét szolgáló jövőbeni költségek fedezetére a tárgyévben, illetve az előző üzleti évben képzett céltartalék összegét, továbbá a tárgyévben, illetve az előző üzleti évben környezetvédelemmel kapcsolatosan elszámolt költségek összegét, valamint a kötelezettségek között ki nem mutatott környezetvédelmi, helyreállítási kötelezettségek várható összegét.

A kiegészítő melléklet általános és tájékoztató közzétételi kötelezettségeinek változása a következő években

2001-ben és 2002-ben nem történt semmiféle változás a 2000. december 31-én hatályos számviteli törvény kiegészítő mellékletéhez viszonyítva.

2003-ban a következő új tétellel bővült a kiegészítő melléklet:

- A törvény hatálya alá tartozó jogi személyiség nélküli gazdasági társaság beszámolójának kiegészítő mellékletében utalni kell arra, ha számviteli (nyilvántartási) kötelezettségei tekintetében a vállalkozó az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló törvény hatálya alá a következő üzleti évtől átjelentkezett, vagy ha e törvény hatálya alá - az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló törvény hatálya alól – átkerülve, visszatérve először készít beszámolót.

2004-ben is növekedett a közzétételi kötelezettségei a vállalkozásoknak, melyek a következők voltak:

- Az anyavállalat összevont (konszolidált) éves beszámolóját az anyavállalat éves beszámolójának üzleti évről kell elkészíteni. Amennyiben az anyavállalat leányvállalatainak üzleti éve eltér az anyavállalat éves beszámolójának üzleti évétől, akkor az összevont (konszolidált) éves beszámoló üzleti éve lehet a leglényegesebb leányvállalat vagy a leányvállalatok többsége éves beszámolójának üzleti éve is. Ez esetben az eltérés tényét és annak indokait az összevont (konszolidált) éves beszámoló kiegészítő mellékletében be kell mutatni. Ezen túlmenően közölni kell az összevont (konszolidált) éves beszámoló kiegészítő mellékletében az eszközökkel, a forrásokkal, a pénzügyi és jövedelmi helyzet alakulásával kapcsolatos olyan lényeges események hatását, amelyek az anyavállalat éves beszámoló mérlegfordulónapja és az összevont (konszolidált) mérleg fordulónapja közötti időszakban következtek be.

- A valós értéken történő értékelés alkalmazása esetén be kell mutatni a kiegészítő mellékletben:
 - az általános értékelési eljárásokkal számított piaci érték (jelenérték) esetén alkalmazott feltételeket (így különösen: a diszkonttényezőt, a várható osztaléknövekedési rátát, a belső megtérülési rátát, az effektív hozamot, az alternatív befektetés hozamát),
 - *b*) a számított piaci érték meghatározásánál figyelembe vett tényezőket,
 - *c*) a valós értékelés értékelési különbözetének nagyságát, tárgyévi változását, valamint azt, hogy az eredményben, illetve a saját tőkében mekkora összeg került elszámolásra,
 - *d*) a pénzügyi instrumentumok csoportjait és valós értékét,
 - *e*) a származékos ügyletek csoportjait, nagyságát (szerződés szerinti érték), lejáratú idejét, valamint a cash-flow-ra és az eredményre gyakorolt várható hatását (valós értékét),
 - *f*) a fedezeti ügyletek hatékonyságát, bemutatva azt, hogy a tárgyévi eredményben, illetve a saját tőkében mekkora veszteséget (illetve nyereséget) ellentételeztek, amelyek ezáltal nem jelentek meg a mérlegben és az eredménykimutatásban,
 - *g*) a valós értékelés értékelési tartalékának tárgyévi változását,
 - *h*) a bekerülési (beszerzési) értéken történő értékelésről a valós értéken történő értékelésre való áttérés, illetve a valós értéken történő értékelésről a bekerülési (beszerzési) értéken történő értékelésre való áttérés hatását a tárgyévi eredményre, valamint ehhez kapcsolódóan az áttérést megelőző üzleti évi beszámoló adatainak az áttérés szerinti ártrendezését az összehasonlíthatóság
- Továbbá:
 - a pénzügyi instrumentumok hasznosítását (befektetési vagy forgatási célú minősítését, a valós értéken történő értékelés esetén az értékelés szempontjából történő besorolását, a származékos ügyletek fedezeti vagy nem fedezeti jellegét), ha az jelentős hatással van a vagyoni helyzetre,
 - a kockázatkezelési politikát és a fedezeti ügylet politikát,
 - az ár-, hitel-, kamat-, likviditás- és cash-flow kockázatot.
- A kiegészítő mellékletben be kell mutatni:
 - a) annak a vállalkozónak a nevét és székhelyét, amely összeállítja a vállalkozáscsoport azon legnagyobb egységének összevont (konszolidált) éves beszámolóját, amelybe a vállalkozót, mint leányvállalatot bevonták,

- b) annak a vállalkozónak a nevét és székhelyét, amely összeállítja a vállalkozáscsoport azon legkisebb egységének összevont (konszolidált) éves beszámolóját, amelybe a vállalkozót, mint leányvállalatot bevonták, és amely tagja a vállalkozáscsoportnak,
- c) azt a helyet, ahol az összevont (konszolidált) éves beszámolókat megtekinthetők, feltéve, hogy azok nyilvánosak.

2005-ben ismét 3 új közzéteendő tétellel bővül a kiegészítő melléklet általános része:

- Ha e törvény, illetve más jogszabály előírása szerint a vállalkozónál a könyvvizsgálat kötelező, úgy erre a kötelezettségre a beszámoló kiegészítő mellékletében kiemelten és egyértelműen utalni kell.
- A vállalkozó a könyvviteli szolgáltatás körébe tartozó feladatok irányításával, vezetésével, az éves beszámoló, az egyszerűsített éves beszámoló, az összevont (konszolidált) éves beszámoló elkészítésével olyan természetes személyt köteles megbízni, illetve ezen feladatok végzésére alkalmazni, aki okleveles könyvvizsgálói képesítéssel, illetve mérlegképes könyvelői képesítéssel rendelkezik. Továbbá aki szerepel a nyilvántartások valamelyikében, valamint ennek megfelelően a tevékenység ellátására jogosító engedéllyel (igazolvánnyal) rendelkezik. Vagy olyan számviteli szolgáltatást nyújtó társaságot, amelynek a feladat irányításával, vezetésével, a beszámoló elkészítésével megbízott tagja, alkalmazottja rendelkezik az előbbi képesítéssel, a tevékenység ellátására jogosító engedéllyel (igazolvánnyal).
 1. Ha a vállalkozóra vonatkozik a fent említett kötelezettség, akkor a kiegészítő mellékletben fel kell tüntetni a könyvviteli szolgáltatás körébe tartozó feladatok irányításáért, vezetéséért felelős személy nyilvános adatait.
 2. A kötelezettség alól mentesül az a vállalkozó, amelynél az éves (éves szintre átszámított) nettó árbevétel az üzleti évet megelőző két üzleti év átlagában – ennek hiányában a tárgyévben várhatóan - a 10 millió forintot nem haladja meg.
- A kiegészítő mellékletben be kell mutatni a külföldi telephelyek főbb adatait telephelyenként külön-külön, így különösen azok megnevezését, címét, befogadó országát, a működéshez tartósan rendelkezésre bocsátott eszközök értékét, a külföldi gazdálkodásból származó követelések és kötelezettségek, a külföldi gazdálkodásból származó adózott eredmény és a külföldön befizetett főbb adók összegét.

2006-ban 1 plusz tétellel nőtt meg a vállalkozások kötelezettsége:

- A kiegészítő mellékletben meg kell adni a vállalkozó székhelyének és akkor, ha beszámolóját és a kapcsolódó üzleti jelentést interneten is közzéteszi, az internetes honlapjának pontos címét, elérhetőségét.

2007-es évben nem történt változás az előző év végén hatályos törvényhez képest.

2008-ban 1 új tétellel bővült, illetve 1 már 2005-től meglévő tétel egészült ki, melyek az alábbiak:

- A 2005-ben hatályos törvény már előírja, hogy ha a törvény, illetve más jogszabály előírása szerint a vállalkozónál a könyvvizsgálat kötelező, úgy erre a kötelezettségre a beszámoló kiegészítő mellékletében kiemelten és egyértelműen utalni kell. Ez 2008-ban kiegészítve a következőképpen néz ki:
 - A kiegészítő mellékletben be kell mutatni a tárgyévi üzleti évre vonatkozó beszámoló könyvvizsgálatáért a könyvvizsgáló által felszámított díjat, valamint a könyvvizsgáló által a tárgyévi üzleti évben az egyéb bizonyosságot nyújtó szolgáltatásokért, az adótanácsadói szolgáltatásokért és az egyéb, nem könyvvizsgálói szolgáltatásokért felszámított díjakat külön-külön összesítve.
- A kiegészítő mellékletben be kell mutatni azon kapcsolt felekkel lebonyolított ügyleteket, amelyek bemutatásáról e törvény külön nem rendelkezik, ha ezen ügyletek lényegesek és nem a szokásos piaci feltételek között valósultak meg. Ennek során be kell mutatni az ügyletek értékét, a kapcsolt féllel fennálló kapcsolat jellegét és az ügyletekkel kapcsolatos egyéb, a vállalkozó pénzügyi helyzetének megítéléséhez szükséges információkat. Az egyedi ügyletekre vonatkozó információk összesíthetők az ügyletek jellege szerint, ha az összesítés nem akadályozza az érintett ügyleteknek a vállalkozó pénzügyi helyzetére gyakorolt hatásának a megítélését.

2009 két már meglévő tétel módosult, melynek oka a többségi befolyás és a minősített többséget biztosító befolyás fogalmának megjelenése volt:

- A gazdasági társaságokról szóló törvény szerinti ellenőrzött gazdasági társaság kiegészítő mellékletének tartalmaznia kell:
 - a) a többségi befolyással,
 - b) a minősített többséget biztosító befolyással rendelkező tag (részvényes) nevét, székhelyét, szavazatainak arányát
- A kiegészítő mellékletnek tételesen tartalmaznia kell minden olyan gazdasági társaság nevét, székhelyét, jegyzett tőkéjének összegét, szavazatok arányát, ahol a vállalkozó a gazdasági társaságokról szóló törvény szerint:

- a) a többségi befolyással,
- b) a minősített többséget biztosító befolyással rendelkezik.

2010, 2011 és 2012-ben semmilyen változás nem történt 2009-hez képest a kiegészítő melléklet általános és tájékoztató jellegű közzétételi kötelezettségeihez képest.

2013-ban a következő tétel nem szerepel már a kiegészítő mellékletben:

- A megváltoztatott mérlegfordulónappal készített éves beszámoló kiegészítő mellékletében be kell mutatni a mérleg és az eredménykimutatás adatai mellett az azokkal összehasonlítható (egy üzleti évvel korábbi) bázisadatokat tartalmazó mérleget és eredménykimutatást is.

2014-es évben módosult 3 tétel néhány fogalom, törvény változása okán, melyek az alábbiak:

- A törvény hatálya alá tartozó közkereseti társaság, betéti társaság, valamint egyéni cég beszámolójának kiegészítő mellékletében utalni kell arra, ha számviteli (nyilvántartási) kötelezettségei tekintetében a vállalkozó az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló törvény hatálya alá a következő üzleti évtől átjelentkezett, vagy ha e törvény hatálya alá - az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló törvény hatálya alól – átkerülve, visszatérve először készít beszámolót.
- A korlátolt felelősségű társaság és a részvénytársaság kiegészítő mellékletének tartalmaznia kell a Polgári Törvénykönyv gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezései szerint:
 - a) a többségi befolyással,
 - b) a minősített többséget biztosító befolyással rendelkező tag (részvényes) nevét, székhelyét, szavazatainak arányát
- A kiegészítő mellékletnek tételelesen tartalmaznia kell minden olyan gazdasági társaság nevét, székhelyét, jegyzett tőkéjének összegét, szavazatok arányát, ahol a vállalkozó a Polgári Törvénykönyv gazdasági társaságokra vonatkozó rendelkezései szerint:
 - a) a többségi befolyással,
 - b) a minősített többséget biztosító befolyással rendelkezik.

2015-ben pedig egy új tétellel bővült a közzétételi kötelezettségek listája:

- Be kell mutatni összeghatártól függetlenül azokat a tételeket, amelyek tökeműveletekhez, illetve átalakuláshoz, egyesüléshez, szétváláshoz kapcsolódnak.

Végezetül a vizsgált időszak utolsó 3 évében, azaz *2016-ban, 2017-ben és 2018-ban* nem történt változás az általános és a tájékoztató részében a kiegészítő mellékletnek.

Következtetések, javaslatok

A globális gazdasági, társadalmi és környezeti változások a vállalatokat egyre inkább arra ösztönözték, hogy közvetlen és közvetett környezetük iránt felelős magatartást tanúsítsanak. De mit is jelent a felelős munkáltatói magatartás? A stratégiai módon értelmezett felelősségvállalás szerint a vállalatoknak a környezetük és a társadalom egésze iránt felelős módon kell viselkedniük. A felelősségvállalás egy sajátos, tág értelmezésére szeretnénk felhívni a figyelmet, amelynek meg kell jelennie a beszámolóban, ezáltal a beszámoló részét képező kiegészítő mellékletben is. Ezek szerint a vállalatoknak képesnek kell hosszútávon fennmaradniuk, ha nem, akkor nem szabad a piaci szereplőket megtéveszteni. A jogalkotók a számviteli törvényben is megjelenítették ezen elvárásukat, ugyanis a vállalkozás folytatásának alapelveiben érvényre juttatták a jövőbeni működésre, a tevékenység további folytatására való alkalmasságot. A vállalkozás folytatásának elvét kiemelt jelentőséggel kezeli a törvényalkotó, ugyanis a többi alapelv érvényesülését is ezen alapelv meglétére alapozza. Ez egyben azt is jelenti, hogy abban az esetben, ha a vállalkozás folytatásának elve nem érvényesül, úgy a számviteli alapelvek nem alkalmazhatóak. Mindezek alapján nagyon fontosnak tartjuk azt, hogy a számviteli beszámolók tartalmazzák azokat az információkat, amelyek a számviteli törvény kötelezően előír a vállalkozások számára, melynek célja a megbízható és valós összkép bemutatása a piaci szereplők számára.

Hivatkozott források

- [1.] Adorján Cs. (2008): Az eredménykimutatás és a kiegészítő melléklet In: Dr. Róth József (szerk.) Mérlegképes továbbképzés – MKVK OK Budapest 2008., 77-79 p.
- [2.] Böcskei E. (2014): A számviteli politika előtérbe kerülése – a belső számvitel információtartalma, mint a vezetői számvitel alapja, Controller Info, II. évfolyam 2. sz. /2014, pp. 38-43.
- [3.] Böcskei E. - Fenyves V. - Zsidó K. - Bács Z. (2015): Expected Risk Assessment—Annual Report versus Social Responsibility SUSTAINABILITY (ISSN: 2071-1050) 7: (8) pp. 9960-9972.
- [4.] Dudás J. (1995): A számviteli politikáról – Számvitel és könyvvizsgálat (37), 1995. 460-464 p.
- [5.] Fenyves V. - Dékán Tamásné Orbán I. - Bács Z. - Böcskei E. (2015) Representation of the going concern concept in the financial statements NAUKI O FINANSACH - FINANCIAL SCIENCES (ISSN: 2080-5993) (eISSN: 2449-9811) 2015/4: pp. 24-38.
- [6.] Kardos B. (2009): Kiegészítő melléklet hasznosítása, Budapesti Gazdasági Főiskola – Magyar Tudomány Ünnepe, 2009
- [7.] Kerezsi D. (2017): Disclosure obligations relates to the balance sheet in the Hungarian and international accounting, The Annals of the University of Oradea, Economic Sciences TOM XXVI, 1st issue/July 2017, pp. 395-404.
- [8.] Korom E. (2005): A számvitel időszerű kérdései. Perfekt, Bp., 2005
- [9.] Musinszki Z. (2016): Pénzügyi mutatókon innen és túl ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI STRATÉGIAI FÜZETEK 13:(2) pp. 71-80.
- [10.] Tóthné E. (2012): A kiegészítő melléklet szerepe és tartalma a számviteli információ hordozta „megbízható és valós kép” kialakításában Doktori (PhD) értekezés Nyugat-Magyarországi Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, ISBN 978-963-334-072-1, pp. 40-121.
- [11.] Tóth M. (2010): A magyar számviteli rendszer hatása a számviteli politikára, elméleti modellalkotások, módszertani fejlesztés Doktori (PhD) értekezés, SZIE Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő, 2010. pp. 51

Szerzők:**Dr. habil Fenyves Veronika**

PhD egyetemi docens, tanszékvezető
DE GTK Számviteli és Pénzügyi Intézet
fenyves.veronika@econ.unideb.hu

Kerezi Dóra

Számvitel MA hallgató,
II. évfolyam
kerezsidori@gmail.com

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-4. KÓDSZÁMÚ ÚJ
NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT

ANALYSIS OF WHEN AND HOW DOES EU CONDITIONALITY WORK WITH REFERENCE TO CENTRAL AND EASTERN EUROPE BASED ON THEORETICAL APPROACH

Gulyás, Dóra Kinga

Summary

*This paper intends to analyse the application process of EU conditionality and its impact to the Central and Eastern European candidate countries. It gives an insight into the different views of the EU conditionality's definition based on different opinions and summarizes all the elements of the conditionality - including the economic, political and *acquis communautaire*- and highlights their advantages and disadvantages through the example of some countries. Furthermore, it highlights that Europeanization is not just brought by the EU accession process, but also the collapse of the Soviet Union influenced the reorganisation of these countries.*

Keywords: *EU conditionality, economic conditionality, political conditionality, *acquis communautaire*, Central Europe, Eastern Europe, Europeanization, accession process*

JEL: B 10

Introduction

The process of EU conditionality application and its impact to the candidate countries is a very complex topic which is examined by this paper, and it also discusses the effects of conditionality related to Europeanization. The first part of the essay provides a short general picture of the conditionality. The second part presents how EU conditionality works through examples of the Central and Eastern European cases, while the third part examines the relationship between conditionality and Europeanization.

EU conditionality

The EU conditionality is important part of the accession process, as the completion of it is fundamental to start the negotiation of the EU accession. There is no universal definition about conditionality as authors see differently the implication of it. In some cases conditionality is defined as an instrument which aim is to transform institutions and governance systems in the candidate countries to be compliant with EU's expectations (Grabbe, 2006). It is also considered to provide a route for a more democratic acting (Smith, 1998). A more punctual characterization of conditionality is Hughes, Sasse and Gordon's (2004) version which states that it is a sanctioning mechanism in order to reach compliance with the Copenhagen criteria and *acquis communautaire*.

The EU conditionality consists of mainly three significant parts: economic conditions, political conditions and implementation of the *acquis*. The former two are defined in the Copenhagen criteria. The next part of the essay is going to present how the previously mentioned three elements are implemented in order to eligible the negotiation about EU accession.

How EU conditionality work?

The economic conditionality's aim is to transform the economic performance of a candidate country to a certain level which is compatible with the EU's norms (Schimmelfennig, Sedelmeier, 2005). This is mainly made through general economic reforms which are different in each of the candidate countries. The different conditions are helpful as all of the countries have different aspects, and their economic level is also dissimilar, which can be considered the legacy of the communist times in the case of Central and Eastern Europe. However this is not all the time an advantage, as the judgement of the situation might be subjective, therefore candidate countries can have an impression that their conditions are not fair, compared to other countries.

Economic Conditionality

The economic reforms also have advantages and disadvantages which effect the candidates differently, because in some cases the compliance with the EU requirements holds almost as much costs or even more than the benefits of them. In many Central and Eastern European Countries it was among the short term economic reforms

to accelerate privatization (Grabbe, 2006). As an instance in Hungary since 1990 privatization was an important aspect of economy due to the reforms implemented by the MDF-FKGP-KDNP coalition. The EU Regular Report (2000) states that the privatization process was almost completed in Hungary. On one hand it seems beneficial as the non-competitive firms are sold to private companies which can operate them effectively, thus overall the market is going to have a more effective structure and in the same time loses of the government's budget can be eliminated which can result in better performance. On the other hand in the case of Hungary a shock therapy was used which mean a very rapid privatization, including that state-owned companies were frequently sold under their real value, which effected that the nation's interest injured both in economic and social area (Canning and Hare, 1996).

Political Conditionality

The second core strategy of the EU is the political conditionality which aim is to support fundamental regulations related to human rights, rule of law and liberal democracy (Schimmelfening and Sedelmeier, 2005). Regarding to the political conditionality it can be also considered as a significant aspect that candidate countries start with different levels of development, thus the speed and types of outcomes presumably are not going to be the same. The main problem with this element of conditionality is that it is not straightforward to measure the changes in the policy implementation. The EU uses as a measurement the number of laws and regulations made (Grabbe, 2003). However, this is not a clear indicator of the real change and the effectiveness of the laws because it does not consider the quantitative level of them. In other words, massive number of regulations does not mean all the time that the country's political background become more democratic because to make a conclusion overall changes have to be considered. An additional problem with political conditionality is that it is not exactly defined in terms of what governments have to implement, and also the timing of it is not punctually specified. Therefore, candidate governments tend to consider the size of the domestic adoption costs and decide about the implemented changes based on this. This can be influenced by the elections as well, as governments are not elected by the EU, instead they are elected by their nation members, and therefore if an election is close they are not likely to implement policies which are not in the favour of the population. Thus, this can reduce the speed of convergence.

The case of Slovakia represents the benefits and weaknesses of the political conditionality. In 1994 the party of Mečiar was elected which was very hostile in the view of the autonomous rights of the Hungarian minority which is approximately 12% of

the total Slovakian population (Schimmelfennig and Sedelmeier, 2005). As a result of that the Mečiar party ignored to implement the required laws, Slovakia was not invited for the accession negotiations in 1997. The change came when new government was formed by Dzurinda in 1998, as a minority language law was accepted and slightly improvements were visibly in the minority issue (Schimmelfennig and Sedelmeier, 2005). These changes were welcomed by the EU and they were categorized as compliant, thus Slovakia become eligible to continue the accession process. However, Slovakia joined the EU in 2004, the laws implemented in favour of the Hungarian minority during conditionality process did not stay eternal after the accession; instead they were altered back to the previously level with different tricks. As an instance minority language law stated that in the counties where the Hungarian minority's size is at least 20%, the Hungarian language is also official. Therefore, the government reshaped all of the counties and finally they achieved that in none of the counties was the number of Hungarian minority higher than the required percentage (Járások.hu, 2011). An additional issue that the 'Benés decree' is still part of the Slovakian constitution which states that Germans and Hungarians who are living in the territory of Slovakia have to relinquish their Slovakian citizenship and their property without compensation, and this is an issue in the Czech Republic as well (Felvidéki Magyarok, 2012). In reality it is not only part of the Slovakian law, but sometimes it is also used in practise (MNO, 2013; Keisz, 2013). The Orban government implemented that all people who have Hungarian relatives can receive Hungarian nationality, and due to this regulation many people with Hungarian roots, but living in Slovakia had took the Hungarian nationality (Hungarian Government, 2013). The reaction for this from the Slovakian government was that people who took Hungarian nationality were relinquished from all of their Slovakian rights and competences. Hence this law is fundamentally contradictory with the values of EU.

Acquis Communautaire

The third significant part of the EU conditionality is the *acquis communautaire* which is the basic concept of the Community law. It consists of approximately 3000 directives and it is almost 100 000 pages. The significant problem is it does not clearly define which directives have priority in order to reach compliance, thus there is an uncertainty about the hierarchy of tasks. The timing and the standards of the *acquis* are also defective. These issues make the situation very uncertain on both sides, because for the candidate country difficult to understand what is exactly required, while for the EU is hard to determine that the candidate compliant or non-compliant with the *acquis*. (Grabbe, 2002)

Considering the case of Poland and Hungary regarding the implementation of the social *acquis*, it becomes clear that application of the *acquis* is not smooth (Schimmelfennig and Sedelmeier, 2005). In the examined two countries a formal rule adaptation has happened, but the implementation of them remained questionable, because there was lack of knowledge about legal requirements. Fragmented labour and employer organisations could not reach agreement which would be beneficial for them, because they were not able to work on a cohesive base. Furthermore, communication among employer, employee and the EU was not working effectively, thus social *acquis* implementation was not able to shape the state-society relationship and the bargaining position of the labour remained weak. Therefore, all of the previously mentioned issues from the EU's perspective prevented the success. However it started to highlight the real weaknesses of the candidate countries.

Relationship between conditionality and Europeanization

It should not be assumed that conditionality is the only main element which brings Europeanization, especially in the case of the Central and Eastern European countries. It has to be kept in mind that these countries started to implement their conditionality almost immediately after the collapse of the communist regime. The process of stepping out of the communist regime inherently carries features which can effect Europeanization; therefore it might be assumed that even without EU conditionality, countries would reach a more European profile. At the same time it should not forget the positive aspects of conditionality which might be regarded as an essential element for Europeanization.

The effects of conditionality can be categorized as intentional and unintentional. The changes in political issues have intentional effects, as changes in the laws and in the institutional structures directly form a more Europeanized profile. However it also has unintentional effects as it helps to establish a more democratic state in which people have more rights, thus their life standards improve. The economic conditionality opens international trading and stimulates foreign direct investment which provides fundamental basis for economic development. Even if there are costs of this, the revenues on it tend to be higher. Thus, this unintentionally brings Europeanization due to the development reached through these economic actions (e.g. developments due to foreign direct investment). Thirdly the implementation of *acquis* is also important part of the Europeanization, as it provides a guideline for that what has to be reached. This help both intentionally, because implemented directives establish a more European atmosphere (if they are successful), and unintentionally as the effectively implemented parts have indirect impact on the country.

Therefore conditionality can be categorized as an effective mechanism for Europeanization, but with backlashes.

Conclusion

EU conditionality has advantages and disadvantages, but it is difficult to decide which puts more weight on the balance. Firstly, conditionality provides a framework which is good as it gives directions to candidates, but do not limit them by exactly dictating the rules. On the other hand, as it is not straightforward the candidate countries can perceive the standards differently, thus implementations have diverse outcomes and it is hard to determine that the conditions were compliant or non-compliant. In addition there is no clear measurement, thus there is a lack of accountability. A solution for this might be if the conditions were defined more in-depth.

Secondly, conditionality is shaped to the countries profile, which is an advantage as they are required to fulfil needs which are reachable. The issue in this case is that other candidate countries might see that their conditions are more difficult, so they might have a feeling that EU was unfair with them. Consequently, more objective fitting of the conditions might be helpful.

Thirdly the timing of the conditions is not specified, therefore governments can introduce them when they want. This is a positive point as national governments can see better when it is appropriate to install a new rule. The negative aspect is that nothing forces them to implement the conditions in a rational time which could be supported by a schedule. Especially if an election is coming governments do not favour to make 'costly' acts. A carrot and stick approach, with other words a sanction and reward system can offer solution for this, as candidates would feel more risk in the case of non-compliance, but if they comply they can receive extra benefits.

This links back to measurement and accountability again, thus it shows the need for more clearly defined conditions. At the moment it seems that there are more arguments in the "conditionality does not work" side of the balance, then in the "conditionality does work" side. Ergo it is an urgent issue for the EU to resolve this position. If it is not solved than European Union can lose its credibility and that might undermine the whole system.

Reference

- [1.] Canning, A.; Hare, P. (1996) Political Economy of Privatization in Hungary: A progress report Retrieved 23 November, 2013, from <http://www.sml.hw.ac.uk/downloads/cert/wpa/1996/dp9613.pdf>
- [2.] Felvidéki Magyarok (2012) Benes és öröksége- Benes and his heritage Retrieved 23 November, 2013 from http://www.magyarokszulettunk.org/images/stories/adatok/benes_peticio/Benes_Felvidek1-8.pdf
- [3.] Grabbe, H. (2002) European Union Conditionality and the Acquis Communautaire International Political Science Review 23:249
- [4.] Grabbe, H. (2003) 'How Does Europeanisation Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity', Journal of European Public Policy, 8 (4), 1013-1031
- [5.] Grabbe, H. (2006) The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- [6.] Hughes, J, Sasse, G. and Gordon, C (2004) Europeanization and Regionalization in the EU's Eastward Enlargement to Central and Eastern Europe. The Myth of Conditionality, Basingstoke: Palgrave
- [7.] Hungarian Government (2013) Emberi jogok: A Magyar állampolgárság megszerzése- Human rights: The process of receiving Hungarian Nationality Retrieved 23 November, 2013, from <http://emberijogok.kormany.hu/a-magyar-allampolgarsag-megszerzese>
- [8.] Keisz, A. (2013) Hallgattak a nagyhatalmak a felvidéki magyarság tragédiájákor- Great power were silent at the tragedy of the 'Upland Hungarians' Retrieved 23 November, 2013 from <http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20130705-benes-dekretumok-szlovakia-magyarorszag-tortenelem.html>
- [9.] MNO (2013) Nagyon is élnek a Benes-dekrétumok Szlovákiában- The Benes-decree is still in practise in Slovakia Retrieved 23 November, 2013 from <http://mno.hu/hatarontul/nagyon-is-elnek-a-benes-dekretumok-szlovakia-ban-1185518>
- [10.] Regular Report (2000) From the Commission on Hungary's process towards accession Retrieved 23 November, 2013, from http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/hu_en.pdf
- [11.] Schimmelfennig, F, Sedelmeier, U. (2005) (eds) The Europeanization of Central and Easter Europe Cornell University Press

- [12.] Schimmelfennig, F., Sedelmeier, U. (2004) 'Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe', *Journal of European Public Policy*, 11:4, 661-679
- [13.] Smith, K. E. (1998) The use of political conditionality in the EU's relations with third countries: how effective? *European foreign affairs review*, 3 (2). pp. 253-274. ISSN 1384-6299

Author:

Dora Kinga Gulyas
PhD student
Szent István University
dkgulyas@gmail.com

SUSTAINABLE MANAGEMENT IN HOTEL SECTOR

Gurbanova, Aydan – Bujdosó, Zoltán

Abstract

The objective of this study is to explore and examine the reasons of tourists' apathy towards environment while staying in a hotel. This study also investigates the ways how to design eco-programs organized in hotels in order to attract tourists to take part in them. The results and implications of this study can help to find out the ways how to ensure tourists' interest concerning the environmental protection and contribution to our planet.

Keywords: *sustainability, management, hotel industry*

JEL: J11

Fenntartható szállodamenedzsment egy felmérés tükrén keresztül

Összefoglalás

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja a turisták esetlege érdektelenségének okát, melyet a szállodákban a környezettel szemben tanúsítanak. A tanulmány szintén vizsgálja öko-programok bevezetésének lehetőségét a szállodákban, annak érdekében, hogy ezzel turistákat vonzzanak. A kutatás eredményei segítenek a szállodá számára kitalálni azokat a lehetőségeket, amelyek növelik a turisták környezettudatosságát.

Kulcsszavak: *fenntarthatóság, vezetés, szállodaipar*

JEL: J11

Introduction

Nowadays, our planet faces many environmental challenges, some of which are caused due to natural catastrophes, while others are the direct result of humans' unsustainable behavior. Climate change, air pollution, waste disposal, water pollution and other environmental problems can stand out as the main threats caused by us. Humans, having in their mind only flourishing of their businesses and being far away from taking any environmentally friendly decisions, led to exploitation of the existing planet resources and degradation of our environment (Gonda-Csapo, 2014). In some way, profit maximization seems to be the main idea and driving force for all industries and businesses. (Baranyi et al 2014). However, with time basing on the fact that with scarce resources the infinite profit also seems doubtful, the long-term sustainable approaches started to be taken into consideration.

With the expansion of Hotel sector throughout the world, the rate of environmental threat of this sector grew significantly. As a consequence, environmentalists all over the world and eco-friendly tourists started to demand sustainable approach in Hotel management. However, in fact, the possibility of cost-saving and high customer satisfaction via sustainable management became the most important motivator for hoteliers to adopt environmental practices.

The objective of this study is to explore and examine the reasons of tourists' apathy towards environment while staying in a hotel. This study also investigates the ways how to design eco-programs organized in hotels in order to attract tourists to take part in them. The results and implications of this study can help to find out the ways how to ensure tourists' interest concerning the environmental protection and contribution to our planet.

The majority of researches made in this area are related to the environmentally friendly management of hotel managers, while tourists' role in the environmental protection remains less discovered. This is actually the reason why I decided to focus my research on tourists' behavior in order to find out the main reason of the indifferent attitude of tourists towards the environment.

Material and methods

While hotel managers' engagement is essential in order to place green practices (Teng, Horng, Hu, Chien, & Shen, 2012), customers' commitment is vital in producing green value. Hotel customers are the ultimate power brokers (Kotler, 2011), as they give preference to the green value not only by choosing green hotels but mostly by actively participating in green hotel initiatives (Lusch & Vargo, 2006). However,

tourists, in fact, are not highly committed to environmental protection while staying in a hotel or take part in any eco-awareness programs organized by hotel managers. Recent findings support that well-designed communication of eco-programs can influence customer participation rates (Goldstein, Cialdini, & Griskevicius, 2008; Hu, 2012; Theotokis & Manganari, 2015)

The population which is targeted in my research is tourists who have ever had an experience in staying in hotels while travelling. In order to reveal the main reasons of the current issue and find out the solution from the dilemma, 100 volunteered tourists have been surveyed. The age group of all the respondents is between 18-35. The number of female respondents is equal to 63 (63%), while male respondents constitute 37 (37%). All the respondents are educated people, mostly graduated from the Bachelor Degree (64%). There are also respondents graduated from Master Degree (32%) and PhD (4%). Focusing on the fact that all the respondents are students or recently graduated, the average salary rate is not so prominent. The income rate of 85 from 100 respondents is between 0-500€. 15 from 100 respondents' income rate is between 500-1000€, while only 5 from 1000 respondents' income is more than 1000€. Their shared background can reduce biases associated with individual differences. In my research, I surveyed these people, because of their potential to become environmentally sensitive hotel customers. Due to the fact that all the respondents have stayed in a hotel at least once, it was easy for them to presume the hypothetical scenarios.

Results and discussion

Tourists' indifferent attitude towards the environment while staying in a hotel

The research's main question is the reason of tourists' indifferent attitude towards the environment while staying in a hotel. In the figure 1 it can be found and compared the main factors which drive tourists to make environmentally friendly decisions.

The reason 1 is the fact that they don't think that the tourists' behavior in hotels can play a significant role in the environmental protection; in their opinion some global scale decisions need to be taken in order to change the situation. The reason 2 is the fact that they think that while doing an eco-tour to natural places it is important to pay attention to ecofriendliness of a hotel and behave in a sustainable way, but not in urban destinations where they are far away from nature. The reason 3 is the fact that they would like to contribute to the environment staying in eco-friendly hotel but the reality is the low budget that they have for their travel which minimizes their choice ability. The reason 4 is the fact that they don't believe in honesty of hotel managers and that the hotel managers really contribute to the environment that is

why tourists' choice of a hotel is random or based on other criteria. The reason 5 was remained open for tourists in case if they have another reason to declare.

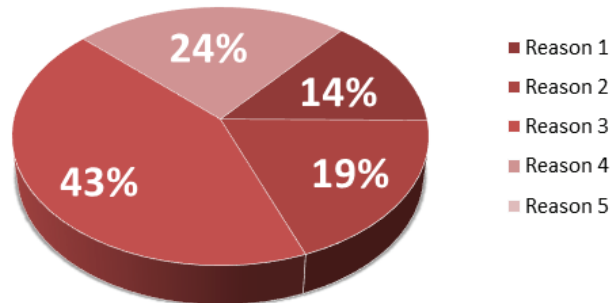

Figure 1: The reasons of the indifferent attitude of respondents (n=100)

Source: own results

As a result, tourists' opinion that some global scale decisions need to be taken in order to lead to the environmental protection constitutes 14%. This group of tourists doesn't believe that tourists can contribute to the environmental protection and actually this is the factor that demotivates them to behave in a sustainable way (1st reason). 19 % refers to the group of tourists who consider that in urban destinations the environmental protection is not so necessary as in natural places. This is the 2nd reason why tourists do not behave environmentally friendly in a hotel, because they associate the protection of the environment with the nature and natural places. The 3rd reason why tourists do not contribute to the environment by preferring eco-friendly hotels is because of the low income which minimizes their choice ability. And, in fact this reason comprises 43%, the highest point, which shows that low income and the expensiveness of the eco-friendly hotels is the most important reason that demotivates tourists. So, it is clear evidence that 43 from 100 respondents are potential candidates to behave in an environmentally friendly way. Another reason (4th reason) is the fact that the tourists don't believe in honesty of hotel managers and that they really contribute to the environment. That's why tourists' choice of a hotel is based on other preferences. 24% from 100% respondents think in this way. In order not to be deceived, tourists do not prefer to contribute the environment while staying in a hotel. The 5th reason was remained open for tourists in case if they have another reason to declare. However, no additional reason has been mentioned, which means that the above mentioned 4 reasons are the only ones that abstain the respondents from being environmentally friendly tourists. (Figure 1)

Tourists' interest level to participate in eco-programs

As it is known there are many hotels that have different eco-programs for the tourists staying in their hotels. However, the effectiveness of these programs remains under the doubt. The figure 2 shows that only 15 from 100 respondents are ready to take part in this kind of programs, which, in fact, is not so prominent number. (15%) 42 respondents would like to concentrate mostly on their holiday and relaxing while staying in a hotel, while another 43 consider that it is good idea to have some awareness programs but not sure that they will participate in them.

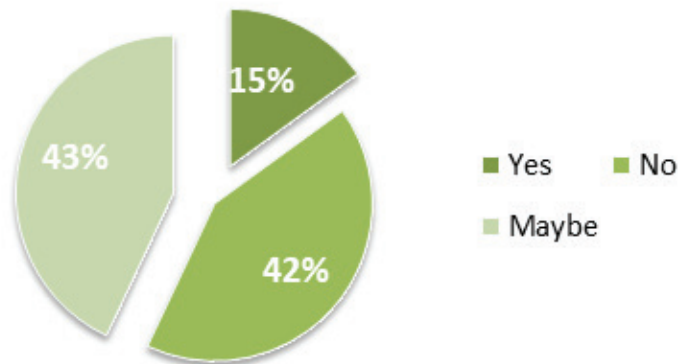

Figure 2: Tourists' interest level to participate in eco-programs (n=100)

Source: own results

The effectiveness of the different motivational techniques for tourists

In the research, in order to understand which factors motivate tourists more to be environmentally friendly, the attitude of respondents has been checked by proposing them different motivational techniques.

The effectiveness of specific data in eco-programs in point of view of tourists

- a) One of such examples was the one which was talking about the cleaning of a room in a hotel and the consumption rate of this process, but the different side of it was that tourists have been provided by more detailed information (in numbers, percentage) in order to clearly make the threat visible.

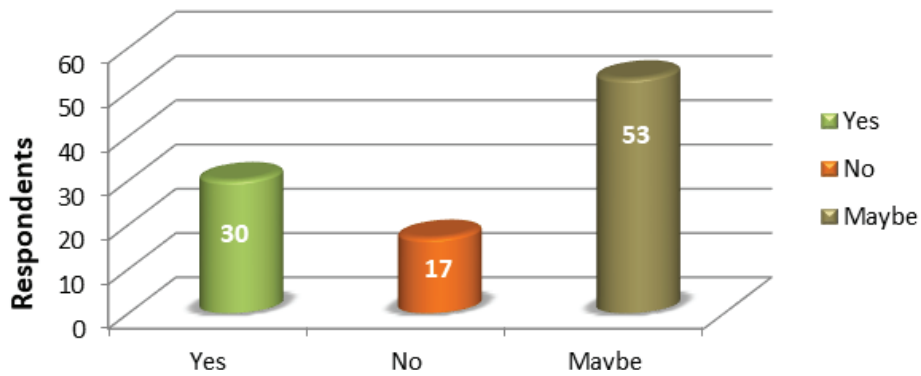

Figure 3: The effectiveness of specific data in eco-programs in point of view of tourists (n=100)

Source: own results

As a result of this test, 30% of respondents were in favor for not demanding a daily room cleaning, motivated by more specific information about the threat that can be caused basing on their choice. 17% of respondents didn't change their mind regardless this innovative approach. 53% of people seem to be not sure about the level of effectiveness of this approach. (Figure 3)

The effectiveness of provision of some bonuses in return to the environmentally friendly attitude of tourists

- b) In order to test the effectiveness of different methods that may positively change tourists' attitude, the tourists were asked if they would like to be provided by some bonuses in case of not demanding room cleaning or towel and bed linen change on a daily basis.

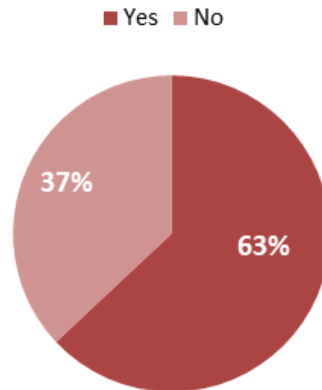

Figure 4 The effectiveness of provision of some bonuses in return to the environmentally friendly attitude of tourists (n=100)

Source: own results

Research shows that the provision of some bonuses, such as extra drink can be a strong motivation for tourists. 63 from 100 respondents opted for this method, confirming that this technique could be a strong driver for them, while 37% voted against it. (Figure 4)

The effectiveness of short lasting eco-programs in a hotel sector

- c) The effectiveness level of short – lasting programs was also under the examination during the research.

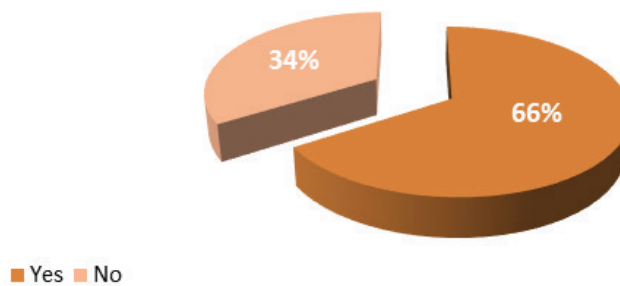

Figure 5: The effectiveness of short lasting eco-programs in a hotel sector (n=100)

Source: own results

In fact, 66% of respondents were in favor of short programs, which would allow them to freely enjoy their holiday and, at the same time, to have an opportunity to participate in eco-programs in order to contribute to the environment. 34% of respondents remained unsatisfied with the suggested method of solving the problem. (Figure 5)

The effectiveness of short lasting, specific and visual data in eco-programs

Research shows that the specific, short and visual data made tourists more emotionally motivated in order to contribute to the environment, comprising 83% of total number of respondents, while only 17% from 100 respondents answered negatively. (Figure 6)

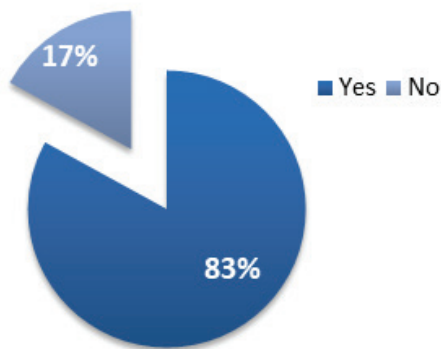

Figure 6 The effectiveness of short lasting, specific and visual data in eco-programs (n=100)

Source: own results

Conclusion, recommendations and suggestions

From the investigation the following recommendations are made:

- 1) In order to change the priorities of the whole hotel sector, it is important to enhance sustainable management competition among hotels which is actually depends mostly on tourists, staying in these hotels. Their demand of change will turn sustainable management into the norm in a hotel sector, after which to stay in eco-friendly hotel will be less expensive due to the fact that all the hotels will become more environmentally conscious till that time.
- 2) To improve the transparency of hotel management in order to create conditions under which tourists will clearly see the willingness of hotel managers to contribute to the environment alongside with tourists.
- 3) The reason why tourists think that their attitude is minimal and cannot contribute to the environment

is directly linked to the fact that they don't clearly understand how their attitude can change the situation. Moreover, the demand from the side of tourists with time can even lead to the globally made decisions. In order to make tourists acknowledge the environmental threat caused by them, the hotel industry should organize the effective eco-programs with the specific data which will show what the tourists' role can be in the environmental protection. 4) The belief that environmentally friendly attitude has importance only in natural places linked to the fact that people associate the environmental protection with the nature. The awareness courses organized in the hotel sector and in different tourism initiatives and supported by the environmentally concerned NGOs and stakeholders, and eco-certified tourism agencies are very important in order to acknowledge tourists about their duties and reasons of these duties. 5) The research showed the importance of eco-programs in the hotel sector in order to make them environmentally concerned tourists. Due to the fact that tourists are staying in a hotel during the holiday, they want to devote this time only to their holiday. In order to find ways how to motivate tourists to take part in eco-programs and not to disturb them, the respondents have been asked about the type of eco-programs that they would like to have. As a result of the research, some characteristics of eco-programs motivated respondents, what in fact shows the necessity of their implementation in a hotel sector.

The research was done by revealing the reasons and suggesting the ways to solve the problem. Other intensive researches can be realized based on the results of this research. Due to the time limit, the sample and scope of the study are restricted. Nevertheless, the main aim of the research was to find out the reasons of tourists' indifferent attitude towards the environment and which general characteristics of eco-programs can drive tourists to take part in these programs in order to be sustainable.

References

- [1.] Baranyi A.-Domjánné Ny. R.-Koncz G.-Kovács Gy.-Taralik K.-Tözsér A.: (2014) A hevesi és Bátorfyerenyi kistérségek terület és gazdaságfejlesztési lehetőségei és korlátai, tanulmánykötet, Gyöngyös, KRF, 200p.
- [2.] Bohdanowicz, P. (2006). Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries survey results. *International Journal of Hospitality Management*, 25(4), 662e682
- Cipriano, M., & Jafari, J. (2002). Sustainable hotels for sustainable destinations. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 266–268.
- [3.] FORTUNE (2015) Like it or not, sustainability is now core to your business. Available from: <http://fortune.com/2015/09/24/sustainability-practices-in-business-intel-unilever-wal-mart-dupont/> (accessed January, 2018)
- [4.] Goldstein, N. J., Cialdini, R. B., & Griskevicius, V. (2008). A room with a viewpoint: Using social norms to motivate environmental conservation in hotels. *Journal of Consumer Research*, 35(3), 472-482.
- [5.] Han, H., Hsu, L. T., & JinSoo, L. (2009). Empirical investigation of the roles of attitudes toward green behaviors, overall image, gender, and age in hotel customers' eco-friendly decision-making process. *International Journal of Hospitality Management*, 28(4), 519–528.
- [6.] <https://www.soegjobs.com/2016/09/15/hospitality-industry-historical-background/> (accessed March, 2018)
- [7.] ING (2017) Sustainability study-Hospitality Industry. Available from: <https://www.ingwb.com/media/2266556/ing-sustainability-study-2018.pdf>
- [8.] International Tourism Partnership present green hotelier: Water Management and Responsibility in Hotels (2013) Available from: <http://www.greenhotelier.org/know-how-guides/water-management-and-responsibility-in-hotels/> (accessed February, 2018)
- [9.] Kotler, P. (2011). Reinventing marketing to manage the environmental imperative. *Journal of Marketing*, 75(4), 132e135

- [10.] Lusch, R. F., & Vargo, S. L. (2006). Service-dominant logic: Reactions, reflections and refinements. *Marketing Theory*, 6(3), 281-328.
- [11.] Manganari, E., Dimara, E., & Theotokis, A. (2015). Greening of the lodging industry: Current status, trends and perspectives for green value. *Current Issues in Tourism*, 19(3), 223-242
- [12.] REZGO (2017) Beyond Green: How Sustainability can be a core value for your tour company. Available from: <https://www.rezgo.com/2017/11/beyond-green-how-sustainability-can-be-a-core-value-for-your-tour-company> (accessed January, 2018)
- [13.] Teng, C.-C., Horng, J.-S., Hu, M.-L., Chien, L.-H., & Shen, Y.-C. (2012). Developing energy conservation and carbon reduction indicators for the hotel industry in Taiwan. *International Journal of Hospitality Management*, 31(1)
- [14.] Gonda T, Csapó J. (2014) Az Európa Kulturális Fővárosa cím elnyerésének hatása a kulturális turizmus és a kulturális ipar fejlődésére Maribor, Nagyszében és Pécs esetében *Településföldrajzi tanulmányok* 3:(2) pp. 154-165

Authors:

Aydan Gurbanova

PhD student

Szent István University

Enyedi György Doctoral School of Regional Studies

aydangurbanova1@gmail.com

Zoltán Bujdosó Dr. habil.

College professor

Eszterházy Károly University

Department of Marketing and Catering

bujdosozoltan@uni-eszterhazy.hu

ALKALMAZOTT VÁLLALATI CSŐDDEFINÍCIÓ

Hollik Gergő – Ugrósy György – Földi Péter

Összefoglalás

A 2000-es évek során elterjedtek a számítógépes és az internetes megoldások a pénzügyi műveletek gyorsabb lebonyolítása végett. Az új technológia adta lehetőségeket kihasználva mára már elérhetővé vált az azonnali tőkeozgatás, azonban az új technológia a pénzügyi válságok gyors terjedését is magával hozta. A válságok legjellemzőbb vonása a tömeges fizetéképtelenségek az ügyfelek és partnerek körében, éppen ezért kiemelkedő fontosságú az előrejelző modellek esetében a csőd definíciójának a legpontosabb megfogalmazása. Tanulmányunk először a hazai és nemzetközi irányelveken, standardokon és jogszabályokon keresztül próbálja az olvasókat közelebb vinni a csőd megismeréséhez és helyes definiálásához. A kutatás további részében a gyakorlatiasságon és az alkalmazhatóságon lesz a hangsúly, mellyel az olvasó megismerheti a csődre vonatkozó hasznos információ körét és forrásait. Tanulmányunkban továbbá kitérünk a szigorú és a megengedő csőd definíció közti különbségre, és arra is, hogy a definíció egyes elemei milyen következményekkel járnak az adósra és a hitelezőre nézve mind jogi, mind közgazdasági szempontból. Kutatásunk végső célja, hogy az olvasó rádöbbenjen, hogy a triviálisnak hitt fogalom definiálása kulcsfontosságú a gazdasági életben, valamint hogy valójában milyen sok tényezőtől is függ. Végezetül pedig az olvasó az új ismeretek, információk és összefüggések birtokában képes legyen kialakítani a csőd eseményről a saját definícióját, melyet a gazdasági életben és a modellezés során egyaránt felhasználhat. Adós és adós között is van különbség. És jelen cikkben a vállalatokkal kapcsolatos csőd ismereteket dolgozzuk fel. A magánszemélyekre másabb jellegű szabályozás vonatkozik.

Kulcsszavak: csőd definíció, hitelezés, csődmodell, hatósági eljárások, fizetéképtelenség

JEL: G32

Applied definiton of bankruptcy

Abstract

During the 2000s the computer and internet-based methods have been spread to make financial operations faster. To take the advantage of opportunities that were given by the new technology, for nowadays the prompt capital moving has been achieved, however the new technology brings with itself the fast spread of economic crisis. The most trait of crisis is the massive bankruptcy of clients and partners, so this is why to create a precise definition of bankruptcy. In our study at first we try to get closer the reader to the cognition of bankruptcy through the domestic and international policies, standards and laws. Practicality and application will be the focus in the rest of the research, which the reader can learn about the useful information source of the bankruptcy. Furthermore in our study we explain the difference between the mild and strict default definition, and we also discuss the economic and legal consequences of each default element from the debtor and the creditor point of view. Main purpose of our research is to discover the reader that the definition of default depends from lots of things and this definition could be key in the economic life. Finally the reader will be able to create its own default definition by using the new knowledges, informations and relationships. There is a difference between debtor and creditor, so in our article we focused on the knowledge of corporate bankruptcy. For retail customers there are different laws, rules, guidelines and materiality thresholds.

Keywords: bankruptcy definition, lending, bankruptcy models, official procedures, insolvency

JEL: G32

Bevezetés

A mindennapi gazdasági életben alapvetően két hitelt különböztetünk meg: a bank-hitelt, melyet a kereskedelmi bankok nyújtanak, és a kereskedelmi hitelt, mely a vállalatok között alakul ki, rendszerint áruszállításból ered. (Tamás, 2009) Legyen szó akár kereskedelmi bank által nyújtott hitelről, vagy akár szállítói hitelről a hitelezők régi álma az adós jelenlegi és jövőbeli hitelképességének a pontos ismerete. Miért is oly fontos mindez? A hitelezés során a hitelezők az ideiglenesen átengedett pénzeszközeikért cserébe valamilyen ellenszolgáltatást várnak, szállító és vevő között inkább egy jó üzleti kapcsolatban testesül meg, míg kereskedelmi bank és adós között az ellenszolgáltatás a fizetendő kamatok, jutalékok és díjak. Csőd esetén azonban a hitelezők nem csupán a bizalmon alapuló jó üzleti kapcsolatot vagy a kihelyezett hitelösszeg bizonyos százalékát veszítik el, hanem előfordulhat, hogy a teljes tőke és befektetett erőforrások materiális formában megjelenő összegéről is le kell mondaniuk, amely már nem csupán bevétel kiesést jelent, hanem veszteséget és adott esetben likviditási problémákhoz is vezethet.

A 20. század során dinamikusan fejlődő matematikai és számítástechnikai módszerek elterjedésével megnőtt a kereslet a csőd minél pontosabb előrejelzése iránt. Sápiné – Baranyi (2012) szerint a fenntarthatósági számvitel lehet az egyik eszköz arra, hogy az üzleti tevékenység társadalmi, gazdasági és környezeti oldalainak az integrációja megvalósulhasson és összetettebb képet kapjunk a vállalkozásokról. Az első csődmodelleket a kor nagy matematikusai és közgazdászai készítették, így nem egy teljesen új irányzatról van szó, azonban a modellek tökéletlensége és az azóta eltelt idő alatt még kifinomultabbá vált számítási módszerek révén napjainkban is aktuális téma tudott maradni a csődmodellezés. A csődmodellek megjelenése előtt a hiteligényekről a hiteljövőhágyók (Underwriters) döntöttek szabad belátásuk és legjobb tudásuk szerint, azonban a folyamat lassúnak bizonyult és a döntések nagyban függtek az egyének szubjektív ítéleteitől és tapasztalataitól is, melyek megteremtették a keresletet a matematikai, statisztikai alapú hiteljövőhágyás iránt. (Raymond, 2007) A 2008-as gazdasági válságból felocsúdva nem csupán a nemzetközi, és a hazai szabályozó szervek támasztottak újabb és újabb követelményeket a hitelezőkkel szemben a leendő és a már meglévő adósok minősítését és a hitelezési kockázatok csökkentését illetően (pl.: Bázel III., JTM rendelet, Magáncsőd), hanem a kis- és középvállalkozások vezetői is egyre inkább törekednek a biztos anyagi háttérrel rendelkező partnerekkel történő szerződéskötésekre. A vállalkozások helyzetének megítélése viszont az ágazattól is függ. Konecsny – Csernák (2012) kutatásukban statisztikailag mérhető kapcsolatot mutattak ki a vállalkozások iparági elhelyezkedése és az eladósodottsági-jövedelmezőségi helyzetük között. A tudomány és a technológia mai álláspontja szerint elméletileg a tökéletes csődmodell nem létezik (90%-os Somers' D érték felett túl fitt a modell a tanulási mintához képest) és a gazdasági világválságokat sem lehet

teljesen pontosan előre jelezni így mindig lesznek olyanok, akik kockáztatnak és a rövidebbet húzzák, sajnos.

Anyag és módszer

A csődmodellektől alapvető elvárás tehát, hogy előre jelezze és számszakilag kifejezze a leendő adós fizetőképességét az elkövetkező egy vagy több évre. A Bázeli direktíváknak, az IFRS és HAS irányelveknek és a hazai szabályzó felügyeletnek való megfelelés a csődmodellek felhasználását tovább vívén nem csupán a hitelbírálatkor kerül kiszámításra a leendő adós fizetőképessége, hanem a megfinanszírozás után is részben egyfajta monitoring jelleggel, másik oldalról pedig a minél pontosabb tőke- és céltartalék-képzés végett. Mindezzel azonban a csődmodellek klasszikus felhasználási funkciója (döntés a hitelkérelemről) átalakult és a pénzügyi adatokon, mutatókon kívül az úgy nevezett viselkedési vagy ügylethez kapcsolódó mutatók (késedelmes napszám, keretkihasználtság, stb.) kerültek előtérbe a jelentősebb magyarázó erő végett. Azonban hiába nőtt meg a csődmodell magyarázó ereje a viselkedési mutatók révén, mire az adott pénzügyi intézet, vagy szállító alkalmazni tudja a mutatót addigra már a tőkéje az adóshoz került és egy bizonyos szintig a megtérülés kérdéses lehet. Az eddigiekből következik, hogy alapvetően két dolog van jelentős kihatással a finanszírozási döntés meghozatalára (melyek egyben a modell erejét is meghatározzák):

- nyilvánosan elérhető adatok (cégkivonat, beszámolók, NAV adatbázis)
- csőd definíciója

Utóbbi tán meglepő lehet, hogy miként tudja befolyásolni a modell predikciós erejét, hiszen triviális fogalomról van szó, nem? Koránt sem, hiszen ahány szakirodalmi vonatkozás, törvény, irányelv vagy rendelet annyi értelmezése van a csődnek. A csőd fogalmának helyes és konzisztens alkalmazása (minden vállalatra ugyan azt a definíciót kell alkalmazni) a tanulási és tesztelési mintában szereplő vállalatok besorolásáról („rendben működő vállalat”, „gondokkal küzdő vállalat”), majd a modellezéshez használt mutatók és végül a modell végső erejéről nagymértékben dönt. Gondoljunk csak bele, hogy a 2008-as gazdasági válság éveit magába foglaló fejlesztési mintákon az éves szinten visszamért modell ereje a válság időszakában miért mutat alacsonyabb előrejelző képességet? A válasz egyszerű: a gazdasági válságokat és annak tovaryűrűző hatásait nem lehet előre jelezni, és ezáltal egy korábban remek likviditással és megfelelő konzervativitással működő vállalkozás is fizetőképtelenné válhat, ha a partnerei nem voltak eléggé konzervatívak és agresszív finanszírozási forma mellett működtek. Ezen partnerek váltak a válság első számú áldozataivá, és fizetőképtelenségük más vállalkozásokat is a tönk szélére sodorhattak. Emellett, érdemes megemlíteni, hogy a

magyarországi agrárvállalkozások likviditási helyzete összességében is - a kilencvenes évekhez képest - valamelyest romlott. Ez alapvetően nem mondható kritikusnak, de a forgóeszközök között lévő készletek és követelések magasabb aránya mintegy „látzat-likviditást” valószínűsít. (Baranyi et al. 2013)

A *hazai törvénykezésben* az 1991. évi XLIX. Törvény (A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról) és annak jelenleg hatályos módosításai az alábbiak szerint határozzák meg a fizetéképtelenséget (csődeseményt):

„a) az adós szerződésen alapuló nem vitatott vagy elismert tartozását a teljesítési idő lejártát követő 20 napon belül sem egyenlítette ki vagy nem vitatta, és az ezt követő hitelezői írásbeli fizetési felszólításra sem teljesítette, vagy

b) az adós a jogerős bírósági határozatban, fizetési meghagyásban megállapított teljesítési határidőn belül tartozását nem egyenlítette ki, vagy

c) az adóssal szemben lefolytatott végrehajtás eredménytelen volt, vagy

d) az adós a fizetési kötelezettségét csődeljárásban vagy felszámolási eljárásban kötött egyezség ellenére nem teljesítette, vagy

e) a korábbi csődeljárást megszüntette [18. § (3) bekezdés, 18. § (10) bekezdés vagy 21/B. §], vagy

f) az adós, illetve a végelszámoló által indított eljárásban az adós tartozásai meghaladják a vagyont, illetőleg az adós a tartozását (tartozásait) az esedékességkor nem tudta vagy előreláthatóan nem tudja kielégíteni, és a végelszámoló által indított eljárásban az adós gazdálkodó szervezet tagjai (tulajdonosai) felhívás ellenére sem nyilatkoznak arról, hogy kötelezettséget vállalnak a tartozások esedékességkor történő kifizetéséhez szükséges források biztosítására.”(1991. évi XLIX. Törvény 27.§)

A hazai törvénykezéssel párhuzamosan 2018 januárjától a hazai kereskedelmi bankoknál kötelező érvénnyel bevezetésre kerül az *IFRS9*, melynek megalkotói szabad kezlet biztosítottak a kereskedelmi bankok számára a csőd pontos definíciójának meghatározásához. Tettük mögött az a logika húzódik meg, hogy nagy valószínűséggel a pénzügyi jelentésekben használatos csődesemény és a hitelezési kockázatkezelés által használatos definíciók nem lennének konzisztensek egymással. (IFRS 9 Significance for Financial Stability and Supervisory Rules, 2015)

Az Európában működő kereskedelmi bankok számára az *Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendeletének* (Hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről) 178. cikke determinálja a gyakorlatban használatos csődeseményt. Az ügyfél nemteljesítését két oldalról (kvalitatív és kvantitatív) közelíti meg a rendelet:

1. Kvalitatív oldalról megközelítve az adott pénzüintézet szubjektív módon úgy ítéli meg, hogy az ügyfél valószínűsíthetően nem fogja maradéktalanul teljesíteni a hitelkötelezettségeit a pénzüintézet felé, (vagy esetleg az anyavállalat, vagy valamely leányvállalat felé), hacsak a pénzüintézet visszkeresethez nem folyamodik a biztosíték(ok) érvényesítése végett.
2. Míg kvantitatív oldalról vizsgálva a rendelet leszögezi, hogy az, az ügyfél minősül fizetésképtelennek, mely a pénzüintézettel szembeni jelentős hitelkötelezettsége 90 napon túl késedelmes.

Az Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelete részletesen kifejti, hogy az első pontban definiált (kvalitatív) csődeseménynek az alábbi indikátorai lehetnek:

- a pénzüintézet az adós meghitelezését követően jelentkező, jelentősnek minősülő hitelminőség-romlást észlel, és ezáltal hitelkiigazításhoz kell folyamodnia. Az ügyfél adósminősítésében bekövetkezett negatív változások és/vagy az ügyfélre képzett hitelkockázati céltartalék értékének növekedése egyaránt hitelminőség-romlást jelent. Az adósminősítés lehetővé teszi, hogy számszakilag kifejezze és más ügyfelekkel összemérhetővé tegye az egyes ügyfelek hitelképességét és fizetési hajlandóságát. Az adósminősítés értékészlete 0 és 1 közé tehető, hiszen a bedőlési valószínűséget határozza meg. Az adósminősítésben bekövetkezett negatív változások rendszerint közvetlen hatással vannak az ügyfélen képzett céltartaléokra az alábbi formula alapján:

3. ahol
4. EL (expectedloss): a várt veszteség
5. PD (probability of default): bedőlési valószínűség
6. LGD (lossgivenatdefault): bedőléskor realizált veszteség
7. EAD (exposureatdefault): bedőléskor fennálló kitétség.
8. A fenti szabálytól (és képlettől) egyetlen kibúvó van, amikor az ügyfélen egyedi céltartalék került megképzésre, mely a fentebbi képletből számolható céltartalék mértékét meghaladja. (Anderson, 2007)
9. A pénzüintézetek kötelesek eszközeik folyamatos minősítésére, melyre az alábbi 5 kategóriát használhatják:
10. Problémamentesnek tekinthető az a kitétség, melynél a teljes megtérülés valószínűsíthető és a törlesztéses hitelek esetében vállalati oldalon maximum 15 napot, míg lakossági oldalon 30 napot nem haladja meg a késedelem.

11. Külön figyelendő kategóriába sorolandóak azok a kitétségek, melyeknél az adósminősítés pillanatában maximálisan 10%-os veszteség várható a fentebbi képlet alapján.
12. Átlag alatti kategóriába azok a követelések tartoznak, ahol a vélelmezett veszteség 10 és 30% között lesz.
13. Kétesnek minősülnek azok a kitétségek melyeknél a késedelmes napszám eléri vagy meghaladja a 90 napot, vagy az ügyfél gyakran válik késedelmessé és a várható veszteség értéke vélhetően 30% fölött lesz.
14. Rossz kategóriába azok a kitétségek tartoznak, ahol az adós nem tudott eleget tenni a fizetési kötelezettségeinek többszöri felszólítások ellenére sem, valamint a várható veszteség 70% fölöttinek mondható és a fedezetek érvényesítése révén sem tud teljes mértékben térülni a pénzügyintézet. (Gál,2013)
 - A hitelkötelezettségből eredő kamatok, melyeket a pénzügyintézet nem tud befolytként elkönyvelni, mely lényegében a késedelmes fizetést jelenti a 2013. évi V. törvény (Ptk.) alapján. Az „új” Polgári Törvénykönyv a Hatodik Könyv (Kötelmi jog) 46. paragrafusában a következőket állapítja meg: „Ha a pénztartozás teljesítéseként fizetett összeg az egész tartozás kiegyenlítésére nem elegendő, azt - ha a jogosult eltérően nem rendelkezett, és egyértelmű szándéka sem ismerhető fel - elsősorban a költségekre, majd a kamatokra és végül a főtartozásra kell elszámolni.” (2013. évi V. törvény)
 - az adóssal szemben fennálló követelésen a pénzügyintézet csak jelentős veszteség útján tud továbbjutni, vagyis a kereskedelmi bank követelése faktoralásra kerül, esetleg követelés elengedésre (leírásra).
 - a pénzügyintézet beleegyezik a hitelkötelezettség kényszerű átstrukturálásába, mely történhet „doboz termékek” formájában, vagy egyedi megállapodások keretében. Az átstrukturálás formája függ az adós viselkedésétől, valamint az átstrukturálendő hitel összegétől is. Alacsonyabb hitelösszegek esetén a kereskedelmi bankok rendszerint úgynevezett exit hitellel valósítják meg az átstrukturálást, mely elsősorban az ügyfelek keretjellelű hiteleinek egyösszegű és azonnali visszafizetési kötelezettségére jelent megoldást azzal, hogy törlesztéses hitellé alakítja a kötelezettséget. A másik megoldást a kereskedelmi bankok a kimondottan problémás és/vagy nagy hitelösszeggel bedőlt ügyfelek esetén alkalmazzák, mely így jelentős többletköltséget okoz a kereskedelmi bankoknak.
 - a pénzügyintézet felszámolási, jogi eljárást indított az ügyfél hitelkötelezettségével kapcsolatban

- az ügyfél felszámolási eljárást kezdeményezett vagy ehhez hasonló jogi lehetőséggel élt, hogy a pénzügyintézménnyel szemben fennálló hitelkötelezettséget elkerülhesse, vagy a visszafizetést elhalasztassa (Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelet 178. cikk)

A fentebb leírtakat alapul véve a csődeseményeket modellezési és hitelezési szempontból két nagy csoportra lehet bontani:

Nyilvános adatbázisokból elérhető adatokon alapuló csődesemények

1. *Végelszámolás*, melyről a 2006. évi V. törvény a következőképpen rendelkezik: „A cég jogutód nélkül történő megszűnése esetén - ha a cég nem fizetésképtelen, és a cégre vonatkozó jogszabály eltérő rendelkezést nem tartalmaz - végelszámolásnak van helye.” (2006. évi V. törvény) A törvény azt is kimondja, hogy a végelszámolás megindítását a cég legfőbb szervének kell kezdeményeznie, vagyis alapvetően a hitelezők szempontjából egy veszteséget nem okozó jogi eljárásról van szó. A hitelezőknek 40 nap áll rendelkezésükre a végelszámolás közzétételét követően, hogy követeléseiket a végelszámoló felé jelezzék. Amennyiben a cég vagyona nem tud fedezetet nyújtani a követelésre, esetlegesen a követelések vitatásából eredően a végelszámolás 3 éven belül nem zárul le, úgy kényszertörlési eljárás lefolytatásának van helye, mely esetében a hitelezők térülése már kérdéses lehet.
2. *Csődeljárás*, olyan jogi eljárás, mely esetében a fizetésképtelen adós célja a hitelezőkkel való megegyezés, illetve a korábbi gazdasági tevékenység folytatása, újrászervezése.
3. *Felszámolási eljárás* lefolytatására akkor kerül sor, ha az adós a hitelezői követelésének nem tud maradéktalanul eleget tenni, és ezáltal fizetésképtelenség bizonyul, valamint gazdasági tevékenységét nem kívánja a továbbiakban folytatni.
4. *Kényszertörlési eljárásról* a 2006. évi V. törvény az alábbiak szerint rendelkezik:
 15. „A cégbíróság kényszertörlési eljárás megindítását rendeli el, ha
 16. a) a céget megszűntnek nyilvánítja,
 17. b) a cég a végelszámolást három éven belül nem fejezte be és törlése iránt kérelmet nem terjesztett elő,
 18. c) a cég a végelszámolás általános szabályaira történő áttérést nem hajtotta végre, vagy
 19. d) a cég jogutód nélküli megszűnését előidéző ok következett be, és végelszámolási eljárás lefolytatásának nincs helye.” (2006. évi V. törvény)

20. A kénysztörlési eljárás legfontosabb feladata tehát, hogy a céget a cég-bíróság végérvényesen megszüntnek nyilváníthassa, és a hitelezőkkel szemben továbbra is fennálló kötelezettséget kiegyenlítse, melyre a 2006. évi V. törvény 118./A paragrafusa egy igen komolynak mondható kitévelt fogalmaz meg: „Ha a korlátozott tagi felelősséggel működő céget a cégbíróság kénysztörlési eljárásban törölte a cégjegyzékből, a cég - a cég törlésének időpontjában a cégjegyzékbe bejegyzett - volt tagja korlátlanul felel a cég hitelezőjének kielégítetlen követelése erejéig, ha a tag a korlátolt felelősségével visszaélt. Több tag felelőssége egyetemleges.” (2006. évi V. törvény)

5. NAV adatbázisban való szereplés az alábbi negatív információk legalább egyikével:

- a. Adótartozással rendelkező adózók (nem magánszemélyek) listája, melyre azon nem magánszemélyek kerülnek fel, akik adótartozása eléri vagy meghaladja a 100 millió Forintot és ez tartósan, több mint 180 napja áll fenn
- b. A jelentős összegű adóhiánnyal érintett adózók listája
- c. Felfüggesztett, vagy szankciós jelleggel törölt adószámmal rendelkező vállalkozások listája

A NAV látóterébe való kerülés súlyos következményekkel járhat melyet az 1. számú ábra szemléltet a legjobban. Az ábra 1000 véletlenszerűen kiválasztott, 2011 előtt alapított (és legalább a 2011. év során működő) vállalkozás példáján mutatja be a bírósági végrehajtások súlyosságát. A kutatás és elemzés során használt csőddefiníció a 2011 és 2015 között megindított felszámolást, végelszámolást vagy csődeljárást jelenti. Az ábra tanulsága szerint bírósági végrehajtás hiányában a mintába került cégek közel nyolcada kerül 5 év alatt válságos helyzetbe, mely egyfajta „természetes szelekciónak” is nevezhető. A kutatás során csak a huzamosabb ideig fennálló (2011 előtt indult végrehajtások, melyek 2011-2015 között még élők voltak) végrehajtások kerültek számításba. Minderre a nem túl alacsony értékre katalizátorhatással van már egy darab bírósági végrehajtás is, hiszen ilyenkor a véletlenszerűen kiválasztott mintába került vállalkozások 48%-a került csődbe. A bedőlési ráta monoton növekedése azt jelzi, hogy minden pótlólagos bírósági végrehajtás csak növeli annak valószínűségét, hogy a vállalkozás bedől és idővel kénysztörlési eljárás lefolytatására kerül sor.

1. ábra: Bírósági végrehajtások hatása (saját szerkesztés)

Forrás: <http://www.e-cegjegyzek.hu/>

Belső vállalatirányítási rendszerekből elérhető csődesemények:

1. Késedelmes napok száma nagyobb mint 30, 90, 180 és a késedelem, hitelezés szempontjából releváns terméken keletkezett, valamint a késedelmes összeg eléri az adott vállalat által meghatározott küszöbértéket. (Pl.: Az Unicredit Jelzálogbank Zrt. 2013. évre vonatkozó kockázatkezelési jelentése alapján a kintlévőség 2%-a, vagy a minimálbér összege volt)
2. Speciálisan képzett céltartalék az adóson, melyre akkor kerül sor amikor a pénzügyzet egyedi hitelügyletet köt, vagy egy már meglévő hitelügyletet elkezd nem teljesítővé válni.
3. Az adós hitelének átstrukturálása.
4. Adós besorolásának romlása.
5. Az adóssal szemben fennálló követelés faktorálása, leírása.

Eredmények

A hazai kereskedelmi bankok által alkalmazott és a tanulmány által körbejárt csőd definíciója közti alapvető különbség a használni kívánt célra vezethető vissza. A kereskedelmi bankok a csőd-modelleket nem csupán a finanszírozási döntés meghozatalára használják fel, hanem a folytonos prudens működés érdekében a céltartalék és tőkeképzésre. Éppen ezért az ügyfelek fizetési morálját, késedelmeit, pénzügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódó releváns mutatókat is figyelembe vesznek a pénzügyi eredmények a csőd valószínűségének meghatározásában, és részben ezért a modellezési minták csupán a bankok portfóliójában lévő ügyfelekre korlátozódnak. A fentebb leírtak természetesen a vállalkozásokra is igazak, azonban esetükben nem a felügyeleti és nemzetközi elvárásoknak kell maradéktalanul megfelelniük, hanem a tulajdonosi és vezetői érdekeknek.

Jelen tanulmány azonban kizárólag a finanszírozási döntés meghozatalához és a döntés alapjául szolgáló modell által használt csőd definíciójának meghatározásához kínál útmutatást. A tanulmány azon a koncepción alapul, hogy az ügyfeleket és a partnereket a finanszírozás előtt kell alaposan megválogatni, továbbá a modellnek képesnek kell lennie a teljes piacra vonatkozó trendek lekövetésére. A csőd fogalmának helyes definiálása kulcsfontosságú tényező a modellezés szempontján, azonban a fogalom meghatározása nagymértékben függ az ügyfelekről és a partnerekről rendelkezésre álló információtól, valamint a jogszabályi és szubjektív szabályoktól egyaránt. Az információ elsődleges forrásai a számviteli analitikák és a nyilvánosan elérhető ügyfél és partner adatok.

A csődmodellezés során fontos szempont, hogy a modellezési mintavétel során egy konzisztens és állandó csőd definíciót használjon a modellező, mely összhangban van a jogszabályokkal és a tulajdonosi elvárásokkal. A csőd definíciójának meghatározásakor nem szabad sem túl könnyelműnek és megengedőnek lenni, sem pedig túl szigorúnak. A túl szigorú definíció meghatározása azt vonja maga utána, hogy a modellezési mintában túl magas lesz a csőddel megbélyegzett vállalatok száma, mely azzal a következménnyel jár, hogy a modell az átmeneti likviditási gondokkal küzdő vállalkozásokat is csődbe jutott vállalkozásként kezeli, mellyel egyik oldalról nézvéen téves információ és előrejelzés, másik oldalról pedig potenciális partnerek és ügyfelek veszteséhez vezethet (másodfajú hiba). A túl könnyelmű csőd definíció pedig a ténylegesen csődbe jutó vállalkozásokról szolgáltat olyan információkat, melyek később (a csődbejutásukkal) az adott vállalkozás további működését veszélyeztetik.

Az Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendeletének 178. cikke nem csupán a kereskedelmi bankoknak szolgálhat irányelvként, hanem a vállalkozásoknak is. A kvalitatív megközelítés a piaci és nyilvános információkra épülő döntéshozatalt és csőd definíciót foglalja magában. Mindennek törvényi alapjait a 2006. évi V. törvény és 479/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet (A számviteli törvény szerinti

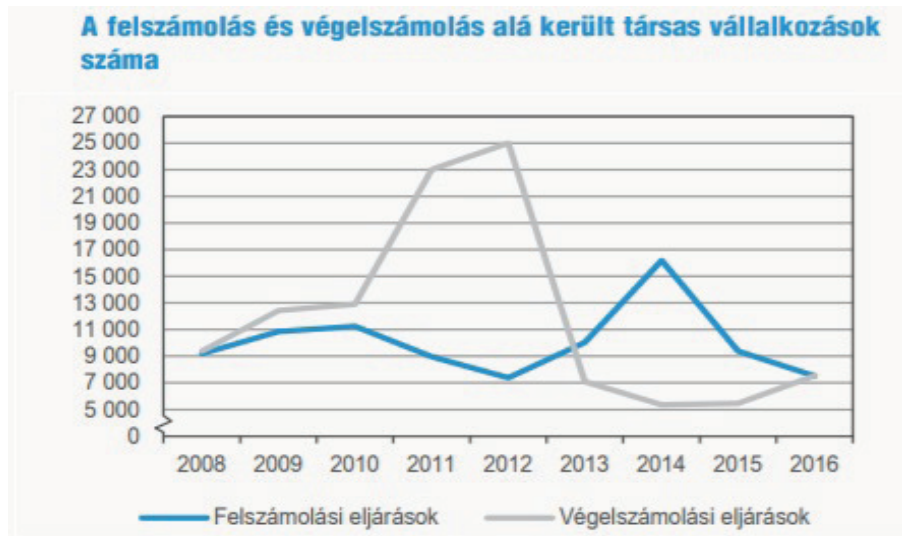
egyedülálló szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól) képzik. Míg előbbi a cégjegyzék adatairól, valamint a céginformációs társaságok pénzügyi beszámolóinak letétbe helyezését és nyilvánosságra hozatalát. E törvényi intézkedések lehetővé teszik a kereskedelmi bankok és a vállalkozások számára, hogy a leendő partner finanszírozásáról a lehető legfrissebb, és legnaprakészebb információk birtokában döntsön a hitelező. Az elérhető információk köre lehetővé teszi, hogy valamely felszámolási eljárással, vagy felfüggesztett, törölt adózámmal, esetleg végrehajtással vagy magas adóterheléssel érintett partner felé a vállalkozás ne helyezzen ki tőkét, és (további) követeléseket se képezzen. A több évre visszamenőlegesen elérhető pénzügyi beszámolók segítségével a hitelező számviteli elemzéssel, csődmodellezéssel számszakilag értékelni tudja a leendő adós pénzügyi helyzetét, és információt kaphat arra vonatkozóan mekkora valószínűség mellett válik fizetéseképtelenné a partnere.

Következtetések és javaslatok

A csőd definíciójának további bővítését a hitelező által használt vállalatirányítási rendszerek és a számviteli analitikák teszik lehetővé. A hitelezőnek meg kell jelölni azt a késedelmes napszámot, melyet követően partnerét fizetéseképtelenné minősíti és a követelését faktorálás vagy jogi eljárások révén próbálja behajtani. Azonban fontos kiemelni, hogy a faktoring vagy jogi eljárások lefolytatása végett a hitelező és adós közötti gazdasági kapcsolat megszakad, ezáltal a hitelező szinte biztosan elveszíti üzleti partnerét, ezért e döntés meghozatala előtt célszerű és ajánlatos lehet a tartozás-rendezés lehetséges módjait felkutatni és felajánlani az üzletfélnek. Ugyanakkor a hitelező szempontjából az idő ellene dolgozik, hiszen ha túl későn tesz lépéseket a követelésének behajtására, úgy a faktorálás során alacsonyabb megtérülésre számíthat, szélsőséges esetben követelése elévülhet. A késedelmes napszám meghatározásakor érdemes a késedelmes összeg nagyságát is meghatározni, vagyis hogy mi az az összeg hitelezői oldalról mely jelentősnek minősül. Az összeg meghatározása vállalkozásonként eltérhet attól függően, hogy melyik gazdasági szektorba tartozik a hitelező. A matrialitási küszöb értéke az alábbiak lehetnek:

- előre meghatározott fix érték
- mindenkori minimálbér
- mindenkori minimálbér számszorosa
- a késedelmes összeg a teljes kötelezettségnek előre meghatározott fix százaléka
- a késedelmes összeg a hitelező vagy adós mérlegfőösszegének előre meghatározott fix százaléka
- egyéb érték, vagy mutatószám

A fentebb leírtakat alapul véve a kialakult csőd definícióval a hitelező már képes egy önálló, saját preferenciáin alapuló csődmodell kifejlesztésére. A rendelkezésre álló adatok alapján a modellező számos mutatószám és gazdasági együttállás figyelésével elkészítheti a modelljét, azonban egy fontos dolog még így is hátra van. A modellnek figyelembe kell vennie a mindenkor érvényben lévő gazdasági trendeket. A megfelelően konzervatív csőd definíció révén a modellezéshez használatos mintában lesznek olyan évek, ahol a bedőlési ráta kimagasló értéket mutat, míg más éveket vizsgálva, mikor a gazdaság fellendülőben van a bedőlési ráták alacsonyok, ahogy ez a 2. számú ábrán is látszik.

2. ábra: A felszámolás és végelszámolás alá került társas vállalkozások száma

Forrás: KSH, Statisztikai tükrök 2017.

A 2008-as gazdasági válság kirobbanását követő években a végelszámolások száma megnőtt, azonban ahogy a kék vonal jelöli, a felszámolási eljárások száma is emelkedni kezd, mely annak tudható be, hogy az adósoknak nem minden végelszámolási eljárás esetén sikerült a hitelezők követelési igényeinek eleget tenniük. A válság hatására kialakult trend a modellt nagymértékben befolyásolja, és a mintában a több fizetéképtelennek minősített vállalat végett a modell magasabb csőd valószínűséget fog mutatni számos partner esetében, mellyel így a mérsékelt konzervatív definíció ellenére, valamelyest „szigorúbb” feltételeket támaszt a hitelező leendő partnerei felé. A „szigorítás” feloldását azonban nem a definíció megváltoztatásával kell elérni, hanem a statisztikai eszköztár (például Bayes-i kalibrációval) segítségével, mellyel a modell kimenete a gazdasági trendeknek megfelelően alakítható, és bármikor könnyen újra kalibrálható.

Hivatkozott források

- [1.] Anderson R. (2007): *The Credit Scoring Toolkit*. Oxford, University Press.
- [2.] Bánfi T. (2009): *Pénzügytan*. Budapest, Tanszék Kft.
- [3.] Baranyi A. – Csernák J. – Pataki L. – Széles Zs. (2013): The Property Status of Hungarian Agricultural Partnerships in the Period 2002-2011 in: *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists* 15:(4) pp. 27-33.
- [4.] ecegjegyzek.hu (2017): Adatbázisok. Letöltés dátuma: 2017. szeptember 20. Forrás: <http://www.e-cegjegyzek.hu>
- [5.] Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelet a hitelintézetek és befektetési vállalkozások új prudenciális követelményeit tartalmazó CRD IV/ CRR szabályozás
- [6.] Gál E. (2013): *Hitelkérelem, banki ismeretek*. Budapest, Saldo Zrt.
- [7.] Hollik et al. (2017): A csőd megítélése hitelezői oldalról. *Studia Mundi – Economica*, 4. évf., 1. sz., 35-41. o.
- [8.] Konecsny J. – Csernák J. (2013): Vállalati eredményesség és jövedelmezőség vizsgálat az iparági hovatartozás kontextusában in: *Acta Carolus Robertus* 3(2) pp. 95-104.
- [9.] NAV (2017): Adatbázisok. Letöltés dátuma: 2017. szeptember 20. Forrás: <http://www.nav.gov.hu/adatbázisok>
- [10.] Novotny-Farkas Z. (2015): *The Significance of IFRS 9 for Financial Stability and Supervisory Rules*. Lancaster University
- [11.] Sápiné Duduk I. – Baranyi A. (2012): A vállalati versenyképesség újszerű megközelítése a fenntarthatósági számvitel tükrében; in: Magda S. – Dinya L. (szerk.): *Zöld gazdaság és versenyképesség? XIII. Nemzetközi Tudományos Napok: a tudományos napok előadásai és poszterei*: Gyöngyös, 2012. március 29-30. (1555 p.) pp. 695-703. (ISBN 978-963-9941-53-3)
- [12.] *Statisztikai tükör 2016* (2017) Budapest, KSH
- [13.] 1991. évi XLIX. Törvény, A csőd eljárásról és a felszámolási eljárásról.
- [14.] 2006. évi V. Törvény, A cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról.

- [15.] 2013. évi V. Törvény, A Polgári Törvénykönyvről.
- [16.] 479/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet a számviteli törvény szerinti egyes egyéb szervezetek beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól

Szerzők:

Hollik Gergő

Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

II. évfolyam

hollik.gergo@gmail.com

Ugrósdy György

PhD, egyetemi docens

Szent István Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

ugrosdy.gyorgy@gtk.szie.hu

Földi Péter

Egyetemi tanársegéd

Szent István Egyetem

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Foldi.Peter@gtk.szie.hu

A VIDÉKI TURIZMUS KIÉPÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI EGY ERDÉLYI TELEPÜLÉSEN

Kovács Evelin – Szűcs Antónia – Koncz Gábor

Összefoglalás

Jelen tanulmány egy magyarok által is lakott romániai településre fókuszál, amelynek elsődleges indoka a hagyományörző tevékenységekbe való betekintés. Koltó település Máramaros megyében található, 2004 óta egy községet alkot a szomszédos Koltókatalinnal, de közigazgatásilag önálló. Kutatásunk fő célja, annak vizsgálata, hogy mennyire befolyásolják a megszokott hagyományok, kultúrák és az ezekre épülő rendezvények a település fejlettségét, illetve további fejlődését. Kutatásunk primer és szekunder adatokra támaszkodik, amelynek meghatározó részét egy kérdőíves vizsgálat képezi Koltó lakosai körében. Ennek elemzésével választ kapunk arra, hogy a koltóiak hogyan viszonyulnak a hagyományörzés, a helyi közösség összetartó képessége és a fejlesztési irányok témaköréhez.

Kulcsszavak: *vidékfejlesztés, területfejlesztés, kulturális örökség, falusi turizmus, turizmusfejlesztés*

JEL: R10

**Opportunities for developing rural tourism in a Transylvanian
settlement**

Abstract

This study focuses on a Romanian settlement inhabited by Hungarians, whose primary reason is to look into heritage preservation activities. Coltău is situated in Maramures County, which has been a municipality with the neighbouring village named Cătălina since 2004, but it is administratively autonomous. The main purpose of our research is to examine, how much are influenced the development of the settlement by the usual traditions, cultures and local events based on these. Our research is based on primary and secondary data, but the most important part of it is the questionnaire survey among the inhabitants of Coltău. Analyzing this we can get answers, how the questioned people relate to the traditions, the coherence of the local community and development directions.

Keywords: *rural development, regional development, cultural heritage, rural tourism, tourism*

JEL: R10

Bevezetés

A vidék tudományosabb kutatása Magyarországon az európai viszonyokhoz képest később, csak a rendszerváltás után indult meg. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényben a vidéki térség fogalma már szerepelt, de szabatos definíciója nem született meg, ellenben a mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeit pontosan meghatározták. A vidék fogalmát mindenki más-más szakterületi szemlélettel próbálta megközelíteni. Egyesek a szociológia, mások a vidékfldrajz vagy éppen az agrártudományok szemszögéből vizsgálták a fogalmat (Laczkó, 1999). Szakál F. (1999) szerint a vidék bonyolult, sokoldalú, multifunkcionális erőforrásrendszer, amiből az következik, hogy az erre épülő mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységek, valamint a nem gazdasági tevékenységek között is nagyfokú integráltság jellemző. A területfejlesztés és a vidékfejlesztés fogalmkörével, illetve azok kapcsolatával már szintén sokan foglalkoztak. Ezen fogalmkörök talán tulajdonságaikat tekintve határolhatók el leginkább egymástól.

Romániában a vidékfejlesztés az 1990-es évek második felétől került az érdeklődés homlokterébe, majd a SAPARD mezőgazdasági és vidékfejlesztési program révén vált szélesebb körben elismert tevékenységgé. Az önálló önkormányzatokkal rendelkező községeket tekintték a vidékfejlesztés célterületének, amelyek az ország területének közel 90%-át fedik le. E vidéki térségeket az agráriumnak a foglalkoztatásban betöltött jelentős szerepe, a piacgazdaság beágyazottságának alacsony foka és a szolgáltatások alacsony színvonala jellemezte, ezért a gyakorlatban a mezőgazdaság és a vidéki infrastruktúra fejlesztése kapott meghatározó szerepet (Vincze, 2005).

A kulturális örökség a vidékfejlesztéshez hasonlóan komplex fogalomként értelmezhető. Az idők során az ember egyre több dolgot ismer örökségként. Ahogy Sonkoly (2000) is említi írásában, az örökség több fogalommal is szoros összefüggésben áll, mint például az emlékezet és a történelem. A kultúra fogalmának meghatározása is sok diskurzust jelentett az emberek számára. Trócsányi (2002) így írta körül: *„hasonlóságok a beszédben, a nyelvben, viselkedésben, életvitelben, szokásokban, ideológiában és technológiában csoporttá kapcsolnak össze egyéneket egy-egy kultúrában”*. Mások szerint (Nagy–Boros, (2010) a kultúra folytonosságot jelent, a kultúrát felépítő rétegek átfedik egymást, folyamatosan változnak. Emellett arra is kitérnek, hogy a kultúra akár mindennapi szokásként, társadalmi tevékenységként is értelmezhető. Kulturális szellemi örökségek alatt szokásokat, hagyományokat, rítusokat, természetre vonatkozó ismereteket és gyakorlatokat, előadóművészeteket, kézművességet, és magát a szóbeli megnyilvánulást, a kifejezési formákat, és a nyelvet, mint az örökség hordozóját értjük. A magyar nyelv szépségét, a könyveket, könyvtárakat és az olvasott örökség fontosságát és szépségét (Monok, 2005) fogalmazta meg. A világörökség intézményesülésének elemzése során azonban kiderült, hogy a szellemi kulturális örökség nem a tárgyinak a kiegészült változata, mert nem a kiválóságra és az egyediségre, hanem a

társadalmi gyakorlat identitásképző szerepére és a folytonosságra fekteti a hangsúlyt (Sonkoly, 2000). Ezekkel ellentétben a tárgyi örökségek olyan materiális javakat jelentenek, melyek változatlanáguknak és megváltozhatatlanságuknak köszönhetően érdemlegesek lehetnek az örökíthetőségre (Simon, 2015). Az örökségekhez szorosan tartozik még a hagyomány fogalomköre is, amelyet (Edward, 1981) úgy fogalmazott meg, hogy minden, amit a múlt a jelennek átad. Hagyomány alatt tehát nem csak jeles napokat, ünnepeket és ünnepi szokásokat lehet érteni, hanem minden olyan tevékenységet, ami a mindennapjainkat meghatározza.

A falusi turizmus múltja Európa nagy részén hosszú időkre, akár 100-150 évre is visszanyúlik. Hegedűs (1992) szerint a fogalom kialakulása Rousseau nevéhez köthető. Ő volt az, aki kezdte divattossá tenni a falusi életet, a városi zűrzavartól való elvonulást. Maga a turizmus, beleértve a falusi turizmust is napjainkra már jelentős gazdasági ággá nőtte ki magát, mely rohamosan fejlődik. Jelentős szerepet játszik az egyes települések, főként a vidéki térségek gazdasági fejlődésében. Továbbá a munkanélküliségi problémákra is jelentős hatással bírhat, illetve a beruházók számára is kedvező lehetőségeket nyújt (Talpas-Pál, 2011). Erdélyben a falusi turizmus a kilencvenes évek közepe táján vált ismertté (Horváth, 2003). Nagymértékű fejlődésről, kitörési pontról, vagy különösebb attrakciófejlesztésről azonban túlzás beszélni. Azonban az ágazat fejlesztésének érdekében támogatásokat adhatnak, amelyek befolyásolják a rendszer működését, hatnak a spontán fejlődésre (Michalkó, 2004, Törzsök et al., 2017). A magyar lakta erdélyi településekre nagyszámban érkeznek vendégek Magyarországról, akiknek a motivációi között a kulturális örökség iránti kíváncsiságon túl az etnikai-nemzeti identitás megerősítésének a vágya is meghatározó, legszívesebben a közös kultúra és történelem szimbolikus tereit keresik fel (Horváth-Michalkó, 2014).

A témánk aktuálisnak tekinthető, hiszen nemcsak az országos vagy regionális fejlődés a fontos, hanem egy-egy település fejlesztésére is nagy hangsúlyt kell fektetni. Ezt sokféleképpen meg lehet tenni: turisztikai attrakciók, érdekes rendezvények bevezetésével, különböző uniós pályázati források lehívásával, a település önerejéből fakadó újdonságokkal, vagy akár csak egy-egy régi hagyomány visszahozatalával (Bujdosó et al., 2015). A hagyományok visszavezethetők népi foglalkozásokra (pl.: fazekasság, kosárfonás stb.), hagyományos ízekre és természetesen a hazánkban is ismert néptáncra. Ezek talán kis lépéseknek tűnhetnek, de idővel nagy fontosságúvá nőheti ki magukat. Programcsomaggá szervezve azokat, jelentősen növelhetik egy térség vonzerőinek számát és a turisták által a településen eltöltött idő hosszát. Vannak olyan települések, amelyeknek kevesebb környezeti, gazdasági és társadalmi lehetőség nélkül kell nagyot „lépnie” (Nagyné Demeter et al., 2014).

Anyag és módszer

A település turisztikai szempontú bemutatása

Vizsgálatunk Koltó településre irányul, ami a környezet adta lehetőségekből „táplálkozik”, s emellett az elérhető vidékfejlesztési források megpályázásából az utóbbi években jelentős beruházásokat valósított meg, aminek következtében intenzív fejlődésnek indult. A folyamatos fejlődéseknek köszönhetően nagy számban megugrott az év közben a községbe látogatók száma is, hiszen sok turisztikai látványosság is korszerűsítésre került, emellett magát a falut, a falusi életet, és az ott megrendezett eseményeket is szeretnék látni, átélni az oda érkező turistacsoportok.

A Romániában, azon belül is Máramaros (Baia Mare) megyében található Koltó település 2004 óta a szomszédos Katalin faluval alkot községet, közigazgatásilag önálló. Nagybányától 10 km-re, délnyugatra fekszik, a Lápos folyó mentén. Közigazgatási területe: 1295 ha, amelyből 90 ha a beépített területek nagysága, a többi pedig részben erdős területek, de főként mezőgazdasági területek adják. Az Észak-nyugat-romániai Fejlesztési Régióhoz tartozik. Népesége 2189 fő, amelyből a magyar lakosság 1168 főt tesz ki. Hagyományosan tiszta magyar település volt. 1977-ben még 1194 magyar fő lakta az akkor 1443 lakosból álló falut. Az 1989-es román forradalom és rendszerváltás komoly következményeket hozott a falu összetételét tekintve. A nagyszámú roma lakosság letelepülésének következtében, 1992-re már a lakosság több mint negyedét alkották. A falu mára már elvesztette meghatározó magyar többségét, a helyzetet a lakosság fokozatos elöregedése és nyugatra való vándorlása is ront.

Nevezetességeit főként történelmi ékek alkotják. A barokk stílusú cselédház 1660 tájkán épülhetett, a kastély mellett található, jelenleg általános iskolaként funkcionál. A kastélykertet több évszázados kőris és cédrusfák díszítik. A több mint 300 éves somfát – amely 1997-ben kidőlt – magról kinőtt csemeték helyettesítik. Alattuk töretlenül dacol az idővel a kőasztal, amelyen Petőfi Sándor számos közismert versét írta. A református templom a park mellett található 1819 és 1828 között épült. A cinteremben a Teleki család két síremléke áll. A református gyülekezeti ház a templom szomszédságában található. A 2000-ben átadott új, modern épület különféle rendezvényeknek ad otthont, az emeleten pedig vendégszobák találhatóak. A Hősök tere a gyülekezeti ház mellett található. Az itt felállított kopjafán az I. és II. világháborúban elesett koltói katonák névsora olvasható. A Petőfi Sándor Művelődési Ház a Hősök terével szemben található. Különféle rendezvények helyszínéül szolgál, pl.: szilveszteri multság.

A község irodalmi emlékhely, a táj szépsége, vonzereje maradásra csábítja az odalátogatókat. A falusi turizmus keretén belül lehetőség nyílt arra, hogy az egyéni vagy csoportos vendégeket magánházaknál szállásolják el, ahol a ház tulajdonosától étkeztetésben is részesülhetnek a vendégek. A turistáknak ilyenkor alkalmuk nyílik arra is,

hogy megismerjék a koltói emberek szorgalmát, vendégszeretetét, gazdaságát, állatait és kertjeit. Koltóról csillagtúra-szerűen bejárhatók a környéken található nevezetességek is, mint például Szödemeter, Kölcsey Ferenc szülőfaluja, az Ady-émlékmúzeum Erdmindszenten, az erdődi vár Petőfi Sándor és Szendrey Júlia esküvőjének színhelye, vagy Kővár, amely egykor az Erdélyi fejedelemség egyik legfontosabb erődje volt. A vendégek az immár közel 20-ra bővült panzió vagy vendégház közül választhatják ki a számukra legmegfelelőbbet. Akik pedig nem preferálják a panziókat és vendégházakat, kedvükre válogathatnak a jellemzően háromcsillagos szállodák és nagyobb kapacitású panziók közül a 10 km-re fekvő Nagybányán.

Kérdőíves felmérés

Kérdőíves megkérdezés módszerével vizsgáltuk, hogy Koltó lakói hogyan viszonyulnak az alábbi témakörökhöz: az elköltözési szándék, a helyi közösség kohéziója, a hagyományörzés szerepe a településen. Emellett célunk volt felmérni, hogy milyen fejlesztéseket tartanak szükségesnek a közeljövőben, és mire a legbüszkébbek lakóhelyükön.

A felmérés 2017 nyarán készült személyes interjú módszerével. Az értékelhető kérdőívek száma 120 db. A kérdőíves adatbázis értékelése és elemzése SPSS 20.0 program segítségével történt. Keresztábra és varianciaanalízis módszerekkel vizsgáltuk, hogy milyen szignifikáns különbségek és kapcsolatok mutathatók ki a demográfiai és a fent említett tényezők között.

A vizsgálat keretében az 1168 magyar lakos több mint 10%-nak, 120 főnek a véleményét ismerhettük meg. A megkérdezettek több mint fele, 59%-a nő volt. Életkor tekintetében elmondható, hogy a középkorosztály adta a legtöbb választ, míg a legkevesebbet a 70 év felettek, azaz a nyugdíjasok. A 18-29, illetve az 50-69 év közöttiek majdnem hasonló arányban voltak jelen. Iskolai végzettséget tekintve a gimnáziumot, illetve a szakközépiskolát vagy szakiskolát végzők aránya jelentős, míg a 8 osztályos vagy annál kevesebb végzettség részesedése elenyésző. A főiskolát vagy egyetemet végzők száma 26 fő, akikről összességében elmondható, hogy tájékozottabbak a település helyzetével és lehetőségeivel kapcsolatban. Az alacsony iskolázottság kizárólag az idősebb korosztályt jellemezte.

Foglalkozás tekintetében a fizikai munkát végzők aránya jelentős (46%). A fizikai munkások leginkább a közelben lévő Nagybánya városában valamelyik gyár alkalmazottai, a falu boltjában vagy bárjaiban, vagy a szántóföldeken dolgoznak. Őket követik a szellemi munkát végzők (27%). Ennek a csoportnak nagy része a faluban található Koltói klinika alkalmazottja vagy a nemrégiben megépült polgármesteri hivatal dolgozója. Természetesen ebben a csoportban itt is vannak olyanok, akik

Nagybányán működő cégek könyvelőjeként vagy irodai munkatársaként végzik mindennapi feladataikat. Nyugdíjasok közül 20 fő véleményét összegezhettük (17%). Az ő csoportjuk képezi azt a kört, akiktől maga a hagyományörzés és a kulturális örökségek származhatnak. Az egyik legkevesebb fővel rendelkező csoportot a tanulók vagy hallgatók jelentik, akik mindössze 7 főt képeznek. Véleményük a jövőt illetően fontos a leginkább, a jelenlegi téma esetében pedig az érdeklődésnek és a hajlandóságnak van nagy szerepe.

Eredmények

Elköltözési szándék

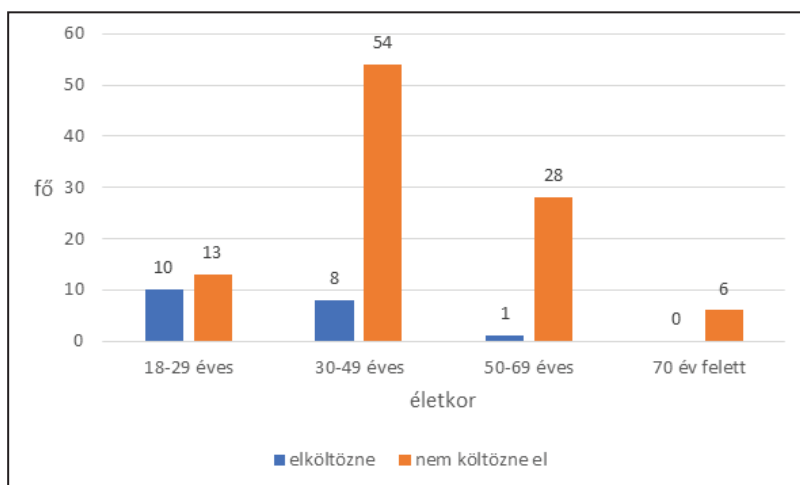
A kérdésre, hogy elköltöznének-e a településről, ha tehetnék, a válaszadók 81%-a, vagyis 101 fő válaszolta azt, hogy nem költözne el. Mindössze 16% fejében fordult meg az elköltözés lehetősége. Az előzetes várakozásoknak megfelelően statisztikailag szignifikáns összefüggést tudunk kimutatni a megkérdezettek életkora és az elköltözési szándék között (KHI-négyzet érték: 18,056, $\alpha=0,000$, Cramer's $V=0,388$). Amennyiben tehetné, a 30 év alatti megkérdezetteknek a 43%-a költözne el a településről. A középkorosztályban már csak 13%-os ez a részarány, míg az 50 év feletiek körében mindössze egy ilyen válaszadó volt a mintában (1. ábra). Ez egy részről természetesen pozitív dolognak számít, abból a szempontból, hogy sokan szeretik falujukat, fejlesztenék, szépitgetnék azt. Másrésztől, akik elköltöznének nagyszámú fiatal válaszadók. Ez azért negatív dolog, mert ha ők elmennek, nem gyarapítják a falu lakosságát, ami előregedést, végső soron elnéptelenedést idéz elő, rosszabb esetben a roma lakosság teljes betelepülését jelentheti. Az elköltözni nem kívánók szemszögéből ez lehet egyfajta komfortzóna is, számukra biztos lakóhely, amiből nem szívesen mozdulnának ki, illetve ezen személyek nagy része az idős korosztály tagjai közül kerül ki.

Az elköltözés indokaként első helyen a közösségi széthúzás kapta a legtöbb szavazatot, összesen 10-et. A mai rohanó világban sokak már csak a saját vagy közvetlen hozzátartozóinak élményeivel, bánataival foglalkoznak, míg a többiek hajlamosak feledésbe meríteni, az újonnan érkezők pedig lehet, hogy csak nehezen vagy egyáltalán nem tudnak beépülni egy már meglévő közösségbe. A magyarság nagy ütemű fogyása és a roma lakosság benépesedése tovább ront a beilleszkedési helyzeteken. A közösségi széthúzás véleményünk szerint leginkább a rohanó életmód, az egyre jobban eluralkodó önzőség vagy a tulajdonviszonyok erőteljesebb figyelemmel kísérése miatt alakulhat ki és erősödhet egyre jobban egy közösség tagjai között.

A második legtöbb – 8 db – szavazatot a munkahely hiányossága kapta. Helyben a munkalehetőségeknél csak egy szűk köre áll rendelkezésre. Sokan járnak be a 10 km-

re lévő városba dolgozni. Az utóbbi 8-10 évben 76 db új munkahelyet teremtettek a faluban, amelyeket zömében a klinika, a polgármesteri hivatal és a falu szélén lévő étterem és panzió ad, ami jelentős előrelépést jelentett ezen a téren. Ugyanakkor ma már az is probléma, hogy a helyi munkaerőt „elszívják” a szomszédos város munkaadói, ahol magasabb bérszínvonal érhető el.

A rossz infrastruktúrális ellátottság mindössze négy jelölést kapott. Ennek hiányosságai és elmaradozó fejlesztése a mai napig a fő problémaforrások közé tartozik. A legtöbb helyen még csak az utóbbi évtizedekben lettek kialakítva a csatornahálózatok, néhol pedig még máig is hiányzik. Másutt a közműszolgáltatások színvonalával van probléma. A szolgáltatások és az intézményhálózat jelenléte és színvonala nem került megjelölésre az indokok között. Az „egyéb” lehetőségek között azonban többen megemlítették a magyar lakosság fogyását, a roma lakosság betelepülését és a természeti szépségek leépülését.

1. ábra: Keresztábrás vizsgálat (életkor - elköltözési szándék)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2017.

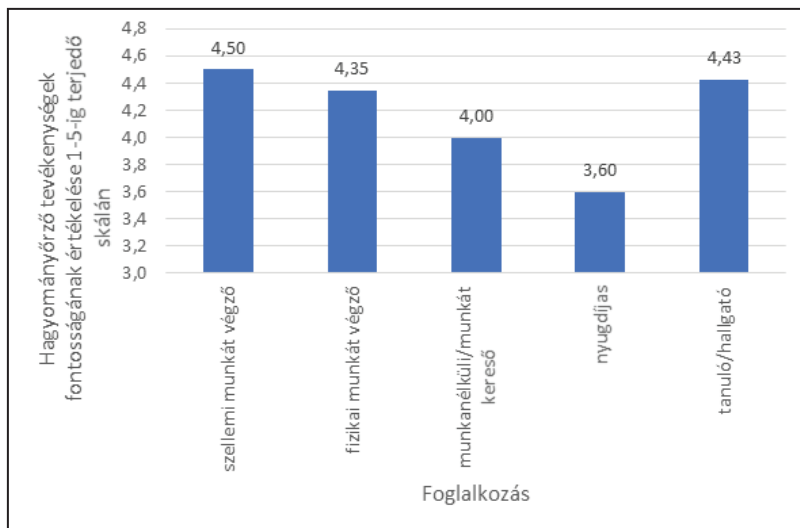
Hagyományörzés, identitás és kohézió szerepe

A hagyományok megtartása, a rendezvények sikeressége, a természet rendben tartása mind közösségi feladat, ezért rákérdeztünk, hogy 1-től 5-ig terjedő skálán ki mennyire tartja összetartónak a települési közösséget. Az eredmények vegyesek voltak, hiszen 1-től 5-ig mindegyik érték előfordult. A legtöbb ember szerint – 67 fő – átlagos az összetartás a közösségben. Ennek az elemszámnak majdnem a fele a gyenge és a

nagyon gyenge összetartást jelölőknek az összege. Mindenki, aki úgy gondolta, hogy nem elég összetartó a közösség bátran merete vállalni véleményét. 18 fő szerint erős, és mindössze 1 fő szerint nagyon erős a közösségi összetartás. Itt kell megjegyeznünk, hogy a nagyobb léptékben, általánosan érvényesülő trendek (pl. elvándorlás, vidéki települések elnéptelenedése) lokális megfordítására az átlagosnak ítélt összefogás már nem lehet elégséges, ahhoz az egyedi adottságoknak megfelelő innovatív kezdeményezésekre lesz szükség.

Vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek foglalkozása mennyiben befolyásolta az arra vonatkozó válaszukat, hogy a hagyományőrző tevékenységek mekkora jelentőséget kaphatnak a jövőben a község fejlesztésében. Az utóbbi kérdésre 1-től 5-ig terjedő skálán válaszolhattak a megkérdezettek. A kategorizált és a skálás változók kapcsolatának vizsgálatára varianciaanalízist alkalmaztunk, amely során statisztikailag szignifikáns kapcsolatot mutattunk ki ($F=3,289$, $\alpha=0,14$), 5% alatti szignifikancia szinttel. Az összefüggés alapvetően azzal magyarázható, hogy a nyugdíjasok és a munkanélküliek kevésbé látnak lehetőséget a hagyományőrző tevékenységek integrálására a településfejlesztési projektekbe (2. ábra).

A „mire a legbüszkébb a településen” nyitott kérdésünkre szintén sokrétű válaszokat kaptunk, de azt gondoljuk, hogy ez teljesen helyén való dolog, hiszen ahány ember, annyi szokás, annyi vélemény vagy elképzelés. A legtöbben (69 fő) a Teleki kastélyt, illetve a benne működő múzeumot említették meg. A második leggyakrabban megjelenő válasz a koltói klinika volt. Ahogy, már a korábbiakban említettük, valóban sok előnye van a pár éve megépült klinikának, emellett az épület is modern külsővel, és belső berendezésekkel rendelkezik. A továbbiakban még a néhány éve renovált kultúrotthon és az újonnan megépült polgármesteri hivatalt írták 14-en. A kultúrotthon több jeles eseménynek is helyszínül szolgál, a polgármesteri hivatalban pedig a falu életével kapcsolatos döntéseket hozzák meg többek között. Többen is említették, hogy magára a polgármesterre is büszkék az eddigi elért eredmények alapján. Sokan említették a további műemlékeket is, mint például a Petőfi szobrot a kastélykertben, a református templomot, ezzel együtt magát a református közösséget is, valamint Teleki Sándor sírját. Emellett többen büszkék a faluban csordogáló Vajda-forrásra, a meglévő magyar oktatást adó iskolára, óvodára. A lakosok büszkék arra, hogy hosszú idők óta lakják magyarok a települést, és még mindig sokan vannak, annak ellenére, hogy már többen elvándoroltak és románok települnek be helyettük nagy számban. A magyarság fennmaradása, nyilván maga mellett tudhatja a magyar nyelv fennmaradását is, amit szintén többen is megemlítettek.

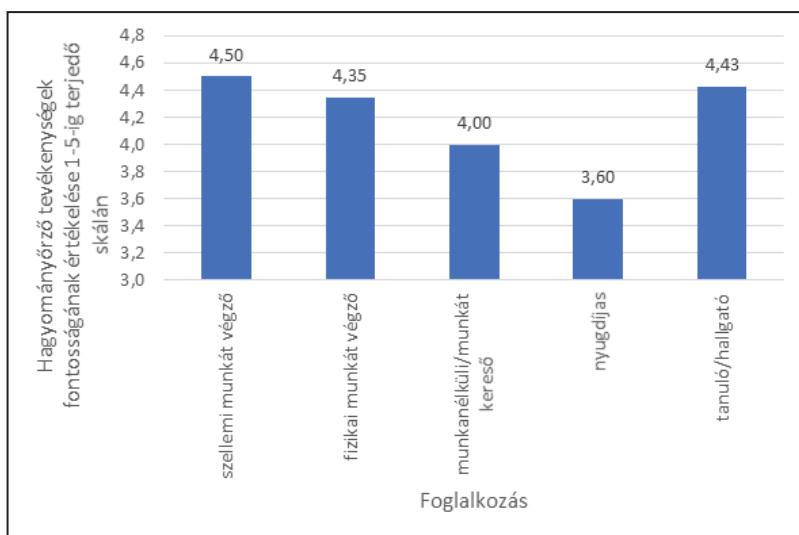

2. ábra: Varianciaanalízis (foglalkozás – hagyományörző tevékenységek fontossága)

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2017.

Fejlesztési elképzelések

Rákérdeztünk arra is, hogy a helyi lakosoknak milyen meglátásai vannak a fejlesztésekkel kapcsolatban, amiket az elkövetkezendő 5 évben időszerű lenne megvalósítani. Itt szintén több válaszlehetőség közül dönthettek a válaszadók, illetve akár több választ is megjelölhettek. A legtöbb szavazatot az infrastruktúra fejlesztése kapta, amit összesen 91 fő karikázott be. Az infrastruktúráis fejlettség valóban meghatározza egy település arculatát. Az utak állapota, a csatorna, a villany, és villamoshálózat kiépítettsége is alapvető fontosságú tényezők. Az emberek valóban jól ítélik meg ennek rendbehozatalát, fejlesztését, hiszen ahogy már a fentiekben említettem a csatornahálózat kiépítettsége még sok helyen hiányos, illetve az utak állapotára is ráférne az újítás. A falu megközelítése viszonylag jó, autópálya nincs, viszont a város felőli úton remekül megközelíthető, illetve a mellette lévő falvakkal is jó összeköttetésben áll (3. ábra).

3. ábra: A fejlesztendő területek a válaszadók szemszögéből

Forrás: Kérdőíves vizsgálat alapján saját szerkesztés, 2017.

A második legtöbb szavazatot kapó tényező meglepő módon a mezőgazdaság. A falu alapvetően mezőgazdasági arculatú volt régen. Természetesen a megmaradt földeken most is folyik mezőgazdasági termelés, de a korábbi nagy területek jelentős részét betelepítették, így a mezőgazdasági munkálatok javarészt elmaradtak. Emellett fontos megemlítenünk azt is, hogy a nyugatabbra lévő országok, területek mintájára korszerűsíteni kellene a mezőgazdasági gép- és eszközállományt is. A fejlesztések valóban kihatással lennének a falu gazdasági javulására is, hiszen a megtermelt növényekből, zöldségekből, gyümölcsökből helyi termékeket tudnának előállítani a lakosok, ami végső soron fellendítené a gazdasági életet. Koltó vezetése igyekszik megragadni a lehetőséget a település és a helyi gazdálkodók népszerűsítésére, 2017-ben az OMÉK-on (Országos Mezőgazdasági Kiállítás és Vásár) is részt vettek jellegzetes helyi termékekkel. A helyi specialitások iránt egyre fokozódik az érdeklődés, azonban azok mennyisége és elérhetősége egyelőre korlátozott. Pozitívum ugyanakkor, hogy szezonálisan be lehet kapcsolódni pl. házi sajt elkészítésébe, lekvárfőzésbe, disznóvágás munkálataiba.

A harmadik legtöbbet emlegetett fejlesztési szándék a kultúra fejlesztése. A keresztábrás vizsgálat során kiderült, hogy a kultúra fejlesztését leginkább a főiskolát vagy egyetemet végző kitöltők tartják fontosnak. A két tényező statisztikailag szignifikáns (Khi-négyzet= 9,947, $\alpha = 0,041$, Cramer's V= 0,288). A gimnáziumot, főiskolát vagy egyetemet végzők 27%-a gondolja úgy, hogy a következő 5 évben fontos lenne a kultúra terén fejlesztéseket hozni. Ez az érték a szakiskolát vagy 8 általánost végzők

körében mindössze 18%. Ez tehát azt mutatja, hogy minél iskolázottabb valaki, annál fontosabbnak érzi a kultúra meglétét, és továbbadását.

Következtetések és javaslatok

A település lakosai fontosnak tartják a saját, minden évben átélt hagyományait, szokásaikat, és a kulturális örökségeiket is nagy becsben tartják. Ezeknek az ismereteknek, szokásoknak és hagyományoknak a szélesebb körű ismerte nem csak az emberek személyiségét formálja pozitív irányba, de a turizmus, végső soron a gazdasági életben is javulásokat hozna, ezzel az adott települést is fejlesztve. A kulturális örökség turisztikai és vidékfejlesztési hasznosításához az attrakciók rendelkezésre állnak a településen, amit azonban több tényező is negatívan befolyásol. Mint ahogyan az a kérdőívből is kiderült, az utóbbi években sok fiatal vándorol el Nyugat-Európába szerencsét próbálni. Ennek legfőbb indokát a munkalehetőségek alacsony száma és az infrastrukturális hiányosságok mellett, leginkább a roma lakosság nagyarányú betelepülése jelenti. Emiatt sokan a tisztán magyar lakta Katalinban vásárolnak vagy építenek telkeket.

A turizmus nem jelent a településen húzóágazatot, így akkora mennyiségű bevétel sem származik belőle, amelyekből a fejlesztésekre jelentősebb összeget tudnának visszaforgatni. A közösség szorosabb együttműködésével és innovatív ötletek megvalósításával azonban valóban kitörési ponttá válhat.

A helyi termékek és specialitások iránt azonban egyértelműen nagy érdeklődés mutatkozik. Véleményünk szerint, jobban kellene hirdetni a helyi termékek meglétét is, hiszen jelenleg csak magánházaknál lehet ezekből kapni. Érdemes lenne a községben ezzel foglalkozó emberekkel elbeszélgetni, hogy lenne-e kedvük a saját terméküket szervezeten, egy külön épületben árulni.

Az infrastruktúra a komolyabb fejlesztések akadályaként van jelen a községben. Ezzel a választadók és a polgármester úr is teljesen egyet értett. Az utak állapotának javítása és a szennyvíz csatorna kiépülése mindenhol máig is megoldandó feladatokat jelentenek, melyeket a következő években igyekeznek korszerűsíteni, illetve felépíteni.

A közösség aktívabb részvételével, újabb ötleteivel segíthetné az önkormányzat mindennapi feladatait, hiszen a választadók között sok bátor jelentkező is volt, akik szívesen részt vennének ilyen feladatokban, így az elégedetlenség is el lehetne kerülni.

Hivatkozott források

- [1.] Bujdosó, Z. – Dávid, L. – Tőzsér A. – Kovács Gy. – Major-Kathi, V. – Uakhitova, G. – Katona, P. – Vasvári, M. (2015): Basis of Heritagization and Cultural Tourism Development. = *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 188, pp. 307-315.
- [2.] Edward, S. (1981): *Tradition*. University of Chicago Press, Chicago, 334 p.
- [3.] Horváth A. (2003): Turizmus. In: Horváth Gyula (szerk.): *Székelyföld*. MTA RKK – Dialóg Campus Kiadó, Budapest, pp. 254-278.
- [4.] Horváth A. – Michalkó G. (2014): Az etnicitás turizmusföldrajzi értelmezése erdélyi példákon keresztül. = *Földrajzi Közlemények* 138(2), pp. 150-160.
- [5.] Laczkó I. (1999): Vidék, vidékfejlesztés. *Gazdálkodás* 43(1), pp. 66-67.
- [6.] Monok I. (2005): Az olvasott örökség – hagyomány és megújulás. In: György P., Kiss B., Monok I. (szerk.) *Kulturális örökség – társadalmi képzelet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 83-91.
- [7.] Michalkó G. (2007): *A turizmuselmélet alapjai (második, javított kiadás)*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 224 p.
- [8.] Nagy E – Boros L. (2010): A kulturális fordulat hatása a gazdaságföldrajzban. In: Mészáros L. és munkaközössége: *A globális gazdaság földrajzi dimenziói*. Budapest, Akadémiai Kiadó, pp. 57-84.
- [9.] Nagyné Demeter D. – Rusznyák L. – Gubacsi F. (2014): A térség kulturális öröksége – Hagyományőrzés a Mátrában. In: *Helyi erőforrások turisztikai hasznosítása a magyar-szlovák határ régióban*. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 58-65.
- [10.] Simon K. (2015): *Hagyomány – örökség – szellemi kulturális örökség. – Települési ünnepek és újraalkotott szokások vizsgálata a 21. századi bihari térségekben*. PhD értekezés, Debreceni egyetem, 199 p.
- [11.] Sonkoly G. (2000): A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. = *Regio* 11(4), pp. 45-66.
- [12.] Szakál F. (1999): *A hazai vidékfejlesztés rendszerének EU-konform kialakítási lehetőségei I.: A vidékfejlesztés szervezési és ökonómiai problémái, a mezőgazdasági és a vidékfejlesztési politikák összefüggései*. Zöld Belépő sorozat 70. szám. BKE Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék, Budapest, 105 p.

- [13.] Talpas J. – Pál Zs. (2011): Turizmus. In Benedek J. (szerk.) Románia. Tér, gazdaság, társadalom. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion, Kolozsvár, pp. 386-395.
- [14.] Trócsányi A. (2002): A kulturális földrajz alapjai. In: Tóth J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I.- Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs pp. 336-358.
- [15.] Vincze M. (2005): Románia vidékpolitikája felül- és alulnézetből. Habilitációs előadások 6. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 63 p.
- [16.] Törzsök A. – Galambos I. – Gonda T. – Csapó J. (2017): A Balaton vendégforgalmának fejlődése a két világháború között Területi Statisztika, 2017, 57(6): 665–685;

Szerzők

Kovács Evelin

végzett hallgató

Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök BSc

Eszterházy Károly Egyetem

Gyöngyösi Károly Róbert Campus

evelynkovacs17@freemail.hu

Dr. Szűcs Antónia

adjunktus

Eszterházy Károly Egyetem

Gyöngyösi Károly Róbert Campus

szucs.antonina@uni-eszterhazy.hu

Dr. Koncz Gábor

főiskolai docens

Eszterházy Károly Egyetem

Gyöngyösi Károly Róbert Campus

koncz.gabor@uni-eszterhazy.hu

**MAGYARORSZÁGI KÖZÜZEMI VÁLLALATOK VIZSGÁLATA
CSŐD-ELŐREJELZÉSI MÓDSZEREKKEL -
A VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSÁNAK SZÁMVITELI ALAPELV
ÉRVÉNYESÜLÉSE**

Molnár Petronella

Összefoglalás

Jelen tanulmányban olyan önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságokat vizsgáltam, amelyek vállalkozási tevékenységüket 2011 és 2016 között megszüntették. A kutatás során három csőd-előrejelzési modell (Taffler-, Zmijewski és Springate modellje) segítségével kerültek elemzésre ezen vállalatok. A kutatás célja volt a modellek validálhatóságának tesztelése, vagyis, hogy a modellek mennyiben jelezték előre a csőd bekövetkezésének valószínűségét. A vizsgálat rámutatott arra, hogy a -szakirodalomból kevésbé ismert- Zmijewski-csőd-előrejelzési modell volt a legalkalmasabb a csőd kockázat előrejelzésére.

Kulcsszavak: önkormányzati vállalatok, csőd-előrejelzési modellek, vállalkozás folytatásának alapelve, Springate-modell, Taffler-modell, Zmijewski-modell

JEL: G33, H72

Analysis of public utilities in Hungary by bankruptcy forecasting models - Enforcement of the Principle of Going Concern

Abstract

In this study's, companies owned by local government have been analyzed, which stopped their business operation between 2011 and 2016. The research analyzes municipal corporates by three bankruptcy forecasting models (Taffler-, Zmijewski- and Springate-models), that is, how the models could predict the probability of bankruptcy occurrence. The investigation showed that the Zmijewski bankruptcy forecasting model -which is less well-known in the literature- was the most appropriate for predicting bankruptcy risk.

Keywords: municipal corporates, bankruptcy forecasting models, going concern principle of accounting, Springate-model, Taffler-model, Zmijewski-model

JEL: G33, H72

Bevezetés

A Számviteli törvény 15 §-a kimondja, hogy *„A beszámoló elkészítésekor és a könyvvezetés során abból kell kiindulni, hogy a gazdálkodó a belátható jövőben is fenn tudja tartani működését, folytatni tudja tevékenységét, nem várható a működés beszüntetése vagy bármilyen okból történő jelentős csökkenése (a vállalkozás folytatásának elve).”* Ezen alapelvnek nem csak a piaci alapokon működő gazdálkodóknak kell megfelelniük, hanem a közfeladatokat ellátó vállalkozásoknak is. A közüzemi vállalatok esetében azonban különösen fontos a rentábilis, hatékony működés, hiszen közszolgáltatásokat nyújtanak és feladataik során közvagyonnal gazdálkodnak. Tevékenységük beszüntetése a közfeladatok teljesítésének elmaradását vonhatja maga után, s ezáltal a lakosság életminősége romolhat.

Irodalmi háttér

A közfeladatok ellátásáért az önkormányzatok felelősek, melyek közpénzekkel gazdálkodnak, vagyonuk nemzeti vagyonnak minősül (Gasparics et al., 2015). A helyhatóságok által nyújtott közszolgáltatások minősége határozza meg az adott településen élők életszínvonalát (Hegedűs, 2015; Hegedűs-Csernák, 2016). Az önkormányzatok a közfeladataik ellátását a tulajdonukban lévő vállalkozásokra bízhatják, de ezen gazdálkodóktól is elvárt a költséghatékony működés, valamint gazdálkodásuk során a közpénzek hatékony felhasználása (Hegedűs, 2016; Zéman - Tóth, 2015). A közfeladatot ellátó cégek nem termelhetnek veszteséget, jövedelmezőségüket mindenkor a megfelelő szinten kell tartaniuk (Hegedűs – Zéman, 2016; Zéman, 2017). Tekintve, hogy ezen gazdasági társaságok feladataik ellátása során közpénzeket használnak fel, közszolgáltatásokat nyújtanak, a tevékenységük megszüntetése társadalmi érdekeket sérthet (Lentner, 2015). A közüzemi vállalatoknak is a gazdasági tevékenységük során mindenkor szem előtt kell tartaniuk a vállalkozás folytatásának számviteli alapelvét (Lentner, 2013). Ezen elv érvényesülésének megvizsgálására a mutatószámok elemzése mellett a szakirodalomban számos csőd-előrejelzési modell vált ismertté (Zéman – Béhm, 2016; Baranyi et al. 2013; Hyránek et al. 2017).

Anyag és módszer

A vizsgálat során 137 darab magyarországi közüzemi vállalat mutatói kerültek górcső alá, melyek 2011 és 2016 közötti időszakban beszüntették vállalkozási tevékenységüket. A vizsgálat során nem a vizsgált időszak volt a releváns, hanem azon év mikor

a cégek a tevékenységüket megszüntették, illetve az azt megelőző öt év. A tanulmányban három a szakirodalomból jól ismert, csőd-előrejelzési modell segítségével vizsgáltam, hogy előrejelezhető volt-e a tevékenység befejezése. Az alkalmazott három modell alakja a következőképpen néz ki:

Taffler-modellje (1983): $Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$, ahol

$X_1 =$

$X_2 =$

$X_3 =$

$X_4 =$

Kritikus értékek: $Z > 0,2$ magas csődkockázat; $Z < 0,3$ alacsony a csőd bekövetkezésének valószínűsége

Zmijewski-modellje (1984): $Z = -4,3 - 4,5X_1 + 5,7X_2 + 0,04X_3$, ahol

$X_1 =$

$X_2 =$

$X_3 =$

Kritikus értékek: $Z > 0,5$ magas a csődkockázat; $Z < 0,5$ alacsony a csőd bekövetkezésének valószínűsége

Springate-modellje (1978): $Z = 0,545X_1 + 0,791X_2 + 0,27X_3 + 0,136X_4 + 0,228$, ahol

$X_1 =$

$X_2 =$

$X_3 =$

$X_4 =$

Kritikus érték: $Z < 0$ csődös vállalat

A vállalkozásokat elhelyezkedésük szerint kategorizáltam, s statisztikai próbák segítségével vizsgáltam, hogy a modellek értékei függenek-e attól, hogy milyen településen tevékenykedett a vállalkozás.

Eredmények

Az 1-3. táblázat a Taffler-modell számításával kapott értékeket szemlélteti, aszerint, hogy az egyes településkategóriákon belül hány darab cég került a csődös, illetve a túlélő kategóriába.

csődös túlélő		Taffler utolsó év -4 év			túlélő	Taffler utolsó év -5 év		
			csődös					
Település- kategória	főváros	Darab	2	5	7	0	7	7
		Település-kategórián belül %	28,6%	71,4%	100%	0,0%	100,0%	100%
	város	Darab	2	26	28	1	22	23
		Település-kategórián belül %	7,1%	92,9%	100%	4,3%	95,7%	100%
	megyei jogú város	Darab	0	14	14	2	10	12
		Település-kategórián belül %	0,0%	100,0%	100%	16,7%	83,3%	100%
	község	Darab	5	22	27	3	20	23
		Település-kategórián belül %	18,5%	81,5%	100%	13,0%	87,0%	100%
Összesen		Darab	9	67	76	6	59	65
Település-kategórián belül %		11,8%	88,2%	100%	9,2%	90,8%	100%	

1. táblázat: Taffler-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évét megelőző 4. és 5. évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

Taffler-modellje szerint a vizsgált vállalatok 9-11 százalékánál volt magas a csőd-kockázat a vállalkozási tevékenység befejezését megelőző 4. és 5. évben. A megyei jogú városokban működő társaságok kivételével valamennyi településkategóriában nőtt a csődös cégek száma, de így is jelentős a túlélő vállalatok aránya (több mint 70 százalék mértékű).

csődös túlélő		Taffler utolsó év -2 év			túlélő	Taffler utolsó év -3 év			
			csődös						
Település- kategória	főváros	Darab	2	4	6	1	4	5	
		Település-kate- górián belül %	33,3%	66,7%	100%	20,0%	80,0%	100%	
	város	Darab	4	33	37	3	30	33	
		Település-kate- górián belül %	10,8%	89,2%	100%	9,1%	90,9%	100%	
	megyei jogú város	Darab	1	17	18	0	18	18	
		Település-kate- górián belül %	5,6%	94,4%	100%	0,0%	100,0%	100%	
	község	Darab	9	22	31	6	25	31	
		Település-kate- górián belül %	29,0%	71,0%	100%	19,4%	80,6%	100%	
	Összesen		Darab	16	76	92	10	77	87
	Település-kategórián belül %		17,4%	82,6%	100%	11,5%	88,5%	100%	

2. táblázat: Taffler-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évét megelőző 2. és 3. évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

A vizsgált évek alatt továbbra is növekedést láthatunk a csődös cégek száma esetében (11,5 és 17,4 százalék). A vállalkozási tevékenység befejezésének évét megelőző 2. évben már a megyei jogú városokban működő társaságok közt is megfigyelhetünk csődös minősítésűt. Érdeemes megfigyelni még a községekben tevékenykedő vállalkozásokat, ugyanis a vállalkozási működés befejezésének évét megelőző 5. évben mindössze 3 vállalkozás esetében álltak fenn fizetési nehézségek, mindez a 2. évben már 9 vállalkozás esetében állt fenn.

csődös túlélő		Taffler utolsó év		túlélő	Taffler utolsó év -1 év				
			csődös						
Település- kategória	főváros	Darab	2	7	9	2	6	8	
		Település-kate- górián belül %	22,2%	77,8%	100%	25,0%	75,0%	100%	
	város	Darab	10	31	41	5	39	44	
		Település-kate- górián belül %	24,4%	75,6%	100%	11,4%	88,6%	100%	
	megyei jogú város	Darab	3	12	15	2	15	17	
		Település-kate- górián belül %	20,0%	80,0%	100%	11,8%	88,2%	100%	
	község	Darab	7	20	27	8	21	29	
		Település-kate- górián belül %	25,9%	74,1%	100%	27,6%	72,4%	100%	
	Összesen		Darab	22	70	92	17	81	98
	Település-kategórián belül %		23,9%	76,1%	100%	17,3%	82,7%	100%	

3. táblázat: Taffler-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évében és azt megelőző évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

Összességében elmondható, hogy bár a csődös cégek száma a vizsgált évek alatt nőtt, így is mindössze a vizsgált vállalkozások közel 20 százalékánál jelezte előre Taffler-modellje a csőd kockázatának valószínűségét. Természetesen lehetséges az is, hogy a vállalkozási tevékenység beszüntetése nem fizetési nehézségek megjelenésével okolható, azonban korábbi vizsgálatok (Altman csőd-előrejelzési modellje, tőkeerőségi-, likviditási mutatók, adózott eredmény alakulása) kimutatták, hogy a vizsgált cégek nagyjából 80 százalékánál pénzügyi nehézségekre, jövedelmezőség romlására vezethető vissza a vállalkozási tevékenység megszüntetése. A vizsgálatból megállapítható, hogy a közfeladatot ellátó gazdasági társaságok esetében Taffler- modellje nem volt alkalmas a csőd előrejelzésére.

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi ² (Taffler utolsó év)	,206	3	,977
Pearson Chi ² (Taffler utolsó év -1 év)	3,915	3	,271
Pearson Chi ² (Taffler utolsó év -2 év)	6,856	3	,077
Pearson Chi ² (Taffler utolsó év -3 év)	4,763	3	,190
Pearson Chi ² (Taffler utolsó év -4 év)	5,502	3	,139
Pearson Chi ² (Taffler utolsó év -5 év)	2,557	3	,465

4. táblázat: Chi2-próba (Taffler-modell értékei)

Forrás: Saját kutatás SPSS output alapján

A statisztikai próbát elvégezve (4. táblázat) elmondhatjuk, hogy a modell eredményét, azaz, hogy egy cég a csődös vagy a túlélő kategóriába sorolta be a csődmodell nem befolyásolta a cég területi elhelyezkedése. Nem volt kimutatható szignifikáns összefüggés az értékek és a településkategóriák között.

Az 5-7. táblázat a Zmijewski- csőd-előrejelzési modell alapján számított értékeket mutatja.

csődös túlélő		Zmijewski utolsó év -4 év		túlélő	Zmijewski utolsó év -5 év				
			csődös						
Település- kategória	főváros	Darab	5	2	7	5	2	7	
		Település-kategórián belül %	71,4%	28,6%	100%	71,4%	28,6%	100%	
	város	Darab	25	3	28	19	4	23	
		Település-kategórián belül %	89,3%	10,7%	100%	82,6%	17,4%	100%	
	megyei jogú város	Darab	10	4	14	10	2	12	
		Település-kategórián belül %	71,4%	28,6%	100%	83,3%	16,7%	100%	
	község	Darab	24	3	27	21	2	23	
		Település-kategórián belül %	88,9%	11,1%	100%	91,3%	8,7%	100%	
	Összesen		Darab	64	12	76	55	10	65
	Település-kategórián belül %		84,2%	15,8%	100%	84,6%	15,4%	100%	

5. táblázat: Zmijewski-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évét megelőző 4. és 5. évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

Az 5. táblázatból jól látható, hogy már a vállalkozási tevékenység befejezésének évét megelőző 4. és 5. évben Zmijewski- csőd-előrejelzési modellje nagyobb arányban jelezte előre a csőd bekövetkezésének valószínűségét. A vizsgált vállalkozások több mint 84 százaléka került a csődös kategóriába a modell szerint.

csődös túlélő		Zmijewski utolsó év -2 év		túlélő	Zmijewski utolsó év -3 év			
			csődös					
Település- kategória	főváros	Darab	4	2	6	4	2	6
		Település-kategórián belül %	66,7%	33,3%	100%	66,7%	33,3%	100%
	város	Darab	33	4	37	29	5	34
		Település-kategórián belül %	89,2%	10,8%	100%	85,3%	14,7%	100%
	megyei jogú város	Darab	15	3	18	16	2	18
		Település-kategórián belül %	83,3%	16,7%	100%	88,9%	11,1%	100%
	község	Darab	26	6	32	27	4	31
		Település-kategórián belül %	81,3%	18,8%	100%	87,1%	12,9%	100%
Összesen	Darab	78	15	93	76	13	89	
Település-kategórián belül %	83,9%	16,1%	100%	85,4%	14,6%	100%		

6. táblázat: Zmijewski-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évét megelőző 3. és 2. évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

A 6. táblázat szerint a csődös vállalatok aránya ezen időszakban továbbra is 80 százalék felett alakult. Bár a vállalkozási tevékenység befejezésének évét megelőző 2. évben nőtt a csődös és a túlélő cégek száma is az előző évhez képest, ennek oka, hogy több vállalkozás adatai álltak rendelkezésre (ez azzal magyarázható, hogy ezen cégek mindössze 3 évig működtek).

csődös túlélő		Zmijewski utolsó év			túlélő	Zmijewski utolsó év -1 év			
				csődös					
Település- kategória	főváros	Darab	5	4	9	6	2	8	
		Település-kate- gorián belül %	55,6%	44,4%	100%	75,0%	25,0%	100%	
	város	Darab	32	8	40	38	6	44	
		Település-kate- gorián belül %	80,0%	20,0%	100%	86,4%	13,6%	100%	
	megyei jogú város	Darab	11	4	15	15	2	17	
		Település-kate- gorián belül %	73,3%	26,7%	100%	88,2%	11,8%	100%	
	község	Darab	24	3	27	24	5	29	
		Település-kate- gorián belül %	88,9%	11,1%	100%	82,8%	17,2%	100%	
	Összesen		Darab	72	19	91	83	15	98
	Település-kategorián belül %		79,1%	20,9%	100%	84,7%	15,3%	100%	

7. táblázat: Zmijewski-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évében és az azt megelőző évben (cégek darabszáma, megszlásuk a településkategorián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

A gazdasági tevékenység befejezésének évét megelőző évben a csődös cégek aránya az előző évekhez képest alakult, azonban az utolsó évi eredmény javult. Ez azzal is magyarázható, hogy a vállalatok közt található ingatlanvagyon hasznosítással foglalkozó cégeket, melyek a megszűnés évében értékesítették a vagyont (utolsó évben az eredmény milliárdos nagyságrendű volt, míg előtte több évig negatív eredményt realizáltak). Összességében elmondható, hogy Zmijewski-modellje alkalmasabb volt az önkormányzati vállalatok csőd-kockázatának jelzésére.

A 8. táblázat a Zmijewski-modell értékeire végzett statisztikai próba eredményét mutatja.

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi ² (Zmijewski utolsó év)	4,908	3	,179
Pearson Chi ² (Zmijewski utolsó év -1 év)	,923	3	,820
Pearson Chi ² (Zmijewski utolsó év -2 év)	2,253	3	,522
Pearson Chi ² (Zmijewski utolsó év -3 év)	1,936	3	,586
Pearson Chi ² (Zmijewski utolsó év -4 év)	3,567	3	,312
Pearson Chi ² (Zmijewski utolsó év -5 év)	1,812	3	,612

8. táblázat: Chi2-próba (Zmijewski-modell értékei)

Forrás: Saját kutatás SPSS output alapján

Ahogy Taffler-modellje esetében úgy a Zmijewski-modell alapján számított értékek esetén sem mutatható ki szignifikáns összefüggés a vállalatok területi elhelyezkedése és a modell értékei között.

csődös túlélő		Springate utolsó év -4 év		túlélő	Springate utolsó év -5 év			
			csődös					
Település- kategória	főváros	Darab	1	2	3	0	4	4
		Település-kategórián belül %	33,3%	66,7%	100%	0,0%	100,0%	100%
	város	Darab	3	15	18	3	11	14
		Település-kategórián belül %	16,7%	83,3%	100%	21,4%	78,6%	100%
	megyei jogú város	Darab	3	6	9	4	5	9
		Település-kategórián belül %	33,3%	66,7%	100%	44,4%	55,6%	100%
	község	Darab	3	8	11	1	10	11
		Település-kategórián belül %	27,3%	72,7%	100%	9,1%	90,9%	100%
Összesen		Darab	10	31	41	8	30	38
Település-kategórián belül %		24,4%	75,6%	100%	21,1%	78,9%	100%	

9. táblázat: Springate-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évét megelőző 4. és 5. évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

Springate-modellje Taffler- modell értékeit támasztotta alá nagyságrendileg a vállalkozási tevékenység befejezésének évét megelőző 4. és 5. évben. A 9. táblázat szerint a vizsgált cégek több mint 75 százaléka a túlélő kategóriába került. A csődös kategóriába sorolt cégek aránya a vizsgált évek alatt nőtt.

csődös túlélő		Springate utolsó év -2 év		túlélő	Springate utolsó év -3 év			
			csődös					
Település- kategória	főváros	Darab	2	2	4	1	2	3
		Település-kategórián belül %	50,0%	50,0%	100%	33,3%	66,7%	100%
	város	Darab	7	13	20	4	16	20
		Település-kategórián belül %	35,0%	65,0%	100%	20,0%	80,0%	100%
	megyei jogú város	Darab	4	7	11	2	8	10
		Település-kategórián belül %	36,4%	63,6%	100%	20,0%	80,0%	100%
	község	Darab	3	7	10	2	8	10
		Település-kategórián belül %	30,0%	70,0%	100%	20,0%	80,0%	100%
Összesen		Darab	16	29	45	9	34	43
Település-kategórián belül %		35,6%	64,4%	100%	20,9%	79,1%	100%	

10. táblázat: Springate-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évét megelőző 2. és 3. évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

A gazdasági tevékenység befejezésének évéhez közeledve a csődös kategóriába sorolt vállalatok aránya nőtt, azonban a Springate-modell továbbra sem jelezte előre a csőd kockázatot a vállalatok nagyobb hányadánál. Fizetési nehézségek a vizsgált vállalkozások mindössze 20,9 és 35,6 százalékánál álltak fenn.

csődös túlélő		Springate utolsó év			túlélő	Springate utolsó év -1 év		
			csődös					
Település- kategória	főváros	Darab	4	2	6	3	2	5
		Település-kate- górián belül %	66,7%	33,3%	100%	60,0%	40,0%	100%
	város	Darab	9	10	19	5	13	18
		Település-kate- górián belül %	47,4%	52,6%	100%	27,8%	72,2%	100%
	megyei jogú város	Darab	8	2	10	4	8	12
		Település-kate- górián belül %	80,0%	20,0%	100%	33,3%	66,7%	100%
	község	Darab	3	1	4	3	2	5
		Település-kate- górián belül %	75,0%	25,0%	100%	60,0%	40,0%	100%
	Összesen	Darab	24	15	39	15	25	40
	Település-kategórián belül %		61,5%	38,5%	100%	37,5%	62,5%	100%

11. táblázat: Springate-csőd-előrejelzési modellje alapján számított értékek eredményei a tevékenység befejezésének évében és az azt megelőző évben (cégek darabszáma, megoszlásuk a településkategórián belül)

Forrás: Saját szerkesztés

Az utolsó két évben Springate-modellje Taffler-modelljénél nagyobb arányban jelezte a csőd bekövetkezésének valószínűségét, azonban közel sem olyan értékben, mint Zmijewski-modellje. Az utolsó két évben a megyei jogú városokban működő cégek esetében láthatunk jelentős visszaesést, a csődös cégek aránya 80 százalékra nőtt. Az utolsó évben a cégek mindössze 61,5 százaléka került a csődös kategóriába.

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi ² (Springate utolsó év)	3,425	3	,331
Pearson Chi ² (Springate utolsó év - 1 év)	2,975	3	,396
Pearson Chi ² (Springate utolsó év - 2 év)	,505	3	,918
Pearson Chi ² (Springate utolsó év - 3 év)	,300	3	,960
Pearson Chi ² (Springate utolsó év - 4 év)	1,152	3	,764
Pearson Chi ² (Springate utolsó év - 5 év)	4,978	3	,173

12. táblázat: Chi2-próba (Springate-modell értékei)

Forrás: Saját kutatás SPSS output alapján

A Springate-modell értékeit sem befolyásolta a cégek területi elhelyezkedése, azaz nem volt kimutatható szignifikáns összefüggés a különböző településeken működő vállalkozások és a csőd-előrejelzési modell értékei között.

Összegzés

A vizsgálat során olyan önkormányzati tulajdonú társaságok kerültek górcső alá, melyek 2011 és 2016 befejezték vállalkozási tevékenységüket. A vizsgálat során Taffler-, Zmijewski- valamint Springate-csőd-előrejelzési modell értékei alapján lettek besorolva a vállalatok a csődös, illetve a túlélő kategóriákba. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a Taffler és a Springate modell sem alkalmas ezen cégek csődveszélyének figyelmeztetésére. Zmijewski-csőd-előrejelzési modellje azonban a vizsgált cégek közel vagy valamivel több, mint 80 százalékánál előre jelezte a fizetési nehézségeket, melyet korábbi kutatásaim (mutatószámok, Altman-féle modellek) is alátámasztottak. A statisztikai próbát elvégezve pedig elmondható, hogy a cégek területi elhelyezkedése (azaz, hogy a fővárosban, városban, megyei jogú városban vagy községben működtek) és a modellek értékei között nem volt kimutatható szignifikáns összefüggés.

Hivatkozott források

- [1.] Baranyi A. – Csernák J. – Pataki L. – Széles Zs. (2013): The Property Status of Hungarian Agricultural Partnerships in the Period 2002-2011 ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS 15 : 4 pp. 27-33. , 7 p.
- [2.] Gasparics E. - Horváth E. - Lentner Cs. (2015): A magyar önkormányzati rendszer gazdasági irányítása és koordinációja: 25. fejezet In: Lentner Csaba (szerk.) Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás: Közpénzügyek és Államháztartástan II. 858 p. Budapest: NKE Szolgáltató Kft., 2015. pp. 611-636.
- [3.] Hegedűs Sz. (2015): Az önkormányzatok tevékenységének értékelése, CONTROLLER INFO 2015/1: pp. 47-52.
- [4.] Hegedűs Sz. (2016): Önkormányzati tulajdonú társaságok gazdálkodási paramétereinek vizsgálata klaszteranalízissel, ACTA CAROLUS ROBERTUS 6:(1) pp. 63-74.
- [5.] Hegedűs Sz. - Csernák J. (2016): Közművállalatok helyzetének vizsgálata a megyei jogú városok vonatkozásában In: Takácsné György Katalin (szerk.) Innovációs kihívások és lehetőségek 2014-2020 között: XV. Nemzetközi Tudományos Napok. 1704 p. Konferencia helye, ideje: Gyöngyös, Magyarország, 2016.03.30-2016.03.31. Gyöngyös: Károly Róbert Főiskola, 2016. pp. 655-664.
- [6.] Hegedűs Sz. - Zéman Z. (2016): Tőkeszerkezeti elméletek érvényesülésének vizsgálata a hazai önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok körében, STATISZTIKAI SZEMLE 94:(10) pp. 1032-1049.
- [7.] Hyránek, E. - Grell, M. - Nagy, L.: *Implementácia modelu výkonnosti vo finančnom rozhodovaní podniku: model HGN ako nástroj finančného plánu*. Praha: Nakladatelství Baset, 2017. 192 p.
- [8.] Lentner Cs. (2013): Enforcement of the Principle of Going Concern: with Special Regard to Public Service Providers In: Hyránek, Eduard, Nagy, Ladislav (szerk.) Zborník Vedeckých Statí: Priebežné výsledky riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0004/13: Aktuálne trendy a metódy vo finančnom riadení podnikov a ich vplyv na finančnú stabilitu podniku. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2013. pp. 9-17.

- [9.] Lentner Cs. (2015): A vállalkozás folytatása számviteli alapelveinek érvényesülése közüzemi szolgáltatóknál és költségvetési rend szerint gazdálkodóknál – magyar, európai jogi és eszmetörténeti vonatkozásokkal: 31. fejezet In: Lentner Csaba (szerk.) Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás: Közpénzügyek és Államháztartástan II. 858 p. Budapest: NKE Szolgáltató Kft., 2015. pp. 763-783.
- [10.] Springate, G.L.V. (1978): Predicting the Possibility of Failure in a Canadian Firm. <http://www.sands-trustee.com/insolart.htm>
- [11.] Taffler, R.J. (1983) The Z-score approach to measuring company solvency. *The Accountant's Magazine*, March, 91-6.
- [12.] Zmijewski, M. E. (1984): Methodological Issues Related to the Estimation of Financial Distress Prediction Models. In *Journal of Accounting Research*. ISSN 1475-679X, 1984, No. 22, pp. 59-82.
- [13.] Zéman Z. - Tóth A. (2015): Az önkormányzatok és közüzemi vállalatok teljesítményértékelése In: Lentner Csaba (szerk.) Adózási pénzügytan és államháztartási gazdálkodás: Közpénzügyek és Államháztartástan II. 858 p. Budapest: NKE Szolgáltató Kft., 2015. pp. 829-853.
- [14.] Zéman Z. - Béhm I. (2016): A pénzügyi menedzsment controll elemzési eszköztára Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016. 396 p.
- [15.] Zéman Z. (2017): The Risk-mitigating Role of Financial Controlling at Local Government Entities: A pénzügyi controlling kockázatsökkentő szerepe önkormányzati szervezeteknél PÉNZÜGYI SZEMLE/PUBLIC FINANCE QUARTERLY 2017:(3) pp. 294-310.

Szerző:

Molnár Petronella

NKE-ÁKK, Közpénzügyi Kutatóintézet, Kutató;

SZIE-GSZDI, PhD hallgató

molnarpetronella92@gmail.com

THE NOVELTY AND CHALLENGES OF LABOUR SHORTAGE

Cseh-Papp, Imola – Varga, Erika

Abstract

According to global experience modern economies and societies are facing several challenges nowadays. One of them is unemployment and labour shortage. Despite the significant rise in employment there are still several controversies on the national labour market on the basis of which the situation cannot at all regarded to be favourable. Currently the labour market is characterised by the simultaneous prevalence of unemployment and labour shortage, i.e. single employees are unable to find a job and employers face the difficulty of finding employees with proper qualification. If labour shortage becomes graver, severe consequences may arise with an impact on the economic situation of a country or a region resulting in curbing production, lower investment fever and even ruining enterprises. A solution to the problem can lie in transforming education, increasing salaries, improving working conditions and employing incentives to keep the current employees. The paper presents the issue of national labour shortage in practice (by illustrating with concrete figures) and theory.

Keywords: labour, shortage, economic, labour market, demand, supply, equilibrium

JEL CODE: J01, J24

Összefoglalás

Globális tapasztalat, hogy a korszerű gazdaságok és társadalmak számtalan kihívással néznek szembe, melyek egyike a munkanélküliség és a munkaerőhiány. Annak ellenére, hogy a foglalkoztatottak száma jelentősen emelkedett az elmúlt pár évben, mégis több ellentmondás található a hazai munkaerőpiacon, amelyek alapján az összkép közel sem mondható kedvezőnek. A munkaerőpiac jelenlegi helyzetére a munkanélküliség és a munkaerőhiány egyidejű jelenléte jellemző, tehát az, hogy egyes munkavállalók nem tudnak elhelyezkedni, a munkáltatók pedig nehezen tudnak a szükséges képességgel rendelkező munkavállalókat találni. Amennyiben a munkaerőhiány kiterjedtebbé válik az akár egy ország, vagy régió gazdasági életére is súlyos következményekkel járhat: visszavetheti a termelést, csökkentheti a vállalkozások beruházási kedvét, vállalkozásokat tehet tönkre. Megoldást jelenthet a problémára a képzési rendszer átalakítása, a béremelések, a munkakörülmények javítása, illetve a munkavállalók megtartására különböző ösztönzőeszközök alkalmazása. A tanulmány a hazai munkaerőhiány kérdéskörét járja körbe elméleti és gyakorlati (konkrét adatokkal alátámasztva) kontextusban.

Kulcsszavak: munkaerő, hiány, gazdasági, munkaerőpiac, kereslet, kínálat, egyensúly

JEL: J01, J24

Introduction

After 1990 Hungary suffered a deep crisis and it became evident that the economic structure constructed in the socialist era is not competitive in connecting to global economy so it led to closing down several companies and higher unemployment rate. The relation between labour force and job changed, participation in organisational decision making rose and the content of job descriptions was radically transformed. The structure of employment also changed with the numerical data and importance of the single categories, their appreciation in monetary terms and social prestige. For two and a half decades unemployment came to stay.

For experts the definition of István Gábor R.¹ (Gábor, 1990) on unemployment and labour shortage sounds familiar. János Kornai annexed this by adding that the chronic labour shortage was typical of the classical social system. Labour market sometimes produces strange things: four decades after the economic and social regime change labour shortage and unemployment coexist.

Material and methods

Forms of labour shortage

Labour shortage is a phenomenon of the labour market where available jobs cannot be filled. While analysing the term, a distinction must be made between quantitative and qualitative labour shortage (Nagy-Kónya, 2017).

Quantitative shortage occurs when demand for labour exceeds supply and it is difficult to recruit people for vacant positions. In this scenario the high ratio of vacant jobs is coupled by low rate of unemployment. Quantitative labour shortage can be caused by economic growth if there is a greater demand for the product and services of a certain sector or if the relative price of the factors of production has been changed. The decrease in labour supply can also result from demographic trends. If the number of cohorts exiting the labour market is higher than the number of career starters who enter the labour market, i.e. the ageing of the society is typical, it can also lead to shortage of labour. It is also affected by the migration of the labour force of working age. When the highly qualified part of the active aged population mi-

¹ Theoretically, we speak about unemployment on the labor market of a country or area if part of those on the established payment levels cannot at all or can hardly find an acceptable job only after a shorter or longer period. Labor shortage is equilibrium reversed: on the established salary level part of the employers cannot or only after a shorter or longer period can find proper employees.

grates such as doctors or engineers, it is called brain drain. If the quantitative labour shortage is apparent on the regional level, over-demand (lower level of supply) for labour is generated due to the geographical inequalities of the supply and the demand side of the labour market. In this case labour shortage is the consequence in some regions of the country while there is oversupply in others despite of adequate labour force. The regional inequality of the labour market results in high unemployment rate and constant labour shortage due to the low mobility level of employees.

In the case of qualitative labour shortage demand for labour is higher than the supply of these segments in one of the segments of the labour market such as a particular sector, a concrete job or a given level of qualification. Qualitative labour shortage is apparent if labour demand and supply are at a relative equilibrium, i.e. the ratio of vacant jobs is great and unemployment rate is also high. This phenomenon can basically be derived from the discrepancy of the decisive features of supply and demand in the labour market which can be generated by the importer qualification level of job seekers or their job preferences. Typically, the output of education does not meet the requirements from the demand side of the labour market. One of the reasons, among others, could be the lack of adequate competences required for the job (Keczer, Szabó 2016). Differences in the preference system of employees and employers can cause problems only if the job seeker of active age fit for the job is not willing to accept the job offer under the specified circumstances such as payment and salary, or due to the low productivity level of the company the employer is not in the position of paying a decent salary to the employee. It is a special form of a case when the job preferences of the parties do not meet.

Reasons for current labour shortage

The current state of the domestic labour market can be described by labour shortage partly due to ageing population and the economic crisis and also the fact that it is difficult for the employers to find suitably qualified employees. Several recent research (Budavári-Takács – Csehné -Jekkel, 2015; Csehné-Martón-Szarvák, 2015; Juhász, 2016; Kiss-Barizsné, 2016; Csehné-Varga-Szabó-Szira-Hajós, 2017; Rudnák-Hordós, 2017) highlights that one of the greatest barriers to the labour market participation of the young is that there are few opportunities that join education and work. A special shortage is apparent in ensuring proper internship and practical training that would ease labour market entrance. One of the most delicate consequences of labour shortage is the dissatisfaction of the talented employees. Labour shortage does not by any means equal the lack of talented employees and their distinction is a must (Héder, Dajnoki, 2007, Bujdosó, 2009).

One of the principal reasons for labour shortage is that the available labour force does not possess the skills and knowledge required. On the one hand, a lot of people acquire higher education degrees and few learn a trade. On the other hand, there are grave problems in primary and secondary education that are also supported by the results of the PISA tests. Our educational system still puts the emphasis on the lexical knowledge of the young instead of improving their problem solving skills. This is the case in higher education, as well. It is accompanied by the fact that the proactivity of the young is not improving properly at these institutions (Mészáros, 2017). Another barrier is lack of adequate language knowledge. Most enterprises do not cooperate with universities or secondary schools that would lead to lack of proper specialist knowledge. Such a system of education is required that would make it possible for the companies to employ career starters and reflect labour market needs so at least 10-12 years must pass for the educational system to let the post-reform generation enter the labour market.

Labour shortage in Hungary can also have demographic origins. Due to the decrease in the working age population approximately 40-50 thousand fewer employees work in Hungary annually. Nearly 90 thousand children are born a year while it amounted to 220-230 thousand in the 1950's. This reduction can be felt on the labour market and the situation will be much graver if the so-called *Ratkó* children (named after the former minister of social welfare in the 1950's) retire. Unfortunately, this situation will surely not substantially change in the forthcoming decades.

A further cause of labour shortage is regional inequality typical of the Hungarian economy and also lack of geographical mobility. According to the data of the Central Statistical Office (CSO) more than half of the vacant positions can be found in the Central Hungarian region but the unemployed of the region amount only to one-quarter of the total number of unemployed. Based on the data it can be concluded that there is a significant labour force surplus in the country. Unfortunately, most labourers do not live where there would be actual demand for them. Employees are not mobile enough and would not want to work in the more remote parts of the country. The research of Czeglédi-Juhász (2015) stresses that companies are prejudiced with career starters.

With the free flow of labour within the European Union an outflow of labour force started in Hungary during which a certain layer of employees decided on leaving the country for higher salary and better living standard. It is estimated that 400-500 thousand highly qualified and vocational workers have gone to work abroad lately.

The low level of wages can also explain labour shortage. Although some labour surplus exists in Hungary there are still some who are not willing to work for low salary. As a result of high contributions wages significantly lag behind the ones of our regional competitors.

The internal corporate problems can also explain labour shortage. Too many conflicts, inadequate working conditions, bad corporate culture, overburdened employees, lack of career prospects and cooperation can make employees leave the company after a while. These are most frequently rooted in the management. Experience shows that it needs a long time for vacancies to be filled so several companies should place more emphasis on keeping their employees.

Nowadays the so called ‘migrating birds’ phenomenon is also regarded as one of the causes of labour shortage. Migrating birds is the label used for employees who go around a region with the hopes of higher salary and brighter prospects. Many employees follow this principle so fluctuation is high that can lead to other problems. Manufacturing firms, for example, are in a much worse situation. Owners and investors aim at returns while most managers simply stress wages and employee numbers.

Results

Labour shortage in figures

According to CSO data 43 thousand job vacancies at present or in the near future were reported in the first quarter of 2017 that were intended to be filled by the employers’ measures taken previously (e.g. intermediaries, job ads etc.) This means an approximate 20 percent growth as of the similar period of the previous year, which was the highest value since monitoring job vacancies was introduced (Figure 1).

Figure 1 Job vacancies in Hungary

Source: <https://tradingeconomics.com/hungary/job-vacancies>

Accessed 20 November 2017

Most vacancies were prevalent in information and communication within the private sector of our national economy. Of the businesses of the processing industry as the industry that employs the highest number of employees nearly 16.5 thousand vacancies were reported. The construction industry, accommodation sector and catering are also facing labour shortage. The greatest need for new labour force arose in Budapest, Borsod-Abaúj-Zemplén and Szabolcs-Szatmár-Bereg countries, i.e. 43.9 of total demand. Typically, simple jobs in the industry and construction were offered for mechanical assembling and truck drivers.

In the labour survey 343.6 thousand self-declared to be unemployed as their labour market status, 410 thousand less than the peak of 752.8 thousand in the first quarter of 2013. This also indicates the rapid decrease of the relatively mobile labour surplus similarly to the number of employees to be counted as potential labour surplus. In the first quarter of 2017 397 thousand belonged to the category of potential labour surplus (including the unemployed, the underemployed, those wanting to work but not actively searching work, or those who can start it later) as of 490 thousand a year before. The potential labour surplus category is defined by the European Union (Mohácsi, 2016) and a great part of them can hardly be employed as most of them are underskilled.

More than half of the vacant positions can be found in the Central Hungarian region but the unemployed of the region amount only to one-quarter of the total number of unemployed in the country. Fewer than 4 unemployed compete for a vacant job or, if public workers are also added, fewer than 5. Of the six regions of the country labour supply is the lowest here but the situation is not any better in Central Transdanubia and West Transdanubia, either.

The highest supply as of labour demand is in the North Great Plains where 22 unemployed compete for a job vacant, or double this amount if public workers are also included. In addition, South Great Plains, North Hungary and South Transdanubia also have some reserves (Figure 2, Figure 3, Figure 4).

According to the figures there are some extra workforce that can be involved but most of them do not live where they would urgently be required. As the geographical mobility of the Hungarian employees is extremely low within the country, these geographical inequalities can hardly be balanced.

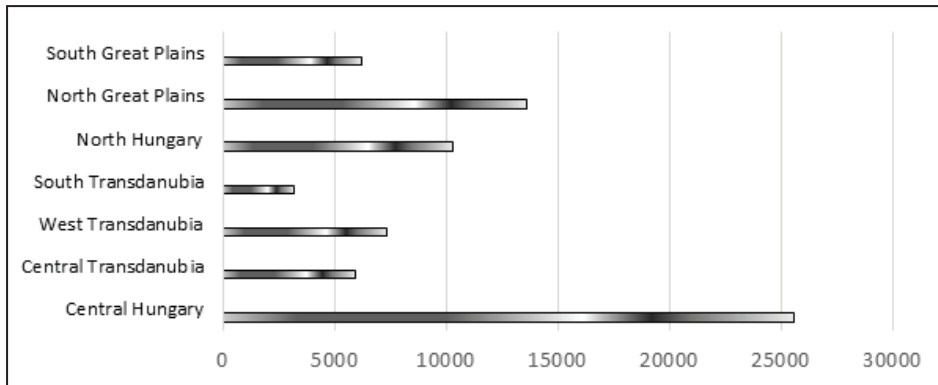

Figure 2 The number of registered vacant jobs (January 2018, per region)

Source: <https://www.vg.hu/gazdasag/korlatozza-novekedest-munkaerohiany-2-818755/>

Accessed 20 November 2017

Figure 3 The regions of Hungary

Source: <https://hungaryforyou.wordpress.com/2013/08/26/counties-districts/>

Accessed 22 September 2018

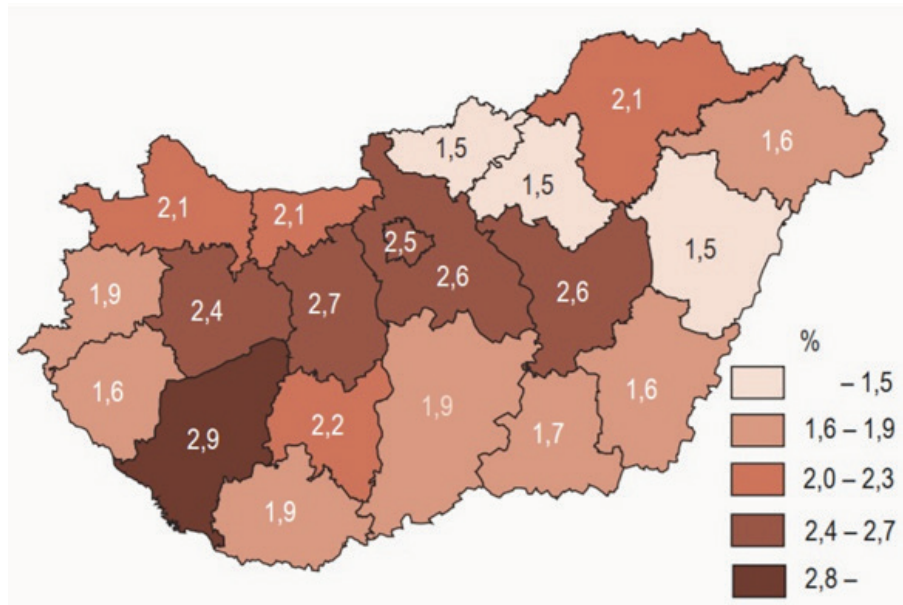

Figure 4 The proportion of job vacancies per county (2nd quarter of 2017)

Source: <http://kamaraonline.hu/gallery/ksh%202017%2009%2019%202.jpg>

Accessed 22 September 2018

For the companies, the most urgent shortage can be experienced in terms of vocational workers. Construction industry is the hardest hit as 94% of the companies cannot find vocational workers. Metallurgy is in a similarly bad situation as 93% of the companies are hit by shortage while the food industry and machinery compete for the imaginary third position. Eighty-one percent of the companies suffer from labour shortage. Every third is looking for semi-skilled workers while every fifth one complains of having too few graduates (Molnár-Tátrai, 2016). However, in administration practically there are no job vacancies.

Conclusions and recommendations

Labour shortage can result in recession. If there is labour shortage, it can result in lagging development, smaller scale growth and higher wages and salaries. According to national economic forecasts labour shortage is supposed to grow in the future. A social communication noise will be typical: the simultaneous prevalence of unemployment and mass labour shortage. Very few innovative ideas have aroused concerning long-lasting solutions for the Hungarian labour shortage to date.

The budget benefits from the gradual pay rise of companies so a well-established measure could be decreasing the contributions. A further possible solution to ease the situation could be an option on the governmental agenda, i.e. employing contribution reduction, which is not the right instrument to abolish labour shortage in the long term and can only bring some positive impacts in several areas such as employment with more favourable costs so the volume of investment can rise resulting in further job creation.

A logical alternative to labour shortage and cost reduction could be automation. Simple, repetitive production steps can be covered by robots but their manufacturing and running call for a fewer but highly qualified employees and more capital. Efficiency is similarly enhanced by modern production controlling systems and other IT novelties but there still is a need for skilled labour force and capital. The process called Industry 4.0 practically synthesises automation and the digitalisation of the production process. Better education is the prerequisite of social utility so that the competencies of the employees can meet the higher standards of production expectations.

Research findings show that the tight networking between vocational training based on practice and market needs as well as organisations involved in vocational training and employment can serve as a collateral to regional sustainable employment. In order to improve employment it is necessary to modernise labour market institutions with special regard to employment services, and make employment, training and retraining opportunities more transparent and accessible together with a more efficient anticipation of training needs, labour market shortages and tight intersections.

References

- [1.] Budavári-Takács I.; Csehné Papp I.; Jekkel O. (2015): Karrier építési tudatosság vizsgálata fiatal felnőttek körében, in: Innováció – Növekedés – Fenntarthatóság, Budapesti Kereskedelmi És Iparkamara, Budapest, ed. Csehné Papp I., Budavári-Takács I., Mészáros A., Iliás A., Poór J. pp. 44-49.
- [2.] Bujdosó Z. (2009): A megyehatár hatása a városok vonzáskörzetére Hajdú-Bihar megye példáján Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009. 211 p.
- [3.] Csehné Papp I., Marton J., Szarvák T. (2015): A hiány-szakképesítések monitorozási módszerének kialakítása és tesztelése Békés megyében. Szakképzési szemle. 4. pp. 4-17.
- [4.] Csehné Papp I., Varga E., Szabó K., Szira Z., Hajós L. (2017): The appearance of a new generation on the labour market. *Annals Of Faculty Of Engineering Hunedoara - International Journal Of Engineering* 15:(1) pp. 123-130.
- [5.] Czeglédi Cs., Juhász T. (2015): Mit várunk el a pályakezdőktől? Vélemények és szempontok a cégek oldaláról Gödöllői konferencia (2015.05.09.) *Studia Mundi* Vol. 3. pp. 55-63.
- [6.] Gábor, R. I. (1990): A munkaerőpiac makroökonómiaja. A munkagazdaságtan alapjai. II. füzet. Aula Kiadó, Budapest.
- [7.] Héder M., Dajnoki K. (2017): The Characteristics of International and Hungarian Talent Shortage. *Annals Of The University Of Oradea Economic Science* Xxvi:(1st Issue) pp. 621-636.
- [8.] Juhász Cs. (2016): Kommunikációs elvárások a szervezetben. *Közép-Európai Közlemények* 33:(2) pp. 124-133.
- [9.] Keczer G., Szabó F. (2016): A szakmaszerkezeti döntésekben támogatott és nem támogatott szakmák piaci relevanciájának vizsgálata. In: Árpási Z., Bodnár G., Gurzó I. (szerk.) *A Magyar Gazdaság És Társadalom A 21. Század Globalizálódó Világában* 2. Kötet: "30 Éves A Békéscsabai Felsőoktatás" jubileumi konferencia. pp. 29-35.
- [10.] Kiss Zs., Barizsné Hadházi E. (2016): Műszaki diplomások munkaerő-piaci sikeressége. *International Journal Of Engineering And Management Sciences / Műszaki És Menedzsment Tudományi Közlemények* 1:(1) pp.

- [11.] Mészáros A (2017): A Te életed, te felelsz érte!, In:Lakatosné Szuhai Gy., Poór J. (szerk.), Tudatos Életvezetés, Projektszemlélet A Magánéletben, Budapest: Rublió Kiadó pp.175-200.
- [12.] Mohácsi M. (2016): Foglalkoztatás és munkaerőpiac: munkaerő-piaci elvárások. In: Az Oktatás- És Tudásmenedzsment Dimenziói Az Európa 2020 Stratégia Prioritásainak Tükrében. Oktatás- És Tudásmenedzsment Kutatási Tanulmányok. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 92-109.
- [13.] Molnár L., Tátrai M. (2016): Már nem csak a szakmunkásokból van hiány <http://www.gki.hu/wp-content/uploads/2017/01/GKI-M%C3%A1r-nemcsak-a-szaknunk%C3%A1sokb%C3%B3l-van-hi%C3%A1ny.pdf> Letöltés dátuma: 2017.02.26.
- [14.] Nagy D. - Kónya V. (2017): A Munkaerőhiány a nemzetközi és a magyar szakirodalom tükrében. Mki Gazdaság- És Vállalkozáskutató Intézet, Budapest.
- [15.] Rudnák I., Hordós V. (2017): Pályakezdő magyar fiatalok külföldi munkavállalási motivációi 2016-ban. In: Varga E (szerk.) Kommunikáció A Kortárs Térben (Communication In The Contemporary Space): Interdiszciplinaritás Mint Lehetőség A Kortárs Tér Megformálására (Interdisciplinarity As An Opportunity For Shaping The Contemporary Space). 146 p. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, pp. 138-136.

Authors

Dr, habil. Imola Cseh-Papp, PhD

associate professor

Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences

Institute of Social Sciences and Teacher Training

papp.imola@gtk.szie.hu

Dr. Erika Varga, PhD

associate professor

Szent István University, Faculty of Economics and Social Sciences

Institute of Social Sciences and Teacher Training

varga.erika@gtk.szie.hu

A MEGFELELŐ ÉRZELMI INTELLIGENCIÁVAL RENDELKEZŐ MUNKAERŐ ÉS VEZETŐ JELENTŐSÉGE A VÁLLALATI FENNTARTHATÓSÁG SZEMPONTJÁBÓL

Péternári Zsófia – Nagy Tamás – Balassa Éva

Összefoglaló

A téma aktualitását adja, hogy napjainkban a vállalatok, a szervezetek komoly kihívásokkal kerülnek szembe munkavállalók terén. A világ és benne az emberek is megváltoztak. A két új, nemrég dolgozni kezdő generáció már odafigyel a munka és az élet egyensúlyára, nem akar mindig elérhető lenni a felettesének, és a vezető beosztásért, ill. az ezzel járó felelősségért sem feltétlenül rajong. Visszaszorulóban van a cég iránti lojalitás is, a fiatalok továbbállnak, ha elégedetlenek, sokszor még a konfliktusokat is inkább elkerülik. Ezen helyzetben a vállalatnak érzelmileg intelligens vezetőkre van szüksége, akik megérzik és megértik a beosztottakat, akik odafigyelnek igényeikre és akik akár az ő tudtuk nélkül is, de fejlesztik a dolgozói érzelmi intelligenciát is. Így javul a vállalati klíma és lecsökkenhet a fluktuáció is.

Ebben a tanulmányban szintetizáljuk a szakirodalom lényegét, továbbá szeretnénk az olvasót ráébreszteni, hogy a végbement változásokra a vállalatoknak reagálni kell, továbbá, hogy a fenntartható vállalati siker kulcsa a munkavállaló teljesítményében és az őt koordináló vezetés érzelmi intelligenciájában rejlik.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, érzelmi intelligencia, Y, Z generáció, generációs különbségek hatása

JEL KÓDOK: J24, O15, M12, M14

**Significance of workers and leaders in connection with suitable
emotionale intelligence and corporate sustainability**

Abstract

The actuality of this topic is the fact that companies, organisations face everyday major challenges in the field of their employees. This world and people have changed. The two new generations, who have recently started working, are already paying attention to their work and life balance; they do not always want to be available for their supervisor. They don't even want to work in leading positions and they don't adore responsibility. Their loyalty of the company is getting reduced, young people move forward, if they aren't satisfied, they do avoid conflicts. In this situation, a company needs emotionally intelligent executives who perceive and understand the subordinates and who are able to attentive their needs and who, even without their knowledge, develop their emotional intelligence. This way corporate climate can be improved and fluctuation can also be reduced.

In this study, we synthesize the essence of the literature, and we want to let the reader realize that companies must react to the changes that have been happened in the last years. Furthermore we would like to admit, that the key to sustaining corporate success lies in the efficiency of the employee and in the emotional intelligence of the coordinating leadership.

Keywords: sustainability, emotional intelligence, Y, Z generations, generational differences

JEL CODES: J24, O15, M12, M14

Bevezetés

Minden ember más, mindegyik más és más értéket és ezáltal természetesen lehetőségeket hordoz önmagában. Azonban a vezetőknek képesnek kell lenniük felismerni ezeket az emberi különbségeket, az eltérő képességeiket, igényeket és tudniuk kell értékeiket a megfelelő munkaterületen maximálisan kihasználni a vállalati profit érdekében. Az alkalmas személyek megtalálásához azonban szükség lesz a vezetői érzelmi intelligenciára, mely a vállalatnál felmerülő problémák megoldásában segít és lehetővé teszi a kitűzött célok és sikerek elérését.

A mai felgyorsult világban nincs idő a megfelelő ember folyamatos keresgélésre és az új munkaerők ismételt betanítására, mivel ez a többi munkavállaló munkából történő kiesését és az új pozíció termelőképességének időbeni eltolódását jelenti, ami végső soron profit kiesést, azaz veszteséget jelenthet a vállalatok sikerének, fenntarthatóságának. Egy szervezet különálló és egymástól többé vagy kevésbé különböző érzelmi intelligenciájú emberek csoportjaiból áll. Ez már önmagában hordozza azokat a különbözőségeken alapuló szinergiákat és konfliktusokat, melyek jelentős mértékben meghatározzák egy szervezet sikerességét. Emellett kiemelnénk a munkaerőpiacon végbement generáció váltást, mely teljesen új kihívásokat jelentenek a munkaadóknak. Az új Y és Z generációk másfajta bánásmódot igényel, mely rugalmas, kreatív és magas érzelmi intelligenciájú vezetőket, ill. fejlett szervezeti kultúrát igényel. (Scholz, 2014)

A sikeres szervezet jó teljesítményének alapja a szervezetet alkotó egyének kiváló kommunikációja, az egymás iránt tanúsított tolerancia, az egymás feltétel nélküli elfogadása. Ezek a tényezők meghatározzák magát a szervezeti kultúrát, melyet a képzett és tehetséges menedzsment megfelelően kezelve jelentősen javíthatja a szervezet fenntarthatósági teljesítményét.

Léteznek olyan sikeres vállalatok, ahol a viszonylag kevés bürokratikus szabály ellenére nagyon jó a szervezeti egységek és az azokat alkotó munkatársak összhangja, ebből eredően az általuk végzett munka minősége is. Ellenpéldának azokat a szervezeteket lehet megemlíteni, ahol gyakoriak a munkatársak közti konfliktusok (melyek akár szóváltásban, veszekedésben, néha még testi erőszakban is megnyilvánulhatnak), melyek a termék vagy a szolgáltatás minőségét is meghatározó a értékteremtő munka hatékonyságát nagyban leronthatják.

Ennek értelmében a jó vezető felelőssége tudatosan olyan, érzelmileg fejlett személyekből összeállítani a kollektívát, melyben a munkatársak nemcsak tudnak, de akarnak is egymással jól kijönni, a sikereket közösen elérni. Ehhez azonban szükség van az érzelmi intelligenciára, az érzelmileg intelligens vezetőre. Tehát tudatosan, a szervezethez és a feladatokhoz kell a vállalati célokhoz illő dolgozókat kiválasztani, amely komoly kihívást jelent.

Anyag és módszer:

A kutatás célja és területe

A tanulmány elkészítésének a célja, egyrészt, hogy rámutassunk az érzelmi intelligencia fontos szerepére a vezetésben, a vállalat sikerességében, fenntarthatóságában. Továbbá, hogy választ találjunk arra, hogy a munkaeő kiválasztásával foglalkozó vezetőknek és az alkalmazottaknak mennyire lehet segítségükre az érzelmi intelligencia jelenléte. Szeretnénk rámutatni arra, hogy magasabb érzelmi intelligenciájú munkatársak a fenntarthatóság szempontjából, hosszútávon biztosítják a vállalati sikert. Az érzelmi intelligencia bármely korban tanulható és fejleszthető, a szervezet fejlődéséhez be kell építeni a mindennapokba.

Terjedelmi okokból kifolyólag a vizsgált témában önálló kutatást nem végeztünk, a témához kapcsolódó szakirodalmat tömörítve mutatjuk be.

A tanulmány középpontjában az alábbi kutatási kérdések állnak:

- Mit is jelent az érzelmi intelligencia? Hogyan lehet fenntartható egy vállalat?
- Az érzelmi intelligencia hatalma a vezetésben- a biztos út a fenntartható vállalat felé
- Mely a sikeres vezetői tevékenység eszköztára? Mely vállalati fenntarthatóságot elősegítő eszközök léteznek?
- Melyek az érzelmi intelligencia hátrányai a munkavállaló szemszögéből?
- A generációs változások hatása, veszélyei a munkahelyre

Szakirodalmi áttekintés

A munkaeővel, a munkaeő kiválasztásával a 19. században kezdtek el mélyebben foglalkozni, akkor még kevésbé az ember, sokkal inkább a profit állt a középpontban. A régi pragmatista és funkció szemléletű modellekben meglévő munkaeő kiválasztásának folyamata gyökeres változásokon ment keresztül. M. Vas.I. (2010) Az 1800-as évek elején Lyrand képviselő szájából elhangzó a „Megfeleő embert a megfelelő helyre” szemléletet felváltották a dinamikus, interakcionista modellek, amelyekben már figyelembe vették azokat a lehetőségeket, amit a munka nyújt az egyén számára és azokat a szükségleteket, elvárásokat, amelyeket az egyén támaszt a munkával, szervezettel szemben. A XX. század elején az ipari forradalom idejében fogadták el a munkapszichológiát, mint tudományt. Taylor munkássága sokat lendített ezen a folyamaton, aki az emberi munkatevékenység tudományos elemzésével próbálta racionalizálni, és még hatékonyabbá tenni a termelést (Taylor 1911). A munkapszichológia és a szervezeti pszichológia egyik megalapozója Hugo Münsterberg, 1912-ben már a bostoni villamosvezetők, ill. a telefonközpontosok kiválasztására olyan berendezést

konstruált, ami szimulálta azok munkahelyzetét, vizsgálta a monotonia hatásait a munkahelyen. (Münsterberg, 1912) Továbbá ők ketten voltak az elsők, akik különböző foglalkozási ágakban meghatározták és leírták az alkalmassági követelményeket. A Human Relation (1930-1950) irányzat képviselői egyértelműen hangsúlyozták az ember szerepét a szervezetben és az addigi gazdasági – homo oeconomicus – emberképet a homo socialis emberkép váltotta fel. Két nagy klasszikus kutatója Taylor elsődlegesen a vezető – beosztott viszonyt vizsgálta, míg Fayol pedig a vállalati vezetést. Majd Maslow és Rogers (1950-1970) humanisztikus irányzata az önmegvalósító emberképet fogalmazta meg, amelyben fontos szerepet kapott a motivációkutatás.

A munka- és szervezetszociológiai vizsgálatok irodalma ma már elterjedt. A kérdés csak az, hogy egy vállalat, ill. a Hr mennyire foglalkozik dolgozóival. A mai napig sok cég nem fektet elég energiát a szervezeti kultúra fejlesztésében, mert még mindig nem ismerték fel az abban rejlő lehetőségeket. A munkalélektani vizsgálóeljárásokat használják fejlesztési céllal is, ahol az eredményekre építve a munkavállaló vagy egy egész csoport fejlődését célzó beavatkozásokat (coaching, tréning) alapozhat meg (Mirnics 2011).

A vállalatok számára célszerű lenne az alábbi szempontokat kiválasztásnál figyelembe venni. Az interjú a legáltalánosabban használt kiválasztási eszköz, amely egy kiválasztási folyamatban akár többször is használható, önmagában azonban kevésbé megbízható módszer, a vezetőknek saját érzelmeire és érzéseire kell hagyatkozni. Az interjú négy fő területet érint (Mirnics 2011):

- Alkalmazkodás - annak eldöntése, hogy a jelölt képes-e, és motivált-e alkalmazkodni a szervezet elvárásaihoz (pl. szabályok betartása, túlóra, utazási követelmények stb.),
- **Értékek - annak felderítése, hogy a személy értékei megegyeznek-e a vállalati kultúra értékeivel, vagy attól eltérnek,**
- Motiváció - a személy egyedi motivációs lehetőségeinek vizsgálata, a vállalati jutalmazási lehetőségek függvényében,
- Kompetenciák - a vállalat és a munkakör szempontjából releváns tudás, képességek, személyiségjegyek felmérése, ide értve a konkrét probléma megoldási lehetőségeket is.

Az interjú formái (Dara 2008):

- Strukturált interjú - egy előre megtervezett szerkezet szerint állítják össze, általában kérdezz-felelek formában zajlik,
- Panelinterjú - több kérdező van jelen, a döntésnél háttérbe szorulnak a személyes benyomások,
- Páros interjú - általában a pályázó cég szakembere mellett a megpályázott pozíció szakterületének vezetője is jelen van,

- Interjúorozat - a pályázó egymás után több, különböző szakemberrel találkozik,
- Csoportos interjú - szituációs gyakorlatokat ennél az interjúnál gyakran alkalmaz a pályázató cég,
- Stresszinterjú - erre akkor szokott sor kerülni, amikor olyan munkakörről van szó, ahol a jelölt stressztűrő képessége és konfliktuskezelő készsége kiemelten fontos

A munkakörre alkalmas személyek felvétele természetesen nagyban megkönnyíti egy szervezet életét, ám véleményünk szerint nem jelent garanciát, mivel az évek elteltével, a kor előrehaladtával változnak mind a dolgozók, mind az ő igényeik is. Ezért a dolgozók ismerete, a személyes kontaktus a HR-es részéről elengedhetetlen. A szervezetben kell, hogy legyen egy alkalmas személy, aki a dolgozói igény- és személyiség változásokat, ill. fejlődést figyelemmel kíséri és minderre reagál. Márcsak különös tekintettel az új korosztály által okozott változások miatt is, hiszen az idősebbek sokmindent átvesznek tőlük.

Az érzelmi intelligencia fogalma

A definíciója szerint az érzelmi intelligencia egyfajta képességként határozható meg az érzelmek felfogására, kifejezésére, azok megértésére és felhasználására (Salovey, Mayer 1990). Az 1. ábra mutatja be Salovey-Mayer modelljének komponenseit.

1.sz. ábra: Salovey és Mayer modellje és kompetenciákhoz tartozó cselekvés sorok

Forrás: Oláh, 2005, 159.old

Daniel Goleman a fogalom legfőbb népszerűsítőjének számít, szerinte is az érzelmi intelligencia a magunk és mások érzelmeinek felismerésére szolgáló képesség, amivel ösztönözhetjük magunkat, és amivel egyaránt kezelhetjük érzelmeinket a másokkal való kapcsolatainkban és magunkban is. (Goleman, 2008) Goleman gondolatmenete szerint az érzelmi intelligencia öt érzelmi és társasági területre terjed ki (önismeret, önuralom, motiváció, empátia, kapcsolatkezelés) (Middleton 2015).

A magas érzelmi intelligenciával rendelkező emberek cselekedeteit nem az érzelmek uralják, sokkal inkább azt jelenti, hogy az empátiájuknak köszönhetően jól felméri a környezetüket és az embereket. Ez teszi lehetővé számukra, hogy a különböző élethelyzeteket sikeresen tudják kezelni. Az intelligencia elsősorban a tudatos gondolkodásban érhető tetten. Az érzelmi intelligencia tulajdonképpen azt a képességet jelenti, hogy az érzelmek erejét és ösztönösségét az emberi energia, az információk, az összetartozás és a befolyásolás forrásának érzi az ember, megérti és hatékonyan alkalmazza. A magas IQ mindössze húsz százalékban járul hozzá a sikerhez. A fennmaradó nyolcvan százalék az érzelmi intelligencia függvénye. Az érzelmileg intelligens cselekvés lényeges alkotóeleme a mások iránti érzékenység. Az érzelmileg intelligens viselkedéshez vezető úton az első lépése nem más, mint az emberek elfogadása. Az érzelmi intelligenciához öt lépcsőfokon keresztül lehet eljutni (Wurzer, 2017):

1. Saját érzéseink felismerése
2. Saját érzéseink kezelése
3. Saját érzéseink tettekre váltása
4. Kapcsolatépítés
5. Másokkal egyénre szabottan bánni

A fenntartható fejlődés fogalma:

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1987-es jelentése szerint olyan fejlődési folyamat, mely során a jelen szükségletei kielégülnek, a környezet,- a társadalmi egyenlőség- és a gazdasági fejlődés sérülése nélkül. A környezetvédelem, a gazdasági fejlődés és a társadalmi fejlődés egyensúlya (climenews.com)

Tanulmányunkban a vállalati fenntarthatóság tágas témakörét leszűkítjük a társadalmi fejlődésen belüli egyén, ill. a szervezeti fejlődésre. Egyetértünk abban, hogy a sikeres vállalat kulcsa az ember, az egyéni tehetség és individualizmus. Ha egy vállalat, ill. a vezető(k) képes(ek) a dolgozóból a maximumot kihozni, aki elégedetten és motiválva teszi a dolgát, akkor kiváló szervezeti kultúráról beszélünk, ami érzelmi intelligencia nélkül lehetetlen. Vállalati fenntarthatóságon tehát az érzelmi intelligenciával irányított vezetést értjük, mely a hosszútávú eredményeket és profitot hoz.

Cikkünk eredményei

Az érzelmi intelligencia hatalma a vezetésben- a biztos út a fenntartható vállalat felé

Ahhoz, hogy egy vezető sikeres legyen, szüksége van a munkatársaira a vezetés szám-talan területén, legyen az a vállalati célok végrehajtása, vagy egy új fejlesztési irány meghatározása, ill. ötletek meghallgatása. Megfelelő munkahelyi klíma esetén a vezetők bármit elérhetnek munkatársaiknál. A munkatársak véleményének kikérése, vagy szabad és aktív vélemény nyilvánítás lehető csupán apró elismerések feléjük, ám motiválja őket, pozitív vállalati hangulatot eredményez és növeli az elkötelezettséget a céget irányában. Ezért fontos, hogy pozícióba kerülve sikeres és tisztelt vezető válljon valakiből, és a tiszteletet példamutatással érje el, nem pedig félelemkeltéssel. A rossz hangulat csak magas fluktuációt eredményez, sikereket nem. Ez persze nagyban függ a vezetési stílustól is. Tehát milyen viselkedést alkalmaz a tervezésnél, a szervezésnél, az ellenőrzésnél és a motiválásnál? Hogyan figyel oda a beosztottakra, milyen célokat és követelményeket állít fel, hogyan irányít, dicsér, büntet, fejleszt, milyen személyes kapcsolatot alakít ki a beosztottakkal? (Goleman-Boyatzis-McKee, 2003)

A vezetési stílust sok minden befolyásolhatja, Ternovszky Ferenc (2003) szerint:

- A vezető személyisége
- A vezető céljai
- A szervezet céljai
- A csoporttagok személyisége
- A csoporttagok céljai
- A csoport értékrendje
- A szervezeti kultúra

Ezen tényezők különböző helyzetekben más-más súllyal jelennek meg, de ezek együttes hatásaként a dolgozókról attitűdök alakulnak ki és ezek hatással lehetnek a vezetői magatartásra.

A klasszikus vezetési stílusok:

1. Az autokrata vezetőről, aki minden döntést magánál tart, szigorú ellenőrzés alatt tartja a beosztottakat.
2. A demokratív megosztja a feladatokat, nem nem szívesen vállal felelőséget.
3. A „szabadjára engedő” : a vezető beolvad a csoportba, a vezetés és a végrehaj-tás munkatársaira hagyja, rájuk hárítva a felelőséget.

Egyes vezetési stílusok hatékonyak, mások kevésbé. Daniel Goleman (2008) meg-ítélése szerint az érzelmi-lelki tényezők játszák a legfontosabb szerepet egy sikeres vezetési stílus kifejlesztésében. Szerinte a vezető és a humán erőforrás közötti jó kap-

csolat kialakításának leghatékonyabb eszköze az érzelmileg intelligens vezetési stílus. A sikeres vezető érzelmi intelligenciája magas, tehát saját és az emberi kapcsolatainak fejlesztésére képes. A vezető ismerje önmagát, erősségeit, gyenge pontjait, reakciót, hogy bizonyos stresszhelyzetben tud-e magán uralkodni, milyen a kapcsolatteremtő képessége, milyen hatásokat, reakciókat képes a munkatársaiból kiváltani. Megfigyelései alapján a EQ fontosabbnak bizonyul a siker és az egyéni karrier útján, mint az IQ. Elismeri ugyan a vezetői tudás fontosságát, de ugyanakkor úgy véli, hogy minél magasabb beosztásról van szó, annál jelentősebb az érzelmi intelligencia szerepe. Szerinte az ilyen vezetéstől olyan hatalom sugárzik, amely ösztönzi az alkalmazottakat, nemcsak felkelti, hanem meg is tartja a motiváltságot és az elkötelezettség érzését. A hatékony vezetőt az különbözteti meg a többiektől, hogy tudják milyen fontos szerepet játszanak az érzelmek a munkahelyen, akár az üzleti sikerek terén, akár a magas erkölcsi nivó, a lojalitás és a motiváció terén. Érzelmileg támogatják kollegáit, akik szeretnek vele együtt dolgozni. Magukhoz vonzzák a tehetségeket, biztosítva így a folyamatos szellemi megújulást. A jó hangulat serkenti a szellemi teljesítményt is, ez pozitívan hat az ötletelésre, a döntéshozó képességre. A munkahelyi légkör tehát éppen olyan meghatározó, mint a munkakörülmények vagy a fizetés. Az, hogy a vezető milyen mértékben képes összefogni és irányítani a dolgozók érzelmeit a csapat érdekében, az a vezető érzelmi intelligenciáján múlik. Empátiájuk révén ráhangolódnak beosztottjaik hangulatára ez erősíti a csapat összetartását mert a dolgozók érzik a törődést, a megértést. Kölcsönös bizalom és megértés esetén megosztják egymással ötleteiket, javaslataikat, közösen döntenek, összetartanak. A pozitív munkaklíma már önmagában is biztosítja a nyílt és őszinte kommunikációt, az ötletelés, a fejlődés lehetőségét. Ezek pedig mind hozzájárulnak a hosszútávon sikeresen fenntartható vállalati működéshez.

A sikeres vezetői tevékenység eszköztára, azaz a vállalati fenntarthatóságot elősegítő eszközök (Goleman 2008):

Ahhoz, hogy szeretett vezető legyen valaki, értéket kell képviselnie, illetve három érzelmi alapigényre kell figyelnie: az elfogadottság, az értékesség és az alkalmasság érzésére.

Az elfogadottság alatt a közösséghez való tartozást jelenti, a közösség aktív részévé kell, hogy váljon.

Az *elfogadottságot* segítő egyszerű vezetői eszközök:

- A vezető mindig elérhető kollegái számára. (Ez biztosítja a gördülékeny munkafolyamatot, kommunikációt.)

- Hallgassa meg kollégáit, ne mindig csak ő beszéljen. Lényeges, hogy ismerje őket, kövesse a szakmai előremenetelét, megdicsérje őket.
- A dícséret fontos, ám nem fordulhat át azonban bizalmaskodásba.
- A esetleges személyes vitákat el kell simítania.

Az értékesség érzése:

- Az elismerés, a dícséret, a személyes törődés növeli a dolgozók biztonságérzését és az értékesség érzését. A főnöknek dícsérnie kell: négy szemközt, nyilvánosan és írásban. Ez sokszor még a pénzbeli juttatásnál is lényegesebb.
- Tilos mások előtt megszégyeníteni a beosztottat, vagy az ő rovásukra tréfálkozni.
- Lényeges, hogy a vezető ismerje, tehát figyelemmel kíséresse a dolgozók munkáját, elolvassa és értékelje azt.
- Új, reális, elérhető célokat tűzzenek ki a dolgozóknak.
- A vezetői visszajelzés, a teljesítményértékelés rendkívül fontos, hiszen ebből tanul a dolgozó, (pl. mit várnak el tőle, mik a célok és ehhez képest ő hogy teljesít, ill. mik a vállalat jövőbeli tervei, céljai. Ilyenkor lehet formálni a dolgozó nézetét és különböző eszközökkel motiválni).

Az alkalmasság érzésének erősítése:

- A feladatok, újabb és nagyobb kihívásokat kapnak, melyeket képesek helyesen teljesíteni. A vezető pedig megteremti a feladatok ellátásához szükséges feltételeket: eszközöket, információkat, a tanulás lehetőségét.
- A vállalati sikereket meg kell osztani a dolgozókkal, kiemelve, hogy ez nélkülük nem valósult volna meg. A vezetőnek szabályozni kell a munkafolyamatokat és a hatásköröket. Zavaros szervezetben mindenki alkalmatlannak tartja magát, azt sem tudják mit várnak el tőlük.
- Bizonyos fokú önállóságot kell biztosítani a vezetőnek munkatársainak. A túlzott szabályozás megöli a kreativitást, a kezdeményezőképeséget és az esetleges hibákból tanulnak a munkatársak.
- A jövedelem emelés lényeges motivációs faktor lehet, azonban hosszú munkaviszony esetén nagyobb elismerés jelenthet az erkölcsi elismerés, a munkakör gazdagítás, nagyobb felelősséggel biztosítása, vagy a döntési szabadság lehetősége.

Míndez hozzájárul a dolgozói elkötelezettség és lojalitás megszilárdításához. (Goleman, 2008, Balassa, 2014)

Az érzelmi intelligencia hátrányai a munkavállaló szemszögéből

Véleményünk szerint a magas érzelmi intelligencia hátrányai, hogy az illető mindent sokkal intenzívebben érez, él át, folyamatosan elemzi a környezetét, a napi terheket esetleg haza viszi és elindul a kiegészítés felé. Nem szabad elfeledkezni arról, hogy mind a dolgozók, de különösen a vezetők sokszor szervezetten belüli magánnyal is küzdenek. Másik probléma, hogy habár rendkívül értékesek emberekről beszélünk, ám gyakran nincsenek megbecsülve. Például amíg nekik természetes, hogy sajátjukként kezelik mások problémáit, és önzetlenül segítenek, addig nem biztos, hogy ezért kapnak bármely köszönetet.

Az érzelmi intelligencia vizsgálata - mint az alkalmazottak felvételi eljárásának része- ma még újszerűnek hat, de számos szakember egyetért abban, hogy a fenntartható gazdálkodás egyik fontos kulcstényezője a stresszhelyzetben is megfelelően gondolkodó és viselkedő alkalmazott.

Alapvető azonban a vállalatok számára, hogy észleljék, kiemeljék, dícsérjék ezen kollegákat, mert ők elengedhetetlenek a vállalati cél elérésénél.

A generációs változások hatása, veszélyei (Scholz 2014)

Kiemelnénk a generációs változások hatásait a vállalatra és a vállalati fenntarthatóságra nézve. A munkaerő piacon megjelenő Y és Z generáció új kihívásokat hoz magával, a munkaerő megváltozott a munkaidő, a stressz és a lojalitás szempontjából. Az új korosztály kiegyensúlyozott munka – és szabadidő beosztásra törekszik. Nem akar csak dolgozni és napi 24 órán át elérhető lenni. Mindezt a kutatók a technikai fejlődésre, a globalizációra és természetesen a kényelmes, modern életre vezetik vissza. Ők már jólétben születtek, továbbá az Y generáció saját bőrén érezte, hogy szülei sokat dolgoztak és a lojalitásuk nem mindig térült meg. Viszont gyerekként szenvedtek attól, hogy keveset vannak velük.

Egy másik fontos eredmény, hogy az idősebbek átveszik a fiatalok nézeteit és munkamorálját. Ezért is létfontosságú a vezetők azonnali reagálása a kialakult helyzetre, mert ezen változások veszélyeztetik mind a sikert, mind pedig a fenntarthatóságot. Mindez az érzelmi intelligencia nélkül lehetetlen.

Az Y generáció életét jelentősen befolyásolja a digitális média, a gazdasági válság, vagy a terrorizmus (Khera - Malik, 2014). Az ő munkahelyi értékeik: jártasak és érdekeltek a technológiában, toleránsak, magas versenyszellem jellemzi őket, törekvőek, asszertivitás, magabiztosság és diverzitás jellemzi őket.

A Z generációnak a 2000 után születetteket nevezik (Scholz, 2017). Teljesen új kihívást jelentenek a kutatóknak, hiszen ők még inkább eltérnek az előzőektől. Bele-

születtek a digitális világba, mely jelentősen befolyásolja őket és az emberi kapcsolataikat is. Máshogy tanulnak, máshogy gondolkoznak, hozzászoktak a gyors információ áramláshoz, képesek egyszerre több dologgal foglalkozni. Emiatt máshogy dolgozzák fel a kapott információkat és másképp gondolkoznak, mint az előző korosztályok. Egyre kevesebbet olvasnak, inkább a számítógép és a telefon használata jellemzi őket. Az első igazi digitális nemzedék nemcsak a társadalmat, a családokat, az emberi kapcsolatokat, hanem a munkahelyeket és az ottani elvárásokat is befolyásolja.

A baby boomer generáció 10 éven belül azonban javarészt nyugdíjban lesz. 2020-ra a munkaerő 50%-át, 2025-re 75%-át teszi ki az Y generáció. Ezért a probléma rendkívül aktuális é komolyan kell venni. (Woodward et.al., 2015; Fogg, 2009; Glass, 2007). Az egyik legfontosabb különbség, hogy sem az Y, sem a Z generáció nem lojális a vállalathoz. Ez a generáció nem kedveli a stresszt, ám szeretne jól keresni, a materialista értékek fontosabbak számukra, mint az előző generációknál. A szervezeteknek oda kell figyelnie a dolgozói elkötelezettség kialakítására, a munkaerő megtartására, míg mások perspektívaváltásban gondolkoznak. A jövőben mindez nagy kihívást jelent majd a szervezeteknek. Az érzelmi intelligencia még hangsúlyosabb lesz, egyrészt a konfliktusok megoldása miatt, másrészt szervezeti értékek megőrzése miatt.

A fiatalabb generáció munka-magánélet egyensúlyi igényére sokan az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazását látják megoldásként. Ez a változási folyamat természetesen nem érintheti negatívan a vállalatok profit maximalizálási elvárását (Arnett et.al., Scholz 2014).

Következtetés

Az érzelmi intelligencia a vállalat vezetésben, ill. a vállalati fenntarthatóságban nélkülözhetetlen. Az új, globális világ flexibilitást kíván, ez csak harmónikus szervezetben lehetséges. A jó hír, hogy az érzelmi intelligencia bármely korosztálynál fejleszthető, ám mind a dolgozóknál, mind a vezetőknél folyamatos tréningek szükségesek. Az IQ-tól eltérően az érzelmi intelligencia fejlődése a tapasztalataink alapján egy életen át tartó folyamat. Viszont a vállalatoknak meg kell újulniuk, fel kell készülniük a megváltozott helyzetre, ami komoly kihívást és természetesen költségeket jelent. A régi, bevált módszerek az új generációknál azonban nem működnek már.

Az érzelmi intelligencia önmagában nem biztosítja a vállalati sikert és a fenntarthatóságot, ám nélküle a szervezetben komoly problémák merülhetnek fel idővel, mely ellehetetleníti a működést és a profitszerzést. Az érzelmi intelligencia megléte a szervezetben nagyban hozzájárul a fenntarthatósághoz. Ez biztosítja a kiegyensúlyozott szervezetet, az elégedett munkatársat, mely természetesen biztosítja a vállalati

fenntarthatóságot. Természetesen a munkavállalói elégedettség összetett, függ pl. a közvetlen vezetővel való elégedettségtől, a munkában elért siker érzettől, ill. attól, hogy olyan munkát végez-e, ami illeszkedik a képességeihez. A dolgozói igények felismerése – különös tekintettel az Y és a Z generációk új igényeire - megint a vezetői érzelmi intelligenciával függ össze (pl. képes-e felismerni a képességeit és a megfelelő munkát rábízni, vagy kellően motiválni stb).

Ezen tanulmány egy általános képet ad a témáról. Bemutattuk és rendszereztük az érzelmi intelligencia és a fenntarthatóság fogalmát, ill. a köztük rejlő összefüggéseket. Szeretnénk rámutatni ezek nélkülözhetetlen szerepére egy vállalat életében és sikerében.

Irodalom

- [1.] Dara P. (2008): Hogyan lehet megtalálni a legjobb munkahelyet? Budapest. AIFSZ Kollégium Egyesület, pp.141-151.
- [2.] Goleman D. (2008): Érzelmi intelligencia. Háttér Kiadó KFT., Budapest, 454 p.
- [3.] Goleman- Boyatzis- Mckee (2003) A természetes vezető - Az érzelmi intelligencia hatalma, Budapest, Vince Kiadó, pp.326
- [4.] Münsterberg H. (1912): Psychologie und das Wirtschaftsleben. Ein Beitrag zur angewandten Experimental-Psychologie. Leipzig, Barth, 192.p.
- [5.] Scholz C. (2014), Generation Z: Wie sie tickt, was sie verändert und warum sie uns alle ansteckt, Weinheim, Wiley-VCH, S.220,
- [6.] Scholz C.(2017), Generation Z als Herausforderung für die Berufsschule, Bozen, Retina Verlag, S.244.,
- [7.] Taylor F.W. (1911): A tudományos irányítás alapelvei, The principles of scientific management., London, Harper & Brothers C., pp. 77
- [8.] Ternovszky F. (2003), Nemzetközi menedzsment európai szemmel, Budapest, Szókratész Kiadó, pp.312
- [9.] Thorndike E.L. The Psychology of Wants, Interests, and Attitudes (1935), (Az akarat, az érdeklődés és a hozzáállás pszichológiája, Oxford, D.Appleton-Century Company, 193.pp,
- [10.] Woodward, I. C. – Vongswadi, P. –More, E. A. (2015): Generational diversity at work: a systematic review of the research. Working Paper Series. INSEAD Business School
- [11.] Wurzer J. (2017): Érzelmi intelligencia, , Budapest, Kossuth Kiadó, pp. 94.

Könyvrészlet:

- [12.] Fogg, P. (2009): When generations collide. Pennsylvania, Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review, p.25-30.
- [13.] Glass, A. (2007): Understanding generational differences for competitive success. Industrial and Commercial Training, Vol.39 Issue:2, Pennsylvania, Emerald Group Publishing Limited, p. 98-103
- [14.] Middleton J. (2015): Fejleszd elméd!, Budapest, Scolar Kiadó, pp. 119-123.
- [15.] Salovey P.- Mayer J.D. (1990): Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9, S185-211

Kiadványok:

- [16.] Balassa É. (2014): A sikeres vezetői tevékenység eszköztára, a vezető személyiségjegyeinek szerepe. In: Makrogazdasági döntések – hálózati szinergiák Konferencia Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem (NYME), Sopron, pp. 160-173.
- [17.] Mirnics ZS. Munkapszichológiai vizsgálatok. (2011) Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar (KRE BTK), „Információ – Tudás – Érvényesülés”, TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0091 projekt keretében,

Internetes forrás:

- [18.] Juhász M. (2006) Személyzeti munka a gyakorlatban., megjelenés: 2006. febr., Letöltés dátuma: 2018.03.31. <https://ar.scribd.com/doc/162283379/Juhasz-Marta-A-kivalasztas-es-a-munkakori-alkalmassag-pszichologiaja>,
- [19.] M.Vas.I. (2010), A munkaező tudományos alapú kiválasztásának fejlődése a 19. századtól napjainkig, PERIODICA OECONOMICA, Megjelenés: III. ÉVF., 2010. NOVEMBER (103-109. o.) letöltés dátuma: 2018.05.04., forrás: gti.ektf.hu/anyagok/po/2010/2/PO20102szam_MVasI.pdf
- [20.] A „Johannesburgi Nyilatkozat a fenntartható fejlődésről”, (1987), megjelenés: 2013.aug.26. , letöltés dátuma: 2018.04.28., forrás: <http://climenews.com/tag/ensz-kozos-jovonk-jelentes-1987>,

Szerzők:**Dr. Pétervári Zsófia**

Egyetemi adjunktus
ELTE, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Sporttudományi Intézet
petervari.zsofia@ppk.elte.hu

Balassa Éva

PhD hallgató,
Soproni Egyetem,
Széchenyi István Gazdálkodás-és Szervezéstudományi Doktori Iskola
Kirchenwirt Panzió
evibalassa@gmail.com

Nagy Tamás

PhD jelölt
Soproni Egyetem,
Széchenyi István Gazdálkodás-és Szervezéstudományi Doktori Iskola,
nagy.tamas801@t-online.hu

ÚTON A ZÖLDGAZDASÁG FELÉ

Szira Zoltán – Varga Erika

Összefoglalás

Földünk egy véges világ és így a folyamatos növekedés fenntarthatatlan, viszont mára már átléptük a Föld biológiai eltartó-képességének korlátait. Megoldhatatlan gondokat okoz a népességnövekedés, az erőforrások kimerülése, a biodiverzitást érintő változások, valamint a fenntarthatóság biztosítása.

Az ENSZ Környezetvédelmi és Fejlődési Világbizottsága a fenntarthatóság elméletét propagálta és terjesztette. A bizottság Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnöknő vezetésével a fenntartható fejlődést lehetővé tevő tervet dolgozott ki. A Zárójelentést „Közös jövőnk” (Our common future) címmel hozták nyilvánosságra (BRUNDTLAND, 1987).

Az 1980-as években leírták a fenntartható társadalmat jellemző elveket, melyek szorosan összhangot kell biztosítani a népesség növekedése, a társadalom anyagi igényei, a természeti erőforrások hasznosítása és a környezetszennyezés minimalizálása között.

Amennyiben a fenntarthatóság elveit nem tudjuk betartani, a légszennyezés következtében fellépő klímaváltozás komoly veszélyt jelenthet. A fenntarthatóság szempontjainak betartása elmozdulást jelent a zöldgazdaság felé. A zöldgazdaság elképzeléseinek érvényesítése a világ, Európa és Magyarország érdeke is, megvalósításuk csak világszinten érvényesülhet.

Kulcsszavak: zöld gazdaság, környezet, fenntarthatóság, indikátor, szennyezés

JEL: Q20, Q57

On the way to Green Economy

Abstract

Our planet is not without boundaries so continuous development cannot be sustained. Currently, we have exceeded the limits of the biological sustainability of the Earth. Challenges are posed by population growth, depletion of resources, biodiversity changes and ensuring sustainability.

The Environmental and Development World Committee of UN spread the principle of sustainability. Headed by Gro Harlem Brundtland the prime minister of Norway a plan on sustainability was devised and published under the title of Our common future (BRUNDTLAND, 1987).

In the 1980's the principles of sustainable society were laid down according to which population growth, the material requirements of society, the utilisation of natural resources and minimising environmental damage must be aligned.

If the principles of sustainability cannot be observed the climate change resulting from air pollution can cause a serious problem. On the contrary, adherence to sustainable policies marks a shift to green economy. The prevalence of the ideas of green economy serves the interests of the world, Europe and Hungary alike and they can only be implemented on a global level.

Keywords: *green economy, environment, sustainability, indicator, pollution*

JEL-CODE: Q20, Q57

Bevezetés

Mi is valójában a fenntarthatóság?

Napjaink egyik gyakran vitatott kérdése a természeti erőforrások hasznosítása, megfelelő kihasználása és mindemellett a fenntarthatóság biztosítása. (Magda, 2008)

A Brundtland- jelentés (1987) értelmezésében „olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen igényeit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek lehetőségét arra, hogy ők is kielégíthessék az igényeiket.”

A gyenge fenntarthatóság elképzelései szerint (Pearce, 1993) a természeti tőke, az emberi tőke és az ember által előállított javak, mint tőke összegére kell kimondani, hogy időben nem csökkenhet.

Az erős fenntarthatóság kritériuma alapján (Daly, 1991) „a külső környezeti korlátokat önmagukban be kell tartani, azaz a kibocsátások nem haladhatják meg a környezet felvevőképességét, a megújuló erőforrások használata pedig nem haladhatja meg a keletkezésük mértékét.”

Costanza (1989) ökológiai szemléletű definíciót fogalmazott meg. Szerinte: „fenntartható az az állapot, ami biztosítja az ökoszisztémák számára a minimum körülményeket ahhoz, hogy azok stabilak és rugalmasak legyenek. A fenntarthatóság egy reláció a humán gazdasági rendszerek és egy dinamikusabb, de általában lassabban változó ökológiai rendszer között, amelyben:

1. az emberi élet fennmaradása hosszú távon biztosított,
2. az egyénnek lehetősége van saját és családja jólétének biztosítására,
3. az emberi társadalmak, kultúrák fejlődni képesek, de amelyben az emberi aktivitás hatásai korlátok között vannak azért, hogy ne rombolja le a diverzitást, a komplexitást, és az ökológiai életfenntartó funkciókat.”

Sokan kételkednek az új energiaforrások gyors terjedésében. Kempf (2013) utal az amerikai National Intelligence Council 2008-as jelentésére, mely szerint: „minden ma létező alternatív technológia alkalmatlan a mai energetikai struktúra helyettesítésére, így az új energiaforrások 2025-ös távlatban nagy valószínűséggel nem terjednek el a szükséges nagyságrendben.” Ez a helyzet a stratégia átgondolását és új döntéseket tesz szükségessé.

Magda (2011, c) szerint a jelen kor nagy kihívásai közé tartozik a világ minden országa – így Magyarország – számára is, hogy miként tudja kiváltani a fosszilis tüzelőanyagokat, úgy, hogy a környezet minél kisebb mértékben sérüljön és ez által a fenntarthatóság is biztosított legyen.

Anyag és módszer

Tanulmányunkban a zöldgazdaság lehetőségeit mutatjuk be és szemléletes ábrákon ismertetjük a tendenciákat. Az összegyűjtött adatokat összefoglaló táblázatokban adjuk közre és szövegesen is értékeljük. Az ÜHG kibocsátás 10 éves adatsorára trendszámítást végzünk. Az értékeléshez KSH adatokat, a zöldgazdaság elemzésénél pedig, széleskörű elemzést lehetővé tevő adatbázisokat használtunk. A tények és elemzések alapján vonjuk le azokat a következtetéseket, melyek segíthetik a zöldgazdaság szükségességének megértését és a zöldgazdaság fejlődését.

Eredmények

Zöldgazdaság és zöld növekedés

A jelenlegi növekedési paradigmák fenntarthatatlanok. Ez azt jelenti, hogy a világnak és Magyarországnak is – a fenntarthatóság érdekében – egy zöld növekedési elképzelést kell megvalósítani. Az ENSZ, az EU és az OECD is a „zöld növekedés” módszertanában úttörő szerepet tölt be. Célunk az, hogy kevesebb energia felhasználásával érjük el a gazdasági növekedés és a környezetvédelem szinergikus viszonyának megteremtését (Pomázi – Szabó, 2013).

A zöld növekedés bekerült az OECD átfogó környezetpolitikai elemzései közé. Ez az elképzelés környezeti innovációkat is igényel. Sokan gondolják viszont, hogy egy véges világban a növekedés nem megvalósítható (Jackson, 2012). A nem-növekedésnek mára már külön közgazdasági iskolája van (Mészáros, 2011).

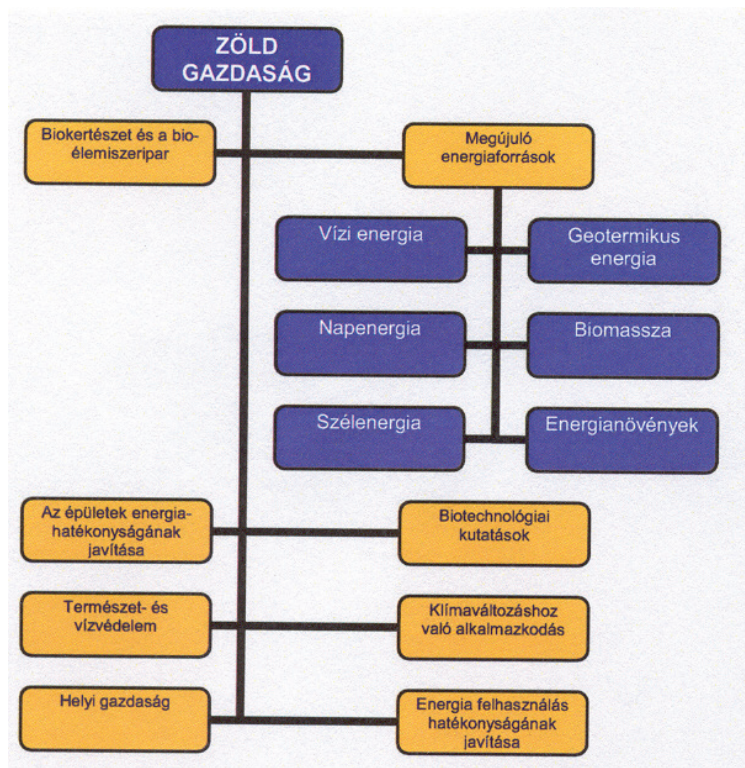
Az ENSZ Környezetvédelmi Programja meghatározza a zöldgazdaság célját. Ez az elképzelés az emberi jólét növelésére irányul a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése és a környezetet érintő terhelések nagyarányú csökkentése mellett (Pomázi, 2013a.) A zöld növekedési modell országonként változó lehet.

Az OECD Környezeti jövőkép (OECD 2012) szerint a legnagyobb kihívásokat mind az OECD, mind a nem-OECD országok számára az éghajlatváltozás, a biológiai sokféleség csökkenése, a vízkészletekkel való nem-fenntartható gazdálkodás, valamint a szennyezés és veszélyes vegyi anyagok egészségügyi hatásai jelentik. Más tudományos kutatások kilenc potenciális határt azonosítottak a földi ökoszisztémákra, s ezek közül három esetében – éghajlatváltozás, globális nitrogénciklus és biológiai sokféleség csökkenése – ezt a határt már túllépte az emberiség (OECD, 2012; Rockström et al., 2009).

Az energiatülség csökkentése érdekében nagyon fontos a rendelkezésre álló energiaforrások gazdaságos és hatékony felhasználása. (Magda S. – Magda R. – Mar-selek, 2009)

A 2011 januárjában közzétett Új Széchenyi Terv kiemelten foglalkozik a zöldgazdaság fejlesztéssel, és egyértelmű kapcsolatot deklarál a környezetipar (zöldgazdaság fejlesztés), a foglalkoztatás, valamint a kis- és középvállalkozások fejlődése között.

A zöldgazdaság összetevőit az 1. ábra ismerteti.

1. ábra. Zöld gazdaság összetevői

Forrás: Új Széchenyi Terv, 2011.

A fenntarthatóságot a helyi erőforrások előnyben részesítése teszi lehetővé. A környezeti rendszereket csak teherbírásuknak megfelelően lehet hasznosítani. Törekedni kell a környezet ökológiai jellemzőinek változatlanúságára. Az energetikai hasznosítás összhangban kell, hogy maradjon a fenntarthatóság elvével (Schmuck, 2010; Bujdosó et al, 2013; Ladanai – Vinterbäck, 2009).

Földünk ökológiai egészségének helyreállítása a jövő érdekében elengedhetetlen. A beavatkozást a helyi szinteken célszerű elkezdeni. Itt lehetséges az emberek mozgósítása, meggyőzése és oktatása. A fenntartható fejlődés globális és hosszú távú elve ugyanis gyakran a regionális és helyi programokban bontakozik ki az adott szint

hatóságainak szervezése, szabályozása és irányítása mellett (ABAYNÉ HAMAR – MARSELEK, 2015).

Energiaigény és megújuló energiák

A népesség növekedése az energiaigény növekedését is jelenti. Az energiatermelés visszafogása mellett is, a növekedés elkerülhetetlen. A növekedés nem az OECD országokban lesz, hanem a fejlődő országokban.

Az IEA – WEO 2012-es adatai a széntermelés növekedési ütemének szerény lassulását, és a földgáz felhasználás növekedését mutatják (1. táblázat).

	1990	2010	2015	2020	2030	2035	Az átlagos növekedési ütem a teljes 2010-2035 időszakra
Szén	2 231	3 474	3 945	4 082	4 180	4 218	0,8%
Kőolaj	3 230	4 113	4 352	4 457	4 578	4 656	0,5%
Földgáz	1 668	2 740	2 993	3 266	3 820	4 106	1,6%
Nukleáris	526	719	751	898	1 073	1 138	1,9%
Víz	184	295	340	388	458	488	2,0%
Biomassza és hulladék	903	1 277	1 408	1 532	1 755	1 881	1,6%
Más megújuló	36	112	200	299	554	710	7,7%
Összesen	8 779	12 730	13 989	14 922	16 417	17 917	1,2%

1. táblázat: A világ energiaigényének növekedése Mt olaj-ekvivalens egységben

Forrás: IEA – WEO, 2012.

Az ipari forradalom óta folyamatos a légszennyezés. A megújuló energiaforrások potenciálisan felhasználható mennyisége viszont az emberiség teljes energiaigényének hússzorosát is fedezné.

Az üvegházhatású gázok hatásai

A klímaváltozás lehetősége már az 1980-as években felvetődött. A tudósok felhívták a figyelmet, hogy az üvegházhatású gázok légköri koncentrációjának növekedése miatt, a Föld éghajlata melegszik, gyakoribbá válnak az aszályok és árvizek.

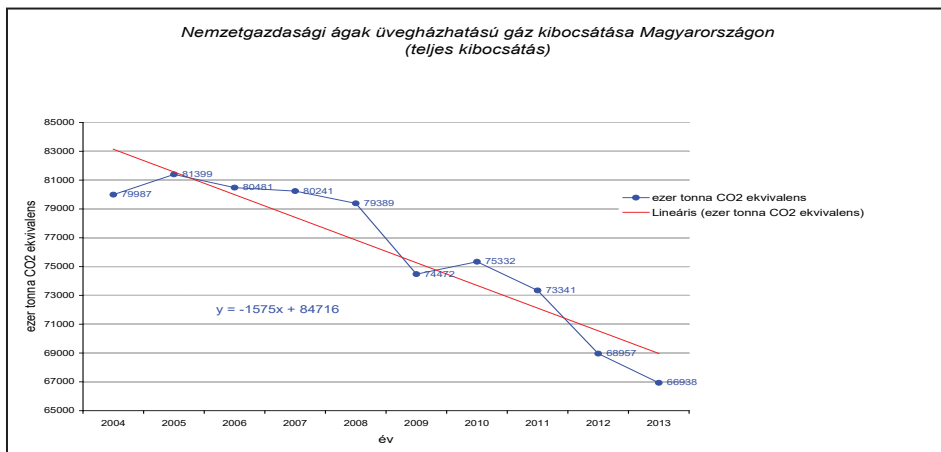
A nemzetgazdasági ágak üvegházhatású gáz kibocsátása a hat üvegházhatású gáz (CO₂ – széndioxid, CH₄ – metán, N₂O – dinitrogén-oxid, HFC – fluorozott szénhidrogén, PFC – perfluor-karbon, SF₆ – kén-hexafluorid) kibocsátását mutatja, CO₂-egyenértékre átszámolva. Ezek a gázok eltérő mértékben járulnak hozzá a globális felmelegedéshez, függően a sugárzási tulajdonságától, molekuláris tömegétől és légköri tartózkodási idejétől (2. táblázat).

Üvegházhatású gáz	Tartózkodási idő (év)	GWP különböző időskálán		
		20 éves	100 éves	500 éves
CO ₂	változó	1	1	1
CH ₄	10,8	67	23	6,9
N ₂ O	114	291	298	153
HFC – 134a	14	3 830	1 430	435
PFC – 23	270	12 000	14 800	12 200
SF ₆	3 200	16 300	22 800	32 600

2. táblázat: Az üvegházhatású gázok légkörben való tartózkodási ideje és globális felmelegítő képessége (GWP)

Forrás: IPCC, 2011.

Jelentős szennyező a Föld rendszereire a közlekedés. Az elektromos autók terjedése javíthat a helyzeten. A változás trendjét a 2. ábra mutatja.

2. ábra. Nemzetgazdasági ágak üvegházhatású gáz kibocsátása Magyarországon (teljes kibocsátás)

Forrás: KSH (A Fenntartható Fejlődés Indikátorai), 2015.

A zöld célok megvalósítási lehetősége

Az OECD jelentős szerepet játszik a zöld stratégiában. Ennek érdekében 2011-ben publikálta a Zöld Növekedés Felé című kiadványát. Az ebben leírtak a fejlődő országok kormányainak szólnak, mely szerint a gazdaságra és környezetre való együttes odafigyeléssel új lehetőségek nyílnak a fenntartható jövő felé (OECD honlap, 2011).

A két fő terület az energia és a víz. A stratégia a zöldgazdaság megvalósításához összetett, de kiemelt szerepet és odafigyelést kapnak a környezetvédelmi intézkedések, a pénzügyi befektetések és ráfordítások, a zöld adók bevezetése, a munkahelyek megteremtésének szerepe, az oktatás fontossága, valamint az innováció és a kutatás-fejlesztés.

A változások csak egy fenntartható gazdaság esetén lehetnek tartósak. A fenntartható gazdaság képes új erőforrásokat mozgósítani a cél érdekében. Az állam a társadalom tényleges szükségleteinek kielégítését kell, hogy biztosítsa (FÁBIÁN et al., 2006).

A zöldgazdaság foglalkoztatási szerepe

A növekvő energiaellátás igény mellett párhuzamosan jelen van a foglalkoztatás, mint megoldásra váró feladat mely a világ több országában is markáns problémaként van jelen. (Magda, 2011, b)

Az ENSZ Környezetvédelmi Programja a zöldgazdaság fejlesztését támogatja (Pomázi, 2013a). A Világbank jelentése a növekedés szükséges zöldítéséről ír. Az eddig alkalmazott növekedési paradigmák fenntarthatatlanok. Arra kell törekednünk, hogy kevesebb energia felhasználásával érjük el a gazdasági növekedés és a környezetvédelem szinergikus viszonyának megteremtését (Pomázi – Szabó, 2013). Az Új Széchenyi Terv (2011) egyértelmű kapcsolatot ír le a környezetipar (zöldgazdaság fejlesztés), a foglalkoztatás, valamint a KKV-k fejlődése között.

Baranyi (2018) ismerteti, hogy az EU foglalkoztatási átlagára jellemző 4,2 fővel szemben a magyarországi KKV-k átlagosan 3,1 főt foglalkoztatnak. A zöld gazdaság a KKV-k terén jelentős foglalkoztatási tartalékokkal rendelkezik, részben a hulladék-gazdálkodás terén.

Pomázi (2013b) a zöldgazdaság foglalkoztatási szerepét hangsúlyozza. A hatékonyabb hulladék-gazdálkodás 2020-ra több mint 400 ezer embernek adhat munkát (EC, 2012).

A jövő nagy lehetősége a környezetipar és a hulladékhasznosítás. Ezek a lehetőségek ma még egyáltalán nincsenek kihasználva (Szabóné Pap et al., 2012).

A jövőben – amennyire lehetséges – a kevésbé képzett vagy képzetlen munkaerő foglalkoztatásában is eredményeket kell elérnünk. A környezetipar és a hulladékhasznosítás erre alkalmas (Magda R., 2011, a).

A zöldipar a hazai foglalkoztatást is javíthatja.

Gergely – Némethy (2012) szerint a vidéki foglalkoztatás nagy lehetősége a megújuló energia. Az ilyen jellegű foglalkoztatásra hosszú távon számítani lehet. A legnagyobb foglalkoztatási lehetőséget a melléktermék és a szerves hulladék energetikai hasznosítása jelenti, több mint 23 000 fővel. Ezt követi a bioalkohol és az égetéses hasznosítású fa 18 750 fővel, majd a geotermális energia következik, több mint 18 000 fővel.

A „zöld munkahelyek” javíthatnak a vidéki foglalkoztatás helyzetén. Zöld munkahelynek nevezzük: az ENSZ Környezetvédelmi Programja szerint az olyan számos gazdasági ágazatban (nevesítve az energiaellátásban, az újrahasznosításban, a mezőgazdaságban, az építési ágazatban, valamint a szállításban) jelenlévő munkahelyeket, amelyek segítik az energia, a nyersanyagok és vizek felhasználását, az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentését, a hulladék és a szennyezés okozta károk megelőzését, védik és helyreállítják az ökoszisztémákat és a biológiai sokféleséget (SZŰCS et al, 2016).

Következtetések és javaslatok

A jövő nagy kihívása a fenntarthatóság megteremtése. Ezzel el tudjuk kerülni a klímaváltozás pusztító hatásait. Az így kialakítandó modellben az energiatakarékosság, az energiahatékonyság és a fenntarthatóság egyensúlyát kell megtalálni. A világ energiaigénye növekszik, ezért elkerülhetetlen a megújuló energiaforrások szerepének növelése.

Ez a program a zöldgazdaság megvalósításával érheti el célját, tehát új zöld iparágak fejlesztése, valamint a foglalkoztatás és a versenyképesség céljai megvalósítandók.

A fenntarthatóság stratégiájának megvalósítása igényli a változások mérését, melyhez indikátorokat használunk. Az indikátorokat az EUROSTAT folyamatosan fejleszti és finomítja.

Korsós-Schlessler – Marselek (2016) részletesen elemzi a fontosabb fenntarthatósági indikátorok változásait a korábbi évekhez képest. Hazánkban a változások komoly javulást igazolnak a problémák viszont világszinten inkább súlyosbodtak.

A zöldgazdasághoz szükségesek a megújuló energiák. Ezen a téren a biomassza felhasználás vezet, de növekszik a nap- és szélenergia szerepe is. A biogáz termelés a

környezetkímélő energiatermelés lehetősége. A hulladékfeldolgozás során is lehetséges energiatermelés, amit nem használunk ki.

2020-ra a bioüzemanyag felhasználást 10%-ra kell növelni. Magyarország ezt hazai gyártásból meg tudja oldani.

A bioüzemanyag előállítás – a három éve hatályos direktíva szerint – legalább 35%-kal kisebb környezetterhelést kell, elérjen, mint a hagyományos üzemanyag. Ezt az arányt 2017-től 50%-ra növelték, melynek megvalósítása nehézségekbe ütközött.

A zöldgazdaság számos munkahelyet teremthet.

A zöldgazdaság fejlődése és a fenntarthatóság érdekében a következő feladatok elvégzése fontos:

- a lokális energiatermelés növelése,
- alkatrészgyártás a megújuló rendszerekhez,
- a közlekedés szennyező szerepének csökkentése, vasút preferálása,
- a természeti értékek megőrzése, biodiverzitás megtartása,
- termőföld és vízbázisok védelme,
- a „szennyező fizet” elv fokozott érvényesítése.

Ez alapján fejlődhet a zöldgazdaság és kialakulhat egy élhetőbb világ.

Magyarország egyik legfőbb célkitűzése a foglalkoztatás növelése. A zöldgazdaság számos területen növelheti a foglalkoztatást. A megújuló energiatermeléshez szükséges berendezések, alkatrészek gyártása is komoly foglalkoztatási lehetőség.

A gazdaság „zöldítését” elősegítheti az adórendszer. A zöld adók kivetésekor az adóteher a társadalmi-gazdasági jókról (pl. foglalkoztatás) a negatív hatást kiváltókra (pl. környezetszennyezés) tevődik át, s így sokan a CO₂ adó bevezetését tartják a legjobb stratégiának a klímaváltozás ellen.

Hivatkozott források

- [1.] Abayné Hamar E. – Marserek S. (2015): A fenntartható fejlődés lehetőségei. Erdei Ferenc III. Tudományos Konferencia, Kecskemét. 378-383. p.
- [2.] Baranyi A. (2018): A hazai KKV szektor finanszírozási kérdései és lehetőségei. XVI. Nemzetközi Tudományos Napok, Eszterházy Károly Egyetem Károly Róbert Campus Gyöngyös 1-10 pp.
- [3.] Bujdosó Z., Patkós Cs., Radics Zs., Baros Z., Dávid L., Kovács T. (2013): The Importance and Public Acceptance of Biomass and “Green Energy” – the Example of an Underdeveloped Hungarian Region *Journal Of Central European Green Innovation* 1:(2) pp. 13-25.
- [4.] Brundtland, G.H. et al. (1987): *Közös jövőnk. Mezőgazdasági Kiadó, szerk.: Persányi Miklós, 1988.*
- [5.] Costanza, R. (1989): What is Ecological Economics? *Ecological Economics*, 1 (1) 1-7. pp.
- [6.] Daly, H. (1991): *Steady-state Economics*. Island Press, Washington D.C.
- [7.] Fábrián Gy. – Marserek S. – Habayné Hamar E. (2006): The Interactions of the Natural Environment and Sustainable Agricultural Production. *Gazdálkodás angol nyelvű különszám. 50. évf. No17 26-35. pp.*
- [8.] Gergely S. – Némethy S. (2012): Az energetikai biomassza lehetőségei és korlátai a Magyarország megújuló energiahasznosítási tervével összefüggésben. XIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Károly Róbert Főiskola Gyöngyös, 1396-1403. pp.
- [9.] IEA-WEO (2012): *World Energy Outlook 2012. Renewable Energy Outlook*, International Energy Agency, 32. p.
- [10.] IPCC (2011): *Summary for Policymakers*. In *IPCC Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation*. Eds: Edenhofer, O. – Pisch-madruga, R. – Sokona, Y. – Seyboth, K. – Matschoss, P. – Kadner, S. – Zwickel, T. Eickerneier, P. – Hansen, G. – Schlomer, S. – von Stechow, C.J. Cambridge University Press Cambridge, United Kingdom and New York, Ny, USA, 24. p.
- [11.] Jackson, T. (2012): *Prosperity without Growth*. In: *Hinterberger, F. – Pirgmaier, E. – Freytag, E. – Schuster M. (eds.): Growth in Transition*. Eartscan. Abingdon, New York, 62-66. pp.

- [12.] [12] Kempf H. (2013): Új világ küszöbén. Közép Európai Fejlesztési Egyesület. 1-181. p.
- [13.] Korsós-Schlesser F. – Marselek S. (2016): Fenntarthatósági indikátorok változásainak elemzése Magyarországon, tekintettel a klímaváltozásra. ACTA CAROLUS ROBERTUS 6(1) Gyöngyös, pp. 105-116.
- [14.] Központi Statisztikai Hivatal (2015): A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon. Budapest, 1-228. p.
- [15.] Központi Statisztikai Hivatal (2016): Magyarország 2015. Budapest, 1-185. p.
- [16.] Ladanai, S. – Vinterbäck, J. (2009): Global Potential of Sustainable Biomass for Energy. Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Energy and Technology, Uppsala, 29. p.
- [17.] Magda R. (2008): A földhasználatban történt változások Magyarországon az 1990-es évektől napjainkig AGROINFORM.COM XVI. évf.: pp. 9-11.
- [18.] [18] Magda R. (2011, a): A zöldgazdaság és a foglalkoztatás. Európai Tükör, 4. sz. 85-96. p.
- [19.] Magda R. (2011, b): A megújuló energiaforrások szerepe és hatásai a hazai agrárgazdaságban GAZDÁLKODÁS 2011:(6) pp. 575-588.
- [20.] Magda R. (2011, c): A megújuló és a fosszilis energiahordozók GAZDÁLKODÁS 2011:(2) pp. 153-165.
- [21.] Magda S - Magda R. - Marselek S. (2009): Possibilities of the sustainable development of the rural economy In: Nábrádi András, Lazány János, Fenyves Veronika (szerk.) AVA Congress 4. International Congress on the Aspects and Visions of Applied Economics and Informatics. Book of abstracts. 152 p. Konferencia helye, ideje: Debrecen, Magyarország, 2009.03.26-2009.03.27. Debrecen: Agroinform Kiadó, 2009. pp. 1045-1056. (ISBN:978 963 502 897 9)
- [22.] Mészáros S. (2011): Nem növekedés: egy új gazdasági paradigma európai fejleményei. Gazdálkodás, 55. évf. 3. sz. 259. p.
- [23.] OECD (2011): Towards Green Growth: Monitoring Progress. OECD Indicators. Paris.
- [24.] OECD (2012): Environmental Outlook to 2050. Paris.
- [25.] OECD: Towards Green Growth, In OECD honlap, 2011/d <http://www.oecd.org/greengrowth/48224539.pdf> 2013.04.25.

- [26.] Pearce, D. (1993): *Blueprint 3, Measuring sustainable development*. UK, London, 186. p.
- [27.] Pomázi I. – Szabó E. (2013): A zöld növekedés mérése. *Statisztikai szemle*, 91. évf. 4. sz. 366-391. p.
- [28.] Pomázi I. (2013a): Beszámoló a Zöld Növekedés Tudás Platform konferenciájáról. *Területi statisztika*, 53. évf. 5. sz. 520-522. pp.
- [29.] Pomázi I. (2013b): Németország környezetpolitikája – célok, eredmények, kihívások. *Területi statisztika*, 53. évf. 4. sz. 354-371. pp.
- [30.] Rockström, J. et al. (2009): *Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity, Ecology and Society*. Vol. 14. No. 2. p. 32. <http://ecology-and-society.org/vol14/iss2/art32>
- [31.] Schmuck E. (szerk.) (2010): *Jövőkereső – A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács jelentése a magyar társadalomnak*. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, Budapest, 136. p.
- [32.] Szabóné Pap H. – Deme P. – Marsalek S. (2012): Vidékstratégia és zöld-energia program. XIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Károly Róbert Főiskola Gyöngyös, 1473-1480. pp.
- [33.] Szűcs Cs. – Kelemen J. – Marsalek S. (2016): A hazai foglalkoztatás helyzete, a KKV és az agrártermelés lehetőségei. Nemzetközi Tudományos Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe Alkalmából, Sopron, november 10. 1-18. p.
- [34.] Új Széchenyi Terv (2011): www.szechenyiterv.eu 2012.02.02.

Szerzők**Dr. Szira Zoltán, PhD**

egyetemi docens

Szent István Egyetem

Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő

szira.zoltan@gtk.szie.hu**Dr. Varga Erika, PhD**

egyetemi docens

Szent István Egyetem

Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő

varga.erika@gtk.szie.hu

THE ANALYSIS OF ACCOUNTING CONSERVATISM IN HUNGARY

Tóth, Gábor – Széles, Zsuzsanna

Abstract

Conservatism influences financial reporting in several ways. According to Basu (1997) and Watts (2003), it seems not only to have survived but also increased in the last three decades. There are different explanations for this, for example the contractual explanation, the increase in shareholder litigation, the tax system's influence on financial reporting accounting methods and the regulatory explanation. The most common explanation is the contractual explanation. Literature suggests that financial contracts require conservative accounting practice to mitigate agency problems. To test the trend of accounting conservatism, we examined timely loss recognition for the last 20 years in Hungary. Our sample contained data from 877 financial statements. The distribution of the statements allowed us to study the tendency of the change in accounting conservatism. We found not significant association between timely loss recognition and the date of financial statements, which suggests that accounting conservatism has not increased in the last 20 years in Hungary.

Key words: *Accounting quality, Conservatism, Earning management, Timely Loss Recognition, Hungarian Law of Accountancy*

JEL: M41

A konzervatív számviteli szabályozás magyarországi helyzetének elemzése

Összefoglalás

A konzervatív szabályozás számos módon befolyásolja a pénzügyi beszámolást. Basu (1997) és Watts (2003) szerint, úgy tűnik, hogy a konzervatív szemlélet nem csak fennmaradt, de növekedett is az elmúlt 3 évtized során. Erre a jelenségre különböző magyarázatokkal szolgál a szakirodalom. Ilyenek többek között a szerződéses magyarázat, a részvényesek által indított peres ügyek számának növekedése, az adózás számvitelre gyakorolt hatása és a szabályozói magyarázat. A legelterjedtebb a szerződéses magyarázat. A korábbi kutatások szerint, ezek a szerződések megkövetelik a számviteli eljárásoktól, hogy csökkentsék az ügynöki problémákat. A konzervatív számviteli gyakorlat tesztelésére a veszteségek időbeli kimutatását vizsgáltuk, magyarországi vállalkozások beszámolóit elemezve. A mintánk 877 pénzügyi kimutatás adatait tartalmazta, melyek az 1997 és 2016 közötti évekről kerültek összeállításra. A kimutatások eloszlása lehetővé tette számunkra, hogy a veszteségek kimutatásának időbeli trendjét vizsgáljuk. A vizsgálatba bevont beszámolók elemzését követően elmondhatjuk, hogy a veszteségek időbeli kimutatása nem mutat növekvő trendet Magyarországon. A konzervatív beszámolási gyakorlatot a közzétett nagy összegű veszteségekkel megragadva nem mondhatjuk, hogy konzervatívabbá váltak a közzétett számviteli beszámolók.

Kulcsszavak: Számviteli minőség, Konzervativizmus, Eredmény manipuláció, Veszteségek kimutatása, Számviteli törvény

JEL: M41

Introduction

Conservatism is one of the most influencing principles of accounting regulations. Accounting conservatism has several different definitions. Basu (1997: 7-8p) collected the following:

- “anticipate no profits but anticipate all losses”
- “... if two estimates of amounts to be received or paid in the future are about equally likely, conservatism dictates using the less optimistic estimate”
- “as denoting accountants’ tendency to require a higher degree of verification to recognize good news as gains than to recognize bad news as losses.”

Watts (2003) studied conservatism in accounting and stated that it appears not only survived for many centuries, but also have increased in the last 30 years. Basu (1997) found that the strength of the association between earnings and concurrent negative returns has increased relative to the association between earnings and concurrent positive returns over the last thirty years, also suggesting that conservatism has increased.

Watts (2003) suggests as long as income and net asset measures have meaning and are used in a way that affects management welfare, conservatism is likely to be an optimal accounting principle. Possible explanations for accounting conservatism are:

- contracting explanation,
- the increase in shareholder litigation,
- the tax system’s influence on financial reporting accounting methods,
- a regulatory explanation.

Many prior research studies defined contracts as formal contracts between parties to a firm, for example: debt, management and compensation contracts. Watts extended this definition to a firm’s organizational arrangements such as its managerial accounting and control systems and also the tax explanation linked to it. When the firm cannot make enough profit to cover the promised payments to the debt-holders, limited liability causes debt-holders to receive a sum below the contracted amount. During a liquidation procedure, the liquidator anticipates all possible losses and no unverifiable gains, and therefore employs conservative accounting principles. For example, many intangible assets are likely to have a value of zero in case of liquidation. Dividends restrictions rules are essential because the manager likely has more information than the other parties to the firm. Verification is necessary for the contract to be enforced in a court of law, but much information cannot be easily verified. The estimates are not verifiable because they often depend on assumptions, so they are not used in contracts. The parties of these contracts demand timely measures of net asset values and earnings. Conservative financial statements are asymmetric,

but this is appropriate because the parties to the firm have asymmetric payoffs from the contracts. The conservatism also has critics. They say that conservative rules make the future statements non-conservative. (Watts, 2003)

Overstatement earnings and assets is much more likely to generate litigation than understatement earnings and assets. This fact might lead to conservatism because this means incentives to managers and auditors to be conservative. (Watts, 2003) Income taxes are tied to reported earnings and influences the calculation of it. On average the existence of this association leads to understatement of net assets. (Watts, 2003)

The regulators and standard setters have incentives to be conservative. This is similar to the litigation incentives. The losses from overstated earnings and overvalued assets are more observable and usable in political process than foregone gains. (Watts, 2003)

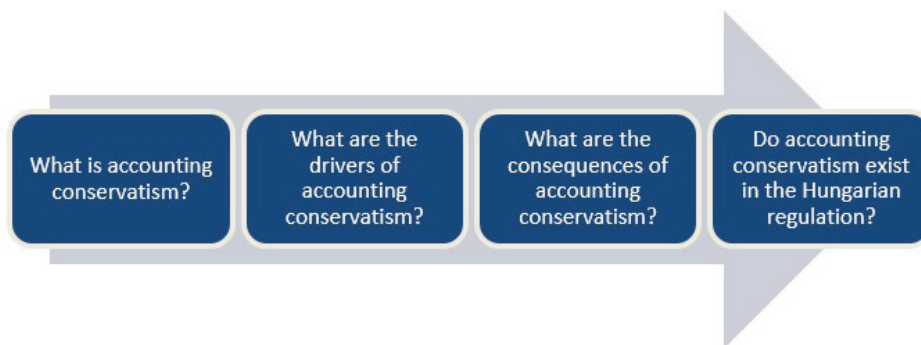
Alternative explanations from Basu (1997):

- Shareholders' liquidation or abandonment option,
- Delayed disclosure of bad news by opportunistic managers,
- Managers' incentives to disclose bad news early (for example: litigation costs),
- Effect of mandated accounting changes.

The researches in the field of accounting conservatism studied this explanations and associations suggested by prior researchers. The aim of this paper is to study the trend of accounting conservatism in the last 20 years in Hungary.

Literature review

The literature review of this article was built around four main questions. These questions are illustrated in the following figure.

1. Figure - The main questions of the literature review

Source: authors' own collection

The first question was answered in the introduction. The second and third questions are difficult to distinguish. The fact that something is a driver or a consequence is not always clear. Numerous factors influence the level of accounting conservatism, which can be grouped differently. A possible way of grouping can be based on what the influencing factor directly influences, the person, the company or the national economy. At the lowest level are among others the educational background of CEOs, the gender of the CFO or the personal litigation risks of the CFOs.

The directors and the managers also can influence the quality of the financial statements, the level of accounting conservatism. These executives can be different in many ways, for example in educational background. Hu et. al (2017) labelled the CEO-s as CEOs with accounting background and CEOs without accounting background. They used a large sample archival data and found that if CEO of the firm has accounting background the level of accounting conservatism is lower.

The gender of the CFO also can influence the level of accounting conservatism. Francis et. al (2015) examined how the gender of the CFO impact on the corporate financial reporting. They used a sample which contained financial statement of companies that experience changes of CFO from male to female. They found that the financial statements disclosed under a female CFO are more conservative. This risk aversion is associated with less equity-based compensation, lower firm risk, a higher tangibility level, and a lower dividend payout level.

Levy et al. (2018) studied the personal litigation risk's effect on firms' disclosure and accounting choices. They used to this the change in regulation that the corporate officers owe the same fiduciary duty to the firm and shareholders as do board members. Their results suggest that CFOs respond to their personal litigation risk more than to the litigation risk of the corporate.

In the second level, for example, the debt maturity, auditor-client negotiations and auditor tenure can be found.

Bens et al. (2018) studied the effect of aggregation of accounting information via segment reporting on accounting conservatism and found that higher quality segment reporting leads to an increase in timely loss recognition.

Ahmed et. al (2002) used both a market based and an accrual based measure of conservatism and found that firms facing more severe conflicts over dividend policy tend to use more conservative accounting. Their results also suggest that accounting conservatism is associated with a lower cost of debt, they controlled for other factors of firms' debt costs.

Gong & Luo (2018) examined the "supply-chain lenders" and the need for accounting conservatism. "Supplychain lenders" are the lenders with lending relationship with borrowers' major customers. They found that firms borrowing from supply-chain lenders are less conservative compared to companies' borrowing from non-supply-chain lenders. This is because of the lower demand of high quality financial statements, "supply-chain lenders" more often use informal channel than non-supply-chain lenders.

Kang et al. (2017) found positive relationship between conservatism and debt maturity. Their findings suggest that the demand for accounting conservatism is different across the different debt maturity horizons.

Antle and Nalebuff (1991) studied conservatism and auditor-client negotiations. The clients prefer higher reported income, the auditor wants to present as correctly as possible. During the negotiations three auditor strategies arise tough (conservative), business as usual (may or may not conservative) and accommodating (never conservative). The applied audit strategy influences the level of accounting conservatism.

Li (2010) results suggest that the positive association between conservatism and auditor tenure only exists for large firms or firms strongly monitored by their auditors. In case of smaller firms or weakly monitored firms the association is significantly negative between auditor tenure and conservatism.

Khan and Watts (2009) found that young firms, firms with longer investment cycles, and firms with higher idiosyncratic uncertainty are more conservative. They warn the future researchers that the C_Score they used may not be an appropriate measure for countries with a weak legal enforcement regime, where contracts are more easily vitiated and litigation (and litigation liabilities) is more easily circumvented.

At the top level, for example, political uncertainty, legislation and the influence of national culture are found.

Political uncertainty causes agency problems by leading to greater information asymmetry. Dai & Phong (2018) results suggest that political uncertainty leads to asymmetric timeliness of news recognition. The political uncertainty effect is stronger if the firm has greater incentives to enhance contracting efficiency and if the firm has stronger internal corporate governance mechanisms.

Lobo & Zhou (2006) found that following the Sarbanes-Oxley Act (hereafter SOX) firms report lower discretionary accruals and incorporate losses more quickly than gains. These results suggest that accounting conservatism increased compared to the period preceding SOX.

Kanagaretnam et. al (2013) studied the Influence of national culture on accounting conservatism and the risk-taking in the banking industry. They found that individualism is negatively related to conservatism and uncertainty avoidance is positively related to conservatism.

There are different consequences of accounting conservatism, for example increase in investment efficiency and less managerial risk-taking.

Lara, Osma, and Penalva (2016) studied the effect of timelier recognition of losses on firm investment efficiency. "An efficient investment policy can be defined as one in which all positive NPV investment projects are identified, funded and implemented, while all negative NPV projects are rejected" (Lara-Osma-Penalva 2016:5). According to the literature managers may be well informed about the existence of profitable investment opportunities, they might not always pursue them. Not pursuing could happen because of moral hazard problems or the lack of available funding derived from high cost of external financing. To avoid these problems accounting information could be an important tool in monitoring senior managers. For example not disclosing geographic segment information has a negative effect on the efficiency of foreign investment. They expected the increasing of firm investment efficiency because of three factors (Lara-Osma-Penalva 2016:7):

- "decreasing the adverse effect of information asymmetries between outside equity holders and managers, facilitating the monitoring of managerial investment decisions;
- increasing managerial incentives to abandon poorly performing projects earlier and to undertake fewer negative net present-value investments; and
- facilitating the access to external financing at lower cost."

Lara, Osma, and Penalva (2016) hypothesized that the timely recognition of economic losses has a significant informational role that results in improvements to firm investment efficiency. To test their assumption they used a large sample which contained financial data for the period between 1975 and 2006. They found a negative association between conditional conservatism and measures of over- and under-investment, and a positive association between conservatism and future profitability. Kravet (2014) used corporate acquisitions to study the association between managerial risk-taking and accounting conservatism. He found that managers make less risky acquisitions under more conservative accounting. This association is driven by the firms with accounting-based debt covenants.

Kuo (2018) results suggest that accounting conservatism reduces default risk.

Li et al. (2018) found that the reduction in personal litigation risk of managers leads to lower investment efficiency.

Our last topic in the literature review is conservatism in the Hungarian accounting regulation.

The Hungarian Law of Accountancy (HLA) contains both principles and detailed rules which are considered as conservative. The basic accounting principles in the HLA are the principle of going concern; the principle of completeness; “true and fair view” principle; the principle of clarity; the principle of consistency; the Principle of continuity; the principle of matching; the principle of prudence; the principle of grossing up; the principle of accruals; the principle of substance over form; the principle of materiality, the principle of individual assessment and the principle of cost-benefit.

The principle of matching and the principle of prudence are conservative. According to the principle of matching “when determining the profit or loss for a certain period of time, the revenues recognized for a given period of activities and the costs (expenditures) directly associated to such revenues shall be taken into account, regardless of financial settlement. The revenues and costs shall relate to the period in which they were incurred for economic purposes”. (HLA, Section 15) According to the principle of prudence “no profits shall be recognized where the financial realization of the revenues and certain items of income are uncertain. When determining the profit or loss for the year, foreseeable liabilities and potential losses shall be taken into account and shall be covered by provisions, even if such liabilities or losses become apparent only between the date of the balance sheet and the date on which it is drawn up. Depreciation impairment losses shall be accounted for, regardless of whether the income statement for the year shows a profit or a loss”. (HLA, Section 15)

We show examples related to these conservative principles. The first example is related to the principle of prudence. The valuation of assets is definitively conservative. According to Section 57 of HLA if the market value of an asset is substantially higher than the book value at which they were recognized in the books, such assets may also be recognized at their market value. In this case the difference between the cost or the net value of intangible assets and tangible assets determined by ordinary depreciation, and the market value may be shown as value adjustment for assets or as valuation reserve - in the same amount shown as value adjustment - for liabilities. This treatment is optional. According Section 53 on the Depreciation of Assets: Extraordinary depreciation shall apply in connection with intangible and tangible assets if

- the book value of the intangible or tangible asset (not including assets in course of construction) remains permanently and substantially higher than the market value of such asset;
- the value of intellectual property and tangible assets (including assets in course of construction) drops permanently because such intellectual property or tangible assets (including assets in course of construction) have become unnecessary due to a change in the entrepreneurial activities, or cannot be used for the original purpose thereof as a consequence of damage or destruction, or cannot be used at all;
- a concession or similar right can only be exercised to a limited extent or cannot be exercised at all due to the amendment of the contract;
- an activity implemented as a result of a completed experimental development project is limited or terminated, or produces no result;
- the book value of goodwill - in consequence of any change in the circumstances that affect expectations concerning future economic benefits - remains permanently and substantially higher than its market value (the amount of the expected return). Depreciation shall be carried out to an extent that the intangible assets, tangible assets and assets in course of construction are shown in the balance sheet at the known market value corresponding to the utility thereof, in effect on the balance sheet date. If an intangible or tangible asset, or an asset in the course of construction cannot be used for its intended purposes, or if it is unusable, destroyed or is missing, it shall be removed from the list of intangible assets, tangible assets or assets in course of construction after extraordinary depreciation is claimed and deducted. Any extraordinary depreciation on the basis of market value shall be claimed as on the balance sheet date; whereas extraordinary depreciation upon derecognition shall be accounted for as at the date when the asset is derecognized.

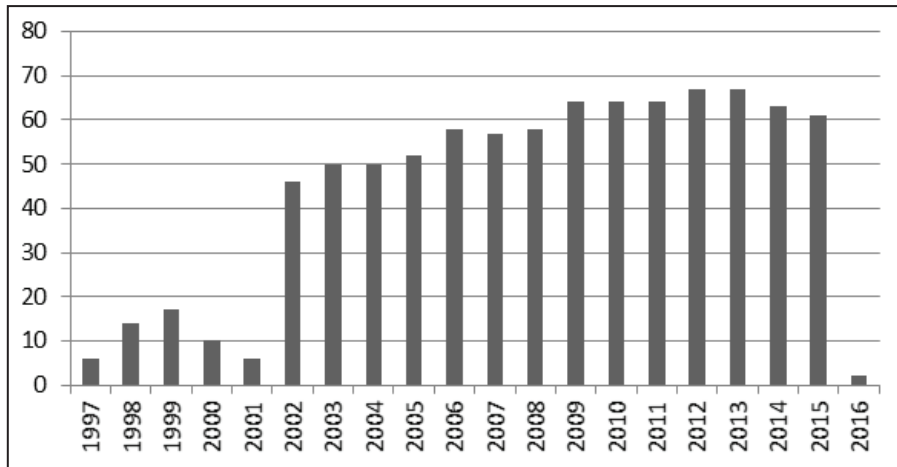
The main difference between the two treatments is that anticipating the loss is obligatory but anticipating the gains is optional.

The next example for conservatism is related to the principle of matching. Section 45 of HLA states that any support, liquid assets received without any further obligation or assets received without consideration shall be cancelled as deferred income as soon as the cost, or a commensurate part thereof, of any asset realized in the course of the development, any asset related to any cancelled liability or that of which has been assumed by a third party, or any asset received without consideration (including any asset received as a gift or bequest or any surplus asset discovered) is recognized as a cost or expenditure. Furthermore, any development grant or subsidy shown under deferred income shall be cancelled at the time such grant or subsidy is repaid. Taken together, regardless to the real obligations, gains are prohibited to recognize till the covered cost or expenditure arises.

With the help of these two principles and detailed rules example we showed that conservatism in accounting regulation still exists in Hungary. In the next chapters we will examine the tendency of the last 20 years.

Methodology

We used a sample which contains 900 financial statements data of 63 companies. The selected companies operated in Hungary and disclosed the studied financial statement about the fiscal years between 1998 and 2016. The sample was designed to examine the differences between the individual financial statements of public listed companies compared to private companies before the IFRS introduction. The present research examines how conservatism has changed over this period.

2. Figure: Financial statements per year

Source: authors' own collection from the database of Opten Kft.

The first figure shows the financial statements per year. The distribution of the statements allows us to study the tendency of change in accounting conservatism.

First we used trend analysis than linear regression to find out which influencing factors drive the timely recognition of large negative incomes.

Prior researches such as Lang-Raedy-Yetman (2003), Christensen et. al (2015), Ball-Shivakumar (2005) used timely loss recognition to measure accounting quality. With the help of LNEG dummy variable the large losses are analyzable.

$$\frac{NI_t}{TAS_t} \leq -0,2 \rightarrow LNEG_t = 1 \quad (1)$$

$$\frac{NI_t}{TAS_t} > -0,2 \rightarrow LNEG_t = 0 \quad (2)$$

Where,

NI_t = Net income in year t.

TAS_t = Total assets in year t.

$LNEG_t$ = Dummy variable.

To analyze the drivers of timely loss recognition we used the following equation:

$$\text{LNEG}_{ti} = \alpha_0 + \beta_1 \text{SIZE}_{ti} + \beta_2 \text{LEV}_{ti} + \beta_3 \text{TURN}_{ti} + \beta_4 \text{LIST}_{ti} + \beta_5 \text{ZSCORE}_{ti} + \beta_6 \text{EU}_{ti} + \beta_7 \Delta \text{GDP}_{ti} + \varepsilon_{ti} \quad (3)$$

Where

SIZE_{ti} = The natural logarithm of total assets of company i at fiscal year-end t ;

LEV_{ti} = Total liabilities divided by equity book value of company i at fiscal year-end t ;

TURN_{ti} = Revenues of company i at fiscal year t divided by total assets of company i at fiscal year-end t ;

LIST_{ti} = Indicator variable that equals one if the firm is listed on Budapest Stock Exchange;

ZSCORE_{ti} = The Z score of Altman (1968) of company i at fiscal year-end t ;

EU_{ti} = Indicator variable that equals one if the financial statement disclosed after 2004;

ΔGDP_{ti} = Percentage change in the Hungarian gross domestic product in year t .

We calculated the Z score using the equation 4.

$$Z = 0,012x_1 + 0,014x_2 + 0,033x_3 + 0,006x_4 + 0,999x_5 \quad (4)$$

Where

x_1 : (current assets-current liabilities)/total assets,

x_2 :(equity-subscribed capital)/ total assets,

x_3 : profit before taxes/ total assets,

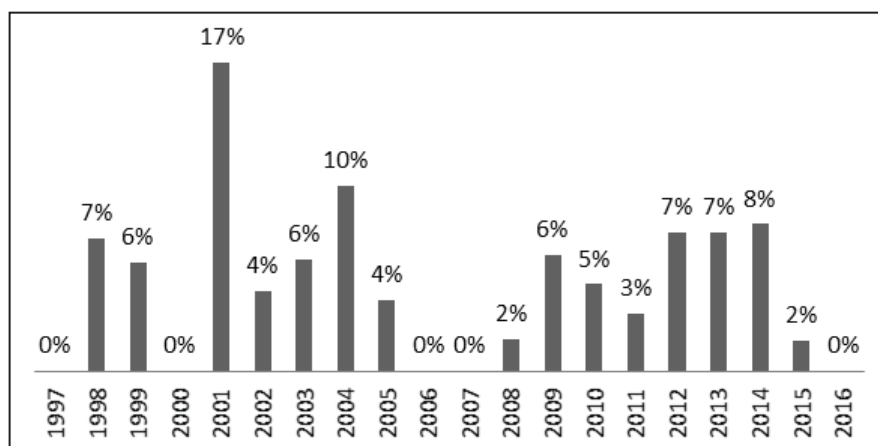
x_4 : equity/total liabilities,

x_5 : revenues/ total assets,

Change in gross domestic product may explain the change in net income, to quantify the effect of economic growth we use change in GDP as an explanatory variable.

Results

After eliminating the missing values, our sample contained 877 financial statements data. Fifty-one percent of these firms are public forty-nine percent are private company. Forty-seven percent of the statements were disclosed by public, fifty-three percent were disclosed by private companies. In accordance with the regulation every financial statement prepared by public listed firm is audited. Due to the sample matching process ninety-nine percent of the financial statements prepared by private company are audited, as well. Seventy-seven percent of the financial statements were disclosed after Hungary became an EU member state.

3. Figure - Percentage of LNEG per year

Source: authors' own collection from the database of Opten Kft.

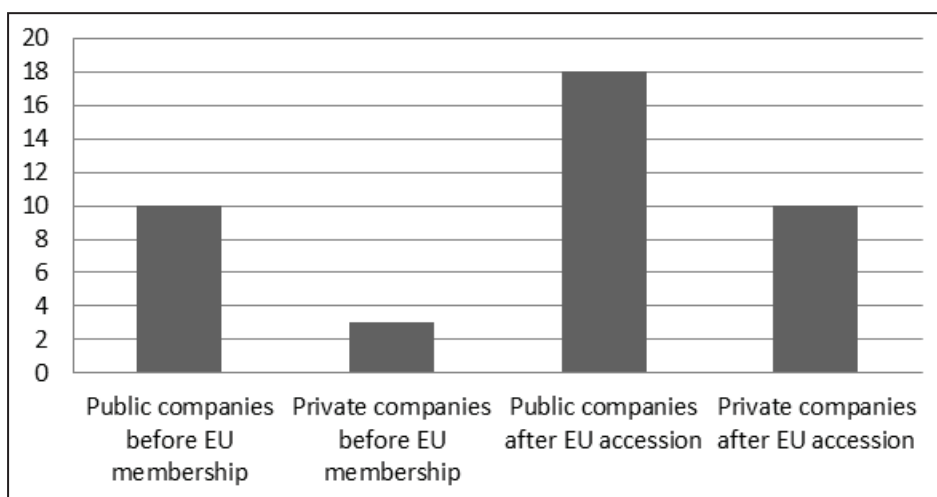
Figure 2 shows the ratio of large losses to the analyzed financial statement in a given year. The results are wavering.

Coefficients (lneg)	Beta	Std.err.	St.Beta	t	sig
<i>size</i>	-0,013	0,009	-0,051	-1,514	0,130
<i>lev</i>	0,001	0,000	0,143	4,290	0,000
<i>turn</i>	-0,005	0,005	-0,036	-1,077	0,282
<i>list</i>	0,036	0,014	0,086	2,555	0,011
<i>zscore</i>	-3,98E-05	0,000	-0,017	-0,494	0,621
<i>eu</i>	-0,035	0,019	-0,069	-1,862	0,063
<i>gdp</i>	-0,230	0,266	-0,032	-0,868	0,386

Table 1 – The coefficients of LNEG;

Source: authors' own collection

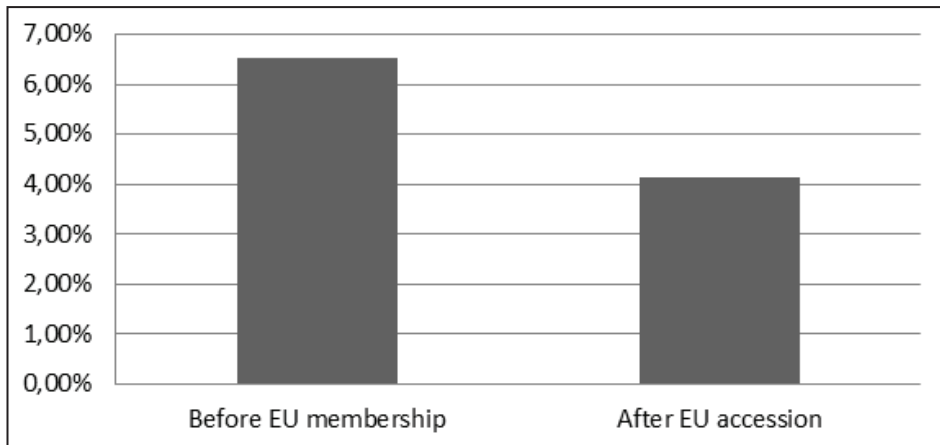
Timely loss recognition does not show a clear increase or decrease in the period under review. What determines timely loss recognition? To study this we used linear regression like for example Christensen et. al (2015). Looking at the coefficients, indebtedness, stock market presence and the EU membership can be correlated with timely loss recognition. The following figure shows the recognition of large losses for both binary groups.

4. Figure - Timely loss recognition before/after EU accession, for public and private companies

Source: authors' own collection

Figure 4 shows positive association in both groups. Both stock market presence and EU membership means more frequent disclosure of large negative incomes. The sample contains fifty-one percent of public and forty-nine percent of private companies, but the sample is asymmetric in connection with EU membership. We can get a different result if we analyze the ratios instead of the number of pieces.

5. Figure – Percentage of timely loss recognition before/after EU accession

Source: authors' own collection

Examining ratios, timely loss recognition have not increased but decreased after the EU accession.

Conclusions

Conservatism is still a living accounting principle. Recent researchers like Basu (1997) and Watts (2003) suggest that it seems not only to have survived but also increased in the last three decades. There are different explanations for accounting conservatism. Watts (2003), for example, collected the contractual explanation, the increase in shareholder litigation, the tax system's influence on financial reporting accounting methods, a regulatory explanation. The most common explanation is the contractual explanation. Contracts mean the formal contracts between the parties to the firm extended with the firm's organizational arrangements such as managerial accounting, control system and taxation. The literature suggests that these contracts require conservative accounting practice to mitigate the agency problems. To test the trend of accounting conservatism, we examined timely loss recognition in Hungary for the last 20 years. Our sample contained the data of 877 financial statements. The distribution of the statements allows us to study the tendency of the change in accounting conservatism. Based on the sample of this research, we couldn't establish a clear trend in the development of accounting conservatism. Accounting conservatism still exists in the regulation, but this has not led to an increase in timely loss recognition. I recommend this area and the the factors that make the financial statements conservative for the attention of future researchers.

References

- [1.] Ahmed, A. S., Billings, B. K., Morton, R. M., & Stanford-Harris, M. (2002): The role of accounting conservatism in mitigating bondholder-shareholder conflicts over dividend policy and in reducing debt costs. *The Accounting Review*, 77(4), 867-890.p
- [2.] Altman, E. (1968): Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23(4): 589-609. p.
- [3.] Antle, R., & Nalebuff, B. (1991): Conservatism and auditor-client negotiations. *Journal of Accounting Research*, 29(1): 31-54. p.
- [4.] Ball, R., & Shivakumar, L. (2005): Earnings quality in UK private firms: comparative loss recognition timeliness. *Journal of Accounting and Economics*, 39(1): 83-128. p.
- [5.] Basu, S. (1997): The conservatism principle and the asymmetric timeliness of earnings. *Journal of Accounting and Economics*, 24(1): 3-37. p.
- [6.] Bens, D. A., Monahan, S. J., & Steele, L. B. (2018). The Effect of Aggregation of Accounting Information via Segment Reporting on Accounting Conservatism. *European Accounting Review*, 27(2), 237-262.p
- [7.] Christensen, H. B., Lee, E., Walker, M., & Zeng, C. (2015): Incentives or Standards: What Determines Accounting Quality Changes around IFRS Adoption? *European Accounting Review*, 24(1): 31–61. p.
- [8.] Dai, L. & Phong T. H. (2018) Political Uncertainty and Accounting Conservatism. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2196224>
- [9.] Francis, B., Hasan, I., Park, J. C., & Wu, Q. (2015): Gender differences in financial reporting decision making: Evidence from accounting conservatism. *Contemporary Accounting Research*, 32(3), 1285-1318.p
- [10.] Gong, G. & Luo, S. (2018): Lenders' Experience with Borrowers' Major Customers and the Debt Contracting Demand for Accounting Conservatism. *The Accounting Review* In-Press. <https://doi.org/10.2308/accr-52022>
- [11.] Hu, N., Huang, R., Li, X., & Liu, L. (2017): The impact of CEOs' accounting backgrounds on earnings management and conservatism. *Journal of Centrum Cathedra*, 10(1), 4-24.p
- [12.] Kanagaretnam, K., Lim, C. Y., & Lobo, G. J. (2013): Influence of national culture on accounting conservatism and risk-taking in the banking industry. *The Accounting Review*, 89(3), 1115-1149.p

- [13.] Kang, T., Lobo, G. J., & Wolfe, M. C. (2017): Accounting conservatism and firm growth financed by external debt: The role of Debt Maturity. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 32(2), 182-208.
- [14.] Khan, M., Watts, R. L. (2009): Estimation and empirical properties of a firm-year measure of accounting conservatism. *Journal of Accounting and Economics*, 48(2-3):132-150. p.
- [15.] Kravet, T. D. (2014): Accounting conservatism and managerial risk-taking: Corporate acquisitions. *Journal of Accounting and Economics*, 57(2), 218-240.p
- [16.] Kuo, Y. (2018): Does Accounting Conservatism Reduce Default Risk? Evidence from Taiwan. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(4), 227.p
- [17.] Lang, M., Raedy, J. S., & Yetman, M. H. (2003): How Representative Are Firms That Are Cross-Listed In The United States? An Analysis of Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*, 41(2): 363-386. p.
- [18.] Lara, J. M. G., Osma, B. G., and Penalva, F. (2016): Accounting conservatism and firm investment efficiency. *Journal of Accounting and Economics*, 61(1): 221-238. p.
- [19.] Levy, H., Shalev, R., & Zur, E. (2018): The Effect of CFO Personal Litigation Risk on Firms' Disclosure and Accounting Choices. *Contemporary Accounting Research*, 35(1), 434-463.p
- [20.] Li, D. (2010): Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence. *Journal of Accounting and Public Policy*, 29(3), 226-241.p
- [21.] Li, L., Monroe, G. S., & Coulton, J. (2018): Managerial Litigation Risk and Corporate Investment Efficiency: Evidence from Derivative Lawsuits. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3147435
- [22.] Lobo, G. J., & Zhou, J. (2006): Did conservatism in financial reporting increase after the Sarbanes-Oxley Act? Initial evidence. *Accounting horizons*, 20(1), 57-73.p
- [23.] Watts, R. L. (2003): Conservatism in Accounting. Part II: Evidence and Research Opportunities. *Accounting Horizons*, 17(4): 287-301. p.

Authors:**Gábor Tóth**

PhD student; Senior accounting expert
Szent István University,
Doctoral School of Management and Business Administration
MÁV SC Ltd.
toth.gabor.17@gmail.com

Dr. habil Zsuzsanna Széles PhD

Associate professor
Budapest Metropolitan University
Institute of Business Sciences
zszeles@metropolitan.hu

A KÖNYVVIZSGÁLAT MINŐSÉGÉNEK MÉRÉSE

Török Martina Zsófia – Vajna Istvánné Tangl Anita

Összefoglalás

Az elmúlt években nemzetközi szinten időről-időre visszatérő kérdés a könyvvizsgálati munka minőségének és az arra ható tényezőknek a vizsgálata. Az audit minősége nagyban befolyásolhatja a vállalkozás üzletmenetét, ezért a könyvvizsgáló kiválasztása kritikus fontosságú. A könyvvizsgálat minőségértelmezésével számos nemzetközi tanulmány foglalkozott az elmúlt években, hazánkban azonban eddig még nem készült olyan kutatás, amely azt részletekbe menően vizsgálta volna. Kulcskérdésként kezeltem a könyvvizsgálat minőségének és az üzletmenetnek a kapcsolat-vizsgálatát. A gazdasági válság és a megemelt könyvvizsgálati értékhatár lecsökkentette a könyvvizsgálatra kötelezett vállalkozások körét. A rendelkezésre álló adatokból az látható, hogy bár visszaesett a könyvvizsgálatra kötelezettek köre, a könyvvizsgáló cégek száma csak kismértékben csökkent, ebből adódóan erős árverseny alakult ki, amelynek hatására a könyvvizsgálat minőségének kérdése előtérbe kerül. Az elvégzett szisztematikus kutatás eredményei alapján felállítható egy könyvvizsgálati minőségértelmezési és mérési modell. A modell öt témakörben és három dimenzióban vizsgálja a könyvvizsgálati minőséget, ami lehetőséget ad a minőség teljes körű mérésére. Az öt téma hatféle szolgáltatási minőségrés értelmezését teszi lehetővé. A modell használatával azonosítani lehet a könyvvizsgálat fejlesztendő területeit, elősegítve a hatékonyabb és eredményesebb könyvvizsgálatot és ezen keresztül a magasabb ügyfél elégedettséget.

Kulcsszavak: könyvvizsgálat, minőségmérés

JEL: M42

Audit quality measurement

Abstract

In recent years, the question of the quality of audit work and of the factors influencing it is a recurring issue from time to time internationally. The quality of the audit can greatly influence the course of a business, so the choice of auditor is crucial. The quality interpretation of the audit has been addressed by several international studies in recent years, but no research has yet been carried out in our country to examine it in detail. As a key issue, I deal with the relationship between audit quality and business. The economic crisis and the increased audit threshold have reduced the scope of firms obligated to audit. From the available data, it can be seen that although the number of firms fall under statutory audit decreased, the number of audit companies declined only marginally, resulting in a strong price competition, which led to the issue of audit quality coming to the fore. Based on the results of the systematic research carried out, an audit quality interpretation and measurement model can be established. The model examines the audit quality in five themes and three dimensions, which provides a full measure of quality. The five themes allow us to interpret six types of service quality gap. Using this model we can identify areas in need of improvement, helping to provide a more efficient and effective audit and, consequently, a higher customer satisfaction.

Keywords: *audit, quality measurement*

JEL: M42

Bevezetés

A könyvvizsgálói helyzetkép az elmúlt években jelentősen átalakult, mely több okra vezethető vissza. Az audit cégek botrányai, illetve a cégbedőlések miatt megrendülhetett a bizalom a könyvvizsgálattal kapcsolatban. Célként fogalmazódott meg a sok esetben bonyolult, hosszadalmas és költséges eljárásokat alkalmazó állami szabályozásokból, túlszabályozásokból adódó adminisztratív költségek csökkentése. Néhány évvel ezelőtt a gazdasági világválság, majd a 2014. január 1-től ismételt megemelt könyvvizsgálati értékhatár jelentősen lecsökkentette a könyvvizsgálatra kötelezettek számát. Az értékhatár változása a könyvvizsgálói piac szűkülését vonja maga után, ám egyes vélemények szerint a könyvvizsgálók általános megítélése a módosítások hatására kedvező irányba mozdulhat el, hiszen azon túl, hogy a bizalom megrendült, a könyvvizsgálat fontossága erősödni látszik. Ehhez azonban szükség van megfelelő szabályozottság mellett folytatni a tevékenységet. Mindezen tényezők indukálják azt, hogy objektíven mérhető, értékelhető legyen a könyvvizsgálat minősége. Kutatásunk egyik célja egy ilyen objektív mérési rendszer kidolgozása a szabályozási helyzetkép felvázolását követően.

Felvetődik a kérdés, hogyan is definiálható a könyvvizsgálat minősége, amelyet elsődlegesen a könyvvizsgálati szakma standardjaiban és szakmai szervezeteinek állásfoglalásaiban, kiadványaiban kerestünk. A 220. témaszámú ISA (Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok) foglalkozik a könyvvizsgálat minőség ellenőrzésével, de magára a könyvvizsgálat minőségére definíció nem található a standardban. Az IAASB (International Auditing and Assurance Standard Board) „A könyvvizsgálati minőség keretei” című szakmai útmutatása a megbízás, a cég és nemzeti szinten teszi fel az audit minőségre vonatkozó kérdéseket belső és külső tényezők csoportosításban, és ad azokra útmutatást, ám itt sem olvasható egy általánosan elfogadott meghatározás (IAASB: A frame for audit quality, 2013).

Számos nemzetközi szakmai anyag feldolgozását követően megállapítható, hogy a könyvvizsgálati minőség definíció szinten nem meghatározott, az a könyvvizsgálati munkához kapcsolódó külső és belső követelmények, elvárások összességéből adódik.

A könyvvizsgálat minőségét befolyásoló tényezők az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- inputok
- folyamatok és eljárások
- körülmények
- együttműködés
- outputok.

Az inputok közé tartozik maga a könyvvizsgáló személye és tulajdonságai, hiszen a könyvvizsgáló értékei, jelleme, hozzáállása, attitűdje jelentősen hozzájárul az könyvvizsgálati munka sikeréhez és megfelelő minőségéhez. Ilyen inputok lehetnek a könyvvizsgáló felkészültsége, szaktudása, szakmai kompetenciája, gyakorlati tapasztalata, önbizalma. Szakmai szkepticizmusa, amelyhez hozzá tartozik óvatossága, gondossága, alaposága, ébersége, nyitottsága, megbízhatósága és szakmai hírneve.

A könyvvizsgálókra vonatkozó nemzetközi és nemzeti szabályok inputként értelmezendő etikai követelményeket is megfogalmaznak, mint az objektivitás a menedzsment becsléseinek, megítéléseinek véleményezésében, tisztességesség, függetlenség. A könyvvizsgálati folyamatok és eljárások terén a minőséget meghatározó tényező, hogy a könyvvizsgáló fel tudja mérni a lényeges hibás állítások kockázatait, majd ezekre építve elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékokat gyűjtsön és a megfelelő következtetéseket legyen képes levonni összhangban a jogszabályokkal és a könyvvizsgálói standardokkal. Ezeknek a könyvvizsgáló csak akkor tud megfelelni, ha a könyvvizsgálat során reálisan megbecsülte és betartja az ügyfél könyvvizsgálatára elegendő időt, megfelelő módszertant alkalmaz, amellyel célja nem kizárólag a hibák feltárása, hanem építő jellegű kritikákat és ajánlásokat tud megfogalmazni ügyfele felé.

Mint minden tevékenység esetében, a könyvvizsgálatnál sem hanyagolhatók el a megfelelő körülmények, amelyek támogatják a könyvvizsgálói munkát és annak minőségét. Ezen körülmények lehetnek külső adottságok, mint a jogszabályi, adózási környezet, ugyanakkor lehetnek vállalati sajátosságok, mint a vállalati kultúra, etikus-etikátlan üzleti gyakorlatok, a vállalatirányítás jellemzői és szervezeti felépítés, a jogszabályok alkalmazásának módjai, az adómorál, a belső szabályzatok, üzleti gyakorlat és számviteli politika igazodása a jogi előírásokhoz és a vállalat valós tevékenységéhez és üzletviteléhez. Napjainkban az audit munka egyik meghatározó eleme a számviteli információs rendszer IT szabályozottsága és működése. Itt említhető meg az a jellemző folyamat is, hogy a könyvvizsgáló cégek által képzett árak a piaci versenynek köszönhetően csökkennek, és akár az irreálisan alacsony árat is elérhetik, amely mellett minőségi könyvvizsgálati munka nehezen biztosítható.

A könyvvizsgálónak, mint menedzsernek is meg kell állnia a helyét, mivel az együttműködési, támogató és kapcsolatteremtő képessége nélkül az audit minősége nem biztosítható. Az érdekeltekkel, érintettekkel – tulajdonosok, menedzsment, könyvelők, audit bizottság, szakértők, hatóságok – való együttműködés jelenti a tájékoztatásukat, illetve érdekeik és információs igényük figyelembevételét is.

Az outputok szintjén azért könnyebb megítélni az audit minőségét, mert ezek „láthatóak”. A megfelelő következtetéssel kibocsátott könyvvizsgálói vélemény és egyéb jelentések, a vezetői levél és az alapján végrehajtott fejlesztések, ésszerűsítések, szabályosság javulások alátámasztják azt, hogy a könyvvizsgáló munkáját a vállalkozás érdekében végzi és amennyiben a munkája a jogszabályoknak, könyvvizsgálati

standardoknak megfelelően dokumentált, úgy a belső és külső minőség egyensúlyba kerül. Sajátos megnyilvánulása lehet a minőségnek a hatóságok felé történő bejelentések az adott ügyfélről (jelentős vagy törvényt sértő ügyek, pénzmosás gyanúja), a könyvvizsgáló cég saját éves beszámolója, a könyvvizsgáló cég által szervezett szakmai programok, fórumok. A könyvvizsgáló munkájának minőségét hivatalosan a hatósági (kamarai) minőség-ellenőrzés biztosítja.

Anyag és módszer

A könyvvizsgálat minőségének kutatását nem kizárólag szakmai oldalról, hanem tudományos irányból is vizsgáltuk, és a téma szempontjából (számvitel, könyvvizsgálat) mértékadó tudományos folyóiratokat tekintettük át (adatbázisok: Sciencedirect, Ebescó, JSTOR, Scopus, Web of Science). 1996-tól kezdődően összesen (nem csak számviteli folyóiratokat tekintve) ezer körüli olyan cikket találtunk, melyek az audit teljesítménnyel és/vagy annak minőségével foglalkozik. A kezdetben évenkénti néhány cikk 2014-re többszöröződött, ami jelzi a téma fontosságát. A trend hasonló, ha kizárólag a számviteli folyóiratok cikkeit tekintjük.

A szakirodalom elemzése során megállapítottuk, hogy a könyvvizsgálat minősége az alábbi aspektusok alapján az alábbi kilenc minőségfelfogásban foglalkozik a témával:

- Szervezeti keretek között értelmezett minőség: ebben a felfogásban a kutatások az auditálás minőségét az auditor szervezet és/vagy az auditált vállalat strukturális jellemzőin keresztül értelmezik, azaz a szervezeti kereteket tekintik elsődleges differenciáló ismérveknek vizsgálataik során.
- Piac: az audit minőségét elsősorban a piaci visszajelzések szintjén értelmezik és mérik.
- Szabályozás: ezek a kutatások elsősorban a jogszabályi környezetnek való megfelelést tekintik a minőségfelfogásukban az elsőrendűnek.
- Árazás: a tanulmányok ebben a csoportban leginkább az auditálás árszintjével, az árazási politikáikkal és az ármeghatározással foglalkoznak, a minőséget az árazással vetik össze és kontrollváltozónak az árszínvonalat tekintik.
- Módszertan: ezek a tanulmányok az auditálás minőségét számviteli-módszertani kérdéskörben vizsgálják.
- Rotáció: a cikkek itt az auditminőséget abban a tekintetben vetik össze, hogy az auditált vállalat váltogatja-e a könyvvizsgálóját rendszeres időközönként.
- Etikai kérdések: ezek a kutatások elsősorban a könyvvizsgálat etikai kérdéseivel foglalkoznak és a minőséget is egyfajta filozófiai-etikai értelemben vizsgálják.

- Szakértelem: jelen esetben a kutatások a minőséget elsősorban az auditor szakmai felkészültségén és szakértelmén keresztül mérik.
- Kockázat: ezek a tanulmányok az auditálási folyamat kockázataival foglalkoznak, a minőséget is a kockázati tényezők alapján vizsgálják.

Megvizsgáltuk a témában született cikkeket további két szempontból is. A minőségértelmezés tekintetében külső és belső felfogásokat különítettünk el. A belső minőségfelfogás arra utal, hogy az auditálás minőségét egy-egy vállalatban belül, esetenként elszigetelten, de mindenképpen a szervezeten belülről értelmezik, tehát a minőség megítélését a könyvvizsgálati interakcióban résztvevők közül valaki végzi. Ez nyilvánvalóan egy korlátozott minőségértelmezés lehet, mivel a minősítő maga is részese a folyamatnak. Ezzel szemben a külső minőségértelmezés esetében (gyakran valamilyen empirikus vizsgálat eredményeképpen) az auditálási folyamaton kívül eső szereplő (szakértő/kutató) ítéli meg a szolgáltatási folyamat minőségét. A belsőhöz képest ez már objektívebb értékelést nyújt, de az igazán hatékony értékelést a kettős orientáció biztosítja, amikor a folyamatszereplő is és egy objektív (külső) szakértő is minősíti a folyamatot.

A második szeparációs ismérv a szakirodalom-kutatásunkban az, hogy a minőség megítélése kinek a szempontjából történik: az auditált vállalat, vagy a könyvvizsgáló szempontjából értelmezik a minőséget, vagy esetleg mindkét szempontból.

A könyvvizsgálat minőségének lehetséges mérési megközelítései

Seth, Deshmuk, Vrat (Seth, Deshmukh, Vrat, 2005) kutatása alapján mutatjuk be a szolgáltatásminőség- modellek csoportosítását és azok alkalmazhatóságát az audit minőség kutatásában. A cikk 19 szolgáltatásminőség-modellt vizsgál Grönroos 1984-es modelljétől (Grönroos, 1984) kezdve, Santos 2003-as modelljéig (Santos, 2003). A húszéves időtávot felfogó kutatómunkából számunkra a GAP-modellhez (Rés-modell) köthető, illetve annak feltételezésiből kiinduló modellek a mérvadóak a fogyasztói, illetve ügyfélpercepciók vizsgálata során. (Réthi et al, 2014)

Vizsgálatunk eredményeként megállapítható, hogy az elmúlt húsz évben fókuszukat tekintve jelentős fejlődésen estek át a szolgáltatásminőség-modellek. Levonható az a következtetés is, hogy a Vargo és Lusch (Vargo - Lusch, 2004a, 2004b) által is leírt termék alapú logikáról a szolgáltatás alapú logikára való áttérés időszakát éljük, ami mind a szolgáltatásmodellekben, mind a szolgáltatásminőség értelmezésében megmutatkozik. Linearitás figyelhető meg a modellek fejlődését vizsgálva, hiszen az újabb modellek a korábbiak szerves folytatásai, azok megállapításait, javaslatait is figyelembe veszik. Grönroos (Grönroos, 1984) volt az, aki először azonosította és

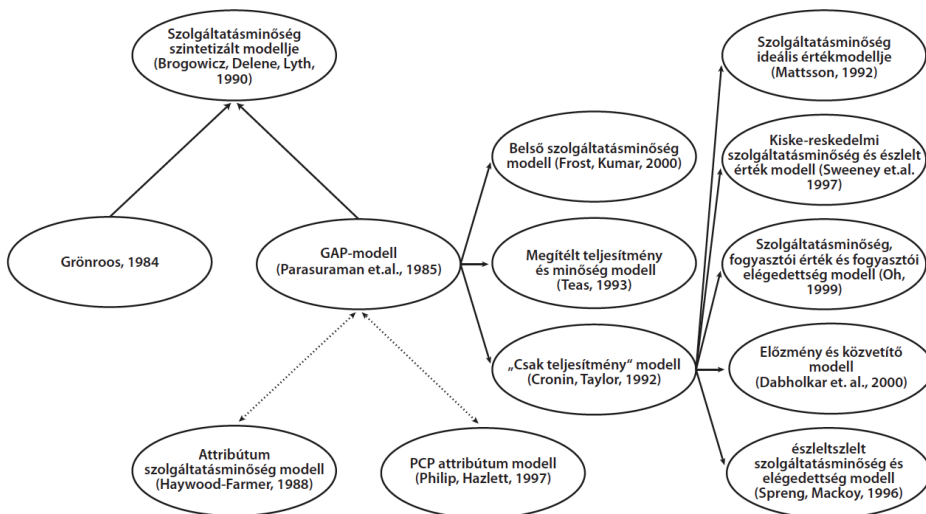
modellbe foglalta a szájhagyományok elméletét (word-of-mouth – WOM) mint a tradicionális, megszokott marketingeszközöknél hatékonyabb befolyásolási eszközt a potenciális ügyfelek, fogyasztók eléréséhez. Munkája jelentős mérföldkőnek számít a szolgáltatásminőség vizsgálatának irodalmában (Kang - James, 2004). Később Parasuraman és munkatársai (Parasuraman, Zeithaml, Berry, 1985) a jól ismert GAP-modellbe is belevették a WOM-ot, mint az elvárt szolgáltatásminőség egyik kulcs tényezőjét. A modell felülvizsgálatából és továbbfejlesztéséből született meg a SERVQUAL, a szolgáltatásminőség mérésének eszköze. Ezek után a GAP-modell és a SERVQUAL volt az alapja Frost és Kumar (Frost - Kumar, 2000) belső szolgáltatásminőség-modelljének. De ugyanígy azonosítható az is, hogy Brogowicz és szerzőtársai (Brogowicz, Delene, Lyth, 1990) a Grönroos-modell (Grönroos, 1984) (1984), illetve a GAP-modell (Parasuraman et al., 1985) szintéziséből fejlesztették a szolgáltatásminőség modelljét.

A szolgáltatásminőség GAP-modellen és SERVQUAL-modellen keresztüli mérésének módszerét Cronin és Taylor (Cronin - Taylor, 1992), illetve Teas (Teas, 1993) élesen kritizálták, és inkább a SERVPERF modell és az értékelt teljesítmény (evaluated performance – EP) alkalmazását javasolták. A SERVPERF-modell egy olyan szolgáltatásminőségi eszköz, amely csak a percepciókat méri. Haywood-Farmer (Haywood-Farmer, 1988), illetve Philip és Hazlett (Philip - Hazlett, 1997) pedig inkább az attribútum-szolgáltatásminőség modelljének használatát javasolják.

Cronin és Taylor (Cronin - Taylor, 1992) percepciók felé való fordulása kulcsmomentumnak tekinthető, hiszen az utánuk következő modellek jó része ebből a felfogásból eredeztethető (1. ábra). Úgy gondolták, hogy a szolgáltatásminőség a fogyasztói elégedettség elengedhetetlen előfeltétele, ami jelentősen befolyásolja a vásárlási szándékot, a szolgáltatás igénybevételét. Spreng és Mackoy (Spreng - Mackoy, 1996) erre alapozva fogalmazták meg az érzékelt szolgáltatásminőség és elégedettség modelljét. Dabholkar és munkatársai (Dabholkar, Shepherd, Thorpe, 1997), illetve Bei és Chiao (Bei - Chiao, 2001) is vizsgálták később e tényezők kapcsolatát, valamint de Ruyter, Bloemer és Peeters (de Ruyter, Bloemer, Peeters, 1997) is foglalkoztak a szolgáltatásminőség és a szolgáltatással való elégedettség kapcsolatával. Rámutattak arra a tényre is, hogy az ügyfelek, fogyasztók nem mindig a legjobb minőségű szolgáltatást veszik igénybe, gyakran a szolgáltatás értékítélete alapján döntenek (Cronin - Taylor, 1992). Ennek hatására egyre több olyan modell született, amely magában foglalta a szolgáltatás értékét, a szolgáltatásminőség megértését, az értékteremtés folyamatát (Mattsson, 1992; Oh, 1999; Sweeney, Soutar, - Johnson, 1997).

Mindezek mellett a '90-es évek közepén kezdődött, majd az ezredfordulón még inkább megerősödött információtechnológiai fejlődés is jelentős hatást gyakorolt a szolgáltatásminőség megítélésére, annak összetételére. Az információtechnológiai eszközök egyre jobban beépültek a szolgáltató vállalatok tevékenységébe, amelyek így magasabb minőségű, meggyőzőbb szolgáltatásokat voltak képesek nyújtani, több

extra szolgáltatással tudták felruházni szolgáltatási csomagjukat, és hatékonyabban tudtak információkat gyűjteni a szolgáltatás teljesítményéről a menedzsment számára (Friedman, 2008; Furey, 1991). Ez a fejlődés jelentősen befolyásolta a fogyasztók szolgáltatásérzékelését és azok megértését, ami a későbbi modellekben is megmutatkozott (Berkley - Gupta, 1994; Brady - Cronin, 2001; Broderick - Vachirapornpuk, 2002; Dabholkar, 1996; Martínez Caro - Martínez García, 2008; Santos, 2003; Zhu, Wymer, - Chen, 2002). Az ezredfordulón született ezek hatására egy Data Envelopment Analysis (DEA) alapú modellt, ami figyelembe vette a gyakorlati szakemberek információigényét is (Soteriou - Stavrinides, 2000). A DEA egy teljesítménymérő technika, ami szervezetek döntéshozó egységeinek relatív hatékonyságának értékelésére használható, azonban a szolgáltatásminőség mérésére, benchmarkolására is alkalmas módszer (Lee - Kim, 2014).

1. ábra: A GAP-modellen alapuló modellek és a „csak teljesítmény” modellen alapuló szolgáltatásminőség-modellek

Forrás: Cronin - Taylor, 1992

Az információtechnológiai fejlődés hatása és szerepe a szolgáltatásokban mind a mai napig fontos tényező a szolgáltatásminőség és annak észlelése közötti kapcsolat vizsgálatakor (Zhao, Lu, Zhang, Chau, 2012). Ugyanehhez az ághoz tartoznak a web alapú szolgáltatások is és az esetükben értelmezett szolgáltatásminőség (Oriol, Marco, Franch, 2014), illetve az online szolgáltatások minőségével foglalkozó vizsgálatok (Munthiu, Velicu, Tuț , Zara, 2014).

Az áttekintésből is kitűnik, hogy nincs egy teljes körűen elfogadott koncepció a szolgáltatásminőségre, mint ahogy arra sem, hogyan lehet azt hatékonyan mérni. A

legtöbb modell az elvárt és tapasztalt szolgáltatásminőség-paraméterek összevetésével próbálja meg mérni a szolgáltatásminőséget.

A modellek többsége a GAP-modellből és a SERVQUAL-ból indul ki, a kritikák ellenére is ezeknek van a legnagyobb támogatottságuk a szakirodalomban. Léteznek azonban olyan modellek is, amelyek az ezektől eltérő feltételezésekből indulnak ki (Seth et al., 2005).

E mellett a csoportosítás mellett fontos megemlíteni a fejlődésben azt is, hogy a külső és belső ügyfelek azonosítása és különböző igényeik figyelembevétele is egyre nagyobb hangsúlyt kap a modellekben. Ez a logika vezet el a külső és belső gapek modelljéhez (Dimitriadis - Stevens, 2008). A szolgáltatásnyújtás szempontjából tisztán kell látnunk e két eltérő ügyfélcsoport igényeit, hiszen más kezelést igényelnek, de egyfajta interdependencia is megfigyelhető közöttük. A belső ügyfelek a szolgáltatóvállalat alkalmazottait jelentik, akik egymással történő interakcióik során olyan igényeket fogalmaznak meg, melyek szükségesek saját feladatuk megfelelő elvégzéséhez – és ezen keresztül a megfelelő minőségű szolgáltatás nyújtásához –, és amelyeket közvetlen munkatársuk tud kielégíteni. Ez a kapcsolat megjelenik a szolgáltatás teljes minőségében, amit a külső ügyfelek ítélnek meg. Az elhivatott belső ügyfelek nélkül nem teremthető meg a külső ügyfelek elégedettsége. Menedzseri szempontból a szolgáltatásminőség megteremtésének vizsgálatakor figyelembe kell venni a különböző szolgáltatástípusok és szervezeti kultúrák hatását a szolgáltatásminőségre, valamint a szolgáltatásminőség fogyasztói attitűdre gyakorolt hatását, ami a jövőbeli értékítéleteket is befolyásolja (W.-B. Lin, 2007).

Az utóbbi évek egyik legnépszerűbb jelensége, a McDonaldizáció és a Disneyalizáció is az eredetileg megfogalmazott elvek már módosított változatainak érvényesülésével működik a gyakorlatban (Heidrich - Réthi, 2012). A Ritzer (Ritzer, 1993, 2012) és Bryman (Bryman, 2004) által leírt eredeti dimenziók (McDonalidizáció: hatékonyság, kiszámíthatóság, megbízhatóság, technológia általi ellenőrzöttség; Disneyalizáció: tematizálás, vegyes fogyasztás, merchandising, szerep alapú munka) a fogyasztói percepciók és magatartás hatására jelentősen átalakultak, még ha nagyrészt meg is tartották eredeti értelmezésüket. A McDonaldizációnak, mint a sztenderdizálás, és a Disneyalizációnak, mint a modulizáció mintapéldáinak alkalmazkodniuk kellett a fogyasztói különbségekhez, és át kellett hangolniuk szolgáltatásukat a fogyasztó bevonásának mértéke alapján. Ennek azért van fokozott jelentősége, mert a szolgáltatások esetében olyan vállalati tevékenységről beszélünk, amelyek kisebb-nagyobb mértékben, de bevonják azokat az ügyfeleket is a szolgáltatásnyújtás folyamatába, akik igénybe veszik azt, és így a szolgáltatás minőségének megítélése szubjektívvá válik. A szolgáltatások e tulajdonsága miatt fontos a folyamatban résztvevők percepcióinak felmérése, azok értelmezése.

Ezt tartottuk szem előtt a kutatás kialakításakor, az empirikus kutatás megtervezésekor is. A könyvvizsgálati szolgáltatás tipikusan olyan, ahol a fogyasztó és a szolgálta-

tásnyújtó számára a szolgáltatási folyamat különböző elemei eltérő transzparensséggel rendelkeznek, ebből fakadóan más tényezők lesznek számukra relevánsak. Ez amiatt is jelentősen befolyásolja a szolgáltatásminőség megítélését, mert az igénybevevőket a szolgáltatónak rá kell vennie a kisebb-nagyobb mértékben való együttműködésre a megfelelő minőségű szolgáltatásnyújtás érdekében.

Ahhoz, hogy kutatásunkban a fenti elvárásokat kezelni tudjuk, valamit hogy a könyvvizsgálati minőség objektíven mérhető és számszerűsíthető legyen, egy olyan szolgáltatásminőség-mérési modellt dolgoztunk ki, mely részben a már sokszor tesztelt GAP és SERVQUAL modellek módszertanán alapul. A modell hat kategóriában (6P) méri az auditfolyamat minőségét (AUQUAL), melyek között összesen hat GAP-et definiálhatunk. A kategóriák kialakítása előtt elemeztük az auditfolyamatot, illetve egy fókuszáló kvalitatív kutatást folytattunk le. Ennek keretein belül könyvvizsgálatra kötelezett nagyvállalatok első számú vagy gazdasági/pénzügyi/számviteli vezetőjével készítettünk mélyinterjút a következő témaköröket érintve:

- Hogyan határozható meg a könyvvizsgálat célja, hatóköre, a könyvvizsgáló feladata, felelőssége ezek behatároltsága (az érintettek megfelelően tudják értelmezni tartalmát és jelentőségét)?
- Miben mutatkozik meg a könyvvizsgálók által elvégzendő feladatok jelentősége?
- Milyen benyomásai vannak a könyvvizsgálattal kapcsolatosan általánosságban?
- Milyen benyomások azonosíthatók a könyvvizsgáló személyével kapcsolatosan?
- Milyen minőségű ma Magyarországon könyvvizsgálat, a saját vállalatánál milyen minőségű volt legutóbb/általában?
- Érzékel valamilyen különbséget/kapcsolatot a könyvvizsgáló piaci megítélése és a könyvvizsgálati folyamat minősége között?
- Érzékel valamilyen különbséget/kapcsolatot a könyvvizsgálati folyamat minősége és az audit közvetlen eredménye/jelentés minősége között?
- Érzékel valamilyen különbséget/kapcsolatot az audit közvetlen eredménye/jelentés minősége és annak vállalatra gyakorolt közvetlen hatása között?
- Érzékel valamilyen különbséget/kapcsolatot az auditor piaci megítélése és az audit vállalatra gyakorolt hosszú távú hatása között?
- Érzékel valamilyen különbséget/kapcsolatot az auditeredmények/jelentés minősége és az audit vállalatra gyakorolt hosszú távú hatása között?
- Érzékel valamilyen különbséget/kapcsolatot az auditeredmények/jelentés minősége és az audit vállalatra gyakorolt közvetlen hatása között?

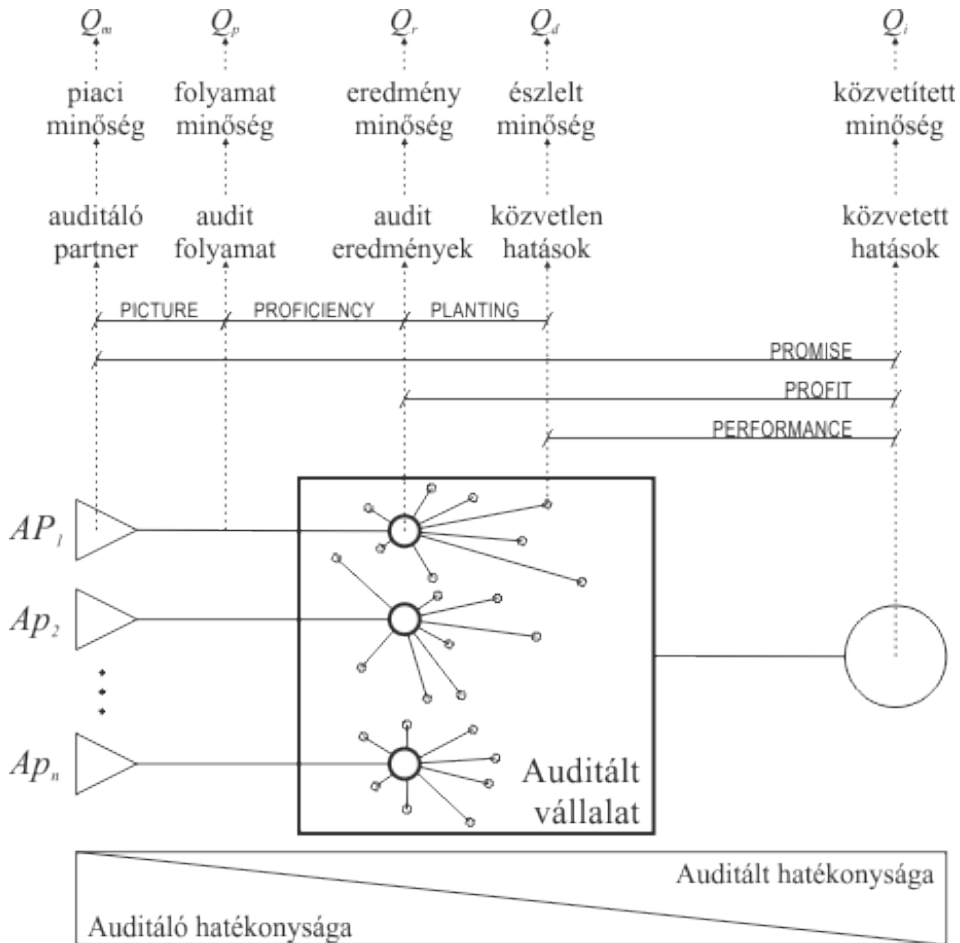
Az interjúk eredményeinek felhasználásával került kialakításra a következő fejezetben bemutatott, a könyvvizsgálat minőségének mérésére használható AUQUAL-6P modell, illetve annak kompozit-változói, valamint a méréshez használatos kérdőív változói.

Az AUQUAL-6P modell és elemzési dimenziói

A kutatási modellünk holisztikus szemléletű abban a tekintetben, hogy (1) kiterjed a könyvvizsgálati folyamat teljes egészére, valamint (2) a piaci szereplők és érintettek teljes körére. Ez biztosítja a modell érvényességét és validitását, illetve a következtetések általánosíthatóságát.

A modell a hat minőségparaméter mérésén alapul. Ezek az alábbiak:

- Q_m *piaci minőség*: milyen az auditor piaci/szakmai megítélése
- Q_p *folyamatminőség*: milyen az auditálási folyamat minősége, mennyire jellemzi profizmus, mennyire szttenderdek a folyamatok.
- Q_e *eredményminőség*: az auditálás eredmények értékelése. Milyen közvetlen előnyt jelent az auditálás
- Q_d *észlelt minőség*: az auditfolyamat közvetlen eredménye, az operatív szintre beépülő eredményekre utal.
- Q_k *közvetített minőség*: ez a legmagasabb szintű, hosszú távú, közvetett eredmény, ami az auditból beépül esetleg a stratégiai szintre is.

2. ábra: AUQUAL-6P modell

Forrás: saját szerkesztés

A mért minőségparaméterek alapján hat szolgáltatásminőség rést (GAP) tudunk értelmezni:

1. $PICTURE = Q_p - Q_m$: a kialakult kép. A folyamatminőség megítélése és a piaci megítélés közötti rés. Arra utal, hogy a partnerekben milyen kép alakul ki az auditorról az auditálási folyamatot illetően a piaci megítéléséhez képest.
2. $PROFICIENCY = Q_r - Q_p$: az auditálás professzionalizmusára utal. Az eredmények és a folyamat minősége közötti rést méri.

3. $PLANTING = Q_d - Q_r$: az audit közvetlen hatásainak (rövid távú, direkt hatások) és az eredmények közötti rést méri. Arra utal, hogy mennyire jelennek közvetlen hasznosságok az auditált számára az audit folyamatok. Azaz, közvetlenül érzékelhető eredmények jelentkezését méri.
4. $PROMISE = Q_i - Q_m$: a piaci ígélet és a tényleges, hosszú távú (közvetett) hatások közötti rést méri. Mennyire jellemző hogy a partner azt kapja, amit a piacon a könyvvizsgáló ígélet neki. Nyilvánvalóan itt az ígélet alatt mind a piaci, mind a jogszabályi elvárásokat is figyelembe kell vennünk.
5. $PROFIT = Q_i - Q_c$: mennyit tud hasznosítani hosszú távon a vállalat a könyvvizsgálat eredményeiből.
6. $PERFORMANCE = Q_i - Q_d$: a közvetlen és közvetett eredmények/hatások közötti különbséget méri.

A modell két szinten vizsgálja a minőséget, a könyvvizsgáló szemszögéből és az auditált vállalat szemszögéből. Ezek jelenlétét a modellben az alsó téglalap szemlélteti. Tehát az auditáló szerepe a minőség alakulásának folyamatában egyre csökken, míg az auditált szerepe egyre nő.

A modell alapján elkészülő kérés az audit minőséget az alábbi dimenziókban vizsgálja:

1. a könyvvizsgáló szemszögéből való értékelés
2. az auditált (partner) szemszögéből való értékelés
3. az elvárt minőség értékelése
4. az észlelt minőség értékelése

A négy dimenzió alapján a modell lehetőséget ad a minőség 180 (vagy 360) fokos vizsgálatra, esetleg – ha megfelelő forrásaink lesznek empirikus kutatásra – teljes „el-látási láncokat” is vizsgálhatunk.

Következtetések, javaslatok

Az auditorok szerepe, a könyvvizsgálók helyzete előtérbe került az elmúlt években, megrendült a bizalom a könyvvizsgálókkal kapcsolatban, ugyanakkor a könyvvizsgálati tevékenység és annak fontossága erősödni látszik. Ezek háttérvilágításában elengedhetetlen az, hogy a könyvvizsgálati munka minősége mérhető legyen megadott paraméterek mentén. Az elvégzett szisztematikus kutatás eredményei alapján felállítható egy könyvvizsgálati minőségértelmezési és mérési modell. A modell öt témakörben és három dimenzióban vizsgálja a könyvvizsgálati minőséget, ami lehetőséget ad a minőség teljes körű mérésére. Az öt téma hatféle szolgáltatási minőség

értelmezését teszi lehetővé. A modell használatával azonosítani lehet a könyvvizsgálat fejlesztendő területeit, elősegítve a hatékonyabb és eredményesebb könyvvizsgálatot és ezen keresztül a magasabb ügyfél elégedettséget.

Négy dimenzióban, nemzetközileg javasolt és alkalmazott könyvvizsgálati minőség-indikátorok alapján tervezzük mérni a könyvvizsgálati szolgáltatás minőségét, illetve annak eltéréseit a Magyarországon működő könyvvizsgáló vállalkozások és könyvvizsgálók körében. Megközelítésünk újszerűnek tekintendő, mivel e témáról szóló publikációk túlnyomó része nem az általunk felvetett szolgáltatásminőség-eltérés modellben gondolkodott, hanem túlnyomóan a különböző kiemelt tényezők empirikus vizsgálatának eredményeiből, azok korrelációinak vizsgálata alapján vontak le következtetéseket.

Kutatásunkkal célunk rámutatni arra, hogy a könyvvizsgálók mennyire vannak tisztában a munkájuk minőségét meghatározó tényezőkkel, azokat hogyan értékeli önmagukra és a könyvvizsgált társaságra nézve. Mindezek tükrében olyan következtetéseket levonására törekszünk, amely útmutatóként szolgálhat a könyvvizsgálati munka minőségének javításához. A modell használatával szándékunk azonosítani a könyvvizsgálat fejlesztendő területeit, elősegítve a hatékonyabb és eredményesebb könyvvizsgálatot és ezen keresztül a magasabb ügyfél elégedettséget.

Hivatkozott források

- [1.] Berkley, B. J., - Gupta, A. (1994). Improving service quality with information technology. *International Journal of Information Management*, 14, 109–121. o.
- [2.] Brady, M. K., - Cronin, J. J. (2001). Some New Thoughts on Conceptualizing Percieved Service Quality: A Hierarchical Approach. *Journal of Marketing*, 65(July), 34–49. o.
- [3.] Bryman, A. (2004). *The Disneyization of Society*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- [4.] Brogowicz, A. A., Delene, L. M., - Lyth, D. M. (1990). A synthesised service quality model with managerial implications. *International Journal of Service Industry Management*, 1(1), 27–44. o.
- [5.] Cameran, M., Prencipe, A., - Trombetta, M. (2014). Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality. *European Accounting Review*, In Press, 1–24. o.
- [6.] Choi, J.-H., Myers, L. A., Zang, Y., - Ziebart, D. A. (2011). Do management EPS forecasts allow returns to reflect future earnings? Implications for the continuation of management's quarterly earnings guidance. *Review of Accounting Studies*, 16(1), 143–182. o.
- [7.] Cronin, J. J., - Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. *Journal of Marketing*, 56(3), 55–68. o.
- [8.] Dimitriadis, S., - Stevens, E. (2008). Integrated customer relationship management for service activities: An internal/external gap model. *Managing Service Quality*, 18(5), 496–511. o.
- [9.] Friedman, T. L. (2008). *És mégis lapos a Föld... – A XXI. század rövid története*. Budapest: HVG Kiadói Zrt.
- [10.] Frost, F. A., - Kumar, M. (2000). INTSERVQUAL – an internal adaptation of the GAP model in a large service organisation. *Journal of Services Marketing*, 14(5), 358–377. o.
- [11.] Grönroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications. *European Journal of Marketing*, 18(4), 36–44. o.
- [12.] Heidrich B., - Réthi G. (2012). *Services and Service Management*. In N. Delener (Ed.), *Service Science Research, Strategy, and Innovation: Dynamic Knowledge Management Methods* Hershey: IGI Global. 1-36. o.

- [13.] Kim, J.-B., Lee, J. J., - Park, J. C. (2014). Audit Quality and the Market Value of Cash Holdings: The Case of Office-level Auditor Industry Specialization. *AUDITING: A Journal of Practice - Theory*.
- [14.] Munthiu, M. C., Velicu, B. C., Tuță, M., - Zara, A. I. (2014). Service quality evaluation models determined by Online consumer perception and satisfaction. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 109, 1303–1308. o.
- [15.] Oriol, M., Marco, J., - Franch, X. (2014). Quality models for web services: A systematic mapping. *Information and Software Technology*, 56(10), 1167–1182. o.
- [16.] Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., - Berry, L. L. (1985). A Conceptual Model of Service Quality and Its Implications for Future Research. *Journal of Marketing*, 49, 41–50. o.
- [17.] Réthi G, Kása R, Molnár L (2014): A szolgáltatásminőség értelmezésének különbségei – percepcióvezérelt szolgáltatások minőségmodellje kialakításának első lépései. In: *Prosperitas*, 2 (1) 26-42. o.
- [18.] Santos, J. (2003). E-service quality: a model of virtual service quality dimensions. *Managing Service Quality*, 13(3), 233–246. o.
- [19.] Seth, N., Deshmukh, S. G., - Vrat, P. (2005). Service quality models: a review. *International Journal of Quality Reliability Management*, 22(9), 913–949. o.
- [20.] Vargo, S. L., - Lusch, R. F. (2004a). Evolving to a New Dominant Logic for Marketing. *Journal of Marketing*, 68, 1–17. o.
- [21.] Vargo, S. L., - Lusch, R. F. (2004b). The four service marketing myths: Remnants of a goods-based manufacturing model. *Journal of Service Research*, 6(4), 324–335. o.
- [22.] Zhao, L., Lu, Y., Zhang, L., - Chau, P. Y. (2012). Assessing the effects of service quality and justice on customer satisfaction and the continuance intention of mobile value-added services: An empirical test of a multidimensional model. *Decision Support Systems*, 52, 645–656. o.

Szerzők:

Török Martina Zsófia

egyetemi tanársegéd
Budapesti Gazdasági Egyetem
Pénzügy és Számviteli Kar
Számvitel Intézeti Tanszék
torok.martinazsofia@uni-bge.hu

Vajna Istvánné Dr. Tangl Anita

egyetemi docens
Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Üzleti Tudományok Intézete
Számvitel Tanszék
tangl.anita@gtk.szie.hu

AKADÁLYMENTESSÉG ÉS A PARASPORT TURISZTIKAI LEHETŐSÉGEI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Zsarnóczy Martin

Összefoglalás

Európában a turizmus iparága folyamatosan változás és fejlődés alatt áll. Ebben a fejlődési folyamatban új hatások, trendek és innovációs megoldások játszanak főbb szerepeket. Vannak viszont olyan belső iránypolitikai változások is, amelyek bizonyos korábbi turizmus trendek újragondolása és a meglévő állapotok újraértelmezéséből jöttek létre. Az Európai Unió területén az akadálymentes turizmusra napról napra egyre több figyelem irányul, aminek következtében a turizmusban résztvevők és döntéshozók várhatóan nagyobb szerepet fognak ennek az újraértelmezett szegmensnek tulajdonítani. Jelen kutatás kereteiben egy korábbi kutatás eredményeire támaszkodva, egy az akadálymentes turizmuson belüli szegmens sajátosságait kerültek a vizsgálat fókuszába. Az akadálymentes turisták közé sorolható parasportolók turisztikai tulajdonságai többnyire hasonlóak, de néhány sajátosság megállapítható. Az akadálymentes turizmus piaci területe egy dinamikusan bővülő szegmensen foglal magába. Ezen a bővülő piaci területen belül pedig olyan jelenségek is kimutathatók, mint például az átlagos turisztikai költéstől nagyobb vásárlási hajlandóság vagy az egészség-turisztikai/orvosi szolgáltatások igénybevételének pozitív szándéka. Az európai akadálymentes turizmus számára a fogyatékossgal élők szegmensét értő személyzet alkalmazása elengedhetetlen feladattá vált, amely nem csupán a rendelkezésre álló szolgáltatások színvonalát tudja pozitívan befolyásolni, de a kiegészítő szolgáltatások igénybe vételével az egész turizmus ipar fejlődéséhez is nagyban hozzájárulhat.

Kulcsszavak: *akadálymentes, turizmus, parasport, univerzális dizájn*

JEL: I31, L19, M31, O52, Z32

Tourism Possibilities of Accessibility and Para-athletes in the European Union

Abstract

The tourism industry is continuously changing and developing in Europe. New impacts, trends and innovative solutions are key factors of the development process. However, some internal policy changes are induced by the re-thinking of previous tourism trends and the re-interpretation of the existing status quo. Within the European Union, increased attention is paid to accessible tourism, and it is foreseen that tourism stakeholders and decision makers will put more emphasis on this re-defined sector. The current research – based on the results of a previous research – focuses on the characteristics of a special segment within accessible tourism. Although the main characteristics of para-athletes are quite similar to other tourists with special needs, there are some significant differences, too. Accessible tourism is a dynamically growing segment within the tourism industry, with some distinctive features like higher purchase intention or positive attitude towards buying health/medical tourism services. The employment of specially skilled workforce has become of key importance for accessible tourism in the EU, not only because the professionally trained staff increases the quality of services but also because the availability of special supplementary services are the basis of the further development of the whole tourism industry.

Keywords: *accessible, tourism, paralympics, universal design*

JEL: I31, L19, M31, O52, Z32

Bevezetés

Az Európai Uniót jellemző turizmus folyamatok nagyon sokszínűvé váltak. Az egyik ilyen növekvő fázisban levő turizmusforma az akadálymentes turizmus, amely egy nagyon komplex szolgáltatási terület foglal magában (Buhalis et al, 2011). Az akadálymentes turizmus szegmense egy olyan niche, amelynek működtetése során magas elvárásoknak kell megfelelni az abban résztvevők között. A turisztikai tervezők, fejlesztők és beruházók egy proaktív fogyasztói szegmens elvárásait kell, hogy megvalósítsák az akadálymentes turizmus számára kialakított vagy még létesítés alatti új desztinációkban. Németh et al. (2018) szerint a fejlődés motorjává napjainkban az innovatív megoldások alkalmazását, a helyi gazdaság és a társadalom együttműködését kell tenni.

A sikeres új desztinációk létesítéséhez mára elengedhetlenné vált az adott turisztikai terület legpontosabb ismerete a szakemberek szemszögéből is. Az akadálymentes turizmus komplex keresletét ma már nemcsak a klasszikus értelemben vett fogyatékkal élők alkotják, hanem az idősek különféle csoportjai, a kis gyermeküket egyedül nevelő családok, a parasportolók és biztonságos turizmust keresők egyaránt, akik a fenntartható és a minőségi szolgáltatások iránt kifejezetten fogékonyak (Zsarnoczky, 2017).

Az UNWTO jelentése alapján az emberek különböző csoportjai sokkal nagyobb mértékben érintettek a fogyatékoság jelenségét illetően, mint azt korábban a témával foglalkozó kutatók és szakértők gondolták. A teljes globális lakosság legalább 15%-a valamilyen módon kapcsolatba hozható a fogyatékoság jelenségével, ami azt jelenti, hogy számszerűleg 1 milliárd embert ez biztosan érint (UNWTO, 2013). Ez az arány számadat minden tekintetben újszerű, ezért fontos megérteni, hogy mit fejez ki pontosan. A tartalmi fogalma alapján a fogyatékosággal élőknek, a fogyatékoság egy olyan emberi fizikai vagy mentális állapot, amiben a testi károsodások hátránya, a cselekvésben történő testi korlátozások és bizonyos élethelyzetekben történő részvételi szándék következtében problémák jelennek meg.

A fogyatékoság formái nagyon különbözőek lehetnek és bizonyos esetekben nem is tűnnek egyértelműek. Ez az értelmezés alapján kijelenthető, hogy az akadálymentes turizmus piac egészét alkotó kereslet is nagyon szerteágazó formákat ölthet. A mozgáskorlátozottak, a gyengén látók, a siketek, a fejlődési rendellenességgel, az értelmi zavarokkal, a tanulási problémákkal, a hosszú távú egészségügyi problémával rendelkezők mellett ebbe a keresleti csoportba tartoznak a művégtagokkal, az allergiákkal és/vagy egyéb érzékenységgel küzdők, a nem látható fogyatékosággal élők, valamint az idős emberek. Tekintettel arra, hogy az idős emberek csoportjaiban a fogyatékoság kockázatának kialakulása a biológiai öregedés előrehaladásával egyre nő, ez egy komolyan figyelembe vehető jelenség a piaci szereplők számára (Zsarnoczky, 2016b).

A fogyatékossgal élők csoportjai ugyanazokban a gazdasági szegmensekben fogynak, mint a lakosság többi része, sőt bizonyos esetekben még túl is költhetik magukat az adott körülmények vagy bizonyos, számukra kiemelt terület tekintetében. Az elérhető európai statisztikai adatbázisok (EUSTAT, 2017) elemzése alapján az Európai Unió egyes tagállamaiban nem mutatkozik eltérés a fogyatékossgal helyi elrendeződését és jellegét illetően. Az adatokból viszont kikövetkeztethető, hogy az európai tagállamok az akadálymentes szolgáltatási lehetőségeiket tekintve, a fejlődés különböző fokán állnak. A kötelező európai direktívákat, előírásokat tekintve megfelelnek az általános szakmai elvárásoknak, viszont a gyakorlati alkalmazást illetően vannak jobban és kevésbé jól prosperáló tagállamok.

Bár a kötelező akadálymentesítés jelensége a különböző turisztikai desztinációkban megtalálható, a keresletre optimalizált szolgáltatási csomagokat tekintve, amely szállást, szállodai szolgáltatásokat, konferencia és wellness ajánlatokat, valamint speciális kiegészítő programokat foglalnak magukban, a piac még komoly fejlődés előtt áll.

Anyag és módszer

A kutatási munkában az Európai Unió területén még egy viszonylag kevés kutatási előzménnyel rendelkező turizmus terület, az akadálymentes turizmus jelensége került fókuszba. A turizmus ipara folyamatos innováción keresztül alakul át, kerül az innováció középpontjába (Bujdosó, 2009). Új típusú turisztikai formák, trendek és desztinációk jelennek meg, amelynek eredményeképpen a turizmus volumene is bővül. Jelen pillanatban a turizmus globális folyamataira tekintve az Európai Unió a világ egyik legjelentősebb turisztikai desztinációja. Az európai turizmus tevékenységét részletesen vizsgálva új technológiai megoldások, speciális innovációk jelentősen csoportosulhatnak bizonyos keresleti helyszínek vagy csoportok köré (Zsarnóczky, 2016a).

A szekunder kutatás alatt a szakirodalmi feldolgozás során kiderült, hogy a kutatási terület nagy változásokon ment keresztül az elmúlt 3-5 év során. A korábbi fogyatékossgal élők szokásainak specifikus szakirodalomtól eltérően, a definíciók, az európai tartalmi csoportosítások átfogalmazásra kerültek egyfajta gyűjtőfogalomként az akadálymentesség elnevezésére, amellyel párhuzamosan a célcsoport nagysága is jelentősen kiszélesedett, ahogyan az a bevezető részben ismertetésre került. A kutatási munka során az akadálymentesség turisztikai jelentőségét, a valamilyen fogyatékossgal élők csoportjaiba tartozók és a turizmus működésének egymásra gyakorolt hatásait vizsgáltam. Primer kutatásként a témával foglalkozó szakemberekkel, valamint éppen az akadálymentes turizmust nyári edzőtábor keretében gyakorló parasporto-

lókkal, azok hozzátartozóikkal készített interjúk eredményei kerülnek bemutatásra. A kutatás eredményei új megközelítésben kínálnak információkat, amely az akadálymentesség témájával foglalkozó szakemberek számára további kutatási területeket, a turisztikai szakemberek számára pedig célzottabb fejlesztéseket, beruházásokat indokálhatnak.

Eredmények

Az akadálymentes turizmus egy olyan komplex tevékenység, melyben az akadálymentességnek a bárki számára igénybe vehető szándéka biztosítja a teljes társadalmi elérhetőséget. Az akadálymentes turizmus folyamatai során nemcsak a turisták, hanem minden résztvevő számára egyetemes cél, a saját esetleges fogyatékosági formájától függetlenül, hogy bármilyen turisztikai desztinációba eljuthasson és ott bármilyen turisztikai szolgáltatást igénybe vehessen. Az akadálymentes turizmus ezen irányú célját, azaz a teljes akadálymentesítés elvét, az univerzális dizájn elnevezésű tervezési koncepció alkalmazásával lehet legegyszerűbben megvalósítani (Darcy et al., 2009; Buhalis et al, 2012). A fogyatékosággal élő emberek csoportjai nem képeznek egy nagy homogén csoportot, hanem többféle egyedi jellegzetességgel rendelkező egyének alkotják a különböző nagyságú halmazokat. Ennek a sajátosságnak a tisztázásához szükséges megérteni, hogy a szakemberek megkülönböztetnek veleszületett fogyatékoságot, amely a gének okozta, a születés előtti fejlődés során vagy a születés pillanatában fellépő elváltozás következtében létrejött fogyatékoság, illetve a szerzett fogyatékosággal élők másik csoportját, amelyen belül a születést követő élet során valamilyen behatás következtében kialakuló külső okra vezethető vissza a kialakult állapotuk. A két megkülönböztetett fogyatékosággal élők csoportjai között a fogyasztás folyamatait nagyban érintő igénybeli eltérések lehetnek. Érthető módon a szerzett fogyatékosággal élők csoportjai számára, pozitív hozzáállás esetén, olyan rugalmas kétirányú kommunikáció alakítható ki, amelyben a nem fogyatékosággal élő, de a turisztikai területen foglalkoztatott személyzet számára maradéktalanul megismertethető. A veleszületett fogyatékosággal élő csoportok és az akadálymentes turizmusban dolgozó személyzet számára, viszont elengedhetetlen a szinte szakembéri tudást igénylő képességek elsajátítása, mivel a legtöbb helyzetben egyedi megoldások alkalmazására lehet szükség.

További szakmai kihívást jelenthet az akadálymentes turizmus kínálati oldaláról vizsgálva, hogy a fogyatékoság összes formája vizuálisan azonnal nem felismerhető. A turizmusban dolgozó személyzet számára elsődlegesen csupán az olyan vizuálisan felismerhető fogyatékoságok ismerhetők fel, mint a mozgás, a hallás, a beszéd, a fejlődési és a mentális kategóriákba tartozók. Kizárólagosan, a témával foglalkozó

szakemberek ismerik a rejtett, azaz a vizuálisan nem felismerhető fogyatékoságok azon típusait, amely többnyire műtėti eltávolítások vagy korszerű művétagok használatából adódhatnak. Az akadálymentes turizmussal foglalkozó szakértők a rejtett fogyatékkal élők sokaságát legalább ugyanannyira becsülik, mint a vizuálisan érzékelhető fogyatékosággal élők számát. Megállapítható, hogy a fogyatékosággal élők teljes csoportja jóval nagyobb számú, mint a csupán vizuálisan érzékelhető csoportot alkotók nagyságának száma (UNWTO, 2013).

Az európai akadálymentes turizmusban résztvevő központi koordinációs segítő szervezetek aktív munkát végeznek, és hozzáadott értéket képviselnek minden résztvevő hasznára. Az Európai Unióban több olyan akadálymentes turizmust segítő szervezet koordinálja egymás munkáját, mint például az Európai Hálózat az Akadálymentes Turizmusért (*European Network for Accessible Tourism, ENAT*), OSSATE (*One-Stop-Shop for Accessible Tourism in Europe*) és a Spanyolországban található ONCE alapítvány (*Once Foundation for the Social Inclusion of Persons with Disabilities*). Természetesen a felsorolt szervezeteken kívül nagyon sok és hasznos szervezet is tevékenykedik ebben a turisztikai iparágban, de azok főleg helyi szakmai vagy turisztikai szervezetekhez kapcsolódnak. Az európai fogyatékosággal élő turisták számára már több turisztikai weboldal és helyi programokat koordináló információs adatbázis is rendelkezésre áll. Az egyik legkeresettebb ilyen típusú weboldal a *Europe For All* portálja, amely gyakorlati útmutatókat, leírásokat, élménybeszámolókat is közzétesz oldalán. A másik népszerű internetes portál az Európai Tanács kezdeményezésére létrehozott <http://pantou.org> weboldal, amely az akadálymentes turizmussal összekapcsolható utazási szolgáltatókat, desztinációkat csoportosítja és kínálja szolgáltatásait az Európai Unió teljes területén. Az európai akadálymentes turizmus színvonala érdekében az Európai Unió témával foglalkozó szakemberei nagy gondot fordítanak arra, hogy a hozzáférhető információs rendszerek (AIS) minél több helyen rendelkezésre álljanak az akadálymentesített turisztikai desztinációkban (EC, 2014). Az AIS turisztikai rendszerek fejlesztése során nemcsak a feliratok, piktogramok egységes szabványosítására tesznek állásfoglalásokat, hanem a digitális és infokommunikációs technológiákban a mobil applikációk, képi szemléltető eszközök, betűtípusok és színek összhangjára is megfelel a globális kommunikációs elvárásoknak.

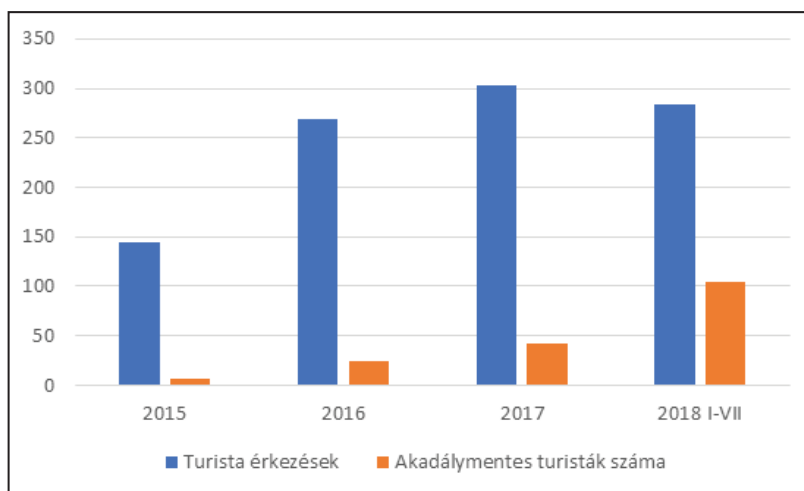
A turizmus iparában jelentős eseményeknek számítanak a kiemelkedő világesemények, az egyszeri nagyszabású rendezvények, amelyek az egész szektor számára komoly bevételt hozó tényezők. Az akadálymentes turizmusban a paraolimpia világvversenyek, a felkészítő rendezvények és az edzőtáborok, mind olyan sajátossággal rendelkeznek, amely ehhez a turisztikai formához bármikor beilleszthető. A pararendezvényeken a résztvevő sportolók mellett a kísérők, az egyéb személyzet és természetesen a szurkolók is részt vesznek a programokon. Sok esetben kibővíülhet az esemény azzal is, hogy az egész család elkíséri a versenyzőket a helyszínre, hogy ezzel is támogassák a parasportolók erőfeszítéseit. Az akadálymentes turizmus számára ez a

típusú hozzáállás által megállapítható, hogy nagyobb bevétel generálható a turizmus folyamatában, hiszen teljes résztvevői létszámot érdemes figyelembe venni. Minden térségnek törekednie kell arra, hogy márkává váljon és a vendég olyan élményekkel távozzon, amikre jó visszaemlékezni, amik miatt szeretne visszatérni egy biztonságos környezetbe. A fogyasztókban felmerülő igény alapján az utazások és a helyszínválasztás meghatározó eleme lett napjainkban a biztonság. (Péter et al., 2018; Ernszt et al., 2018).

Jelen kutatást megalapozandó már készült több korábbi kutatási eredmény a mátrai egészségturisztikai lehetőségeket és akadálymentes turizmust érintően. Ezekben az anyagokban több főbb megállapítás került megemlíítésre. Többek között megállapításra került, hogy a vidéki nyugodt környezet, ahol a turisták együtt élhetnek a természettel, nagyon közkedvelt az eltérő generációs turisták számára is (Zsarnoczky, 2018). Különösen a Mátra és környéke számít kiemelt célterületnek számukra, ahol a természeti környezet mellett egészségturisztikai termékeket, wellness-t és rehabilitációs szolgáltatásokat is igénybe tudnak venni. A Mátra hegyvidéki területe előremutatóan, egy dinamikus fejlődő egészségturisztikai régió (Zsarnoczky, 2015), mindazonáltal sajnálatos módon, Magyarország területén kevés a kifejezetten az akadálymentes turizmussal foglalkozó vagy azt támogató vállalkozás található.

A jelen kutatás adatgyűjtéséhez és a kutatási helyszínnek ismételten az Észak-Mátarában található parásdsavári Matra Resort komplex turisztikai szolgáltatót került kiválasztásra. A Matra Resort egy magyarországi akadálymentes turisztikai *best practice*-nek számít, hiszen tevékenységüket egy 2011 óta folyamatosan megvalósuló professzionális tervezési és előkészítési munka előzte meg. Külön siker az eddig elért eredményeik alapján, hogy a Matra Resort turisztikai elképzelésében résztvevő szolgáltatók, 2017-ben Magyarországról elsőként rendelkeztek regisztrált tagsággal és minősítéssel az *ENAT*, *Pantue* és *Europe For All* európai akadálymentes turizmussal foglalkozó szakmai szervezeteknél. A Matra Resort csoporthoz tartozik még a Matra-Lab kutatási központ is, amely az idősturisták számára rendelkezik a speciális HAPPI programmal (*Healty Aging Place for People's Improvement*).

A Matra Resort elképzelés Parásdsavár Önkormányzata és helyi turisztikai szolgáltatók által megvalósított program, amelybe nemcsak az akadálymentes turizmus számára nélkülözhetetlen fizikai infrastruktúra, de helyi programok és célirányú nemzetközi konferencia bonyolítása is beletartozik. A Matra Resort – Au Naturel vendégházai rendelkezésre álló statisztikai alapján az 1. ábrán megállapítható, hogy a 2015 évi nyitás óta, mind a turisták, mind a kimondottan akadálymentes turista számok dinamikus növekedésnek indultak. Addig, amíg a turisták létszáma növekszik ezen a desztinációban, a kimondottan akadálymentes turisták érkezése az adatok szerint évről évre nagyjából megduplázódik. Ez az adat pozitívan visszaigazolja a befektetett törekvéseket.

1. ábra: Turista érkezések dinamikája

Forrás: Matra Resort – Au Naturel vendégházak adatbázisa. Saját szerkesztés.

A kérdőíves vizsgálatok felvételekor összehasonlításra kerültek a korábbi akadálymentes turistákkal felvett kérdőívek és interjúk eredményei, valamint a parasportoló turistákkal készített friss tapasztalatok.

A korábbi eredmények alapján az akadálymentes turisták véleménye által szinte azonos megállapítások születtek (Zsarnóczy, 2017):

- az ajtótól-ajtóig szóló közlekedési lánc lehetősége fontos prioritást élvez,
- a desztináció megközelíthetősége ugyanolyan fontos, mint a szálláshely minősége,
- az elérhető desztinációkban kifejezetten igénylik az akadálymentes attrakciókat,
- könnyen elérhető és érthető információt szeretnek kapni helyben,
- elvárják az egyenlő bánásmódot és a kompetens személyzetet,
- szezonálitástól függetlenül is utaznak, de fontosnak tartják az árérték arányokat,
- preferálják a természet közelségét és a biztonságos környezetet,
- utazási döntéseik meghozatalakor szívesen hagyatkoznak ismerősök jó tapasztalataira,
- általában kísérővel, ismerőssel, családdal együtt utaznak,
- szeretnek helyszíni termékeket vásárolni.

A parasportolók lényegileg azonosulni tudtak az akadálymentes turisták korábbi válaszaival, amelyeket új adatokkal és információkkal egészítettek ki. A megkérdezettek teljes létszáma 46 fő volt, amelyből 20 fő regisztrált parasportoló és 26 fő edző, kísérő, családtag vagy segítő. Ebből a számból is jól látható, hogy az akadálymentes turisták legalább 1 extra fővel érkeztek önmagukkal együtt. A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a parasportolók hozzátartozói és kísérői az akadálymentes turisták körébe sorolják önmagukat függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e bármilyen fogyatékkal.

Az alábbi megállapítások kiegészítései a parasportoló turisták által:

- szeretik a csoportos turisztikai foglalkozásokat,
- nem tartják feltétlenül fontosnak az egyéni bánásmódot, kivételezést,
- a desztinációban a pihenés aktív pihenést, azaz tevékenységgel összekötött cselekvést jelent,
- szívesen kipróbálják a helyi kötődésű készítményeket (Pl. Parádi gyógyvíz),
- nyitottak részt venni olyan programokon is, amely nem kimondottan az akadálymentes turisták számára kerül megrendezésre,
- a tervezett turisztikai tartózkodás hossza rendszerint 1-2 nappal hosszabbnak mondható, mint az átlagé (megjegyzés: a parasportolók itt inkább az edzőtábor hosszára gondoltak elsődlegesen és nem az egyéni utazásaikra, amint a feldolgozásnál később kiderült),
- kifejezetten szeretnek visszajárni olyan helyszínekre, amit már megismertek és pozitív tapasztalataik vannak.

2. ábra: A parasportolók kérdőíveinek egyik főbb megállapítása

Forrás: Saját kérdőívek eredményei. Saját szerkesztés.

A kérdőívek feldolgozásánál az egyik lényeges eredmény a desztináció kiválasztásánál adódott. Az eredményeket annak érdekében szükséges kiegészíteni, hogy figyelembe kell venni a paszportolók jelenlegi utazási lehetőségeinek körülményeit (megjegyzés: a korábbi vizsgálatban nem került felszínre annak az eshetőségnek a kérdésköre, hogy vajon az akadálymentes turisták saját forrásból vagy külső forrás igénybevételével utaznak). A paszportolók döntően támogatás, pályázat és egyéb források igénybevételével valósítják meg a lakhelyüktől távolabb eső utazási programjaikat. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy ebben a döntési folyamatban figyelembe veszik a fogadó turisztikai helyszín további lehetőségeit, konkrétan milyen további felajánlásokat/támogatásokat tudnak biztosítani számukra. Mivel minden más racionális döntést befolyásoló tényező csak ezután következik, így ez alapján megállapítható, hogy az akadálymentes turizmus folyamataiban vannak olyan döntési sajátosságok, amely nem a racionális döntési folyamatok okán, hanem más külső okokra visszavezethetően történnek. Ugyanakkor a támogatásokat vagy egyéb külső felajánlásokat nem szükséges adottságnak tekinteni más (akadálymentes) turisztikai szegmensek számára az utazási döntéseik meghozatalakor.

Következtetések, javaslatok

Az Európai Unió számára prioritás a magas színvonalon működő turizmus ipara, amelyen belül kiemelt fontosságot szán az akadálymentes turizmus jelenségének. Globális viszonylatban az európai akadálymentes turizmus intenzitása egyértelműen kisebb a turizmus más fejlődési tendenciáihoz képest, de az elérhető statisztikai adatok alapján, mind az erre a tevékenységre alkalmas desztinációk, mind az akadálymentes szolgáltatások köre folyamatosan bővül. Az Európai Unió populációját tekintve a valamilyen fogyatékossgal élők nagy belső keresleti célcsoportot képviselnek, és az Európán kívüli hasonló helyzettel élők csoportjaival kiegészülve már komoly turisztikai célpiacnak tekinthetők. A bármilyen fogyatékossgal élők számára ugyanolyan turisztikai motivációt jelent a pihenés, a kikapcsolódás és a szabadidő minőségi eltöltése a megbízható turisztikai szolgáltatóknál, amely tevékenységhez kapcsolódva időszerűvé válhat egy komplex fizikai és mentális akadálymentesítési folyamat megvalósulása. Az akadálymentes turizmusban nem csupán az abban résztvevő turisták, hanem a kísérők is egyéb forgalmakat generálnak, amelyek az utazási főbb szezonoktól függetlenek lehetnek és a legtöbb esetben hosszabb tartózkodási időt igényelnek. Az akadálymentes turisztikai kínálatot biztosítók számára a legfontosabb kihívás a motivált és megfelelő szaktudással rendelkező személyzet tréningezése jelentheti. Az akadálymentes turisták szeretnek ugyanazokba a jól bevált desztinációkba visszajárni és a törzsvendég programokban részt venni, mert számuk-

ra a biztonságos, barátságos környezet feltétele engedhetetlen szabadidős elem. Az akadálymentes turizmusba beruházó szakembereknek ma már olyan komplex feladatokkal is foglalkozniuk kell, mint az egységesített univerzális dizájn megoldások vagy az „ajtótól ajtóig” terjedő akadálymentes közlekedési láncok elérhetősége. Az egyes desztinációk infrastrukturális akadálymentesítésén túl a tevékenység működtetéséhez elengedhetetlen az a fajta kommunikációs társadalmi akadálymentesítés, amely többnyire a helyben élők akadálymentes turizmussal kapcsolatos mentális akadályainak a lebontását jelenti. A már meglévő és működő *best practice* desztinációk példái azt mutatják, hogy a professzionális turizmustervezés meghozhatja azokat a pozitív eredményeket, amely mintaként szolgálhat a más típusú turizmussal foglalkozó környékbeli szolgáltató számára. Az Európai Unióban az akadálymentes turizmus komoly fejlődési lehetőségek előtt áll, és ennek a piaci felfutásnak az akadálymentesített eredményei a társadalom teljes egészére pozitív hatásokkal járhat. Ennek okán fontos kiemelni, hogy az akadálymentes turizmus fogalmi határai mára kitágultak és a terminológiai átcímkezések megpróbálnak a társadalom egészét érintő mentális akadálymentesítésben szerepet vállalni. Mivel az akadálymentes turizmusba tartozók teljes létszáma minden 5. európai polgárt érinthet valamilyen szinten, ezért szükség felhívni a figyelmet, hogy a turizmus szegmens besorolási látenciája ennél is nagyobb lehet. A munka eredményeképpen javasolható, hogy az akadálymentes turisták közé sorolandó fogyatékosággal élők csoportjainak teljes létszáma jóval részletesebben és szofisztikáltabban szerepeljen a statisztikákban szereplő tényadatoknál. A turizmus számára fontos kérdésnek tekintett veleszületett vagy szerzett fogyatékoság kérdését, vagy csupán a szakemberek számára felismerhető nem vizuális fogyatékoságot az adatbázisok egyáltalán nem tartják nyilván.

Hivatkozott források

- [1.] Buhalis, D. - Darcy, S. (2011): Aspects of Tourism. In: Buhalis, D. - Darcy, S. (szerk). *Accessible Tourism – Concepts and Issues*, Channel View Publications, Bristol. pp. 13-27
- [2.] Buhalis, D. - Darcy, S. - Ambrose, I. (2012): Best Practice in Accessible Tourism – Inclusion, Disability, Ageing Population and Tourism. Channel View Publications, Bristol. pp. 39-59
- [3.] Bujdosó Z. (2009): A megyehatár hatása a városok vonzáskörzetére Hajdú-Bihar megye példáján, Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009. 211 p
- [4.] Darcy, S. - Dickson, T. (2009): A Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Cambridge University Press. 16(1), 32-44.
- [5.] Ernszt, I. – Péter, E. – Keller, K. - Tóth-Kaszás, N. (2018): Biztonsági kérdések a turizmusban, egy határ menti térség példáján keresztül, TURIZMUS BULLETIN XVIII.: (2.) pp. 38-45.
- [6.] European Commission (EC). (2014): Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe – Final Report. Brussels. pp. 24-28.
- [7.] Eurostat (2017): Tourism statistics - top destinations http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics_-_top_destinations
- [8.] Németh, K. – Péter, E. – Pintér, G. (2018): Megújuló energiaforrások szerepe és jelentősége a hazai turisztikai szektorban – az energia, mint „helyi termék”, TURIZMUS BULLETIN 18:(1.), 42.
- [9.] Péter, E. – Németh, K. – Lelkóné, T. I. (2018): Turizmusbiztonság, mint újonnan felmerülő fogyasztói igény, TURIZMUS BULLETIN XVIII.: (2) pp. 30-37.
- [10.] World Tourism Organization (UNWTO) (2013): Recommendations on Accessible Tourism for All. Madrid pp. 3.
- [11.] Zsarnóczky, M. (2015): Medical Tourism in The Matra Region. Conference paper, Scientific Conference Sustainability of Rural Areas in Practice, *Conference Proceedings from International Scientific Conference*. Nitra, Slovak University of Agriculture. pp. 372-378.

- [12.] Zsarnoczky, M. (2016a): Innovation Challenges of The Silver Economy. *Vádyba Journal of Management*, No. 1. (28)., Klaipeda. pp. 105-109
- [13.] Zsarnoczky, M. (2016b): Silver Tourism. Conference paper. International Scientific Days 2016 The Agri-Food Value Chain: Challenges for Natural Resources Management and Society. Nitra, Slovak University of Agriculture. pp. 556-563.
- [14.] Zsarnoczky, M. (2017): Accessible tourism in the European Union. In: Kamila Borseková , Anna Vanová, Katarína Vitálisová (szerk.) 6th Central European Conference in Regional Science “Engines of Urban and Regional Development”: Conference Proceedings. Banská Bystrica: Faculty of Economics, Matej Bel University in Banská Bystrica. pp. 30-39.
- [15.] Zsarnoczky, M. (2018): Generációs sajátosságok vizsgálata turizmusfogyasztási szokások alapján. In: Fata Ildikó, Kissné Budai Rita (szerk.) Emberközpontú tudomány: Tanulmánykötet a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Budapest: Tomori Pál Főiskola, pp. 256-265.

Szerző:

Dr. Zsarnóczky Martin, PhD.

docens

Kodolányi János Egyetem

Turizmus tanszék

martin@kodolanyi.hu

Lektorok jegyzéke

Bakos- Tóth Eszter

Bujdosó Zoltán

Csiszárík-Kocsir Ágnes

Dinya László

Fenyves Veronika

Hegedűs Szilárd

Khademi-Vidra Anikó

Koncz Gábor

Magda Róbert

Nagyné Demeter Dóra

Pallás Edith

Pataki László

Radics Zsolt

Szabóné Benedek Andrea

